AL. GRAUR
MEMBRU CORESPONDENT AL ACADEMIEI R.P.R.

ÎNCERCARE
ASUPRA
FONDULUI PRINCIPAL LEXICAL AL LIMBII ROMÎNE

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÎNE
1954

INTRODUCERE

In genialele sale lucrări privitoare la lingvistică, publicate în vara anului 1950, I. V. Stalin a acordat o deosebită atenție problemelor vocabularului. Cu această ocazie, el a ridicat pentru prima oară și a pus în fața lingviștilor chestiunea fondului principal lexical, chestiune de o importanță covîrșitoare pentru studiile de limbă. Descoperirea de către I. V. Stalin a fondului principal lexical este menită să transforme radical felul nostru de a privi vocabularul, — care de abia acum capătă adevărata lui însemnătate în gramatica comparativă-istorică, — și să modifice substanțial modul de predare a limbilor în învățămîntul de toate gradele. « Una din cele mai mari cuceriri ale lingvisticii sovietice, cucerire pe care lingviștii sovietici o datorează în întregime lui I. V. Stalin și lucrărilor sale asupra problemelor lingvisticii, o constituie delimitarea în lexic a fondului principal lexical »[1]. Lucrarea de față este o încercare de a aplica teoria stalinistă la studiul limbii romîne.

In trecut, lingviștii au privit întotdeauna vocabularul ca o masă informă, ca o adunare de cuvinte care, în limbă, joacă ce e drept, roluri de importanță deosebită, dar în studiile lingviștilor erau puse toate pe același plan. Se poate spune chiar mai mult decît atîta: atenția cea mai mare era dată tocmai acelor cuvinte care în limbă sînt mai puțin însemnate. Dacă luăm oricare dintre publicațiile noastre din ultimele decenii, putem constata că studiile lexicale numai rareori atingeau cuvintele importante și de cele mai multe ori tratau cuvinte regionale, învechite, familiare, de argou, de jargon, forme greșite etc. Această afirmație este în totul valabilă și pentru lucrările mele.

Există pentru aceasta o explicație. In felul cum se făceau studiile lexicale, nici nu era mare lucru de spus despre cuvintele importante: că există, se știa; sensul lor era cunoscut; etimologia, sau era cunoscută, sau era foarte greu de

---

[1] V. V. Vinogradov, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1952, p. 218.

găsit (altfel ar fi fost găsită demult). In schimb, asupra acestor puncte se puteau uşor spune lucruri « noi » cu privire la cuvintele rare sau total necunoscute mai înainte. Iar altceva decît acest fel de observaţii nu conţineau studiile de vocabular.

In gramatica comparată, cuvintele erau de asemenea puse toate pe acelaşi plan. De aceea vocabularul nu juca un rol prea mare în studiile comparatiştilor, care acordau în schimb cea mai mare atenţie foneticii istorice. Vocabularul se împrumută uşor, spuneau ei, prin urmare prezenţa a două forme asemănătoare în două limbi diferite nu dovedeşte nimic: una din aceste limbi a putut împrumuta cuvîntul de la cealaltă. « Vocabularul poate să se transforme, chiar în întregime *(de fond en comble)*, fără ca prin aceasta limba să fie sensibil alterată în structura ei fonetică sau gramaticală. »[1] Prin urmare, metoda comparativă-istorică se bizuia numai pe structura gramaticală, în special pe morfologie, unde se considera, cu drept cuvînt, că împrumuturile sînt foarte rare. Iată bună oară ce scria A. Meillet: « Vocabularul este în limbă elementul cel mai nestabil din toate. Cuvintele au ocazia să dispară pentru motive din cele mai felurite; ele sînt înlocuite prin termeni noi. Vocabularului indigen i se pot adăuga cuvinte noi tot atît de numeroase sau şi mai numeroase decît cele vechi; astfel vocabularului germanic al limbii engleze i s-a adăugat un element latin şi francez tot atît de considerabil ca şi elementul germanic »[2]. Şi mai departe: « Din nefericire e greu să stabileşti a priori ceea ce are şanse să fie indigen şi ceea ce are şanse să fie împrumutat »[3].

In ce priveşte limbile cu flexiune bogată, înrudirea lor cu alte limbi s-a putut descoperi şi fără să se ţină seamă de vocabular. Dar există limbi cu gramatică foarte simplă sau cu un sistem gramatical recent, produs după sfărîmarea grupului iniţial din care acele limbi făceau parte; acolo lingviştii nu au alt mijloc de a stabili înrudirea între limbi, decît studiul vocabularului. Se înţelege de la sine că, în felul în care se lucra pînă acuma, ei nu puteau porni cu prea mare încredere la lucru[4].

Ar fi greşit să credem că diferenţa de valoare între cuvintele unei limbi nu a fost observată niciodată. Primul studiu în această privinţă pare să fi fost celebra lucrare a lui B. P. Hasdeu, numită de obicei «Circulaţia cuvintelor » (titlul exact este « Limba în circulaţiune »; lucrarea a fost publicată în volumul III din «Cuvente den bătrîni »; eu am folosit-o în reeditarea, sub formă de texte alese, a lui J. Byck, Bucureşti, 1937). Hasdeu atrage atenţia că, într-o statistică asupra

[1] J. Vendryes, Le langage, Paris, 1921, p. 360.
[2] A. Meillet, La méthode comparative en linguistique historique. Oslo, 1925, p. 33.
[3] Ibidem, p. 35. Vezi şi R. A. Budagov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr. 2, p. 29; asupra caracterului aşa zis « mixt » al limbii hittite, vezi A. V. Desniţkaia, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 47.
[4] N. S. Pospelov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 1, p. 158.

vocabularului, nu toate cuvintele sînt de aceeaşi valoare, ci cele mai mult întrebuinţate au valoare mai mare decît celelalte. Asupra defectelor acestei teorii voi reveni mai departe; deocamdată mă mulţumesc să atrag atenţia că nici Hasdeu, nici vreunul dintre urmaşii săi nu a tras din această lucrare vreo concluzie cu aplicare în lingvistică. Lingvistul sovietic L. P. Iakubinski a vorbit în 1926 de vocabularul constant şi vocabularul neconstant, fără să tragă de aici nici o concluzie pentru studiul lexicului [1].

Lingvistul sovietic V. I. Abaev, în lucrarea sa « Limba ca ideologie şi limba ca tehnică », vorbeşte de un nucleu de cuvinte durabile, dar, după cum arată V. V. Vinogradov [2], acest nucleu ar urma să fie acelaşi pentru toate limbile şi este privit în mod static. După V. I. Abaev, « fondul principal lexical » (el zice *leksiceskii*, nu *slovarnîi*) rămîne permanent acelaşi, numai restul vocabularului se îmbogăţeşte cu cuvinte noi [3]. Se înţelege că această teorie, construită pe un fundament marrist, nu putea avea rezultate apreciabile în studiile de lingvistică.

Şi A. Meillet vorbeşte despre « fondul principal al vocabularului curent » [4], însă fără nici o urmare concretă.

Eu însumi am scris în mai multe rînduri, dar în treacăt, despre « fondul esenţial »: « cuvintele principale din limbă, fondul esenţial, rămîne mereu acelaşi: *casă, mamă, ochi, picior, a zice, a crede* şi atîtea altele... sînt neschimbate de două mii de ani... » [5]; « împrumuturile nu se fac decît în anumite cazuri bine precizate şi ele nu ating niciodată elementele esenţiale ale limbii » [6]; în « Puncte de vedere asupra elementelor slave din limba romînă » [7], vorbeam din nou de « vocabularul esenţial ». Formularea aceasta este necorectă, căci dă a înţelege că întreg fondul principal este neschimbat şi chiar nu se schimbă niciodată; de altfel observaţiile făcute de mine au fost accidentale şi nici măcar eu însumi nu le-am acordat importanţă, prin urmare nu m-am gîndit să trag nici o concluzie din ele.

Necunoaşterea fondului principal lexical şi a importanţei lui pentru evoluţia limbii a dus adesea la greşeli serioase în problemele de limbă. Mi-aduc aminte că l-am auzit odată pe Meillet, într-o discuţie, explicînd că, pentru a aprecia care popor învaţă mai uşor limba latină, nu trebuie să ne interesăm de fondul de cuvinte moştenit din limba latină, care e neînsemnat, ci de neologisme, care sînt

[1] Vezi V. V. Vinogradov în volumul colectiv Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin. Ed. Acad. R.P.R., Bucureşti, 1953 (articolul Despre fondul principal de cuvinte şi rolul lui de formare a cuvintelor în istoria limbii).
[2] Ibidem, p. 160 şi urm.
[3] V. V. Vinogradov, art. cit., p. 166 şi urm.
[4] In Linguistique historique et linguistique générale, I, Paris, 1921, p. 91.
[5] Al. Graur, Neologismele, 1937, p. 21.
[6] Idem, Indo-europenii, 1938, p. 8.
[7] 1947, p. 7.

mai numeroase şi deci mai importante. Prin urmare, lingvistul francez dădea prioritate restului vocabularului asupra fondului principal lexical.

Pentru prima oară problema a fost pusă în adevărata ei lumină, cu formularea justă şi cu concluziile de o covîrşitoare importanţă pe care le comportă, în lucrarea lui I. V. Stalin, « Marxismul şi problemele lingvisticii ». Teoria fondului principal formează o parte esenţială a acestei lucrări, luminînd teoria structurii gramaticale şi fiind, la rîndul ei, luminată de aceasta; ea este indispensabilă pentru construirea lingvisticii marxiste şi deschide perspective largi pentru cercetarea pe viitor a vocabularului. I. V. Stalin scrie: « Ce s-a schimbat în limba rusă în această perioadă ... În ce priveşte fondul principal de cuvinte şi structura gramaticală a limbii ruse, care constituie temelia limbii, ele nu numai că nu au fost lichidate şi înlocuite după lichidarea bazei capitaliste printr-un nou fond principal de cuvinte şi printr-o nouă structură gramaticală a limbii, ci, dimpotrivă, s-au păstrat în întregime şi au rămas fără nici un fel de modificări serioase — s-au păstrat tocmai ca temelie a limbii ruse contemporane »[1].

« În ce priveşte structura limbii lui Puşkin, cu structura ei gramaticală şi cu fondul ei principal de cuvinte, ea s-a păstrat în tot ce are ea esenţial, ca temelie a limbii ruse contemporane.

Şi asta e lesne de înţeles. Într-adevăr, de ce ar fi nevoie ca, după fiecare revoluţie, structura existentă a limbii, structura ei gramaticală şi fondul ei principal de cuvinte să fie distruse şi înlocuite cu altele noi, aşa cum se întîmplă de obicei cu suprastructura? Cine are nevoie ca « apă », « pămînt », « munte », « pădure », « peşte », « om », « a merge », « a face », « a produce », « a face negoţ » etc. să nu se numească apă, pămînt, munte etc., ci altfel? »[2]

« Esenţialul în vocabular este fondul principal de cuvinte în care intră şi toate cuvintele radicale, ca nucleu al lui [3]. El este cu mult mai puţin cuprinzător decît vocabularul, dar trăieşte multă vreme, de-a lungul veacurilor, şi dă limbii o bază pentru formarea de noi cuvinte. »[4]

« ... în ceea ce priveşte fondul principal de cuvinte, el se păstrează în tot ce are esenţial şi este folosit ca temelie a vocabularului limbii.

Aceasta este de înţeles. Nu este de loc necesar să se distrugă fondul principal de cuvinte, dacă el poate fi folosit cu succes în decursul unei serii de perioade istorice, fără a mai vorbi de faptul că, nefiind posibil să se creeze un

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 6.

[2] Ibidem, p. 9.

[3] Am corectat aici, după originalul rus, traducerea Ed. pentru literatură politică, unde citim: « fondul principal de cuvinte, în care intră ca nucleu toate rădăcinile ». Diferenţa e destul de importantă.

[4] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21.

nou fond principal de cuvinte într-o perioadă scurtă de timp, distrugerea fondului principal de cuvinte acumulat în decursul secolelor ar duce la paralizarea limbii, la o totală dezorganizare a comunicării între oameni. »[1]

« Astfel, structura gramaticală a limbii şi fondul ei principal de cuvinte alcătuiesc temelia limbii, esenţa specificului ei. »[2]

« Stabilitatea limbii se explică prin stabilitatea structurii ei gramaticale şi a fondului ei principal de cuvinte... limbile balcanice au rezistat şi au supravieţuit. De ce? Pentrucă structura gramaticală şi fondul principal de cuvinte al acestor limbi s-au păstrat în esenţă. »[3]

« Structura limbii, structura ei gramaticală şi fondul ei principal de cuvinte sînt produsul unui şir de epoci.

Trebuie să presupunem că elementele limbii contemporane datează încă din timpuri străvechi, dinainte de epoca sclavagistă. Limba aceea nu era complexă, ea avea un fond de cuvinte foarte sărac, având însă o structură gramaticală proprie, ce e drept primitivă, dar totuşi o structură gramaticală. »[4]

«... structura gramaticală şi fondul principal de cuvinte al limbii franceze nu numai că nu au dispărut în perioada revoluţiei burgheze din Franţa, ci s'au păstrat fără schimbări esenţiale, şi nu numai că s-au păstrat, dar continuă să fiinţeze şi astăzi în limba franceză contemporană. »[5]

«... cu ocazia încrucişării, una dintre limbi iese de obicei învingătoare, îşi păstrează structura gramaticală, îşi păstrează fondul principal de cuvinte şi continuă să se dezvolte potrivit legilor interne ale dezvoltării sale, în timp ce cealaltă limbă îşi pierde treptat propria ei calitate şi dispare treptat.

Prin urmare, încrucişarea nu dă o nouă, o a treia limbă, ci menţine una dintre limbi, menţine structura ei gramaticală şi fondul ei principal de cuvinte şi îi dă posibilitatea să se dezvolte potrivit legilor ei interne de dezvoltare. »[6]

« In ceea ce priveşte specificul naţional al limbii ruse, el nu a suferit nici cea mai mică ştirbire, întrucît, menţinîndu-şi structura gramaticală şi fondul principal de cuvinte, limba rusă a continuat să progreseze şi să se perfecţioneze potrivit legilor ei interne de dezvoltare. »[7]

De aici înainte vocabularul încetează de a mai fi considerat ca o masă informă, ca un tot nediferenţiat. Acum ştim că în sînul lui există o ierarhie. « Elementele fondului principal lexical... formează baza mulţumită căreia e posibilă înţele-

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 23.
[2] Ibidem, p. 23.
[3] Ibidem, p. 23-24.
[4] Ibidem, p. 24.
[5] Ibidem, p. 25.
[6] Ibidem, p. 27.
[7] Ibidem.

gerea. Ele formează fondul pe care se detaşează, cu care intră într-un anumit raport diferitele elemente ale vocabularului. »[1] Acum ştim că vocabularul nu se poate transforma « de fond en comble », cum spune Vendryes, pentru că fondul principal lexical nu se poate schimba în întregime fără a se distruge limba. Ştim că nu e greu cum susţine Meillet, să stabileşti a priori ce are şanse să fie indigen, deoarece fondul principal este compus în marea lui majoritate din elemente vechi, deci în mare parte din elemente indigene. Cuvintele în vocabular sînt grupate pe categorii lexicale şi semantice legate între ele, iar baza statornică a acestor categorii mobile o formează fondul principal lexical[2]. « Constituind baza limbii, structura gramaticală şi fondul principal lexical determină atît formele de dezvoltare a limbii, cît şi normele funcţionării ei. Ele condiţionează specificul naţional şi asigură stabilitatea limbii în toate etapele dezvoltării istorice. Deci ele trebuie să se găsească în centrul studierii particularităţilor concrete ale limbilor şi să stea la baza studiului practic al limbilor. »[3] « Lingviştii nu mai pot privi cu ochi egal diversele cuvinte, şi cu atît mai puţin au dreptul să se ocupe în primul rînd de cuvintele neînsemnate. Atenţia lor principală trebuie să fie îndreptată către acele cuvinte care fac parte din fondul principal. Impreună cu structura gramaticală, fondul principal lexical formează temelia limbii, de caracteristicile lui (şi de ale structurii gramaticale) e condiţionată evoluţia limbii. »[4]

De aici înainte, vocabularul poate şi trebue să fie folosit pentru stabilirea înrudirii limbilor, pentru definirea familiilor de limbi: concentrîndu-ne atenţia asupra fondului principal lexical, putem constata că, în ciuda numeroaselor împrumuturi de vocabular din limbi străine, limbile ca romîna sau engleza şi-au păstrat în mare parte fondul principal original, prin urmare acesta poate intra la socoteală atunci cînd discutăm originea, structura şi caracterul istoric al unei limbi. Cu atît mai mult această observaţie trebuie să servească în cazul limbilor fără morfologie.

In faţa lingviştilor se deschid acum perspective largi de muncă. Ei nu vor mai putea, şi nici nu vor mai voi să acorde atenţia exclusivă, în materie de vocabular, cuvintelelor de la periferia limbii, ca să stabilească existenţa, originea sau evoluţia unor forme rare şi neinteresante. Acum atenţia se va îndrepta spre problemele mari şi importante ca: stabilirea fondului principal al unei limbi date, compararea lui cu fondul principal al limbilor înrudite (eventual şi neînrudite) sau cu fondul principal al aceleiaşi limbi la o dată mai veche, cercetarea noţiunilor care sînt oglindite în fondul principal al fiecărei limbi, stabilirea felului cum se comportă, în ce priveşte fondul principal, diferitele categorii de

[1] A. V. Fedorov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 5, p. 9.
[2] V. V. Vinogradov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 32.
[3] Editorialul revistei « Inostrannîie iazîki v şkole », 1952, nr. 5, p. 7.
[4] V. V. Vinogradov, art. cit., p. 33.

cuvinte (categorii morfologice, semantice, arhaismele, împrumuturile), raporturile fondului principal cu masa vocabularului, cu structura gramaticală, diferențele, din punctul de vedere al fondului principal, între limba literară, limba națională și dialecte, felul cum se primenește fondul principal etc. Ei vor avea să mai cerceteze cum trebuie folosită în practica învățămîntului limbilor descoperirea lui I. V. Stalin, în ce măsură trebuie să se modifice munca de alcătuire a dicționarelor. Acestea sînt numai unele dintre vastele subiecte care așteaptă să fie răscolite, prelucrate și lămurite.

Inainte de a trece la cercetarea a ceea ce s-a făcut pînă acum în această direcție, este necesar să lămurim unele probleme de terminologie. Traducerea oficială, la noi, a lucrării lui I. V. Stalin a încetățenit formula *fondul principal de cuvinte*, formulă pe care am menținut-o în citatele date mai sus. Socotesc însă că această traducere nu e nici exactă, nici fericită, și, în pasajele redactate sau traduse de mine, am înlocuit-o peste tot cu *fondul principal lexical*. Originalul rus spune *osnovnoi slovarnîi fond* și, după cum se vede, el nu cuprinde termenul « cuvînt »: *slovarnii* înseamnă exact « lexical », fiind un adjectiv derivat de la *slovar*, care înseamnă « vocabular, lexic ».

Dacă, așa cum fac în general lingviștii sovietici, includem în fondul principal și afixele, rămînem în sfera fondului principal lexical, dar nu mai putem vorbi de un fond de cuvinte, deoarece e clar că afixele nu sînt cuvinte.

Iată și un argument de ordin sintactic: expresia *fond de cuvinte* formează un tot inseparabil, deci nu ne putem permite să inserăm în mijlocul ei epitetul *principal* (« principal de cuvinte » nu înseamnă nimic), ar trebui deci să spunem cel mult, *fondul de cuvinte principal*.

In sfârșit, un argument de natură stilistică: formula discutată ne silește să repetăm mereu *cuvînt* (un *cuvînt* din fondul principal de *cuvinte*; *cuvintele* care intră în fondul principal de *cuvinte* etc.), repetiție pe care am tolera-o dacă ar fi necesară, dar pe care nu avem nici un motiv să o tolerăm, de vreme ce nu numai că nu e necesară, dar e și dăunătoare.

In publicațiile sovietice se scrie uneori mai scurt *fondul lexical*[1], iar eu însumi am scris adesea numai *fondul principal*.

In aceeași ordine de idei mai semnalez că citim adesea *vocabularul limbii* (în traducerea lucrării « Marxismul și problemele lingvisticii » această formulă nu apare decît o singură dată, la pagina 23, dar în alte traduceri e foarte frecventă) ca echivalent pentru expresia rusă *slovarnîi sostav iazîka*; aceasta, tradusă cuvînt cu cuvînt, ar suna « componența lexicală a limbii », ceea ce nu ar avea nimic nepotrivit, dar noi sîntem deprinși să redăm *slovarnîi sostav* prin formula mai simplă *vocabular*, ceea ce de asemenea e bine. In acest caz însă, trebuie să

[1] A. D. Grigorieva, « Russkii iazîk v şkole », 1951, nr. 2, p. 23 și passim.

renunțăm la cuvîntul *limbă*, care aici e pleonastic, căci vocabularul nu are al cui să fie decît al limbii. *Limbă* nu are rost să fie adăugat decît dacă are pe lîngă el un determinant (de exemplu *vocabularul limbii romîne*).

Dispunem deci astăzi de o nouă expresie lingvistică, creată de I. V. Stalin: *fondul principal lexical*. Acesteia trebuie însă să i se opună expresia corelativă prin care să fie desemnată acea parte a vocabularului care rămîne după ce se extrage din el fondul principal. In privința denumirii acestei părți, nu există încă un acord între specialiști. Unii numesc restul vocabularului pur și simplu *vocabular* (în ruseşte, *slovarnîi sostav iazîka*) pentru că, în « Marxismul și problemele lingvisticii », fondului principal i se opune vocabularul (în ruseşte, *slovarnîi sostav iazîka*). Dar în pasajele în care are loc această opoziție [1], este limpede că fondul principal se opune vocabularului așa cum o parte se opune întregului. Iar I. V. Stalin ne arată clar [2] că « toate cuvintele cuprinse într-o limbă formează laolaltă așa numitul vocabular » (în ruseşte: *slovarnîi sostav iazîka*). Și imediat în continuare: « Esențialul în vocabular este fondul principal de cuvinte... ». Prin urmare, nu poate fi vorba să numim *vocabular* numai totalitatea cuvintelor care rămîn după ce am extras fondul principal lexical.

Unii opun fondului principal vocabularul *mobil*, termen care are cusurul că presupune imobilitatea fondului principal, deși acesta nu e nicidecum imobil. Alții vorbesc de vocabularul *flotant* (a se vedea și expresia « trecător », citată mai jos, la p. 187), termen de asemenea nepotrivit, căci lasă să se înțeleagă că ce nu e în fondul principal nu dispune de nici un fel de stabilitate, ceea ce de asemenea nu e adevărat: desigur, vocabularul « se află într-o stare de schimbare aproape neîntreruptă » [3], dar de aici trebuie să înțelegem că în permanență se găsește cîte un element al lui care se schimbă, nu că toate părțile lui se schimbă radical în fiecare moment. Se mai vorbește de vocabularul *general* [4]. Cusurul ei este că lasă să se înțeleagă că această parte a vocabularului este mai generală în folosința oamenilor decît fondul principal, adică tocmai pe dos decît stau lucrurile în realitate.

Eu însumi am vorbit de *periferia* vocabularului, de vocabularul *periferic* pornind de la ideea că centrul vocabularului îl formează fondul principal [5]. Și acest termen este nepotrivit, întîi pentru că introduce un aspect geometric de

---

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 23.

[2] Ibidem, p. 21.

[3] Ibidem, p. 22.

[4] Vezi de exemplu, K. A. Levkovskaia, în « Inostrannîie iazîki v şkole », 1952, nr. 3, p. 21 și urm. și « Cum vorbim », III, 11, p. 19 și urm., unde această expresie e folosită de mai multe ori pentru a traduce rus. *slovarnîi sostav iazîka*.

[5] Vezi această expresie și la R. Ghinzburg, în « Inostrannîie iazîki v şkole », 1952, nr. 4, p. 33, nota.

care nu e nevoie [1], şi care nu pune vocabularul în adevărata lui lumină, şi al doilea, pentru că pretează la confuzie cu vocabularul vorbitorilor care locuiesc la periferia oraşului sau a ţării.

Desigur, după ce am vorbit de fondul principal, putem să spunem apoi, prin opoziţie, *restul* vocabularului, şi această expresie, destul de vagă prin ea însăşi, nu are nici un cusur, căci spune exact ceea ce îi cerem noi să spună şi nu se ciocneşte cu nici o formulă anterioară în lingvistică. Dar ce facem dacă avem de vorbit de « restul vocabularului » la începutul unei expuneri, unde n-a fost încă vorba de fondul principal?

Prin opoziţie cu termenul *principal*, m-am gîndit să folosesc pe *secundar*, dar nu cred că acest cuvînt s-ar putea împăca cu *fond*, care are desigur şi nuanţa de « bază »; iar dacă am zice *vocabularul secundar*, am lăsa să se presupună că există două vocabulare în aceeaşi limbă.

In cele din urmă, m-am oprit la expresia *masa vocabularului*, pe care o voi folosi în această lucrare ca termen opus fondului principal lexical: acesta se distinge din masa vocabularului, aşa cum conducerea unei organizaţii, de pildă, se distinge din masa membrilor acelei organizaţii, deşi conducerea face şi ea parte din organizaţie aşa cum fondul principal face parte din vocabular.

In cei trei ani care au trecut de la publicarea lucrărilor lui I. V. Stalin cu privire la lingvistică, problema fondului principal lexical a fost subiectul a numeroase lucrări ale lingviştilor sovietici:

V. V. Vinogradov, « Despre fondul principal lexical şi rolul lui de formare a cuvintelor în istoria limbii », în « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1952, p. 218 şi urm. (reluat şi dezvoltat în volumul colectiv « Voprosî iazîkoznaniia v svete trudov I. V. Stalina », p. 151 şi urm.; în traducerea romînească p. 155 şi urm.).

P. I. Cernîh, « Despre legătura dintre dezvoltarea limbii şi istoria poporului în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin », în « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 240 şi urm.

R. A. Budagov, « In chestiunea elementelor stabile şi mobile din lexic », în « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 105 şi urm.

A. D. Grigorieva, « Invăţătura tovarăşului Stalin despre fondul principal lexical şi masa vocabularului », în « Russkii iazîk v şkole », 1951, nr. 2, p. 11 şi urm.

M. D. Kuzneţ şi I. G. Melţer, « Despre unele probleme ale cursului de lexicologie engleză », în « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 1, p. 17 şi urm.

[1] Vezi şi schema din « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 2, p. 24.

V. A. Zveghinţev, « Sarcinile fundamentale ale lingvisticii sovietice », în « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 2, p. 15 şi urm.

E. Zusmanovskaia şi A. Iskoz, « In chestiunea fondului principal lexical şi a masei vocabularului în limba germană », în « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 2, p. 24 şi urm.

V. V. Vahmistrov, « Indiciile apartenenţei cuvintelor la fondul principal lexical », în « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 4, p. 7 şi urm.

E. M. Melţer, «Despre fondul principal lexical şi masa vocabularului », în « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 6, p. 22 şi urm.

K. T. Barantev « Rolul fondului principal în formarea unităţilor frazeologice », în « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 6, p. 31 şi urm.

P. I. Cernîh, « I. V. Stalin despre fondul principal lexical », în volumul colectiv « Voprosî iazîkoznaniia v svete trudov I. V. Stalina », Moscova, 1952, p. 126 şi urm. (în traducerea romînească, p. 129 şi urm.).

M. Gurîceva, «In chestiunea raporturilor dintre fondul principal lexical şi masa vocabularului în limba franceză », în « Inostrannîie iazîki v şkole », 1952, nr. 5, p. 9 şi urm.

R. A. Budagov, « Fondul principal lexical al limbilor romanice şi sarcinile studierii lor », în « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr. 2, p. 28 şi urm.

L. I. Jirkov, « Despre fondul principal lexical al limbilor munteneşti ale Daghestanului » în « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr. 3, p. 69 şi urm.

In afară de aceste lucrări pe care le-am putut folosi, s-au mai publicat sau prezentat sub formă de expunere orală multe alte lucrări, asupra cărora, din păcate, nu am alte informaţii decît scurte notiţe, mai ales în « Voprosî iazîkoznaniia » în 1952 (citez între paranteze numai fascicula şi pagina):

V. P. Vomperski, « Invăţătura lui I. V. Stalin despre fondul principal lexical » (pe bază de materiale din limba rusă; « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 610 şi urm.).

S. A. Burnaşeva, « Fondul principal al limbii tătare » (disertaţie; fasc. 1, p. 189).

V. G. Egorov, «Fondul principal al limbii ciuvaşe » (disertaţie; fasc. 1, p. 188).

N. G. Korlăteanu, două lucrări, publicate, cu privire la fondul principal al limbii moldoveneşti (fasc. 1, p. 149).

B. A. Serebrennikov, Referat despre problemele dezvoltării fondului principal, pe baza unor materiale din limbile baltice (fasc. 4, p. 125).

S-au întreprins mai multe lucrări pentru studierea fondului principal al limbilor tiurce («Izvestiia Akad. Nauk SSSR», 1951, p. 509)[1].

[1] Prezenta lucrare a fost redactată la sfîrşitul anului 1952. In prima parte a anului 1953 am mai putut face modificări bazate pe publicaţiile curente. Nu am mai putut însă folosi, lucrările primite spre sfîrşitul anului 1953:

Diferite lucrări sînt în curs asupra fondului principal lexical al limbii coreene (fasc. 3, p. 121); de asemenea se lucrează în R. P. Bulgaria, în R. P. Ungară.

La noi, ca şi în celelalte probleme ale lingvisticii, se constată o gravă rămînere în urmă. Tot ce se poate cita din publicaţiile noastre sînt două scurte articole din revista « Cum vorbim » (I. Coteanu, « Fondul principal de cuvinte », 1950, nr. 11-12, p. 1 şi urm.; Al. Graur, « Despre fondul principal lexical », 1951, nr. 12, p. 8 şi urm.) şi o conferinţă publică (Finuţa Asan, la Societatea de ştiinţe istorice, filologice şi folclor, filiala Bucureşti, în primăvara anului 1952), apoi articolul acad. Em. Petrovici, « Fondul principal de cuvinte al limbii romîne » în « Limba romînă » 1953, nr. 1, p. 21 şi urm.

Prin citirea lucrării atît de limpezi şi de profunde a lui I. V. Stalin, toată lumea s-a putut convinge de existenţa fondului principal lexical în fiecare limbă în parte şi de importanţa lui în evoluţia limbii. Ne rămîne însă o muncă grea, aceea a identificării elementelor care fac parte din fondul principal lexical, a stabilirii numărului lor şi a importanţei relative a fiecăruia în parte. Se înţelege că în cazurile extreme este foarte uşor lucru să cădem cu toţii de acord: nimeni nu ne va contrazice cînd vom afirma că un cuvînt ca *a face* intră în fondul principal al limbii romîne, sau că un cuvînt ca *leopard* nu face parte din acest fond principal. Dar la mijloc, între aceste extreme, există o gamă infinită de cuvinte, mai asemănătoare ca importanţă cu cel dintîi sau cu cel de al doilea: unde fixăm linia despărţitoare între ce este şi ce nu este în fondul principal?

Amintesc că lingviştii sovietici au despărţit vocabularul în două categorii: *activ* şi *pasiv*; din vocabularul activ fac parte acele cuvinte pe care le folosim în tot momentul, care ne stau la îndemînă necontenit, iar din vocabularul pasiv, acele cuvinte pe care le cunoaştem, ce e drept, le înţelegem dacă le întîlnim ba cîteodată, în cazuri speciale, le folosim şi noi, dar de care nu ne servim în mod obişnuit în nici un fel. De exemplu, în limba noastră, un cuvînt ca

---

I. M. Tronski, « Contribuţii la istoria limbii latine », Moscova, 1953.

A. D. Grigorieva, « Despre fondul principal lexical şi masa vocabularului limbii ruse », Moscova, 1953.

L. A. Bulahovski, « Introducere în lingvistică » vol. II, Moscova, 1953.

M. S. Gurîceva şi B. A. Serebrennikov, « Sarcinile studierii fondului principal lexical », în « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr. 6, p. 3 şi urm.

N. A. Iankо-Triniţkaia, « Despre limitele fondului principal lexical în vocabular » în « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr, 6, p. 129 şi urm.

N. G. Korlăteanu, « Sarcinile cercetării fondului principal lexical şi ale masei vocabularului limbii moldoveneşti », în volumul « Problemele lingvisticii moldoveneşti », Moscova, 1953, p. 183 şi urm.

Nu am putut vedea lucrarea următoare: T. V. Stroeva, « Contribuţii la studiul durabilităţii fondului principal în limba germană », Leningrad, 1952, citată în « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr. 6, p. 4.

dorobanț a trecut în vocabularul pasiv. Se înțelege că nu ne vom aștepta să intre în fondul principal cuvintele din vocabularul pasiv, ci numai cele din vocabularul activ. Dar nici acestea nu intră toate.

Pentru a stabili criteriile după care să ne conducem pentru a identifica elementele din fondul principal, trebuie să luăm ca bază indicațiile lui I. V. Stalin, care a descoperit și semnalat existența fondului principal. Călăuzindu-ne după aceste indicații, vom ajunge să stabilim o linie de conduită în acord cu faptele reale.

M. Gurîceva [1] vorbește de criterii valabile pentru toate limbile, stabilite de I. V. Stalin: fondul principal lexical este mai puțin cuprinzător decît vocabularul, durează multă vreme, dă naștere la derivate. Acestea sînt adevărate, dar ele constituie definiția categoriei, nu un mijloc de a stabili situația fiecărui element în parte, așa încît trebuie să dăm dreptate lui P. I. Cernîh, care arată [2] că nu există criterii universale (trebuie să facem o deosebire între caracteristici și indicii). Același autor [3] lasă să se înțeleagă că nu avem încă criterii ferme. Totuși, în lucrările citate s-au precizat o serie de fapte care ne pot ajuta să ne apropiem de o soluție.

I. V. Stalin scrie că în fondul principal « intră și toate cuvintele radicale, ca nucleu al lui » [4]. De aici unii au tras concluzia că orice cuvînt radical, adică nederivat, face parte obligator din fondul principal. Urmează că, dacă se pierde sentimentul derivării sau compunerii, un cuvînt derivat sau compus intră în mod automat în fondul principal. Dar cuvinte derivate nu sînt în fondul principal? I. V. Stalin zice « și toate cuvintele radicale », deci nu numai cuvintele radicale. Apoi orice cuvînt nederivat este într-adevăr în fondul principal? Ar urma de aici că un cuvînt radical, odată intrat în fondul principal, sau rămîne acolo pe vecie, sau este eliminat din limbă dintr-odată, brusc, deoarece în masa vocabularului nu poate fi niciodată. Cuvintele împrumutate pot fi derivate în limba lor de origine, dar simțite ca radicale în limba care le-a împrumutat. De aici ar urma că ele nu erau în fondul principal al limbii care le-a creat, și unde trăiau de multă vreme, dar intră imediat în fondul principal al limbii care le-a împrumutat. Cred că pasajul citat din I. V. Stalin nu se poate înțelege decît într-un singur fel: că printre cuvintele din fondul principal trebuie să distingem un nucleu, anume cuvintele radicale, care dau naștere celorlalte cuvinte. Prin urmare, nu e vorba de toate cuvintele nederivate, ci numai de cuvintele care formează nucleul fondului principal,

---

[1] M. Gurîceva, art. cit. p. 8.

[2] P. I. Cernîh, în volumul colectiv Problemele lingvisticii, în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 136.

[3] Ibidem, p. 150.

[4] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21. Am corectat traducerea după originalul rusesc.

şi, fiindcă sînt radicale, dau naştere altor cuvinte. Nu putem deci considera faptul că e radical ca un criteriu pentru a atribui un cuvînt fondului principal. Cred că are toată dreptatea P. I. Cernîh cînd interpretează acest pasaj astfel: « Fondul principal lexical nu constă numai din cuvinte radicale, dar cuvintele radicale (în special cele radicale « primitive », cu rădăcina primitivă neanalizabilă) constituie nucleul lui » [1].

Unii socotesc că fondul principal este partea cea mai bună sau mai esenţială a vocabularului [2]. Dar aceasta nu ne poate ajuta să stabilim componenţa lui, căci nu ne spune nimeni care cuvinte sînt cele mai bune sau mai esenţiale.

K. T. Baranţev [3] stabileşte două criterii: faptul că cuvintele din fondul principal exprimă noţiuni fundamentale şi că sînt radicale. E. Zusmanovskaia şi A. Iskoz [4], pe lîngă cuvintele radicale, mai admit derivatele care au importanţă pentru tot poporul (*obşcenarodnaia znacimost*), au importanţă vitală şi sînt durabile [5]; aceleaşi trăsături distinctive le recunoaşte E. M. Melţer [6], la care însă rezultă clar că e vorba de importanţa noţiunii pe care o denumeşte cuvîntul; în acelaşi fel vede problema M. Gurîceva [7].

O. S. Ahmanova, în « Izvestia Akad. Nauk SSSR », 1950 p. 478 şi urm., propune două criterii: cuvîntul să fie cunoscut şi întrebuinţat de toţi cei care vorbesc limba, şi forma lui să aibă caracter fundamental.

V. P. Vomperski (după rezumatul din « Izvestia Akad. Nauk SSSR », 1951 p. 610) pretinde ca cuvîntul să fie întrebuinţat de tot poporul, pe întreg teritoriul.

A. A. Reformatski (în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 63) cere ca cuvîntul să fie stabil, întrebuinţat de toţi, să formeze baza pentru noi derivate (în special e vorba de « nucleul » fondului principal, cuvintele radicale), să fie stilisticeşte neutru.

I. V. Rahmanov («Inostrannîie iazîki...» 1953, nr. 1, p. 30) pretinde cuvîntului să aibă derivate, să fie în întrebuinţarea generală, în orice stil, să aibă capacitatea de a îndeplini o funcţie gramaticală (e vorba de uneltele gramaticale).

V. V. Vahmistrov, în articolul citat mai sus, a stabilit cinci criterii după care se poate stabili apartenenţa unui cuvînt la fondul principal lexical, şi anume primele două le socoteşte obligatorii, iar dintre ultimele trei, trebuie să existe cel puţin unul:

1. să fie folosite de întregul popor cu sensul lor fundamental, concret (sensurile secundare nu fac parte din fondul principal).

---

[1] P. I. Cernîh, art. cit, p. 137. Am adus unele modificări traducerii.
[2] A se vedea critica lui P. I. Cernîh, art. cit., p. 134, nr. 1.
[3] K. T. Baranţev, art. cit., p. 31.
[4] E. Zusmanovskaia şi A. Iskoz, art. cit., p. 25.
[5] Ibidem.
[6] E. M. Melţer, art. cit., p. 23.
[7] M. Gurîceva, art. cit., p. 12.

2. să fie vechi, deşi există şi cuvinte noi care pătrund în fondul principal.
3. să poată fi folosite pentru a exprima mai multe noţiuni concrete.
4. să servească de bază pentru formarea de derivate.
5. să intre ca element de bază în expresii uzuale.

Desigur, mai multe criterii, sau altele decît acestea nu a propus nimeni (de altfel, articolul e consacrat în întregime problemei alegerii criteriilor). Discutîndu-le deci pe acestea, cred că nu va rămîne nimic trecut cu vederea în această materie.

La condiţia întîi, V. V. Vahmistrov vorbeşte în treacăt de cuvinte-noţiuni. După cum s-a văzut însă mai sus, alţii pun categoric condiţia: pentru a face parte din fondul principal, cuvintele trebuie să exprime noţiuni importante (« noţiuni de importanţă vitală » spun autorii citaţi [1]). Şi la noi în diverse discuţii, s-a considerat că se poate porni de la noţiuni. Dar lingviştii nu operează cu noţiuni, ci cu cuvinte, iar acestea comportă, în afară de sens, şi o formă sonoră. Sensul nu e tot una cu noţiunea [2]. Nu orice cuvînt exprimă o noţiune [3]. Noţiunea este un « fapt nelingvistic » [4], iar fondul principal este un fapt esenţialmente lingvistic.

Prin urmare, nu este cazul să introducem în definiţia fondului principa termenul « noţiune », ci trebuie să vorbim de *cuvinte* importante în limbă. Noţiunile sînt obiectul altei ştiinţe decît lingvistica, de aceea ele nu pot fi studiate numai de lingvişti; dacă e vorba de noţiuni, trebuie să facem apel la filozofi [5].

Este foarte adevărat că, în marea majoritate a cazurilor, noţiunile de « importanţă vitală » pentru oameni sînt redate prin cuvinte care aparţin fondului principal, dar nu putem face din această afirmaţie un principiu obligator [6]. Pentru diverse motive, aceeaşi noţiune poate fi redată într-o limbă printr-un cuvînt din fondul principal, iar în altă limbă printr-un cuvînt din masa vocabularului (exemple convingătoare pentru diferenţele dintre limbi, din acest punct de vedere, dă R. Ghinzburg în articolul citat). Astfel, după cît se pare în franţuzeşte *arbre*, în nemţeşte *Baum* sînt în fondul principal (spun « după cît se pare » deoarece nu am cercetat lexicul complet al acestor limbi, iar pentru a mă pronunţa în deplină cunoştinţă de cauză ar fi trebuit să pot compara situaţia acestor cuvinte cu a tuturor celorlalte; în orice caz, ambele sînt mult

[1] M. Gurîceva, art. cit., p. 10; A. D. Grigorieva, art. cit., p. 12; la fel spune şi P. I. Cernîh, art. cit., p. 138 şi urm.
[2] V. V. Vinogradov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 32; R. Ghinzburg, Problema sensului cuvîntului în lumina învăţăturii staliniste despre limbă, în « Inostrannîie iazîki v şkole », 1952, nr. 4, p. 30 şi urm.
[3] A. A. Reformatski, «Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 61.
[4] V. A. Zveghinţev, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 5, p. 107.
[5] Cum spune P. I. Cernîh, art. cit., p. 144.
[6] M. Gurîceva, art. cit., p. 12.

întrebuințate, au derivate numeroase, iar forma germană are și numeroase compuse). In acest timp, în romînește, corespondentul *arbore* nu e în fondul principal, deoarece el împarte sfera de răspîndire cu *copac*, cu *pom* iar în Transilvania și cu *lemn*. (Pentru motive pe care nu le cunosc,' se pare că nici rus. дерево nu e în fondul principal.) Totuși nimeni nu poate afirma că pentru un francez sau pentru un german noțiunea de « arbore » este mai importantă decît pentru un romîn. In englezește, lui *oaie* al nostru îi corespund două cuvinte (*sheep* și *mutton*); la fel lui *bou* (*ox*, *beef*): cum am putea pretinde că situația acestor cuvinte trebuie să fie egală în romînește și în englezește?

«Artă» se spune în ruseşte искусство; acest cuvînt face parte dintr-o mare familie de cuvinte slave formată în jurul rădăcinii кус-« gust » (astfel în ruseşte, вкус «gust», покушать «a gusta», искусный «priceput» și multe altele; din această familie provine și *iscusit* al nostru); prin aceasta cuvîntul rusesc este solid incrustat în limba rusă, face parte din fondul principal. Corespondentul romînesc *artă*, împrumutat de curînd, nu are altă familie decît derivatele împrumutate gata făcute odată cu el sau în urma lui; cuvîntul nu are deci ramificații proprii în limbă și, nefiind legat de cuvinte mai vechi, nici nu are circulație mare în lumea celor neinstruiți, nu este deci solid instalat în fondul principal.

Aceleași observații putem să le facem comparînd rus. пароход « vapor », compus din rus. пар « aburi » și ход « mers » (ambele cuvinte mult întrebuințate de întreg poporul) cu rom. *vapor*, cuvînt împrumutat și neanalizabil pentru un romîn; sau germanul *Handschuh* « mănuşă » (format din *Hand* « mînă » și *Schuh* « gheată »), cu francezul *gant*, împrumut, ce e drept vechi, dar fără legătură cu alte cuvinte franțuzești. In franțuzește, cuvîntul *femme* « femeie » este mult întrebuințat, are derivate și intră în multe expresii. Aceeași este situația rusescului жена cu derivatul женщина (primul înseamnă «soție», și al doilea «persoană de sex feminin »). In romînește, *femeie* are cu totul altă poziție: în primul rînd, cu sensul actual, cuvîntul este recent în limbă (în secolul al XVI-lea însemna încă « familie », sensul primitiv, căci *femeie* provine din latinul *familia*); în al doilea rînd, *femeie* nu are decît o parte din sfera francezului *femme* (se folosește singur numai cu sensul rus. женщина), iar pentru altă parte (sensul rus. жена) se folosește mai mult *nevastă* sau *soție*; în al treilea rînd, chiar în întrebuințarea cu sensul de bază (rus. женщина), *femeie* mai suportă încă concurența lui *muiere* pe o parte întinsă a teritoriului țării noastre. Cum am putea deci cere acestui cuvînt să aibă aceeași situație în limbă ca echivalentele lui din ruseşte și din franțuzește? și totuși nimeni nu poate spune că în romînește noțiunea de « femeie » este mai puțin importantă decît în Uniunea Sovietică sau în Franța.

In romînește, verbul *a tunde* este fără îndoială în fondul principal; corespondentul lui francez, de aceeași origine, este *tondre*, dar acesta nu are nicidecum aceeași situație ca rom. *a tunde*, căci nu se mai întrebuințează decît pentru

animale (cu excepţia unor sensuri figurate, nu prea frecvente), iar pentru oameni a fost înlocuit cu perifraza *couper les cheveux* « a tăia părul »; noţiunea e aceeaşi, iar situaţia cuvîntului e alta. Rom. *argint* şi fr. *argent* au acelaşi sens de bază şi aceeaşi origine; dar cuvîntul francez este foarte mult folosit cu sensul de « bani », pe care cuvîntul romînesc nu-l are, de aceea pentru limba franceză cuvîntul *argent* a devenit mult mai important decît e *argint* pentru limba noastră.

Dacă am admite că problema priveşte noţiunile, nu cuvintele, adică dacă am rupe problema fondului principal de istoria concretă a fiecărei limbi în parte şi nu am ţine seamă de amănuntele privitoare la fiecare cuvînt, de accidentele pe care le-a suferit, în ce priveşte sensul şi forma, în cursul existenţei lui, atunci stabilirea fondului principal ar fi într-adevăr în primul rînd sarcina filozofilor, şi fondul principal ar putea fi determinat odată pentru toate limbile, sau cel puţin pentru un grup de populaţii care trăiesc cam în aceleaşi condiţii şi sînt pe aceeaşi treaptă de dezvoltare. Nu încape îndoială că, în linii mari, noţiunile care sînt foarte importante pentru noi, sînt foarte importante şi pentru naţiunile vecine cu a noastră. Constatăm însă că, printre exemplele de cuvinte care aparţin fondului principal, I. V. Stalin citează în limba rusă, pe производить şi торговать; în romîneşte [1], aceste exemple au fost traduse cu a *produce* şi *a face negoţ*. Dar *a produce*, neologism recent, nu face încă parte din fondul principal al limbii romîne; *a face negoţ*, nici măcar nu este un cuvînt, ci o expresie, şi încă puţin învechită, căci *negoţ* este puternic concurat de neologismul *comerţ*. Iată deci că ceea ce într-o limbă este un cuvînt din fondul principal, în altă limbă nici măcar nu se poate reda printr-un singur cuvînt, deşi noţiunea există şi e la fel de importantă în ambele ţări. Vorbind de noţiuni în loc de cuvinte, nesocotim tocmai ceea ce formează specificul naţional al fiecărei limbi în parte.

O noţiune poate să fie foarte importantă, şi totuşi cuvîntul care o denumeşte să nu fie în fondul principal. Cum arată L. I. Jirkov [2] *automobilul* e un lucru de importanţă deosebit de mare, dar cuvîntul nu este prea mult întrebuinţat, căci în locul lui se foloseşte *maşină* (în ruseşte şi în alte limbi, ca şi în romîneşte).

O noţiune poate să nu fie deosebit de importantă, şi totuşi cuvîntul care o exprimă să fie în fondul principal. Un cuvînt ca *doagă*, în romîneşte, nu redă o noţiune « de importanţă vitală », dar *doagă* are multe derivate şi mai ales intră în numeroase expresii, este deci un cuvînt important. Mai clare sînt lucrurile cînd e vorba de noţiuni ca «lumînare», «săgeată»; obiectele pe care le reprezintă au avut importanţă mare în trecut, pe cînd astăzi au fost în mare

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 9.

[2] L. I. Jirkov, art. cit., p. 72.

parte scoase din uz, în special cel de al doilea; totuşi cuvintele *lumînare* şi *săgeată* nu pot fi omise cînd se stabileşte fondul principal al limbii noastre, deoarece ele au căpătat derivate, uneori cu sensuri abstracte *(a săgeta prin inimă)* şi intră în diverse expresii care se păstrează.

In sfîrşit, ultim argument, din fondul principal fac parte fără nici o îndoială prepoziţiile, conjuncţiile etc., adică acele cuvinte care joacă rol de instrumente gramaticale. Ele ar fi însă excluse dacă am porni de la noţiuni, deoarece aceste cuvinte nu redau noţiuni, ci servesc numai pentru a lega între ele celelalte cuvinte sau pentru a le ajuta să-şi îndeplinească funcţiile în frază.

Departe de mine gîndul că ne-ar putea strica în vreun fel colaborarea cu filozofii şi cu specialiştii în alte discipline, în problema aceasta şi în alte probleme; cred, dimpotrivă, că e foarte necesară. Dar am ţinut să precizez că problema fondului principal priveşte cuvintele, nu noţiunile, şi că ea interesează în primul rînd pe lingvişti. De altfel, P. I. Cernîh admite el însuşi că « studiul lingvistic al acestei probleme îşi are sarcinile sale speciale »[1], care deci trebuie studiate de lingvistică.

In această ordine de idei, cred că nu greşesc reproducînd aici cuvintele lui V. V. Vinogradov: « Cauza uimitoarei stabilităţi a cuvintelor din fondul principal lexical este adesea căutată numai în semantica acestor cuvinte, în particularităţile noţiunilor desemnate de ele. Pe baza acestei « ideosemantice » anti-istorice continuă să se menţină reprezentările idealiste şi cosmopolite asupra comunităţii semantice şi a uniformităţii nucleului fondului lexical de bază în toate limbile lumii »[2].

Ne ocupăm deci de cuvinte, fără a uita că ele comportă un sens şi că, la toate cuvintele de sine stătătoare, sensurile desemnează noţiuni. Putem însă despica un cuvînt în mai multe felii, după numărul de sensuri pe care le are, sensurile poetice, stilistice etc. fiind excluse din fondul principal[3]? Astfel cuvîntul *alb*, cînd exprimă culoarea concretă bine ştiută, face parte din fondul principal, iar cînd constituie o poreclă pentru un contrarevoluţionar, nu mai e în fondul principal[4]. Problema omonimelor va fi pusă mai departe. Dar din articolul citat al lui R. Ghinzburg reiese că nu putem distinge la un cuvînt atîtea omonime cîte sensuri diferite are, în primul rînd pentru că de cele mai multe ori sensurile sînt strîns legate între ele şi nu putem trage între ele linii despărţitoare, decît în chip artificial. « Sensul unui cuvînt nu poate fi înţe-

---

[1] P. I. Cernîh, art. cit., p. 144.
[2] V. V. Vinogradov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1953, nr. 1, p. 20.
[3] Vezi de exemplu A. D. Grigorieva, « Russkii iazîk v şkole », 1951, nr. 2, p. 19.
[4] V. V. Vahmistrov, art. cit., p. 8; E. M. Melţer, art. cit., p. 29.

les ca sensul cutărei sau cutărei variante particulare lexico-frazeologice a lui, ci sensul cuvîntului există numai ca sens al tuturor variantelor particulare lexico-frazeologice ale cuvîntului în limba dată »[1]. Astfel sensul de « contrarevoluționar » al cuvîntului *alb* este strîns legat de cel de bază, vorbitorul simte că în fond este unul și același cuvînt (a se vedea contrariul: *roșu* « revoluționar »). Se poate spune tocmai dimpotrivă, că apariția sensului nou constituie o întărire pentru cuvîntul vechi, o instalare a lui mai solidă în fondul principal, deoarece el a căpătat valori și legături în plus pe lîngă cele pe care le avea dinainte. Dacă am socoti pentru fiecare sens un cuvînt aparte, am ajunge la milioane de cuvinte în fiecare limbă și studiul lor ar deveni imposibil. Cînd vom ajunge la problema omonimelor, vom discuta situația acelor cuvinte la care legătura dintre diversele sensuri este ruptă. De asemenea vom discuta într-un capitol următor ideea că în fondul principal intră numai înțelesurile concrete. Cu rezervele pe care le-am făcut, sînt de acord cu primul criteriu stabilit de V. V. Vahmistrov, anume că intră în fondul principal numai acele cuvinte care sînt folosite de întregul popor. Se înțelege că excludem cuvintele de jargon, de argou, termenii tehnici[2], atîta timp cît ele sînt limitate la categoria socială care le-a creat. Dar nici celelalte cuvinte, înțelese de toată lumea dar folosite numai de o categorie, nu au dreptul la intrare; dacă regiuni întinse ale țării sau clase sociale productive nu le folosesc sau le folosesc foarte puțin, cuvintele trebuie socotite în afara fondului principal. Cuvîntul *cioban*, mult întrebuințat într-o parte a țării, n-a izbutit să înlocuiască pe *păcurar*, care subzistă într-o arie întinsă. Nici unul din ele nu e în fondul principal. Cuvîntul *axiomă* este foarte mult folosit de oamenii de știință, dar restul poporului nu-l cunoaște decît cel mult cu totul vag. Orășenii cunosc și folosesc destul de mult cuvîntul *concert*; țăranii însă nu-l cunosc decît prea puțin. Dacă, așa cum ne învață I. V. Stalin, limba este « a întregului popor », apoi cu atît mai mult fondul principal lexical, « esența specificului » limbii (împreună cu structura gramaticală), trebuie să aparțină întregului popor.

Adaug însă că o aplicare absolut consecventă a principiului nu este posibilă. Vocabularul « se află într-o stare de schimbare aproape neîntreruptă »[3], un cuvînt care astăzi nu este cunoscut decît de o parte a populației va fi cunoscut mîine de întreaga populație, ceea ce ieri era folosit de toată lumea, astăzi nu mai e folosit decît de o categorie restrînsă. Chiar dacă privim limba într-o singură clipă a existenței ei, tot nu o putem privi static, tot trebuie să ținem seama de necontenita schimbare a elementelor ei. Avînd de ales între

---

[1] R. Ghinzburg, art. cit., p. 40.
[2] P. I. Cernîh, art. cit., p. 141.
[3] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 22.

limba literară şi graiurile locale, ne vom orienta, bineînţeles, mai mult după cea dintîi. Prin urmare, mai curînd vom trece la fondul principal un cuvînt literar care nu e încă folosit de toată populaţia ţării, dar are toate şansele să fie adoptat în anii imediat următori, decît un cuvînt care a fost folosit de toată lumea, dar începe să fie părăsit de limba literară. Astfel *risipă*, *chior*, nu sînt folosite în unele graiuri locale, dar limba literară le impune peste tot. *Muiere* este foarte răspîndit în unele regiuni, dar limba literară l-a condamnat.

In sfîrşit, la acelaşi punct, aş mai adăuga ceva, şi anume că nu e suficient ca un cuvînt să fie cunoscut şi folosit de toate categoriile populaţiei, ci trebuie să fie *mult* folosit. Astfel cuvîntul *coamă* este cunoscut, şi la nevoie folosit, de întreaga populaţie a ţării. Dar această nevoie se iveşte destul de rar şi, ca atare, cuvîntul nu poate fi socotit în fondul principal (de altfel îi lipsesc şi celelalte caracteristici).

De această folosire generală şi intensă a cuvîntului aş lega cel de al treilea indiciu propus de V. V. Vahmistrov (lăsînd şi aici la o parte termenul « concret », asupra căruia voi reveni într-un capitol următor): e vorba de faptul că cuvintele din fondul principal pot avea fiecare mai multe înţelesuri. Este evident că, cu cît are mai multe înţelesuri, cu atît cuvîntul este mai solid ancorat în mintea vorbitorilor şi deci în limbă, cu atît este mai important în limbă şi cu atît mai greu ar fi să fie părăsit sau uitat. Iată bunăoară cuvîntul *ochi*. In afară de sensul de bază, « organul vederii », în afară de o sumedenie de expresii (asupra acestui punct voi reveni mai jos), cu ajutorul lui *ochi* se formează nenumărate nume de plante, ca *ochiul boului* etc.; apoi, figurat, *ochi* mai înseamnă un punct unde apa unui rîu se învîrteşte, un loc deschis într-o pădure, o gaură în anumite feluri de brînză, un rotocol de grăsime pe suprafaţa supei sau a unui sos, un punct la zaruri sau la cărţile de joc, punctul de unde ies mugurii la plante, un laţ la o împletitură (de ex. la ciorapi), un pătrat de geam, o mîncare de ouă şi multe altele pe care nu le mai pot înşira aici. Se înţelege că un asemenea cuvînt nu e tot una ca valoare cu *frasin* de exemplu, care nu are decît un singur sens. Sînt însă de acord cu V. V. Vahmistrov că acest indiciu nu este obligator, pentru că există cuvinte foarte importante care totuşi nu au sensuri multe (dar comportă în schimb celelalte trăsături cerute), de exemplu *tovarăş*.

Sînt de asemenea întru totul de acord cu cel de al patrulea criteriu al lui V. V. Vahmistrov: cuvintele din fondul principal servesc ca bază pentru derivarea altor cuvinte, cu ajutorul sufixelor şi al prefixelor (şi adaug eu, al compunerii [1] (asupra formării cuvintelor revin mai departe într-un capitol special). Tocmai pentru că sînt foarte mult întrebuinţate şi foarte importante, aceste

[1] Vezi şi părerea lui P. I. C e r n î h, art. cit., p. 137.

cuvinte dau numeroase derivate. In opoziţie cu situaţia cuvintelor din masa vocabularului, « însăşi apartenenţa unui cuvînt la fondul principal lexical ne dă motiv să presupunem că are un sistem dezvoltat de variante lexico-frazeologice » [1]. Astfel un cuvînt ca *a sta* are numeroase derivate pe terenul limbii noastre; lăsînd la o parte formaţiile cu prefixe (de exemplu *nestatornic)*, compusele, cum şi cuvintele înrudite pe care le-am luat gata formate din alte limbi, putem cita: *stare, stărui, stăruinţă, stăruitor, stat, stătător, statornic, statornici, statornicie, stătut* etc. Acest criteriu nu e la fel de important în toate limbile şi nu se aplică peste tot la fel. De exemplu romîna are relativ puţine formaţii cu prefixe şi încă mai puţine cuvinte compuse, deci nu vom pretinde să găsim multe exemple de aceste feluri. In schimb franceza are foarte puţine derivate proprii cu ajutorul sufixelor. Aşa se explică faptul că M. Gurîceva (în articolul citat), discutînd fondul principal al limbii franceze, se mulţumeşte cu derivate pe care în romîneşte nici nu le-am lua în seamă, de exemplu de la verbul *hacher* « a toca » socoteşte că sînt destule derivate, pentru că există *haché, hachage, hachement*... (despre ultimele două de-abia dacă se poate spune că există).

Nici acest indiciu nu poate fi socotit ca obligatoriu, căci există cuvinte care intră neîndoios în fondul principal şi totuşi nu au derivate. Astfel în romîneşte, cuvinte ca *gură, mamă, pat, pîine, scoate, spinare, spune, vad, vită* nu au de loc derivate, dacă facem abstracţie de diminutive şi de participii, care se formează oarecum automat şi nu sînt propriu-zis desprinse de cuvîntul de bază. Totuşi ar fi imposibil să afirmăm că aceste cuvinte nu sînt în fondul principal. Iar greutatea de care ne lovim aici se elimină în parte cu ajutorul criteriului următor.

Al cincilea criteriu al lui V. V. Vahmistrov mi se pare de asemenea foarte just, şi el se leagă de fapt foarte strîns de al treilea şi de al patrulea: este vorba de capacitatea cuvîntului de a intra în multe expresii, unde capătă sensuri aparte. Aceste expresii înlocuiesc adesea, în fapt, derivatele: astfel de la *gură*, se formează *a face gură, a da gură, gura pînzei, în gura mare, mură-n gură, gură rea, gurile Dunării, gură de tun, gură de ham, gură spartă, de-ale gurii* şi foarte multe altele. E uşor de văzut că, în principiu, *a face gură, de-ale gurii* şi altele ar fi putut fi exprimate prin derivate. Cu cît o limbă are capacitate mai redusă de a forma derivate, cu atît dezvoltă mai mult capacitatea de a forma expresii, deci cele două criterii, în oarecare măsură se completează unul pe altul şi formează de fapt unul singur.

Toate criteriile pe care le-am discutat pînă aici s-ar putea rezuma într-unul singur mai general, anume importanţa pe care o are cuvîntul în limbă. Această importanţă se traduce în practică prin locul întins pe care-l ocupă cuvîntul în dicţionare (bineînţeles, în cele alcătuite cum trebuie), fie singur, fie împreună

[1] O. S. Ahmanova, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1950, p. 479.

cu derivatele lui. Intr-adevăr, dacă deschidem dicționarul la unul dintre cuvintele pe care avem motive serioase să le socotim ca făcînd parte din fondul principal, aproape totdeauna constatăm că el ocupă un spațiu mult mai mare decît celelalte, și acesta poate fi socotit un indiciu prealabil al justeței aprecierii noastre: locul mai întins se explică prin mulțimea sensurilor, a expresiilor, a derivatelor. Asupra rezervelor de făcut cu privire la folosirea dicționarelor existente, vezi capitolul următor.

A rămas nediscutat cel de al doilea indiciu al lui V. V. Vahmistrov, vechimea. De fapt, autorul nu folosește cuvîntul *vechime*, ci *stabilitate*, dar cum nu avem mijlocul să judecăm stabilitatea în viitor, nu poate fi vorba decît de stabilitatea în trecut, adică de vechime. Alții, în orice caz, o spun pe șleau: nu admit că un cuvînt este în fondul principal, dacă nu e vechi. Unii cred chiar că fondul principal este alcătuit din cuvintele care au format vocabularul primitiv [1]; alții admit în fondul principal al limbii ruse numai cuvintele moștenite din limba indo-europeană [2].

Și la noi, în diverse discuții duse între lingviști, s-a exprimat ideea că toate cuvintele din fondul principal trebuie să fie neapărat vechi, sau chiar că toate cuvintele vechi fac parte neapărat din fondul principal. Socotesc că amîndouă ideile, în forma în care au fost exprimate mai sus, sînt greșite (V. V. Vahmistrov face el însuși rezerve, arătînd că există și cuvinte noi în fondul principal, după cum implicit face rezerve asupra punctelor 3 — 5, atunci cînd admite că e suficient să existe unul dintre ele; și ceilalți autori sovietici pe care i-am citat mai sus dau în general exemple de cuvinte recent intrate în fondul principal [3]).

I. V. Stalin ne învață că fondul principal « trăiește multă vreme, de-alungul veacurilor ... » [4] și nu încape nici un fel de îndoială că lucrul este adevărat: un cuvînt care face parte din fondul principal trăiește mult. Dar este o gravă eroare de logică să răsturnăm judecata și să spunem, fie că un cuvînt care trăiește mult face parte din fondul principal, fie că numai acele cuvinte care au îndărătul lor o viață lungă fac parte din fondul principal. Un cuvînt care intră astăzi în fondul principal corespunde perfect enunțării staliniste, dacă el va trăi de aici înainte multă vreme, deoarece enunțarea nu face deosebire, pentru fiecare cuvînt în parte, între trecut și viitor. Nu întîmplător I. V. Stalin întrebuințează în toate pasajele unde este vorba de durabilitatea fondului principal expresiile « se păstrează », « trăiește multă vreme », și niciodată nu spune « datează de mult ».

[1] Idee combătută de P. I. Cernîh, art. cit., p. 133.

[2] Idee combătută de V. V. Vinogradov, în « Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin », p. 164.

[3] Vezi de exemplu, pentru S. M. Haidakov și V. P. Vomperski, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 610 și 611.

[4] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21.

Este foarte adevărat, şi cred că lucrul acesta va reieşi şi din prezenta lucrare, că marea majoritate a cuvintelor din fondul principal sînt foarte vechi în limbă, mai mult încă, ele sînt de multă vreme în fondul principal. Dar în fondul principal pătrund şi cuvinte relativ noi şi în afara lui există cuvinte foarte vechi.

B. A. Serebrennikov a făcut o critică severă celor care cred că fondul principal a fost dat odată pentru totdeauna [1].

Aici cred că putem să referim şi ideea lui T. A. Bertagaev că semantica elementelor din fondul principal rămîne aproape neschimbată, schimbări importante petrecîndu-se numai la cuvintele din masa vocabularului [2].

In limba noastră, fondul principal lexical cuprinde cuvinte de origine latină, între care multe chiar în latină erau foarte vechi, create pe vremea cînd încă nu existau limbi indo-europene deosebite una de alta. Astfel de cuvinte sînt *a da, a fi, eu, noi, frate, oaie* etc. Sînt şi cuvinte intrate mai tîrziu, dintr-o limbă slavă: *muncă, drag, a voi, a hrăni.* Altele au fost create în limba romînă, din materiale de origine latină, ca *alerga, deşi*, sau slavă ca *atîrna.* Din maghiară sînt cuvinte ca *hotar, oraş*, şi chiar din turcă au venit, mai tîrziu, unele elemente din fondul principal, ca *duşman.* In ultimul secol, sau chiar în ultimele decenii, au pătruns cuvinte internaţionale, de felul lui *comun, linie* şi altele. Prin urmare, mereu intră cuvinte noi. De altfel, ideea că fondul principal lexical se îmbogăţeşte mereu este exprimată chiar de I. V. Stalin, care spune că fondul principal « se păstrează în tot ce are esenţial » [3], deci nu neschimbat, şi că limba primitivă « avea un fond de cuvinte foarte sărac » [4], care nu s-ar fi putut îmbogăţi mai pe urmă fără să primească elemente noi.

Unii interpretează tezele staliniste care spun că fondul principal « trăieşte multă vreme de-a lungul veacurilor », că « se păstrează în tot ce are esenţial », în sensul că absolut toate elementele lui datează din timpuri străvechi. Fondul principal lexical este « produsul unui şir de epoci ». Dar aceasta îl caracterizează în ansamblu şi nu poate fi făcut un criteriu pentru fiecare dintre elementele lui.

S-ar putea susţine că vocabularul se îmbogăţeşte numai prin introducerea de cuvinte noi în masa lui, şi numai după ce aceste cuvinte fac un stagiu îndelungat în limbă, ele ajung să pătrundă în fondul principal. Astfel P. I. Cernîh [5] arată că împrumuturile pătrund în fondul principal numai după trecere de multe secole şi de obicei cu sens schimbat. Desigur, aşa se petrec lucrurile în marea majoritate a cazurilor (astfel cuvintele din fondul principal al limbii ruse sînt în

---

[1] Vezi rezumatul în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 125.
[2] T. A. Bertagaev, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 582.
[3] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 23.
[4] Ibidem, p. 24.
[5] P. I. Cernîh, art. cit., p. 143.

marea lor majoritate de origine slavă comună, cum arată P. I. Cernîh [1]), dar nu chiar în toate cazurile, cum se dovedeşte cu exemplele de cuvinte internaţionale, pătrunse în limba noastră acum aproximativ o sută de ani, şi în fondul principal în ultimele decenii. Nu se poate deci face din vechime o condiţie indispensabilă pentru inserarea unui cuvînt în fondul principal.

Cu atît mai puţin putem accepta ideea că orice cuvînt vechi face parte din fondul principal. Sînt în limba noastră relativ multe cuvinte moştenite din limba latină, deci vechi de cel puţin două mii de ani, şi care totuşi nu sînt în fondul principal. Astfel, în afară de cele cîteva exemple pe care le-am citat mai sus *(coamă, frasin...)*, adaug pe *lăcustă*, *a pregeta* (o listă mai bogată se va găsi într-un capitol următor). Unele nu erau nici în latineşte în fondul principal: *leşie*, *nară*, *rînced*; altele erau în fondul principal în latineşte, dar nu mai sînt în romîneşte: *cină*, *fiară*. Unele au fost probabil şi în romîneşte, dar au ieşit apoi din fondul principal: *faur*, *a la*, sau chiar din limbă: *agru* (« ogor ») *e* («şi»), *a deşidera* (« a dori»). Şi cuvinte de origine mai nouă au avut timpul să intre şi apoi să iasă din fondul principal, de exemplu *osîndi* (de origine slavă): *osîndi* a fost înlocuit de grecescul *pedepsi*, iar astăzi acesta, la rîndul lui, e concurat de internaţionalul *a condamna*. Chiar un cuvînt recent cum e *rege* a avut timp să intre în fondul principal în secolul trecut, iar astăzi, dacă mai este în fondul principal, în orice caz e foarte aproape de a ieşi. Fondul principal lexical este o categorie istorică, ne spune V. V. Vinogradov [2].

Dacă nu am considera că un cuvînt vechi poate să iasă din fondul principal, ar trebui sau să credem că un asemenea cuvînt nu piere niciodată din limbă, ceea ce ar fi în mod manifest fals, sau că sare dintr-o dată de la fondul principal la dispariţia din limbă, ceea ce de asemenea ar fi fals. Este deci neîndoios că nu orice cuvînt vechi face parte neapărat din fondul principal, ci numai acelea, vechi sau noi, care îndeplinesc condiţiile arătate mai sus. Cum spune E. M. Melţer [3] nu toate cuvintele moştenite sînt în fondul principal şi nu toate cuvintele din fondul principal sînt moştenite din limba de bază.

Din fondul principal fac parte nu numai cuvinte primare, adică acelea pe care noi nu le putem considera derivate de la altele mai vechi, ci şi cuvinte derivate. Nu e vorba aici numai de acele formaţii care sînt explicabile doar pentru lingvist, căci rădăcina de la care s-au format s-a pierdut în limba noastră *(cunoaşte* de la lat. *nosco*, cu acelaşi înţeles; *pătrunde* de la lat. *tundo* « a lovi »; *sălbatic* de la lat. *silua* « pădure »; *sănătate* de la lat. *sanus* «sănătos»; *îndrăzni*, vezi v. sl. дрꙑзнѫти cu acelaşi înţeles; *învîrti*, vezi v. sl. крътѣти cu acelaşi înţeles: acestea pot fi socotite astăzi ca radicale din punctul de vedere al vorbi-

[1] P. I. Cernîh, art. cit. p. 141.
[2] V. V. Vinogradov, art. cit., p. 168.
[3] E. M. Melţer, art. cit., p. 23.

torului actual. E vorba chiar de cuvinte care sînt derivate aparente şi pentru nespecialist: cuvîntul derivat ajunge tot atît de important, şi uneori chiar mai important, decît baza de la care s-a format. Astfel sînt *munci* alături de *muncă*, *lucru* alături de *lucra*, *sărbătoare* faţă de *a serba*. Am discutat mai sus pasajul din « Marxismul şi problemele lingvisticii » din care reiese clar că şi derivatele pot intra în fondul principal[1].

La fondul principal lexical aparţin şi instrumentele gramaticale şi cuvintele auxiliare; fiind foarte mult întrebuinţate (fără ele nici n-am putea vorbi), ele capătă foarte mare importanţă în limbă[2]. Intră deci de plin drept pronumele, numeralele, conjuncţiile, prepoziţiile, articolele, verbele ajutătoare.

De asemenea intră în fondul principal aproape fără excepţie cuvintele neregulate, printre care socotesc şi adverbele primare (adică acelea a căror formaţie nu e transparentă). Şi acestei chestiuni îi consacru un capitol special. Aici notez numai că cuvintele neimportante nu-şi pot păstra formele neregulate.

Acestea sînt toate indiciile asupra cărora m-am oprit pentru a stabili componenţa fondului principal al limbii romîne.

Ne mai rămîne să discutăm legătura dintre evoluţia fondului principal lexical şi evoluţia societăţii.

I. V. Stalin ne învaţă că limba evoluează împreună cu societatea pe care o serveşte: limba « se naşte şi se dezvoltă odată cu naşterea şi dezvoltarea societăţii. Ea moare odată cu moartea societăţii. In afara societăţii nu există limbă. De aceea limba şi legile ei de dezvoltare pot fi înţelese numai în cazul cînd sînt studiate în legătură indisolubilă cu istoria societăţii, cu istoria poporului căruia îi aparţine limba studiată şi care este creatorul şi purtătorul acestei limbi »[3]. Şi mai departe: « Dezvoltarea producţiei, apariţia claselor, apariţia scrisului, naşterea statului, care pentru administrare avea nevoie de o corespondenţă mai mult sau mai puţin ordonată, dezvoltarea comerţului, care avea şi mai mult nevoie de o corespondenţă ordonată, apariţia tiparului, dezvoltarea literaturii — toate acestea au determinat mari schimbări în dezvoltarea limbii »[4]. Reiese de aici că schimbările în organizarea societăţii, în relaţiile dintre oameni, în producţie, influenţează evoluţia limbii.

Cu atît mai mult lucrul este adevărat pentru vocabular: « Dezvoltarea continuă a industriei şi a agriculturii, a comerţului şi a transporturilor, a tehnicii şi a ştiinţei cere limbii completarea vocabularului cu cuvinte şi expresii noi,

[1] Vezi şi V. V. Vinogradov, «Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 37.

[2] Vezi O. S. Ahmanova, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1950, p. 478; P. I. Cernîh, art. cit., p. 142; V. V. Vinogradov, în acelaşi volum, p. 182.

[3] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 20.

[4] Ibidem, p. 24.

necesare activității lor. Şi limba, reflectînd nemijlocit aceste nevoi, îşi completează vocabularul cu cuvinte noi, îşi perfecționează structura ei gramaticală »[1]. Şi în alt loc: «...vocabularul, fiind cel mai sensibil la schimbări, se află într-o stare de schimbare aproape neîntreruptă, iar limba, spre deosebire de suprastructură, nu trebuie să aştepte lichidarea bazei, ea introduce schimbări în vocabular înainte de lichidarea bazei şi independent de starea bazei.

Vocabularul nu se schimbă în acelaşi fel ca suprastructura, nu se schimbă prin anularea vechiului şi construirea noului, ci pe calea completării vocabularului existent cu cuvinte noi, apărute în legătură cu schimbările orînduirii sociale, cu dezvoltarea producției, cu dezvoltarea culturii, a științei etc. »[2].

Care este însă situația fondului principal lexical? Se schimbă şi el în legătură cu evoluția societății, sau nu? Adesea se pune înainte faptul că fondul principal « trăieşte multă vreme, de-a lungul veacurilor », că el « se păstrează în tot ce are esențial », că e « produsul unui şir de epoci » şi se trage de aici concluzia că fondul principal este foarte stabil şi că schimbările pe care le sufere nu oglindesc schimbări în viața societății.

« Masa vocabularului se găseşte în stare de schimbare aproape neîntreruptă, în timp ce fondul principal lexical trăieşte foarte mult, de-a lungul veacurilor »[3], dar traiul îndelungat nu exclude schimbările.

Schimbarea bazei se oglindeşte în limbă[4], dar fără explozii şi numai în masa vocabularului. La acestea am de spus următoarele. In primul rînd, faptul că masa vocabularului se schimbă mult mai repede nu ne împiedică de a recunoaşte că şi fondul principal suferă schimbări în permanență: nu în sensul că s-ar transforma radical componența lui (fondul principal « trăieşte multă vreme, de-a lungul veacurilor » ne spune I. V. Stalin), ci în sensul că necontenit se produc mici schimbări în forma şi în sensul unora dintre elementele lui, că necontenit unele cuvinte din fondul principal sînt întărite sau slăbite în poziția lor, că din cînd în cînd unele elemente ale lui ies din el şi unele cuvinte din masa vocabularului trec în fondul principal.

In felul acesta, după lungi intervale de timp, se poate constata că fondul principal s-a schimbat considerabil[5]. Această idee nu e cîtuşi de puțin în opoziție cu învățătura stalinistă, dimpotrivă: I. V. Stalin spune că vocabularul — nu

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 10-11.

[2] Ibidem, p. 22-23.

[3] M. D. Kuznețov şi I. G. Melțer, art. cit., p. 17.

[4] P. I. Cernîh, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 242.

[5] B. A. Serebrennikov, rezumat în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 25.

masa lui — deci împreună cu fondul principal, se află într-o stare de schimbare aproape neîntreruptă [1], iar despre fondul principal spune, în repetate rînduri, că se păstrează în ce are esenţial: «fără nici un fel de modificări serioase» [2]; «în tot ce are... esenţial» [3]; «în tot ce are esenţial» [4]; «s-au păstrat în esenţă» [5] ; «fără schimbări esenţiale» [6]. Lucrurile mi se par deci clare: fondul principal se schimbă mai încet decît masa vocabularului, în linii mari el se păstrează, dar schimbări cunoaşte şi el în amănunte, şi încetul cu încetul se schimbă şi componenţa lui. Desigur, noutatea importantă pentru noi, în învăţătura stalinistă, este stabilitatea fondului principal, dar aceasta nu trebuie să ne facă să uităm variabilitatea lui.

Sînt însă aceste schimbări în fondul principal legate de evoluţia societăţii? Fără îndoială că da. Fondul principal poate fi studiat numai în perspectiva istoriei [7]; este o categorie istorică [8]; mai categoric se pronunţă P. I. Cernîh [9]: şi fondul principal se schimbă tot în legătură cu evoluţia societăţii. Ceea ce era de importanţă vitală pentru societate în evul mediu nu mai este la fel în secolul al XIX-lea, de aceea unele cuvinte se întrebuinţează mai puţin şi nu mai pot servi de bază pentru derivare [10] (trebuie făcută rezervă pentru cazul cînd cuvîntul şi-a schimbat între timp sensul şi continuă să fie folosit). Dacă în ultimele decenii cuvîntul *maşină* a intrat în fondul principal al limbii noastre, aceasta nu se poate explica altfel decît în legătură cu schimbările care au avut loc în modul de producţie, în mijloacele de transport etc., deci în legătură cu evoluţia societăţii; dacă cuvîntul *circiumă* va ieşi în foarte scurtă vreme chiar din vocabularul activ, aceasta este o consecinţă a transformării structurii statului nostru.

«Schimbările din fondul principal se petrec în conformitate cu legile interne de dezvoltare a limbii» [11]. Afirmaţia este fără îndoială justă, dar ea nu o contrazice pe cea făcută mai sus: legile interne de dezvoltare «n-au căzut nici ele din cer», în ultimă analiză şi ele se explică tot prin felul de viaţă al societăţii.

---

p. 125.

[1] I. Stalin, în Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953.
[2] Ibidem, p. 6.
[3] Ibidem, p. 9.
[4] Ibidem, p. 23.
[5] Ibidem, p. 24.
[6] Ibidem, p. 25.
[7] P. I. Cernîh, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 138.
[8] V. V. Vinogradov, în acelaşi volum, p. 168.
[9] P. I. Cernîh, «Izvestiia Akad. Nauk SSSR», 1951, p. 247.
[10] M. Gurîceva, art. cit., p. 17.
[11] V. N. Iarţeva, «Izvestiia Akad. Nauk SSSR», 1952, p. 194; vezi şi B. A. Serebrennikov, loc. cit.

FONDUL PRINCIPAL LEXICAL AL LIMBII ROMÎNE

Intenţia mea iniţială a fost de a face un studiu asupra fondului principal lexical în general, cu unele aplicaţii la limba romînă. Am socotit însă că lucrarea aceasta trebuie neapărat să comporte un capitol în care să fie prezentat şi dezbătut fondul principal al limbii romîne, şi aceasta din mai multe motive. In primul rînd, cea mai mare parte a exemplelor cu care sînt ilustrate diversele teze provin din limba romînă, şi deci era necesar să existe un tablou, pentru a se putea vedea ce face şi ce nu face parte din fondul principal al limbii romîne, după părerea autorului. In al doilea rînd, chiar teoriile cu caracter general expuse în lucrare aveau nevoie de o aplicare concretă şi cel mai normal era să se facă această aplicare la limba romînă. In sfîrşit, ultimul motiv dar nu cel mai puţin important, un autor romîn este dator să contribuie în primul rînd, în măsura forţelor lui, la cunoaşterea mai adîncită a limbii romîne. Şi aşa, lucrarea s-a transformat treptat în studiul fondului principal al limbii romîne.

Cu voia sau fără voia mea, prezentul capitol (în oarecare măsură şi altele) trebuia să capete înfăţişare de statistică. Trebuie să spun de la început că nu-mi fac nici o iluzie asupra valorii unei astfel de statistici, pentru motive pe care le voi arăta mai departe. Dacă public listele de cuvinte pe care le-am întocmit, motivul nu este că le socotesc perfecte, şi deci acceptabile, aşa cum sînt, pentru toată lumea, ci că mă cred dator să pun la îndemîna cititorului materialele pe baza cărora am tras concluziile, pentru ca aceste materiale să poată fi controlate.

Statistici asupra vocabularului limbii romîne, s-au mai făcut şi în trecut. Am citat mai sus lucrarea lui Hasdeu, scrisă în mod special pentru a combate statistica publicată de Cihac în prefaţa la volumul al doilea al dicţionarului său etimologic. Discuţia asupra acestei probleme a fost reluată de S. Puşcariu în mai multe lucrări şi de D. Mazilu. Discuţia a fost în per-

manență viciată de faptul că ceea ce se urmărea nu era să se descopere adevărul, ci să se demonstreze o teză preconceputâ, în vederea unui scop politic reacționar, deci opus științei.

Cihac, numărînd cuvintele pe care le inserase în dicționar, și împărțindu-le după limba de origine (conform etimologiei pe care o stabilise sau o acceptase) a găsit că, din totalul cuvintelor limbii romîne, 1/5 este de origine latină, 2/5 de origine slavă, aproape 1/5 de origine turcă, iar restul, ceva mai mult de 1/5, de origine greacă, maghiară și albaneză. Desigur, Cihac și-a făcut statistica în mod conștiincios și cinstit. Dar el n-a ținut seamă de ceea ce Hasdeu a numit « circulația » cuvintelor și, evident, nu putea cunoaște teoria stalinistă a fondului principal lexical. Pentru zilele noastre, statistica lui Cihac nu mai e valabilă nici din punctul de vedere al cifrelor brute. Numărul mic de cuvinte luate în considerare (5765) se explică pe de o parte prin starea înapoiată a lexicografiei noastre în vremea aceea, pe de altă parte prin faptul că în ultima sută de ani vocabularul romînesc s-a îmbogățit în mod foarte simțitor, în special cu elemente internaționale, cuvintele noi întrecînd cu mult în număr pe cele vechi (în special turcești), care între timp au ieșit din folosirea curentă. Dar defectul principal rămîne punerea pe același plan a cuvintelor de valoare inegală, lucru puternic scos la lumină de Hasdeu. Ajunge să comparăm situația stabilită de Cihac pentru elementele maghiare și turce cu situația reală pe care o putem recunoaște astăzi: cuvintele maghiare au pătruns în fondul principal al limbii noastre în număr de două sau trei ori mai mare decît cele turcești, iar Cihac acordă influenței turcești o importanță aproape de două ori mai mare decît celei maghiare.

Este incontestabil că Hasdeu a văzut lucrurile mai just decît Cihac (deși comparația pe care o face între circulația cuvintelor și circulația banilor poate lăsa multe îndoieli). El a pus lucrurile într-o lumină apropiată de cea justă atunci cînd a spus că, înainte de a trage concluziile statistice, trebuie să ne interesăm care cuvinte se întrebuințează mult și care nu. Cusurul principal al lucrării lui Hasdeu este că a pornit de la intenția de a combate cu orice preț teoria lui Cihac, pentru că acesta sublinia marea importanță a elementelor slave în limba romînă. Deși în dezacord, în multe privințe, cu latinomanii, totuși Hasdeu nu era suficient de avansat în gîndire pentru ca să accepte ușor adevărul asupra elementelor componente ale vocabularului nostru. Acest lucru se vede și din felul cum prezintă sondajele făcute în texte: a ales o doină din Dobrogea, constatînd că nu conține nici un cuvînt de origine nelatină. Apoi imediat alta, tot din Dobrogea, care conține 29 de cuvinte nelatine din 155, și cu aceasta cercetarea s-a încheiat, latinitatea totală a vocabularului romîn a căpătat cîștig de cauză, elementele slave și celelalte nu joacă aproape nici un rol în lexicul romîn! Poftiți să compuneți o frază fără nici un

element latin, dacă sînteți în stare, spune Hasdeu. Desigur, nici Cihac, nici altcineva, nu e în stare. Dar nu tocmai aceasta este problema.

Constatînd că într-un text proporția de cuvinte nelatine e de 0 la sută, iar în celălalt de aproape 20 la sută, Hasdeu nu avea dreptul să se mulțumească cu atîta, ci trebuia să ducă mai departe statistica, pentru a găsi procentul real. Dar cred că putem să ne întrebăm și în ce chip a ales «la întîmplare» textele, astfel încît să anihileze complet elementul slav, care la Cihac constituie 40 la sută din vocabularul romîn.

Am luat și eu, într-adevăr absolut la întîmplare, trei scurte poezii din «Materialurile Folkloristice», ale lui Gr. Tocilescu, pentru a verifica sondajele lui Hasdeu. Și iată rezultatele: la p. 879 («Unde auzi...»), din 96 de cuvinte, numai 73 sînt de origine latină (76,04 la sută); la p. 1028 «Vin, mîndruțo»), din 87 de cuvinte, numai 59 sînt de origine latină (67,82 la sută); la p. 1425 («Dura, dura...»), din 25 de cuvinte, numai 16 sînt de origine latină (64 la sută). Nu am dus mai departe cercetarea, deoarece pe noi, astăzi, nu ne mai interesează acest procent brut, ci trebuie să privim vocabularul ținînd seama de raporturile între fondul principal și masa vocabularului. M-am mulțumit deci cu trei poezii și trebuie să remarc că, pentru a obține rezultate comparabile cu ale lui Hasdeu, am inclus, cum a făcut și el, printre elementele latine cuvintele create în romînește, deși nu sînt de acord cu acest procedeu. Chiar și așa însă, după cum se vede, rezultatul este altul decît cel la care a ajuns Hasdeu, proporția de elemente nelatine a crescut simțitor.

Dar e interesant să vedem și felurile cuvintelor care se repartizează la cele două serii. Marea majoritate a cuvintelor trecute la fondul latin sînt conjuncții, prepoziții, verbe ajutătoare, pronume, numerale, adverbe primare, într-un cuvînt, aproape numai instrumente gramaticale. Iată situația din acest punct de vedere: la Hasdeu, în prima bucată, 16 cuvinte din 30 (deci 53,33 la sută) sînt cuvinte auxiliare, iar în cea de a doua, 70 din 155 (deci 45,16 la sută). In cele trei poezii cercetate de mine, sînt 88 de cuvinte auxiliare din 205 (adică 42,93 la sută). Sînt de acord că aceste cuvinte fac parte din fondul principal lexical (vezi p. 60 și urm.) dar nu e mai puțin adevărat că ele ocupă o poziție specială, fiind în bună măsură apropiate de structura gramaticală. Uneori se pot scrie împreună cu cuvîntul precedent sau următor, de exemplu *s-* în *s-a uscat* (în rusește, pronumele reflexiv se scrie nedespărțit de verb și poate fi considerat ca o parte a flexiunii). Și dacă e adevărat că fără aceste cuvinte nu se poate scrie o pagină, e tot atît de adevărat că numai cu ele de asemenea nu se poate compune nici un text. Or, imediat ce printre ele introducem elemente de vocabular care denumesc noțiuni, deci reflectă viața în mișcare, apar cuvintele împrumutate, în număr relativ destul

de mare. Problema locului pe care-l ocupă în vocabular cuvintele ajutătoare va fi reluată mai departe.

Autorii din care cercetătorii noştri mai vechi extrăgeau materialul pentru sondaje erau toţi cam de acelaşi fel, în primul rînd poeţi. Am făcut o încercare cu opere în proză (căci desigur poezia nu este aspectul cel mai important pe care îl îmbracă limba). Am deschis astfel, la întîmplare, volumul al cincilea al « Operelor » lui Sadoveanu la pagina 116, şi am găsit, din 196 de cuvinte, 41 nelatine, deci altă proporţie (20,92 la sută) decît cea stabilită de Hasdeu, S. Puşcariu, D. Mazilu (10—12 la sută). Apoi am urmărit, tot la întîmplare, pagina 43 din « Vînătoare de lupi » a lui Petru Dumitriu, şi am găsit 69 de cuvinte nelatine dintr-un total de 298, adică 23,15 la sută (aici intervin şi cuvintele internaţionale). Iată deci că şi de data aceasta rezultatele nu confirmă pretenţiile autorilor mai vechi.

Desigur, nu-i putem reproşa lui Hasdeu că nu a cunoscut fondul principal lexical, de a cărui existenţă s-a aflat abia acum trei ani, prin publicarea lucrărilor lui I. V. Stalin cu privire la lingvistică. Dar putem să-i reproşăm că a făcut statistica pornind de la idei preconcepute. Cît despre S. Puşcariu, care stătea, bine înţeles, pe poziţia latinistă, el explică frecvenţa mare a unui mic număr de cuvinte de origine latină prin « starea inferioară de civilizaţie în care căzuse poporul nostru după decăderea vieţii latine » în regiunea noastră! [1]. Iată cum şovinismul merge mînă în mînă cu disprețul faţă de poporul propriu. E de altfel interesant să notăm că acelaşi autor, într-o notă adăugată la aceeaşi pagină, afirmă că celelalte limbi romanice nu au proporţional mai multe cuvinte de origine latină decît noi, ceea ce infirmă explicaţia dată în text.

Am lăsat intenţionat la o parte, în discuţia de mai sus, statistica făcută de D. Macrea în articolul « Circulaţia cuvintelor în limba romînă », publicat în revista « Transilvania », vol. LXXIII, nr. 4, pentru că autorul ei stă pe o poziţie deosebită de a celor citaţi mai sus. D. Macrea este fără îndoială de bună credinţă şi nu s-a lăsat condus de idei preconcepute. Totuşi şi lulucrarea lui are un cusur grav, anume faptul că statistica este întemeiată, fără spirit critic, pe datele unei lucrări care nu este nici conştiincioasă, nici de bună credinţă, cu toate aprecierile favorabile ale lui Macrea. E vorba de « Dicţionarul limbii romîne din trecut şi de astăzi » de I. A. Candrea (Bucureşti 1931). Conducîndu-se după datele acestui dicţionar, Macrea ajunge la concluzii uluitoare: în limba noastră se găsesc elemente de origine latină, 20,58 la sută; elemente slave, 16,41 la sută; elemente franceze, 29,69 la sută. Restul sînt de origine necunoscută sau se împart între limbi care au dat fiecare un

[1] Études de linguistique roumaine, Cluj-Bucureşti, 1937, p. 48.

mic procent de cuvinte. Dacă ne gîndim că în dicţionarul lui Candrea se cuprind destul de multe cuvinte învechite (de altă origine decît franceză), care astăzi au ieşit din uz şi deci ar trebui scăzute din total, şi că, de acum vreo treizeci de ani, de cînd a fost lucrat dicţionarul, elemente « franţuzeşti » au mai intrat în număr mare, ajungem la concluzia că majoritatea cuvintelor din limba romînă actuală sînt de origine franceză. Aproape că nici nu mai există o limbă romînă!

Care este explicaţia? Dicţionarul cosmopolit al lui Candrea trece ca franţuzeşti fel de fel de cuvinte de altă origine. Incepînd cu primele noastre texte, dar din ce în ce mai masiv în ultimele două secole, pătrund în limba noastră cuvintele pe care le-am numit internaţionale. E vorba de elemente latineşti şi vechi greceşti, care s-au răspîndit în toate limbile de cultură europene, fiind mai mult sau mai puţin asimilate cu lexicul vechi al acestor limbi, formîndu-se derivate noi după modelul celor din limbile clasice şi creîndu-se chiar compuse noi din elemente vechi, de tipul lui *oxigen*, *fotograf* etc. Aceste elemente au devenit un bun comun european, şi rareori sîntem în măsură să spunem categoric din care limbă au pătruns la noi (de multe ori ne-au venit pe mai multe căi, din mai multe limbi, simultan sau succesiv). Astfel la început cuvintele de soiul acesta ne-au venit prin filiera bizantină (trecînd mai totdeauna prin bulgară), apoi prin limbile slave: polonă şi mai ales rusă[1]. Limba rusă are facultatea de a forma noi derivate de tip latinesc, dintre care multe intră ca împrumuturi şi în limba noastră: *cursant*, *diversant* etc.

A venit o vreme cînd asemenea cuvinte au fost luate din franţuzeşte, din talieneşte, din nemţeşte, şi chiar direct din latineşte. In ultimele decenii s-au fabricat nu puţine şi la noi (exemplele cele mai numeroase se găsesc în textele medicale). Toate aceste cuvinte, fără nici o distincţie, sînt trecute de Candrea la contul limbii franceze, chiar cînd există semne limpezi că la noi ele nu au venit din franţuzeşte, ci din altă limbă. De exemplu un cuvînt ca *administraţie* e trecut fără ezitare ca fiind de origine franceză, deşi atît împrejurările istorice cît şi terminaţia ne arată limpede că avem de-a face cu un element intrat la noi prin intermediul limbii ruse.

Nu mai spun că elementele create într-adevăr în frantuzeşte, dar venite la noi prin intermediul altei limbi, sînt clasate ca franţuzeşti, chiar cînd semnele împrumutului din altă parte sînt vizibile. De exemplu *dimicaton*, *pampon*, *scamator* sînt explicate prin fr. *demi-coton*, *pompon*, *escamoteur*, deşi schimbarea lui *o* în *a* şi a lui *e* în *i* înaintea accentului ne arată limpede că la noi aceste cuvinte au venit din rusește. In franţuzeşte se spune *connaissement*, în nemţeşte

[1] Vezi acad. Iorgu Iordan, Influenţe ruseşti asupra limbii romîne. Ed. Acad. R.P.R., 1949.

Konnossement, în ruseşte *konosament*: de unde vine la noi *conosament?* din franţuzeşte, răspunde cu îndrăzneală Candrea, în ciuda realităţii.

Derivatele de la cuvintele internaţionale au putut fi împrumutate de noi o dată cu baza lor, dar multe dintre ele pot tot aşa de bine să fi fost făcute în romîneşte, de vreme ce aveam la dispoziţie toate elementele necesare. De exemplu, dacă îl avem pe *imparţial*, iar sufixul *-itate* este cunoscut în limba noastră, nu avem nici o dovadă că derivatul *imparţialitate* nu a fost făcut de noi, deşi e tot aşa de posibil să fi fost împrumutat din fr. *impartialité* sau din it. *imparzialità*. Dacă *seriozitate* este sigur derivat de noi de la *serios* (căci derivatul nu apare în alte limbi), ce garanţie avem că şi *curiozitate* nu a fost făcut în romîneşte de la *curios* (deşi în cazul acesta derivatul e cunoscut şi în alte limbi)? In toate cazurile de acest fel (şi ele sînt extrem de numeroase) Candrea trece cuvîntul din oficiu la stocul de origine franceză. (Şi aici, bineînţeles, există posibilitatea ca derivatul să fie într-adevăr împrumutat, dar nu din franţuzeşte, ci din altă limbă modernă, sau uneori, direct din latineşte. Ipoteza aceasta nu se pune aproape niciodată pentru Candrea.)

Pentru a arăta cît de puţină încredere putem avea în acest dicţionar, mai trebuie să mai adăugăm că printre cuvintele de origine franceză figurează numeroase elemente care sînt într-adevăr de origine franceză, dar nu sînt romîneşti. Tot felul de cuvinte de jargon, ca de exemplu *a contra* (la bridge), pe care oamenii muncii nu le cunosc, nu le-au folosit şi nu le vor folosi niciodată, îngroaşă numărul elementelor franţuzeşti. In plus, folosindu-se de dicţionare franţuzeşti, Candrea a transpus pur şi simplu toate cuvintele pe care le-a găsit acolo, dîndu-le o terminaţie romînească, chiar atunci cînd nu le-a folosit nimeni niciodată în romîneşte. Astfel se face că în dicţionar apar cuvinte « romîneşti » ca *amuzator*, *asasinator* şi multe altele asemenea formaţiuni care pentru limba noastră apar ca monstruoase.

Prin astfel de procedee, numărul cuvintelor de origine franceză din limba noastră este exagerat colosal. N-am făcut socoteala exactă, dar sînt convins că elementele sigur franceze din limba noastră nu trec de 3 sau 4 la sută.

Alt cusur al dicţionarului lui Candrea (şi al celorlalte dicţionare ale noastre, cu excepţia celui al lui Tiktin) este că nu recunoaşte decît cu mare greutate că un cuvînt a putut fi format în romîneşte. Mare parte dintre derivatele romîneşti formate din elemente latineşti sînt trecute ca provenind din latineşte, chiar dacă e cel puţin tot atît de probabil că au fost făcute în romîneşte, chiar dacă în latineşte ele nici nu există. Astfel *aurar* e explicat prin lat. *aurarius*, deşi nimic nu dovedeşte că n-a fost făcut în romîneşte, aşa cum a fost făcut de pildă *pietrar* (cu acelaşi sufix). Un cuvînt ca *ascunsoare* e explicat prin lat. **absconsoria*, deşi acesta nu se găseşte în textele latineşti, iar în romîneşte formaţia e clară (vezi formaţii parelele ca *strînsoare* şi

altele). Ce e drept, **absconsoria* ar fi putut exista în latineşte. Altele este sigur că nu au existat, şi totuşi sînt inventate, pentru a fi puse la originea derivatelor romîneşti. De exemplu cuvîntul nostru *a învia* ar proveni dintr-un latin **inuiuo* care nu e atestat nicăieri şi nici nu ar putea fi atestat deoarece nu a putut exista; şi chiar dacă ar exista, el nu ar putea explica forma romînească, de conjugarea I; aceasta însă se explică în chipul cel mai simplu ca derivată pe teren romînesc de la *viu*, în acelaşi chip în care *întîrzia*, de exemplu, e derivat de la *tîrziu*. Admiţînd etimologii fanteziste, de felul arătat aici, negăm în chip neştiinţific capacitatea limbii romîne de a se îmbogăţi prin derivare din propriul ei fond lexical.

In statistica sa, D. Macrea ocoleşte greutatea, declarînd că trece la cuvintele de origine latină pe acelea făcute în romîneşte din elemente de origine latină. Dar e greu să ne lăsăm convinşi că procedeul e just. Dacă *a trece* este pus la locul lui în categoria cuvintelor moştenite din latineşte, derivatul *trecător*, creat pe teren romînesc, poate de mult, poate de curînd, nu are de ce să fie clasat ca latinesc. Şi ce se întîmplă cu exemplele ca *amarnic*, *fetiţă*, unde rădăcina e de origine latină, iar sufixul de origine slavă? De ce să le trecem, cu sufix cu tot, în contul limbii latine şi să nu admitem o categorie, impusă de situaţia reală, a cuvintelor create în romîneşte?

Urmează să expun acum metoda de care m-am servit în alegerea şi clasarea materialelor. De la început trebuie să spun că nu consider faptele expuse de mine ca avînd valoare absolută, adică mă aştept ca nu toată lumea să fie de acord cu mine. Intr-o materie ca aceasta am prefera să avem liste alcătuite de un colectiv cît mai larg, căci o singură persoană este fatal să se lase condusă de criterii subiective. Un oarecare ajutor am primit prin faptul că listele stabilite de mine au fost discutate în două şedinţe de colaboratorii Institutului de lingvistică al Academiei R.P.R., la 29 octombrie şi 3 noiembrie 1952. Dar nici o lucrare colectivă nu ar fi mulţumit pe toată lumea. In general, cînd e vorba de limbă, statisticile dau rezultate relative, iar cînd e vorba de vocabular, relativitatea rezultatelor devine mult mai mare. Lucrarea depinde de materialele oferite de dicţionare, care niciodată nu pot cuprinde în întregime o limbă vie. Dicţionarele noastre însă au şi altfel de lipsuri, pe care urmează să le discutăm acum.

In primul rînd, dicţionarele sînt destul de vechi (cel mai nou e tipărit de peste douăzeci de ani, şi redactat de aproape treizeci). In al doilea rînd, multe dintre ele nu sînt terminate, astfel încît dispunem de un material relativ bogat pînă la o anumită literă, iar apoi trebuie să lucrăm pe baza unui material mult mai sărac. In al treilea rînd, dicţionarele noastre sînt toate întoarse cu faţa spre trecut, dau cea mai mare atenţie cuvintelor şi sensurilor vechi, cele noi nefiind de multe ori nici înregistrate, iar exemplele sînt în mare

parte extrase din textele religioase ale secolului al XVI-lea, de unde riscul de a ne forma o idee cu totul greşită despre ce e important şi ce nu e important în limba noastră şi mai ales în limba noastră de azi. Astfel, luîndu-ne după « Dicţionarul Academiei Romîne », ar trebui să dăm o mare atenţie cuvîntului *genunchi* şi derivatului lui, *a îngenunchea*. Dacă însă examinăm cu atenţie materialul, constatăm că e vorba aproape numai de exemple scoase din texte mai vechi, din vremea cînd *a sta în genunchi*, *a îngenunchea* erau acţiuni pe care omul era silit să le facă adesea, ceea ce astăzi nu mai e cazul. Alte cuvinte care ocupă în dicţionare un spaţiu neproporţionat cu valoarea actuală a materialului lexical sînt *călugăr*, *a mîntui*, *a peţi* şi altele.

Dar în afară de starea dicţionarelor, există şi alte cauze obiective care scad valoarea statisticilor făcute pe bază de vocabular. Vocabularul fluctuează neîncetat, « se află într-o stare de schimbare aproape neîntreruptă », cum spune I. V. Stalin [1], prin urmare e foarte greu să-l prinzi într-un instantaneu, şi acest instantaneu e valabil numai pentru momentul cînd a fost luat. Ce e învechit şi moare, ce e nou şi se dezvoltă în momentul de faţă? Care cuvînt este mai important şi care mai puţin important? Răspunsurile la aceste întrebări depind de înţelegerea subiectivă a autorului lucrării; dar ele depind şi de cultura şi de simţul limbii presupuse la cititor. Avînd în vedere că cuvintele sînt studiate pe familii (vezi mai departe), trebuie să contăm pe simţul etimologic al masei vorbitorilor: în care cazuri legătura etimologică este recunoscută şi în care nu, în care cazuri vorbitorii inventează o legătură etimologică, deşi aceasta nu există pentru lingvist? Toate aceste cazuri delicate fac să mă aştept ca uneori cititorul să fie de altă părere decît mine.

Cît e de extins fondul principal lexical al limbii noastre? Unii judecă foarte larg în această privinţă, îi atribuie toate cuvintele care desemnează noţiuni mai mult sau mai puţin uzuale, astfel încît s-ar aduna multe mii de cuvinte care ar alcătui fondul principal. Eu am fost mai puţin larg în această privinţă. Aplicînd cu oarecare strictеţe criteriile discutate în introducere şi acceptînd numai cuvintele care au cu adevărat importanţă în limbă, am ajuns la un număr mult mai mic de elemente. Am socotit la început că « e mai bine să nu ajungă decît să întreacă », adică e preferabil să introduc în liste numai acele cuvinte asupra cărora nu poate fi pentru nimeni nici o îndoială că sînt de prima importanţă, urmînd să-mi bazez numai pe acestea concluziile, care nu ar risca astfel să fie prea greşite. După ce mi-am stabilit astfel listele, mi-am schimbat întrucîtva punctul de vedere: avînd în vedere că prezenţa sau absenţa unui cuvînt în listă trebuia prin ea însăşi să antreneze unele concluzii, am adăugat

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 22.

la prima listă una nouă, în care am încercat să cuprind tot ce mi s-a părut că are şanse serioase de a fi admis. Apoi am îngustat din nou cercul, scoţînd o parte dintre cuvintele pe care le admisesem pe lista a doua. In felul acesta am ajuns la trei liste diferite ca amploare, care se comportă între ele ca trei cercuri concentrice. După părerea mea, cea mai aproape de adevăr este lista a treia, cea mijlocie ca număr. Dar aproape totdeauna, în discutarea diferitelor probleme, am ţinut seama de toate cele trei liste. Asupra diferenţelor dintre ele voi mai avea deci ocazia să revin.

După ce am stabilit aceste liste, am căutat un mijloc de a verifica dacă avusesem dreptate cînd mă oprisem la un număr total variind între 1000 şi 1500 de cuvinte. Aici mi-a fost de folos experienţa pedagogilor sovietici care au studiat vocabularul de folosit în manualele de limbi străine pentru începători, socotind că în aceste manuale nu trebuie să intre decît cuvintele foarte des utilizate în limbă. Şi iată ce spune experienţa pedagogiei sovietice: « Incepînd cu cea de a doua mie, coeficientul de repetiţie al cuvintelor este atît de mic, încît nu poate constitui un indiciu convingător în folosul unui cuvînt într-o anumită limbă »[1]. Prin urmare numai aproximativ 1000 de cuvinte apar foarte frecvent în întrebuinţare; dar cuvintele care se repetă foarte rar nu pot avea pretenţia să figureze în fondul principal lexical. Există deci o potrivire între rezultatele cercetării mele şi cifra fixată de pedagogii sovietici; bine înţeles, această coincidenţă nu este absolută, între altele pentru că unele cuvinte foarte des întrebuinţate nu au intrat pe listele mele, deoarece sînt derivate transparente de la altele tot atît sau şi mai importante. Dar nici nu era vorba de o coincidenţă absolută.

Criteriile generale de care m-am folosit în alegerea cuvintelor sînt cele expuse în introducere, dar aplicarea lor nu s-a făcut în chip mecanic. Ele mi-au folosit pentru a-mi face o idee asupra importanţei cuvîntului în limbă, şi numai aceasta, în definitiv, a fost hotărîtoare pentru primirea sau pentru respingerea lui. Am acceptat, de pildă, cuvinte fără derivate, sau cu derivate puţine, dacă este limpede că, în ciuda acestui fapt, ele joacă un rol important în limbă (sînt folosite des, intră în compunerea multor expresii, au sensuri variate etc.). Am dat mai sus cîteva exemple de acest fel. Iată acum o listă mai bogată:

Intre cuvintele din cercul cel mai larg găsim în această categorie pe *fag*, *mistui*, *mustaţă*, *ogor*, *rîpă*, *stînă*, *vad*. In cercul mijlociu ca extindere găsim pe *copac*, *mînecă*, *oţet*, *par*, *prag*, *punte*, *rază*. Chiar în cercul cel mai restrîns care cuprinde cuvintele despre care cu greu s-ar putea îndoi cineva că intră în fondul principal lexical, găsim pe *an*, *ceapă*, *cuc*, *mal*, *masă*, *măsea*, *miere*,

[1] Citat după N. I. F e l d m a n, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 66 şi urm.

nas, necaz, nepot, os, pat, părăsi, păstra, perete, pîine, poală, scăpa, scoate, seamă, seară, sîn, spinare, spune, strat, toartă, vale, vas, vită, vîrf. N-am socotit că pot fi numite cuvinte cu derivaţie bogată acelea care prezintă numai diminutive, sau numele de arbori, de exemplu, care (ca *fag*) au derivate colective, căci acestea se formează aproape automat şi nu aduc nici o mărturie asupra importanţei cuvîntului. Mai adaug că listele date aici mai sus nu au pretenţia să fie absolut complete.

Dacă am admis ca făcînd parte din fondul principal unele cuvinte care nu au derivate multe, în schimb nu am acceptat pe altele care au derivate destul de multe, însă nesemnificative şi puţin întrebuinţate, care în general nu ies din sfera concretă a folosirii lor tehnice (a se compara de exemplu *cărămidă*, cu multe derivate neinteresante, şi *ceapă* fără derivate importante, dar izvor pentru numeroase expresii). Iată cîteva exemple şi de acest fel: *aşchie, cazan, cărămidă, haină, haită, măslin, mierlă.*

Am discutat pînă acum faptul că derivatele pot intra şi ele în fondul principal. Cîteodată derivatul, intrînd în fondul principal, goneşte de acolo forma de bază (cîteodată aceasta ajunge să iasă şi din limbă, cu totul; exemple se vor da mai departe), alteori, derivatul coexistă în fondul principal, alături de forma de bază. Ar urma ca, în unele cazuri, să fi trecut pe listă două sau mai multe cuvinte din aceeaşi familie. Nu am trecut însă, în principiu, decît unul singur, fie cel mai vechi, fie cel mai întrebuinţat. Problema comportă desigur o discuţie mai amplă.

Care este rostul fondului principal? El aduce două mari servicii: 1. dă stabilitate limbii; 2. serveşte de bază pentru îmbogăţirea limbii. Pentru aceasta şi prin aceasta cuvintele din fondul principal lexical trebuie să se menţină tot timpul în centrul atenţiei vorbitorilor, să aibă puternice legături în sînul vocabularului, ca să nu poată fi uşor dezrădăcinate şi îndepărtate. Să vedem pe rînd cele două puncte pomenite.

1. Nu încape nici o îndoială că derivatele dau şi ele concurs la stabilizarea limbii. Prin însăşi existenţa lor, ele consolidează un sector al vocabularului, unit în jurul unui centru, care este cuvîntul de bază (« centre semantice » numeşte A. D. Grigorieva cuvintele din fondul principal[1]). Fiind produse după reguli stabilite, după legile interne de dezvoltare a limbii, derivatele asigură stabilitatea cuvîntului de bază şi, prin faptul că la formarea lor se aplică regulile derivării, ele le consolidează şi pe acestea. Graţie derivatelor, vocabularul nu este o îngrămădire haotică de cuvinte, care să trebuiască memorate fiecare în parte, ci este organizat în aşa fel încît există o cheie pentru memori-

[1] A. D. Grigorieva, art. cit., p. 23.

zarea mai simplă şi mai rapidă a majorităţii cuvintelor, care chiar prin aceasta se păstrează mai bine.

Cu oarecare exagerare se poate spune că derivarea produce aceleaşi efecte ca şi flexiunea (legătura dintre formarea cuvintelor şi morfologie a fost în repetate rînduri accentuată de acad. V. V. Vinogradov, de exemplu în articolul său din « Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin », şi de alţi lingvişti sovietici). După cum persoana a doua a unui verb nu poate fi socotită alt cuvînt decît persoana întîi, tot aşa, în oarecare măsură, şi derivatul este acelaşi cuvînt cu baza de la care porneşte. De la orice verb, formăm un participiu, care este o formă a verbului, dar poate servi, în acelaşi timp, ca adjectiv şi chiar ca substantiv (de exemplu, de la *a spune*, adjectivul *spus* şi substantivul *spusa*, *spusele*); de la orice verb, formăm un infinitiv lung, care nu încetează de a fi legat de verb, dar în acelaşi timp este şi substantiv (*a vedea*, *vedere*, *vederea*; infinitivul lung este categoric verb în formele inversate ale optativului, de tipul *fire-ai*); de la orice verb formăm un nume de agent, care, fără să piardă legătura cu verbul, este şi adjectiv şi substantiv (*a visa*, *visător*). Sînt aceste derivate cuvinte aparte, sau forme flexionare ale verbului? Ar fi greu de dat un răspuns global, căci de la situaţia de formă a verbului pînă la cea de cuvînt independent este o gradaţie infinită şi neîntreruptă, şi fiecare caz ar trebui discutat în parte.

Iată cazul formării femininului: nimeni nu va zice că femininul unui adjectiv este alt cuvînt decît masculinul, şi aceasta tocmai pentrucă femininul se formează de obicei de la masculin, după reguli bine precizate. La substantive însă, se socoteşte adesea că femininul e un cuvînt diferit de masculin, chiar dacă şi aici se aplică aceleaşi reguli. Astfel adjectivul *mort*, cu femininul *moartă*, e considerat un singur cuvînt; substantivul *doamnă* e considerat alt cuvînt decît masculinul *domn* şi e clasat separat în dicţionare. Ce facem însă în cazul unui adjectiv substantivat? pe *hoaţă*, dicţionarele nu-l mai clasează separat de masculinul *hoţ*; dar dacă femininul capătă o accepţie pe care masculinul nu o are? Rezultă de aici că între formarea cuvintelor şi flexiune este o mare asemănare şi că derivaţia constituie un procedeu care dă stabilitate limbii.

2. In multe cazuri, derivatele sînt atrase în mod aproape automat, ca şi formele flexionare; cîteodată nici nu ştii dacă există sau nu un anumit derivat, dar dacă ai nevoie de el îl poţi forma, el exista, ca să zic aşa, implicit, prin faptul că exista baza şi modul de derivare; în momentul cînd rosteşti un astfel de derivat, toată lumea înţelege ce ai vrut să spui. Cîteodată nu putem şti, dintre două cuvinte, care e baza şi care e derivatul, fie pentru că le-am împrumutat pe amîndouă şi nu avem cum să ştim care a fost luat întîi (de exemplu *muncă* şi *munci* există ambele în limbile slave), fie pentru că nici măcar în limba de origine a cuvintelor (care poate fi a noastră sau

alta) nu e clar care a apărut întîi. Am discutat situația din punctul de vedere al specialistului; dar nu interesează atît părerea acestuia, cît a marelui public, care se servește de limbă și, implicit, o modifică. Să întrebăm pe primul venit, care e primitivul, *goană*, sau *goni*, *guvern*, sau *guverna*, *aniversa*, sau *aniversare*? Ne va răspunde fără nici o ezitare că prima formă din fiecare pereche este primitivă; și totuși adevărul este tocmai contrariul (despre aceste formații vezi mai departe).

Se vede din exemplele de mai sus că derivarea se poate face și în sens invers decît cel socotit normal, adică ceea ce pare baza poate fi de fapt un derivat de la o formă mai dezvoltată (în ultimele decenii s-au creat astfel la noi cuvinte ca *audia* din *audiență*, după modele ca *neglija-neglijență*; *legisla*, în loc de *legifera*, de la *legislație*, după *administra-administrație*; *regiza* de la *regizor*, după *profesa-profesor* și multe altele). Care este în cazul acesta cuvîntul care formează centrul semantic? Sînt și cazuri mai clare încă de derivate care iau locul bazei lor, de exemplu *lamură* «partea cea mai curată a făinii» a produs derivatul *a lămuri*, care i s-a substituit întru totul în rolul de șef al familiei. Derivatele sînt astfel legate prin multe fire de cuvîntul bază, între ele au loc mereu acțiuni și reacțiuni. Chiar prin faptul că baza intră în fondul principal se creează derivatelor raporturi cu fondul principal, se poate spune deci că în oarecare măsură participă și ele la fondul principal, deoarece modul lor de formație este clar pentru oricine și prezența bazei este simțită în ele. In același timp, prezența derivatelor, la rîndul ei, ajută cuvîntul de bază să intre și să se mențină în fondul principal. Fiind baza în centrul atenției vorbitorilor, implicit este și derivatul.

Iată ce spune în această privință acad. V. V. Vinogradov[1]: «Diferitele sisteme sau categorii lexico-semantice sau de formare a cuvintelor ale vocabularului general se bazează, ca pe niște puncte de sprijin și în același timp ca pe niște puncte de plecare, pe cuvintele care aparțin fondului principal de cuvinte . . . In aceste serii sau sisteme de formare a cuvintelor, stabil nu e numai cuvîntul, radical sau nederivat, care, aparținînd fondului principal de cuvinte, consolidează oarecum unitatea interioară a fiecăreia dintre aceste serii, ci și unele cuvinte derivate . . .»[2].

Desigur, toate acestea nu m-ar fi împiedicat să trec în listă și derivatele, atunci cînd sînt foarte importante. Mai există însă și alt argument, mai puternic, împotriva acestui procedeu. Pentru a stabili dacă un cuvînt ocupă în vocabular un loc destul de larg, care să-i dea dreptul de a fi socotit ca făcînd parte din fondul principal, nu m-am putut mulțumi să analizez folosirea cuvîntului de bază, ci a fost necesar să examinez și derivatele: fondul principal «dă limbii

[1] V. V. Vinogradov, în volumul colectiv «Problemele lingvisticii...», p. 169 și 170.
[2] Am adus unele modificări traducerii.

o bază pentru formarea de noi cuvinte », spune I. V. Stalin. Un cuvînt care are derivate importante trece, prin urmare, înaintea altuia care nu are derivate, sau are derivate puțin importante. Deci faptul că alături de *trudă* avem pe *trudi* și pe *trudnic* întărește poziția lui *trudă*, îl ajută să-și cîștige și să-și mențină poziția în fondul principal. Cînd e vorba de cuvinte ca *muncă* și *munci*, nimic nu ne-ar împiedica să le trecem pe amîndouă pe listă; dar dacă despărțim pe *rană* de *răni*, poate că nici unul din ele nu mai apare ca destul de folosit ca să fie primit pe listă, și numai punîndu-le pe amîndouă împreună vom acoperi un loc destul de important din vocabular pentru ca familia să intre în fondul principal. Materialul lexical oferit de această familie, în ansamblul ei, este suficient ca să merite un loc, dar nu este suficient ca să merite două locuri în fondul principal. Un cuvînt ca *ramură*, de exemplu, este mai întrebuințat, prin el însuși, decît *rană*, dar nu are nici un derivat de importanța lui *răni*; pentru aceasta, *ramură* nu poate trece înaintea lui *rană*, dar nici *rană* și *răni* la un loc nu fac de două ori cît *ramură*.

Acest motiv, mai mult decît toate celelalte, m-a îndemnat să acord fiecărei familii un singur loc, și socotesc că esențialul este ca fiecare familie importantă să fie reprezentată. Desigur, mi s-ar putea răspunde că nu avem decît să acordăm un loc lui *rană-răni* și două locuri lui *muncă-munci*. Se înțelege însă că și aici realitatea nu este chiar atît de simplă și că nu ar fi de loc ușor de stabilit o limită absolută între familiile care merită un loc și cele care merită două sau trei locuri. Dacă sînt multe derivate, dacă derivatele, sau unele dintre ele, sînt foarte importante, aceasta înseamnă că baza, și prin ea familia, este puternic legată de fondul principal. Iar dacă derivatele sînt multe și puternice, ele se ajută și unul pe altul și nu pot fi scoase ușor, tocmai ca atunci cînd un cuvînt are sensuri multiple și importante. Există prin urmare și în sînul fondului principal o ierarhie, nu toate cuvintele sînt de aceeași tărie: unele se pregătesc să treacă înapoi în masa vocabularului, altele de-abia au intrat în fondul principal și nu sînt încă bine consolidate, altele sînt solid instalate și nu vor putea fi mișcate din locul lor multă vreme de aici înainte. Aceasta rezultă chiar din cuvintele lui I. V. Stalin, care vorbește de un « nucleu » al fondului principal[1] și, în mai multe rînduri, de ceea ce e esențial în fondul principal[2]. Este aici o problemă a cărei urmărire ar fi foarte interesantă, dar am socotit că ar fi prematur să o fac acum.

Am luat deci împreună, și am trecut unul singur dintre ele, cuvintele ca *ajuta-ajutor*, *car-cără*, *dormi-adormi*, *fală-făli*, *jale-jelui*, *pod-podi*, *pom-poamă*, *rod-rodi*, *sec-seca* (numai primul din fiecare grup figurează pe listă).

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21.

[2] Ibidem, p. 23.

Urmează de aici că de multe ori un cuvînt nu va fi găsit pe listă, pentru că figurează altul din aceeaşi familie. Astfel *capăt* ar figura dacă nu ar fi *cap*, iar *căpătui* ar figura dacă nu ar fi *capăt* (cu care e pus în legătură de vorbitori); *călător* ar fi, dacă nu ar fi *cale*; nu apare pe listă *cerceta*, pentrucă este *cerca*; *supune* e simţit ca derivat al lui *pune*, de aceea nu a fost înregistrat. Apare însă uneori pe listă o formă derivată, pentru că cuvîntul de bază e mai puţin folosit: *rămîne* este, iar *mînea* nu; nu figurează *stîmpăra*, ci *astîmpăra*; nu apare *tabac*, dar *tăbăci* da; am admis pe *ticălos*, nu pe *ticală*, derivat la rîndul lui de la *ticăi*, care e încă şi mai rar.

In cazul verbelor perechi formate cu prefixele *în-* şi *des-*, am trecut numai pe cele dintîi, avînd însă în vedere şi pe cele din urmă. Am clasat însă separat cuvintele provenite din aceeaşi rădăcină, dacă pentru un motiv sau altul sentimentul etimologiei comune s-a pierdut. Aceasta se poate întîmpla din mai multe motive: 1) cuvîntul de bază sau derivatul sau ambele au suferit modificări fonetice, care le fac să nu mai semene între ele (*aşeza-şedea*, *face-fapt*); 2) modul de derivare nu se mai foloseşte şi a devenit ininteligibil pentru vorbitorul de azi (*fierbe-fierbinte*); 3) sensurile celor două cuvinte s-au îndepărtat prea mult unul de altul, lipseşte între ele o « verigă » [1]. Am considerat că veriga există în cazul grupurilor ca *rînd-orîndui*, *învîrti-vîrtej*, *voie-nevoie* şi nu am trecut pe listă decît primul cuvînt din aceste grupe. Am considerat, dimpotrivă, că veriga a dispărut în exemple ca cele următoare: *alege-culege*, *barbă-bărbat*, *bun-nebun*, *poartă-purta*, *toarce-întoarce*. Cam în acelaşi fel am tratat cuvintele compuse: dacă elementele componente sînt clare, n-am mai inserat compusul (de exemplu *bunăvoinţă*, *celălalt*); dimpotrivă, am trecut pe listă compusul, dacă vorbitorul de astăzi nu mai recunoaşte părţile lui componente (*mulţumi* din *mulţi ani*).

Cînd sentimentul etimologic s-a pierdut, rezultatul poate fi şi favorabil şi defavorabil pentru primirea cuvintelor pe listă. Unele cuvinte intră, pentru că s-a rupt legătura etimologică cu familia din care provin. Cum spune A. D. Grigorieva, cînd un cuvînt se rupe de centrul lui semantic, el formează un nou centru, care se înconjoară cu un nou cuib semantic [2]. In afară de exemplele pe care le-am dat mai sus, pot cita: *strîmt* (vezi varianta *strimt*, care vădeşte pierderea legăturii cu *strînge*); *cuptor* de la *coace*; *deprinde* de la *prinde*; *o* de la *un*; *spinare* de la *spin*; *unt* de la *unge*; *a se uita* de la *a uita*. Un dublet originar este *săvîrşi- sfîrşi*.

Alteori însă, prin faptul că sentimentul etimologiei s-a pierdut şi derivatele n-au mai putut fi legate de familia din care fac parte, această familie a fost slă-

[1] S. I. Ojegov, «Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 101.
[2] A. D. Grigorieva, art. cit., p. 23.

bită şi poziţia ei zdruncinată. Sînt cazuri cînd cuvîntul bază a intrat pe listă, cu toată ruperea derivatelor; de exemplu *păgîn*, socotit fără derivatul lui *pîngări*, a pătruns totuşi în lista maximală. Sînt alte cazuri cînd cuvîntul de bază n-a mai putut pătrunde, dar un derivat, întărindu-se fără concursul bazei, a intrat în fondul principal: *atîrna* (derivat de la *tîrn*), *prieten* (din aceeaşi familie cu *prii*). Slăbirea familiei poate merge atît de departe, încît nici un membru al ei să nu figureze: *har* (*harnic*, *hărăzi*); *cîlţi* (*încîlci*); *ştreang* (*ştrengar*). Sînt familii care comportă foarte numeroşi membri, şi numai prin mulţimea lor ar fi izbutit să pătrundă în fondul principal, dacă legătura etimologică între ei ar fi fost simţită: *jig — jigală — jiganie — jigăraie — jigări — jigodie*; dacă legătura etimologică a lui *izbîndă* cu *izbuti* ar fi simţită, familia aceasta ar fi pătruns cu siguranţă în fondul principal.

Legătura dintre forma de bază şi derivate se poate ilustra şi în alt chip: prin slăbirea derivatelor, slăbeşte şi forma de bază. Astfel cuvîntul *undă* avea desigur poziţie solidă în fondul principal pe vremea cînd verbul derivat *unda* era întrebuinţat; cînd verbul a ieşit din uz, cuvîntul de bază a rămas izolat şi a fost trecut în masa vocabularului (astăzi însă el capătă o întărire prin faptul că i s-a adăugat recent un sens nou, foarte important, în radiofonie; apoi mai primeşte sprijin de la neologisme ca *inundaţie*, *abundent* etc.). In acelaşi fel *şiret* nu intră în listă, pentru că derivatele lui ca *şiretlic*, *şiretenie* încep să se învechească. Alta e situaţia lui *venin*: acest cuvînt, de origine latină, a fost puternic concurat de *otravă* (de origine slavă), care i-a luat locul în cel mai multe întrebuinţări; dar derivatele lui *venin*, ca *învenina*, *veninos*, sînt încă solide, prin urmare cuvîntul de bază mai poate figura în fondul principal.

Chiar din cele discutate mai sus a putut reieşi un fapt care nu trebuie înţeles greşit. Este evident că lingvistul trebuie să fie informat corect asupra legăturilor etimologice între cuvinte şi să cunoască adevărata origine a elementelor vocabularului. Marele public însă, de multe ori, are asupra originii cuvintelor alte idei decît lingvistul, îşi are propriile lui etimologii, populare. Astfel noi ştim că *umărul obrazului* este de fapt *mărul obrazului* (vezi sinonimul *pometă*, care înseamnă la început «merişor») şi, în lucrările etimologice, îl distingem de *umăr*; dar masa vorbitorilor nu are de unde să ştie acest lucru, pentru ea e vorba de două sensuri ale unui singur cuvînt. Deoarece aici ne interesează în primul rînd importanţa cuvintelor în graiul folosit de masa vorbitorilor, trebuie să ţinem seama de ideile lor, chiar cînd din punct de vedere istoric sînt greşite.

De asemenea, cînd e vorba de regulile fonetice, de regulile de derivare, masa vorbitorilor nu poate ţine seama de ele cu aceeaşi măiestrie ca un lingvist,

ci de multe ori se mulțumește cu asemănarea, acolo unde lingvistul pretinde tocmai o deosebire. Se știe de exemplu că lingviștii nu admit înrudirea germanului *haben* cu latinescul *habeo* (ambele înseamnă « a avea »), tocmai pentru că seamănă prea bine: dacă realmente ar fi înrudite, germanului *h* ar trebui să-i corespundă în latinește *c*, sau latinului *h* ar trebui să-i corespundă în germană *g*. Dar vorbitorul obișnuit nu are de unde să cunoască asemenea subtilități: pentru el, *a sătura* e derivat de la *sătul* (cele două cuvinte sînt înrudite la origine, dar legătura dintre ele e mai complicată), în schimb *sat*, deși e de aceeași origine, nu e simțit ca înrudit. De toate aceste fapte a trebuit să țin seama la aprecierea legăturilor între cuvinte.

Mai trebuie discutate cuvintele pe care le-am numit internaționale, adică cuvintele folosite de mai toate popoarele europene și provenite din greacă și latină sau create recent pe baza unor elemente grecești și latinești. Aceste cuvinte nu pot fi puse în limba noastră pe același plan cu celelalte. De sigur, și în acest caz, ca și în cazul dialectelor, trebuie să ne orientăm spre viitor, adică să luăm în considerație acele cuvinte care au toate șansele să se mențină și să se dezvolte din ce în ce (am acceptat astfel cuvîntul recent *gaz*). Dar trebuie să ținem seamă că unele dintre aceste elemente sînt de cea mai largă întrebuințare numai în vorbirea intelectualilor, în timp ce țăranii nu le cunosc de loc sau aproape de loc. Iar țăranii formează încă marea majoritate a populației țării noastre. Vom înregistra numai acele cuvinte internaționale care sînt realmente folosite de masa poporului.

Care este, în cazul cuvintelor internaționale, situația derivatelor? Desigur, cele mai multe dintre aceste cuvinte au numeroase derivate, de exemplu de la *circ*, avem pe *circula*, *circular*, *circulară*, *circulație*, *circumferință* și atîtea altele; de la *cauză*, *cauza*, *cauzal*, *cauzalitate* etc.; de la *metal*, *metaloid*, *metalic*, *metalurgie*, *metalurgic*, *metalurgist* etc. Dar cîte dintre acestea au fost făcute de noi? Mare parte au fost luate gata făcute, din aceeași limbă din care provine cuvîntul de bază sau dintr-altă limbă europeană (de la *cauză*, numai *căuzaș* e făcut sigur în romînește). Pot fi socotite aceste derivate ca egale în valoare cu cele făcute în limba noastră acum zeci sau sute de ani? Fără îndoială că nu. Faptul că alături de forma de bază am împrumutat și derivate nu poate aduce o mărturie puternică în favoarea solidității familiei în limbă în momentul de față, așa cum aduce această mărturie prezența unei familii create de noi sau împrumutate acum multe sute de ani. Fiecare derivat creat și păstrat în limba poporului mărturisește despre munca vorbitorilor pentru a-și perfecționa și îmbogăți vorbirea, mărturisește despre frămîntarea elementului lexical în practica vieții, în activitatea de comunicare a gîndurilor între oameni: un om creează derivatul, ceilalți îl acceptă sau îl resping, îl acomodează altfel, iar păstrarea derivatului dovedește că baza, afixul și cuvîntul

nou format sînt mereu prezente în mintea oamenilor. Noul derivat intră în concurență cu alte cuvinte mai vechi, și se păstrează sau prosperă dacă corespunde exact pretențiilor pe care le are de la el poporul, sau, dimpotrivă, dispare, dacă nu corespunde acestor pretenții. Despre toate aceste legături nu putem vorbi cu privire la un derivat împrumutat de curînd, gata făcut.

Desigur, din toate acestea nu rezultă că derivatele cuvintelor internaționale sînt total lipsite de importanță. In primul rînd trebuie să ne gîndim care va fi situația acestor derivate în viitor: peste un timp mai mult sau mai puțin îndelungat, acelea dintre ele care se vor menține vor face parte din tezaurul limbii cu același titlu ca derivatele vechi; după cum astăzi nu putem distinge între derivatele făcute de noi și cele luate gata făcute din slavă sau maghiară acum cîteva sute de ani (de exemplu alături de *coș*, *coșniță*; alături de *trudă*, *trudi* și *trudnic*; alături de *făgădui*, *făgădău* etc.), tot așa nici *metalic*, *circular* sau *cauzalitate* nu vor prezenta nimic deosebit în masa derivatelor romînești. Prin aceasta trebuie să recunoaștem că împrumutarea de derivate împreună cu cuvîntul de bază îl ajută activ pe acesta să se instaleze în limbă, să pătrundă și să se întărească în fondul principal. Cuvîntul *activitate* nu poate fi considerat ca făcînd parte din fondul principal al limbii noastre. Dar alături de baza lui, *activ* și împreună cu alte derivate, ca *activist*, cuvîntul citat colaborează cu *acțiune* etc. la întărirea bazei lor comune, *act* care figurează pe lista stabilită de mine. Vom vedea mai departe că derivatele împrumutate dau ajutor uneori chiar cuvintelor indigene. De toate aceste fapte am ținut seamă în oarecare măsură la alegerea cuvintelor din fondul principal.

In tablourile de cuvinte care urmează, am notat cu o cruce înainte cuvintele care fac parte din cercul mijlociu ca întindere, iar cu o cruce după, pe cele care fac parte din cercul maximal. Cuvintele fără nici o cruce sînt cele mai importante, ele formează miezul fondului principal. Deoarece una dintre problemele cele mai imediate care se vor ridica este împărțirea după origini a cuvintelor din fondul nostru principal, am adăugat în dreptul fiecărui cuvînt o literă, care indică originea cuvîntului. Iată lista acestor litere cu explicația lor:

a.: autohton (se poate însă lua și ca albanez); e.: englez;
f.: francez; g.: grecesc; i.: internațional; l.: latin;
m.: maghiar; n.: necunoscut; o.: onomatopeic;
r. (l.): format în romînește din elemente latine;
r. (s.): format în romînește din elemente slave;
s.: slav; t.: turcesc.

De notat că am trecut la elementele slave acele cuvinte care ne-au venit dintr-o limbă slavă, chiar dacă și acolo ele erau împrumutate dintr-o limbă germanică, din greacă etc. (de ex.: *ieftin*, *lipsi*, *șurub*, *tipar* etc.).

Urmează lista cuvintelor pe care le-am socotit ca făcînd parte din fondul principal lexical al limbii romîne:

a	l.	amiază	l.	ăl	l.	brînză	n.
abia	l.	+amîna	r. (l.)	ăst	l.	brîu	n.
+abur	a.	amîndoi	l.			broască	l.
ac	l.	an	l.	ba	s.	brumă	l.
acel	l.	apă	l.	babă	s.	+bubă	s.
acest	l.	apăra	l.	bade	n.	bucată	l.
acolo	l.	apăsa	l.	baie	s.	+bucă	l.
acru	l.	apoi	l.	baieră +	l.	bucura	a.
act +	i.	aprinde	l.	baltă	n.	bun	l.
acum	l.	aproape	l.	ban	n.	+burduf	n.
adăpost +	l.	apuca	n.	bancă	i.	burete +	l.
adăuga +	l.	+ara	l.	barbă	l.	buric +	l.
adevăr	l.	aramă +	l.	bate	l.	burtă +	n.
adică	n.	arăta	n.	băga	n.	bute +	l.
+adins	r. (l.)	+arc	l.	băiat	n.	butuc +	n.
adînc	l.	arde	l.	bănui	m.	buză	a.
aer	i.	+argint	l.	bărbat	l.		
afară	l.	+arici	l.	băşică +	l.	ca	l.
afla	l.	aripă	l.	bătrîn	l.	cafea +	t.
agăţa +	l.	armă	l.	+băţ	n.	cal	l.
ager +	l.	artă +	i.	bea	l.	cald	l.
aici	l.	arunca	l.	berbec +	l.	cale	l.
aiurea +	l.	asculta	l.	bici +	s.	calic +	s.
ajunge	l.	ascunde	l.	bine	l.	cam	l.
ajuta	l.	ascuţi	l.	birui +	m.	+camion	f.
al	l.	aspru	l.	blană +	s.	cap	l.
alb	l.	+astîmpăra	l.	blestema +	l.	+capital	i.
albastru	l.	astupa	l.	+blînd	l.	capră	l.
albie +	l.	asupra	l.	boală	s.	car	l.
+albină	l.	aşa	l.	bob	s.	care	l.
alcătui +	m.	aşeza	l.	boboc +	g.	carne	l.
+alde	r. (l.)	aştepta	l.	boci +	r. (l.)	carte	l.
alege	l.	aşterne	l.	bogat	s.	casă	l.
alerga	r. (l.)	atinge	l.	boier	s.	caş +	l.
alinta +	l.	atîrna	r. (s.)	bold +	s.	cauză +	i.
alt	l.	atît	l.	boltă +	s.	caznă +	s.
altoi +	m.	atunci	l.	+bot	n.	că	l.
alună +	l.	aţă	l.	boteza +	l.	căci	r. (l.)
alunga +	l.	aţîţa +	l.	bou	l.	căciulă	n.
amar	l.	aur	l.	+brad	a.	cădea	l.
amănunt	r. (l.)	auzi	l.	braţ	l.	călca	l.
ameninţa +	l.	avea	l.	+brazdă	s.	+căldare	l.
ameţi	n.	azi	l.	+brîncă	l.	cămaşă	l.

+căpăta	l.	+ciopli	s.	comun	i.	da *(vb.)*	l.
căpătîi	l.	ciot+	n.	cont+	f.	dacă	r. (l.)
+căpitan	i.	cireş+	l.	+contra	i.	dar *(conj.)*	n.
+cărare	l.	citi	s.	control+	f.	dar *(sbst.)*	s.
+cărbune	l.	ciudă	s.	+copac	a.	dată	l.
cărunt+	l.	ciumă+	l.	coperi	l.	dator	l.
căsca	l.	ciung+	n.	copil	a.	+dărîma	l.
către	l.	ciupi+	n.	+corb	l.	de[1]	l.
căţel	l.	ciur	l.	corn	l.	de[2]	n.
căuta	l.	civil+	i.	corp+	i.	deal	s.
cc	l.	cîine	l.	coş	s.	+deci	r. (l.)
ceapă	l.	cîmp	l.	✘ cot	l.	deget	l.
ceară+	l.	cînd	l.	crac	s.	democrat+	i.
ceas	s.	cînepă+	l.	crăpa	l.	deosebi	s.
ceată+	s.	cînta	l.	+creastă	l.	depozit+	i.
ceaţă+	l.	+cîntar	t.	crede	l.	deprinde	l.
cel	l.	cîrciumă+	s.	creşte	l.	des	l.
+centru	i.	+cîrlig	n.	creţ	n.	+despica	l.
cenuşă	l.	+cîrmă	s.	+croi	s.	despuia+	l.
cer	l.	cîrn+	s.	cruce	l.	+destrăma	l.
cerc	l.	+cîrpă	s.	crud	l.	destul	r. (l.)
cerca	l.	cîştiga	l.	cu	l.	+deşert	l.
cere	l.	cît	l.	cuc	l.	+deşi	r. (l.)
cerne+	l.	+claie	s.	cugeta	l.	deştepta	l.
cerşi+	r. (l.)	clasă	i.	cui	l.	dezmierda+	l.
certa	l.	+clădi	s.	+cuib	l.	dicta+	i.
+cheag	l.	clăti	s.	culca	l.	din	r. (l.)
chef	t.	clei+	s.	culege	l.	dinte	l.
cheie	l.	cleşte	s.	culoare+	i.	direct	i.
cheltui	m.	clipi	s.	+cult	i.	dînsul	l.
chema	l.	cloci+	s.	cum	l.	+doagă	l.
chiar	l.	clocot+	s.	+cumpănă	s.	doar	l.
+chibzui	m.	+clopot	s.	cumpăra	l.	+dobitoc	s.
chin	m.	coace	l.	+cumpăt	l.	+doctor	i.
chingă+	l.	coadă	l.	cunoaşte	l.	dogori+	s.
chior	t.	+coajă	s.	+cunună	l.	doi	l.
chip	m.	coardă	l.	cuptor	l.	domn	l.
chirie+	t.	+coasă	s.	+curaj	f.	dor	l.
chiui+	o.	coase	l.	curat	l.	dormi	l.
ci	l.	coastă	l.	+curea	l.	dos	l.
cinci	l.	coborî	s.	curge	l.	dovedi	s.
cine	l.	cocoş	s.	+curma	n.	drac	l.
cinste	s.	+codru	l.	curte	l.	drag	s.
+cioară	a.	cojoc	s.	+cutare	l.	+drege	l.
cioc+	o.	colac	s.	cuţit	l.	drept	l.
ciocan	s.	colindă+	s.	cuveni	l.	drum	s.
+ciolan	s.	colţ	s.	cuvînt	l.	duce	l.
ciomag+	t.	+comandă	i.	da *(adv.)*	s.	+duh	s.

+duios	l.	fior+	l.	găsi	n.	ieftin	s.				
dulce	l.	fir	l.	găti	a.	iepure	l.				
duminică+	l.	fiu+	l.	geamăn+	l.	ieri	l.				
dumnezeu	l.	fîn	l.	general	i.	ierta	l.				
după	l.	fîntînă+	l.	ger+	l.	ieşi	l.				
durea	l.	flacără+	l.	gheaţă	l.	in+	l.				
duşman	t.	flămînd+	l.	+ghem	l.	+inel	l.				
		floare	l.	ghimpe+	a.	inimă	l.				
el	l.	+fluier	n.	ginere+	l.	inspecta+	i.				
electric	i.	fluture+	n.	gînd	m.	instrui+	i.				
eram	l.	foaie	l.	gîrlă+	s.	intra	l.				
+erou	i	foame	l.	gîscă	s.	iubi	s.				
eşti	l.	foarfece+	l.	gît	s.	iute	s.				
eu	l.	foarte	l.	glas	s.	izbi	s.				
examen+	i.	foc	l.	glumă	s.	izvor	s.				
executa+	i.	folos	g.	gol	s.						
+exemplu	i.	+formă	i.	goni	s.	îl	l.				
+exista	i.	+forţă	i.	gospodar	s.	îmbrăca	l.				
+explica	i.	frate	l.	grad	i.	+împărat	l.				
+exploata	f.	frămînta+	l.	grai+	s.	împinge	l.				
		freca	l.	gras	l.	împresura+	l.				
fabrică	i.	frică	g.	grăbi	s.	împreună	r.	(l.)			
face	l.	frig	l.	+grădină	s.	+împrumut	l.				
fag+	l.	frige	l.	grămadă	s.	împunge	l.				
+fală	s.	frînge	l.	greaţă+	r.	(l.)	în	l.			
+falcă	l.	frînghie+	l.	greşi	s.	înainte	l.				
familie+	i.	frîu	l.	greu	l.	înalt	l.				
fapt	l.	frumos	l.	grijă	s.	înăuntru	l.				
farmec	l.	frunte	l.	grîu	l.	încă	l.				
fasole+	s.	frunză	l.	groapă	a.	încălţa	l.				
faşă	l.	fugi	l.	groază	s.	încăpea	l.				
fată	l.	+fulgera	l.	gros	l.	încărca	l.				
faţă	l.	fum	l.	gură	l.	începe	l.				
făgădui+	m.	+funcţie	i.	gust	l.	încet	l.				
făină	l.	fund	l.	+guvern	i.	încheia	l.				
fără	l.	funie+	l.			închide	l.				
fărîmă	n.	fura	l.	hai	t.	închina	l.				
făta+	l.	furcă	l.	+hîrtie	g.	+încinge	l.				
fecior	l.	+furnică	l.	hotar	m.	încît	r.	(l.)			
fel	m.	fus+	l.	hrăni	s.	încoace	l.				
femeie+	l.					înconjura	l.				
+feri	n.	galben	l.	ia(că)	n.	încotro	l.				
ferice	l.	garant+	f.	iapă	l.	încurca	n.				
fi	l.	gard	a.	iar	n.	îndată	r.	(l.)			
fie-	l.	gaură	l.	iarbă	l.	îndărăt	l.				
fier	l.	+gaz	f.	iarnă	l.	îndemna	l.				
fierbe	l.	+gazdă	m.	iaz+	s.	îndrăzni	s.				
+fierbinte	l.	găină	l.	idee+	i.	+îndupleca	l.				

+îndura	l.	lacrimă	l.	mai	l.	minte	l.
îneca	l.	lanţ	s.	maimuţă +	s.	minţi	l.
înfige	l.	lapte	l.	major +	i.	minune	l.
îngădui	m.	larg	l.	mal	a.	mira	l.
înghiţi	l.	lat	l.	mamă	l.	mirosi	s.
+îngîna	l.	latură	l.	manta +	f.	mistui +	m.
+îngrădi	s.	lăsa	l.	mare *(adj.)*	l.	mişca	n.
îngust +	l.	lăuda	l.	mare *(sbst.)*	l.	mişel +	l.
înnota	l.	leac	s.	marfă +	m.	mîine	l.
însă	l.	leagăn	r. (l.)	margine	l.	mîna	l.
însumi	l.	lega	l.	martor	l.	mînă	l.
+însura	l.	lege	l.	+marţi	l.	mînca	l.
înşela	s.	legumă +	l.	masă	l.	mîndru	s.
întinde	l.	lemn	l.	maşină	f.	+mînecă	l.
întîi	l.	lene	s.	maţ +	l.	mîngîia	l.
întîlni	m.	lepădа	n.	mazăre +	a.	mînie +	g.
+întîmpina	r. (s.)	lesne	s.	mă *(pr.)*	l.	mîntui	m.
întîmpla	l.	leu	l.	măcar	s.	+mînz	a.
întoarce	l.	liber	i.	măcelar +	l.	moale	l.
între	l.	limbă	l.	măcina	l.	moară	l.
întreba	l.	limpede	l.	măgar	l.	+moare	l.
întreg	l.	+lin	l.	măiestru +	s.	moarte	l.
întru	l.	linge	l.	+mălai	n.	+moft	t.
întuneca	n.	lingură	l.	mămăligă	n.	monta +	i.
întuneric	l.	linie	i,	mănuşă +	r. (l.)	+mormînt	l.
înţelege	l.	lipi	s.	măr	l.	moş	a.
învăţa	l.	lipsi	s.	+mărita	l.	motor	i.
înveli	s.	+lînă	l.	mărunt	l.	moţ +	n.
învinge	l.	lîngă	l.	măsea	l.	+muc	l.
învîrti	s.	loc	l.	măsură	l.	mugur +	a.
		+logodi	s.	+mătură	n.	muiere +	l.
+jaf	s.	+lopată	s.	mecanic	i.	+mulge	l.
jale	s.	lovi	s.	mereu	m.	mult	l.
jar +	s.	lua	l.	merge	l.	mulţumi	r. (l.)
joc	l.	luci	l.	mesteca	l.	muncă	s.
+joi	l.	lucra	l.	meşter	m.	munte	l.
jos	l.	lume	l.	meu	l.	murdar	t.
judeca	l.	lumina	l.	mic	l.	+murg	a.
jug	l.	+lumînare	l.	mie	l.	muri	l.
jumătate	a.	lună	l.	miel	l.	muscă	l.
junc +	l.	luneca	l.	miercuri +	l.	must +	l.
jur	l.	lung	l.	miere	l.	mustaţă +	l.
jura	l.	luni +	l.	miez	l.	mustra +	l.
		luntre +	l.	miji +	s.	muşca	n.
la	l.	lup	l.	mijloc	l.	+muşchi	l.
+lac	l.	luptă	l.	milă	s.	mut	l.
lacăt +	m.	lut +	l.	militar	i.	muta	l.
lacom	s.			+mină	f.	+muzică	i.

na	s.	oară	l.	paşte	l.	piper +	g.
+ nadă	s.	oare	l.	pat	g.	pisa	l.
nas	l.	oaspe	l.	pată	l.	pisică +	o.
naş +	l.	oaste +	l.	patimă	g.	pişca	n.
naşte	l.	obicei	s.	patru	l.	piti +	n.
naţiune +	i.	obosi +	s.	păcat	l.	pîine	l.
nădejde	s.	obraz	s.	păcură +	l.	pînă	l.
năduf +	s.	obşte +	s.	păduche +	l.	pîndi	s.
năravi	s.	ochi	l.	pădure	l.	pîntece +	l.
năvăli	s.	ocol	s.	păgîn +	l.	pînză	n.
neam	m.	ocupa +	i.	păianjen +	s.	+ pîrî	s.
nebun	r. (i.)	odihni	s.	pămînt	l.	+ pîrli	s.
necaz	s.	+ odinioară	l.	păpa +	l.	placă +	f.
negoţ	l.	oglindă +	s.	+ păpuşă	n.	plan	i.
negru	l.	ogor +	s.	păr[1]	l.	plată	s.
negură +	l.	om	l.	păr[2]	l.	plăcea	l.
nene +	s.	omorî	s.	părăsi	s.	plăcintă +	l.
nepot	l.	opera +	i.	părea	l.	pleca	l.
nerv +	i.	opri	s.	părinte	l.	plete	s.
neted	l.	opt	l.	păsa	l.	plimba	l.
nicăieri	l.	oră	i.	păstra	s.	plin	l.
nici	l.	oraş	m.	pătrunde	l.	plînge	l.
nimeni	l.	orb	l.	+ pătură	l.	ploaie	l.
nimeri	s.	+ ordin	i.	păţi	l.	plug	s.
nimic	l.	+ organ	i.	păzi	s.	+ plumb	l.
+ ninge	l.	ori	l.	pe	l.	pluti	s.
nisip	s.	+ orz	l.	pedepsi	g.	poală	s.
nişte	l.	os	l.	pentru	l.	poartă	l.
noapte	l.	osteni	s.	pereche	l.	pod	s.
nod	l.	otrăvi	s.	perete	l.	podoabă	s.
noi	l.	oţel	s.	+ perie	s.	poftă	s.
nor	l.	+ oţet	s.	peste	r. (l.)	politic	i.
+ normă	i.	ou	l.	+ pestriţ	s.	pom	l.
noroc	s.			peşte	l.	pomană	s.
nostru	l.	pace	l.	petec	l.	popă	s.
nou	l.	pagubă	s.	peţi +	l.	popor	i.
nouă	l.	pai	l.	piatră	l.	porc	l.
nu	l.	palmă	l.	pic	o.	porni	s.
+ nuc	l.	pană	l.	picior	l.	porumb	l.
numai	r. (l.)	papură +	l.	piedică	l.	+ porunci	s.
număr	l.	+ par	l.	piele	l.	poştă	s.
nume	l.	para	t.	piept	l.	+ potcoavă	s.
nuntă	l.	parcă	r. (l.)	+ pieptene	l.	potrivă	s.
		parte	l.	pierde	l.	poveste	s.
o (*pr.*)	l.	+ partid	i.	pieri	l.	pradă	l.
o (*num.*)	l.	pas	l.	+ pilă	s.	praf	s.
oaie	l.	pasăre	l.	+ pildă	m.	+ prag	s.
oală	l.	+ pască	l.	pipăi	s.	+ praştie	s.

prăji	s.	÷rac	s.	rupe	l.	scutura	l.				
prăpastie ÷	s.	rade	l.	ruşina	l.	se	l.				
prăpădi ÷	s.	radio ÷	i.			seamă	m.				
prăvăli ÷	s.	ramură	l.	÷sabie	s.	seară	l.				
prea	s.	rană	s.	sac	l.	sec	l.				
preţ	l.	raporta ÷	f.	÷salcie	l.	seceră	l.				
prezent ÷	i.	rar	l.	sanie ÷	s.	semăna[1]	l.				
pricepe	l.	raţă	s.	sapă	l.	semăna[2]	l.				
pricină	s.	raţie ÷	i.	sarcină	l.	semn	l.				
prieten	s.	÷ază	l.	sare	l.	senin	l.				
÷prim	l.	răbda	n.	sat	l.	÷servi	i.				
primejdie	s.	răchită ÷	s.	saţ	l.	sete	l.				
primeni ÷	s.	rădăcină	l.	sau	l.	sfat	s.				
primi	s.	rămîne	l.	să	l.	sfert ÷	s.				
prin	r. (l.)	÷răpi	l.	sădi ÷	s.	÷sfii	s.				
prinde	l.	răsări	l.	săgeată	l.	sfînt	s.				
printre	r. (l.)	răspunde	l.	sălbatic	l.	sfîrşi	s.				
pripi ÷	s.	rătăci	l.	sălta	l.	sfoară	s.				
prisos	g.	rău	l.	sănătate	l.	÷sfredel	s.				
privi	s.	război	s.	săpun	i.	sigur	g.				
prînz	l.	rece	l.	sărac	s.	silă	s.				
proaspăt	g.	rege ÷	i.	sărbătoare	l.	simţi	l.				
proba ÷	i.	regulă	i.	sări	l.	sindicat ÷	i.				
procopsi ÷	g.	repede	l.	săruta	l.	sine	l.				
propriu	i.	respect ÷	i.	sătul	l.	singur	l.				
propti ÷	s.	revoluţie	i.	său	l.	sită	s.				
prost	s.	÷rezema	n.	÷săvîrşi	s.	÷sîmbătă	l.				
÷prund	s.	rezerva ÷	i.	scai ÷	s.	sîn	l.				
public ÷	i.	ridica	l.	scară	l.	sînge	l.				
puf ÷	s.	risipi	s.	scaun	l.	sînt	l.				
pui	l.	rîde	l.	scădea	l.	÷sîrg	n.				
÷pulbere	l.	rîma ÷	l.	scălda	l.	slab	s.				
pulpă	l.	rînd	s.	scăpa	l.	slavă	s.				
pumn	l.	rîpă ÷	l.	÷scăpăra	n.	slobod ÷	s.				
punct	i.	rîu	l.	scăpăta ÷	l.	slut ÷	n.				
pune	l.	÷rîvnă	s.	scărmăna ÷	l.	sminti ÷	s.				
pungă	n.	roade	l.	schimba	l.	smîntînă ÷	s.				
÷punte	l.	roată	l.	÷scînteie	l.	÷smulge	l.				
pupa ÷	l.	rob	s.	scîrbă	s.	÷smuci	s.				
÷purice	l.	rod	s.	scoarţă	l.	÷snop	s.				
purta	l.	rost	l.	scoate	l.	soare	l.				
pustiu	s.	roşu	l.	scobi	s.	soartă	l.				
puşcă	s.	÷rouă	l.	scrie	l.	social	i.				
putea	l.	rudă	n.	÷scuipa	l.	socoti	m.				
putred	l.	ruga	l.	scula	l.	socru	l.				
puţi	l.	÷rugini	l.	scump	s.	÷soi	t.				
puţin	l.	÷rumega	l.	scurt	l.	somn	l.				
		rumen ÷	s.	scut	l.	soră	l.				

sorbi l.
soroc + s.
sosi g.
soţ l.
spaimă l.
sparge l.
spate l.
spăla l.
special + i.
speria l.
+spic l.
spin l.
spinare l.
spinteca + l.
spînzura l.
spoi s.
spor s.
+sport e.
spre l.
sprijini s.
sprinten + s.
+sprînceană l.
spumă l.
spune l.
spurca l.
spuză + a.
sta l.
+stavilă s.
stăpîn s.
stărui r. (l.)
stea l.
steag + s.
stejar + s.
sterp l.
sticlă s.
stinge l.
stingher + l.
stîlp s.
stînă + s.
stîncă + s.
stîng l.
stoarce l.
strajă + s.
straşnic s.
strat l.
strădui s.
străin l.
strecura l.
strica l.
striga l.
strîmb l.
strîmt l.
strînge l.
strop n.
strună s.
strung s.
+strungă n.
stuf l.
stup + n.
sub l.
subţire l.
suci s.
+sudoare l.
suferi l.
sufla l.
suge l.
sui l.
sul + l.
suliţă + s.
suna l.
supăra l.
surd l.
surpa + l.
sus l.
suspina + l.
sută s.

şa l.
şapte l.
şarpe l.
şase l.
şchiop l.
şcoală i.
şedea l.
şi l.
şir n.
şoarece l.
şoim + m.
şold n.
şopîrlă + a.
şopti o.
+şovăi n.
şterge l.
şti l.
ştirb s.
şuiera + l.
şurub s.

tabără + s.
taină s.
talpă m.
tare l.
tată l.
taxă + i.
tăbăci + t.
tăcea l.
tăciune + l.
+tăgădui m.
tăia l.
tălmaci + s.
tămîie l.
tău l.
tăvăli n.
teasc + s.
tei + l.
telefon + i.
telegraf + i.
teme l.
temei s.
ticălos n.
+tihnă s.
timp l.
tipar s.
tîlhar + m.
tînăr l.
tîrg s.
tîrî s.
tîrziu l.
toamnă l.
toarce l.
toartă l.
+tobă m.
toca l.
toci s.
tocmi s.
topi s.
topor s.
tot l.
totuşi r. (l.)
tovarăş s.
trage l.
+traistă g.
trăi s.
trăsni s.
treabă s.
treaz s.
trece l.
trei l.
treiera l.
tremura l.
trimite l.
trist l.
trîmbiţă + s.
trînti s.
trudi s.
trunchi l.
trup s.
tu l.
tufă l.
tuna l.
tunde l.
turba l.
turna l.
turtă l.

+ţap a.
ţară l.
+ţarc a.
ţărm + l.
ţeapă s.
ţeapăn s.
ţese l.
ţine l.
ţintă s.
+ţipa n.
ţînţar + l.
ţîţă o.
+ţol n.

ucide l.
ud l.
uimi s.
uita[1] l.
uita[2] l.
umăr l.
umbla l.
umbră l.
umfla l.
umple l.
un l.
+unchi l.
undă + l.

unde	l.	varză	l.	viteaz	s.	zadar	s.
unealtă +	r. (l.)	vas	l.	viță	l.	zahăr	g.
unge	l.	+ vatră	a.	viței	l.	zare	s.
unghie	l.	văduv	l.	viu	l.	+ zăbavă	s.
+ unghi	l.	văr	l.	+ vîlvă	s.	zăcea	l.
unt	l.	vărsa	l.	vîna	l.	zăpadă +	s.
urca	n.	+ vătăma	n.	vînă	l.	zău	l.
ureche	l.	veac	s.	vînăt	l.	+ zbîrci	s.
urî	l.	vechi	l.	vînt	l.	+ zbuciuma	r. (l.)
urla	l.	vecin	l.	vîrf	s.	zbura	l.
urmă	n.	vedea	l.	vîrstă	s.	+ zburda	n.
urs	i.	veghea	l.	vîrtos	l.	zdravăn	s.
ursi +	g.	veni	l.	vîslă +	s.	zdreanță	s.
urzi	l.	venin	l.	vlagă +	s.	zdrobi	s.
urzică +	l.	verde	l.	voi	l.	+ zdruncina	n.
usca	l.	vesel	s.	voie	s.	+ zeamă	l.
ustura	l.	veste	s.	voinic	s.	zece	l.
uşă	l.	+ viclean	m.	vopsi	g.	zestre +	l.
uşor	l.	vierme	l.	vorbă	s.	zgîrci	s.
		+ viespe	l.	vostru	l.	+ zgîria	s.
vacă	l.	+ vifor	s.	+ vrabie	s.	zi	l.
vad +	l.	vin	l.	+ vrajă	s.	zice	l.
val	s.	vină	s.	vrăjmaş +	s.	zid	s.
vale	l.	vinde	l.	vre	l.	+ zîmbi	s.
valma	s.	vineri +	l.	vrea	l.	+ zor	t.
vamă	m.	vis	l.	vrednic	s.	zori	s.
var	s.	+ viscol	n.	vreme	s.	zvîrli	s.
vară	l.	+ vişin	s.	vulpe	l.	zvon	s.
vargă	l.	vită	l.	vultur	l.		

Numărul total al cuvintelor este de 1419. Dintre acestea 964 formează prima categorie, elementele cele mai sigure. La a doua categorie aparțin 217 cuvinte, iar la cea de a treia, cele mai puțin sigure, 238. Vezi la p. 56, tabloul lor, împărțit pe litere şi categorii.

Urmează să vedem cum se repartizează toate aceste cuvinte după originea lor. Inainte de a da tabloul de repartiție, socotesc necesar să fac unele observații cu privire la gruparea cuvintelor după litera inițială. Se poate observa că la unele litere inițiale s-a produs o masare a cuvintelor de origine latină, la altele a cuvintelor de origine slavă, şi, dimpotrivă, la unele litere elementele latine sau slave lipsesc aproape cu totul. Lucrul se explică prin unele aspecte fonetice ale limbii latine şi ale limbii slave, cum şi prin unele particularități ale formării cuvintelor cu prefixe. Astfel în latineşte sunetul *b* inițial este foarte rar, căci încă în limba indo-europeană comună erau foarte puține cuvinte cu *b* (în interiorul cuvintelor latine, *b* apare mai des, dar provine din *f*) ; în slavă cuvintele cu *b* inițial

Litera inițială	categoria I	categoria II	categoria III	Total
A	60	10	16	86
Ă	2	—	—	2
B	30	9	17	56
C	98	38	33	169
D	37	12	7	56
E	5	5	2	12
F	40	10	17	67
G	28	6	8	42
H	3	1	—	4
I	16	1	5	22
Î	51	9	2	62
J	8	2	2	12
L	40	6	5	51
M	60	15	21	96
N	33	4	6	43
O	25	5	7	37
P	110	22	25	157
R	31	9	10	50
S	120	22	27	169
Ș	16	1	3	20
T	51	4	11	66
Ț	6	4	3	13
U	26	2	4	32
V	51	11	5	67
Z	17	9	2	28
	964	217	238	1419

sînt numeroase, pentru că *bh* a devenit *b* (în unele cuvinte romîneşti, de origine latină, *b-* provine din *u-*). Cu *h* nu există nici un cuvînt latin, pentru că *h* latin nu s-a păstrat în limbile romanice. In schimb sînt multe cuvinte cu *f-* din latineşte, pentru că aspiratele indo-europene (*bh*, *dh* etc.) au devenit *f* în latineşte; dimpotrivă, din slavă nu sînt aproape de loc cuvinte cu *f-*, deoarece slava comună nu avea acest fonem (unde apare un *f-*, este sau un împrumut în slavă, sau o transformare a grupului *hv*, ca în *fală*). Şi cu *e-* ar trebui să nu fie de loc cuvinte din latineşte (*e-* a devenit în romîneşte *ie-*) şi de fapt nici nu avem: *eu*, *el*, *eşti*, *eram* se pronunță cu *ie-*, iar scrierea cu *e-* se explică prin latinizarea forțată a scrierii noastre de către oficialitatea şovină din trecut. Nici cuvinte slave nu avem cu *e-*, căci şi în slavă *e-* a devenit *ie-*; singurele cuvinte care au realmente *e-* sînt cele internaționale. Cu *î-* avem aproape numai cuvinte de origine latină, căci fonemul *î* a apărut

prin prefacerea în *î* a lui *i* din prefixul latin (foarte frecvent în romînește) *in-* (*im-*). Cu *u-*, sînt multe cuvinte de origine latină, pentru că *o* neaccentuat latin a devenit în romînește *u*; apoi adesea cuvintele cu *u-* au avut în latinește un *h* inițial, care a dispărut; în sfîrșit, în cîteva cuvinte, grupul *um-* provine din *im-*. Cu *a-* sînt foarte multe cuvinte de origine latină, între altele din cauza prefixelor *ab-*, *ad-*, foarte mult folosite de romani și rămase în romînește în multe cuvinte unde nu se mai simte că avem de-a face cu un prefix (*ascunde*, *atinge* etc.). Tot așa, printre elementele de origine slavă, mulțimea cuvintelor începătoare cu *o* și cu *p* se explică în parte prin folosirea frecventă, în slavă, a unor prefixe care încep cu aceste sunete.

Felul cum se repartizează pe limbile de origine cuvintele din fondul principal a fost cercetat pe baza celor trei categorii stabilite mai sus. Iată tabloul repartizării cuvintelor din categoria întîi, cu procentul aproximativ pentru fiecare coloană:

	l.	r. (l.)	s.	r. (s.)	n.	i.	m.	a.	t.	g.	f.	o.	Total
A	52	2	—	1	4	1	—	—	—	—	—	—	60
Ă	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
B	12	—	7	—	7	1	1	2	—	—	—	—	30
C	72	1	15	—	2	2	3	1	2	—	—	—	98
D	23	3	7	—	2	1	—	—	1	—	—	—	37
E	4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	5
F	35	—	—	—	1	1	1	—	—	2	—	—	40
G	10	—	12	—	1	1	1	3	—	—	—	—	28
H	—	—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	3
I	9	—	5	—	2	—	—	—	—	—	—	—	16
Î	40	3	4	—	2	—	2	—	—	—	—	—	51
J	6	—	1	—	—	—	—	1	—	—	—	—	8
L	28	1	8	—	1	2	—	—	—	—	—	—	40
M	40	1	6	—	3	3	3	2	1	—	1	—	60
N	22	2	8	—	—	—	1	—	—	—	—	—	33
O	14	—	9	—	—	1	1	—	—	—	—	—	25
P	60	4	31	—	3	5	—	—	1	5	—	1	110
R	21	—	7	—	2	1	—	—	—	—	—	—	31
S	89	1	23	—	1	2	2	—	—	2	—	—	120
Ș	10	—	2	—	2	1	—	—	—	—	—	1	16
T	30	1	17	—	2	—	1	—	—	—	—	—	51
Ț	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
U	23	—	1	—	2	—	—	—	—	—	—	—	26
V	34	—	15	—	—	—	1	—	—	1	—	—	51
Z	6	—	10	—	—	—	—	—	—	1	—	—	117
	645	19	192	1	35	25	18	9	6	11	1	2	964
%	66	1.97	19.92	0.10	3.63	2.59	1.87	0.94	0.62	1.14	0.10	0.21	100

Am spus « aproximativ », pentru că nu am calculat a treia zecimală, rotunjind cifra a doua zecimală. In acelaşi fel am procedat şi la calculele următoare. Aşa se explică de ce uneori totalul nu este 100.

Iată acum tabloul cuvintelor din categoria a doua:

	1.	r(1)	s.	r(s)	n.	i.	m.	a.	t.	g.	f.	e.	Total
A	6	3	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	10
B	3	—	2	—	3	—	—	1	—	—	—	—	9
C	13	—	11	—	2	6	1	2	1	—	2	—	38
D	7	?	2	—	—	1	—	—	—	—	—	—	12
E	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	1	—	5
F	4	—	1	—	2	3	—	—	—	—	—	—	10
G	1	—	1	—	—	2	1	—	—	—	1	—	6
H	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
I	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Î	7	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	9
J	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
L	4	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
M	8	—	—	—	2	1	—	2	1	—	1	—	15
N	2	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	4
O	2	—	1	—	—	2	—	—	—	—	—	—	5
P	9	—	10	—	1	1	1	—	—	—	—	—	22
R	5	—	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	9
S	8	—	8	—	3	1	—	—	1	—	—	1	22
Ş	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
T	—	—	1	—	—	—	2	—	—	1	—	—	4
Ţ	—	—	—	—	2	—	—	2	—	—	—	—	4
U	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
V	2	—	5	—	2	—	1	1	—	—	—	—	11
Z	1	1	4	—	2	—	—	1	—	—	—	—	9
	86	6	53	1	21	23	6	10	3	2	5	1	217
%	39.63	2.78	24.42	0.46	9.68	10.60	2.78	4.61	1.38	0.92	2.30	04.6	100

Este însă interesant să punem la un loc categoria I şi a II-a, deoarece aceasta din urmă nu are nici un rost izolată. Obţinem următoarea situaţie:

	1.	r(1)	s.	r(s)	n.	i.	m.	a.	t.	g.	f.	e.	o.	Total
	731	25	245	2	56	48	24	19	9	13	6	1	2	1181
%	61.89	2.12	20.75	0.17	4.74	4.06	2.03	1.61	0.76	1.10	0.51	0.08	0.17	99.99

Mai am de făcut cîteva observaţii cu privire la toate aceste statistici. Procentul cuvintelor de origine latină ar fi fost uşor sporit (cam cu 6-7 la mie), dacă aş fi inserat cîteva cuvinte pe care buna cuviinţă m-a oprit de a le nota şi care sînt aproape fără excepţie de origine latină. O oarecare modificare a procentajelor ar fi adus socotirea derivatelor destul de importante ca să poată intra

prin ele înseşi în fondul principal şi pe care, conform celor arătate mai sus, nu le-am introdus. Acest fapt a micşorat în primul rînd procentul cuvintelor formate în romîneşte din elemente latine şi din elemente slave, în al doilea rînd procentul cuvintelor de origine latină şi în al treilea rînd pe al celor de origine slavă, deoarece aproape numai acestea ne-au dat mai multe cuvinte importante din aceeaşi familie. Dar nici în cazul acesta modificarea nu ar fi deosebit de importantă. Nu am făcut un calcul exact (deoarece nu am făcut lista derivatelor importante), dar e limpede că nu s-ar putea adăuga atît de multe derivate încît să se schimbe simțitor procentajele.

Urmează cuvintele din categoria a III-a:

	1.	r(1)	s.	n.	i.	m.	a.	t.	g.	f.	o.	Total
A	12	—	—	—	2	2	—	—	—	—	—	16
B	8	1	4	2	1	—	—	—	1	—	—	17
C	9	1	9	3	4	—	—	3	—	2	2	33
D	3	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	7
E	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	2
F	13	—	1	1	1	1	—	—	—	—	—	17
G	3	1	2	—	—	—	1	—	—	1	—	8
I	1	—	1	—	3	—	—	—	—	—	—	5
Î	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
J	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
L	4	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	5
M	9	1	2	1	2	2	2	—	1	1	—	21
N	2	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	6
O	1	—	4	—	2	—	—	—	—	—	—	7
P	9	—	8	1	3	—	—	—	2	1	1	25
R	2	—	2	—	5	—	—	—	—	1	—	10
S	7	—	15	2	2	—	1	—	—	—	—	27
Ş	1	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—	3
T	2	—	4	—	3	1	—	1	—	—	—	11
Ţ	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	3
U	2	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	4
V	2	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	5
Z	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
	96	5	60	10	35	8	5	4	5	6	4	238
%	40.34	2.10	25.21	4.20	14.71	3.36	2.10	1.68	2.10	2.52	1.68	100

Şi de astă dată însă vom aduna cuvintele din categoria a treia cu celelalte:

	1.	r(1)	s.	r(s)	n.	i.	m.	a.	t.	g.	f.	e.	o.	Total
	827	30	305	2	66	83	32	24	13	18	12	1	6	1419
%	58.21	2.11	21.49	0.14	4.65	5.85	2.26	1.69	0.92	1.27	0.85	0.07	0.42	99.93

Statistica ar mai suferi unele schimbări dacă s-ar lua în considerație o serie de etimologii ca *arăta* < *arrectare* sau *încurca* < *incolicare* sau *incurricare* etc., pornind în general de la limba latină. Cine ia în serios etimologiile de felul acesta (părerea mea este că nu trebuie luate în serios) urmează să reducă procentul cuvintelor de origine necunoscută și să mărească în primul rînd procentul cuvintelor de origine latină, deoarece majoritatea etimologiilor pe care le-am respins sînt inspirate de spiritul latinoman al lingviștilor noștri din trecut (sînt totuși și unele care pornesc de la slavă). Cum însă, în ipoteza maximală (adică incluzînd și categoria a treia), numărul cuvintelor de origine necunoscută este de 66, se vede ușor că prea mare schimbare n-ar putea aduce nici acceptarea etimologiilor de care am pomenit, mai ales că un număr de cuvinte de origine necunoscută ar rămîne în orice caz (cu atît mai mult cu cît pentru unele nici nu s-a emis pînă astăzi nici o ipoteză). Admițînd că am adăuga la cuvintele de origine latină încă zece unități, aceasta nu ar mări procentul lor nici măcar cu unu la sută.

Mai serioase obiecții ar putea face cineva dacă ar critica alegerea cuvintelor, și pentru acest motiv am prezentat trei liste diferite. Asupra acestui lucru mă voi opri ceva mai departe, după ce voi încerca să arăt ce ne învață rezultatele pe care le-am obținut cu ajutorul materialului discutat mai sus.

Este în afară de orice îndoială că împărțirea brută a cuvintelor pe origini, așa cum a făcut-o Cihac, fără să țină seama de importanța lor, duce la rezultate neconcludente și neinteresante; să se compare de exemplu locul pe care-l ocupă la Cihac limba turcă, cu aproape o cincime din vocabular și procentul apărut în urma cercetării mele, bazate pe învățătura lui I. V. Stalin: în cea mai favorabilă ipoteză, 1,69 la sută.

Dar nici metoda numărării cuvintelor care apar în anumite texte, așa cum a fost folosită de Hasdeu și de alții, iar mai de curînd de D. Macrea, nu se dovedește satisfăcătoare. Numărînd pur și simplu cuvintele unul lîngă altul, la aceeași valoare, acești autori au ajuns la concluzia că elementul latin din vocabularul romînesc însumează în dicționar 4.85 la sută (bineînțeles că nu pun la socoteală cuvintele formate în romînește, al căror procent este de 15.73), iar în vorbire și scriere, 72.37 (la care se mai adaugă 10.64 la sută pentru derivatele formate în romînește). Falsitatea acestui rezultat apare limpede dacă îl punem față în față cu statistica mea. Ținînd seama nu de numărul cuvintelor întîlnite pe o pagină, ci de numărul celor care fac parte din fondul principal lexical, ajungem la un rezultat cu totul diferit. Motivul principal mi se pare că este următorul: toți autorii care au făcut numărători de cuvinte au trecut la socoteală, cu multă complezență, puzderia de conjuncții, prepoziții, adică de instrumente gramaticale, așa cum am arătat mai sus cu cîteva cifre. Aceasta a umflat enorm procentul cuvintelor de origine latină.

Părerea mea este că instrumentele gramaticale, în măsura în care au un sens de sine stătător şi apar întrebuinţate autonom (adică nu se contopesc cu un cuvînt vecin, aşa cum e cazul de exemplu cu articolul nostru postpus), trebuie să figureze în fondul principal lexical [1], dar la egalitate cu celelalte cuvinte. Este adevărat că ele au o importanţă deosebită în limbă, ca instrumente gramaticale. Dar această influenţă o punem la socoteală atunci când stabilim originea structurii gramaticale a limbii. Faptul că în romîneşte *să* este semnul conjunctivului iar *pe* al acuzativului şi alte fapte de acest fel ne îndreptăţesc să afirmăm că structura gramaticală a limbii romîne este în cea mai mare parte de origine latină. Dar nu ne putem servi apoi de aceleaşi fapte pentru a susţine că şi vocabularul, în aproape totalitatea lui, este tot de origine latină (deşi pe o pagină găsim zeci de *să* şi de *pe*). Pentru a judeca vocabularul, nu se poate susţine că *să* şi *pe* au de zece ori mai mare importanţă decît *veste* sau *munci:* dacă e să facem o ierarhizare printre cuvinte, trebuie să spunem că din punct de vedere al vocabularului *veste* şi *munci* au mai mare valoare decît *să* şi *pe*. Numai învăţătura lui I. V. Stalin asupra fondului principal lexical a putut să aducă lumină în această chestiune atît de spinoasă.

Constatăm acum, aşa cum era de aşteptat, că majoritatea cuvintelor din fondul nostru principal este de origine latină. Era de aşteptat, pentru că structura gramaticală a limbii romîne este aproape pe de-a-ntregul de origine latină, şi dacă fondul principal lexical ar fi fost în majoritate de altă origine, aceasta ar fi însemnat că limba romînă este o limbă mixtă, ceea ce ar fi contrazis învăţătura stalinistă despre limbă şi învăţămintele istoriei. Dar din cercetarea cifrelor date mai sus se mai desprinde încă un adevăr, acela că influenţa slavă în vocabularul limbii noastre este foarte importantă, desigur mai importantă decît ne-am fi putut închipui înainte de a face statistica. Ştiam că avem foarte multe cuvinte slave în vocabular, dar nu puteam bănui că chiar în fondul principal au intrat atît de multe (19,92 la sută în ipoteza minimă, 21,49 la sută în ipoteza maximă).

Nu am văzut nici un fel de lucrare statistică asupra fondului principal al altei limbi, dar am socotit şi socotesc încă şi acum că procentul elementului moştenit din limba de bază trebuie să fie, în cele mai multe cazuri, mai mare decît la noi. Şi aceasta arată că influenţa slavă este enormă, nu numai în masa vocabularului nostru, ci şi în fondul lui principal. Sînt convins că nici elementul german în limba franceză, nici elementul arab în limba spaniolă nu se ridică la 20 la sută, probabil nici în masa vocabularului şi deci cu atît mai puţin în fondul principal. Prin urmare, din punctul de vedere al vocabularului, influenţa slavă este cu adevărat covîrşitoare în limba noastră. Acest lucru ar reieşi încă

[1] La fel V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 182, şi P. I. Cernîh, în acelaşi volum, p. 142.

şi mai bine dacă am izbuti să separăm, printre elementele internaţionale, numărul relativ mare de cuvinte care, în total sau în parte, provin la noi din ruseşte, deşi originea lor ultimă este latină sau greacă.

Este semnificativ şi faptul că elementul maghiar în fondul principal este categoric mai numeros decît cel turcesc (este mai numeros decît cel turcesc şi cel grecesc luate împreună), deşi după statistica lui Cihac, în masa vocabularului sînt cam de trei ori mai multe cuvinte turceşti de cît maghiare. De unde însă turcii nu au fost aici decît cuceritori veniţi să exploateze, şi au adus cu ei elemente de vocabular superficiale, maghiarii, ca şi slavii, au trăit alături de noi, au împărţit munca cu romînii, şi cuvintele pe care ni le-au dat au fost de multe ori esenţiale pentru îmbunătăţirea vocabularului.

Şi acum, cu privire la cele trei categorii stabilite mai sus şi la diferenţa dintre ele. Am făcut statistica fără nici un fel de idee preconceputǎ şi fără să ţin seama de originea cuvintelor: singurele criterii de care m-am condus au fost cele arătate în introducere, adică semnele după care putem aprecia că un cuvînt este sau nu important în limbă. De ce atunci am ajuns la trei liste diferite? pentru că am aplicat o dată mai sever, altă dată mai puţin sever criteriile, pentru că am fost, în cazul unei liste, mai pretenţios, în cazul alteia, mai puţin pretenţios pentru a acorda importanţă cuvintelor.

Diferenţa procentuală între cele trei categorii este foarte instructivă. In primul rînd, ea arată că lista mijlocie, cea pe care o consider cea mai justă, este demnă de încredere cu privire la stabilirea procentelor pe limbile de origine: lărgind puţin sau strîmtînd puţin cercul, nu obţinem rezultate mult deosebite, în orice caz nu ne apropiem cîtuşi de puţin de procentele obţinute prin numărătoarea cuvintelor din cărţi. Totuşi, de la o listă la alta, există deosebiri: cînd mărim numărul total al cuvintelor, scade procentul elementelor latine şi creşte procentul celorlalte cuvinte. Acest rezultat este logic. Miezul fondului principal, centrul lui, îl formează cuvintele de origine latină. Printre acestea se găsesc în special cuvinte foarte mult întrebuinţate, cu numeroase înţelesuri, astfel încît ele ocupă un loc foarte întins în dicţionar. Se înţelege că, dacă facem selecţia mai severă, excludem alte cuvinte, nu pe acestea. E de observat că elementele slave, care vin în rîndul al doilea atît ca număr cît şi ca importanţă, nu scad decît în mică măsură dacă reducem numărul total, pe cînd cuvintele de alte origini arată diferenţe foarte serioase: la elementele internaţionale, procentul se reduce cu mai mult de 50 la sută. Intr-adevăr, acestea sînt cuvintele cele mai noi şi mai puţin consolidate.

Pentru a obţine, în ce priveşte repartizarea cuvintelor pe origini, rezultate mult deosebite de cele la care am ajuns eu, ar trebui sau să se pornească de la alte criterii decît cele pe care le-am folosit eu (şi care sînt în general cele propuse de toţi lingviştii sovietici), sau să fie aplicate aceste criterii mult mai sever sau

mult mai indulgent. In privința aceasta există însă limite peste care nu se poate trece (şi peste care eu am încercat să nu trec): deschizînd prea larg porțile, riscăm să desființăm diferența dintre fondul principal şi masa vocabularului; strîngînd prea mult robinetul, reducem la nimic fondul principal. Pentru toate aceste motive am socotit că e de preferat lista mijlocie în ce priveşte întinderea fondului principal.

Trec acum la comentarii asupra cuvintelor din fondul principal. O primă observație este că diversele părți ale vorbirii nu sînt reprezentate în fondul principal proporțional cu numărul lor în masa vocabularului. Las la o parte aici părțile de vorbire neflexibile, pronumele şi numeralele, pe care le-am introdus în liste aproape fără excepție. Asupra lor mă voi explica în capitolul consacrat morfologiei. Mă refer acum la substantive, adjective şi verbe. Judecînd după proporțiile în care figurează aceste cuvinte în masa vocabularului, ar fi de aşteptat ca numărul substantivelor din fondul principal să întreacă de multe ori pe acela al verbelor şi adjectivelor. Situația nu este însă aceasta. Statistica, în această privință, nu e prea uşor de făcut, din cauză că am inserat numai cîte un singur cuvînt din fiecare familie: acolo unde există, din aceeaşi familie, un substantiv, un adjectiv şi un verb, pe listă figurează numai unul. Am căutat peste tot să notez acel cuvînt de la care derivă celelalte, afară de cazul cînd e flagrant că un derivat se întrebuințează mult, iar cuvîntul de bază puțin (de exemplu am trecut pe *atîrna*, nu pe *tîrn*). Dar sînt cazuri cînd nu avem nici un mijloc să ştim care e forma primitivă şi ambele cuvinte înrudite sînt mult întrebuințate. De exemplu, între *muncă* şi *munci*, care a fost întîi în limba noastră? Am recurs, în asemenea cazuri, la etimologie, adică am trecut acel cuvînt care în limba de bază a dat naştere celuilalt. Deşi cazurile de soiul acesta nu sînt prea numeroase, ele fac ca această statistică să nu poată fi luată în considerare decît cu oarecare rezerve.

In tabloul care urmează am trecut, pentru fiecare literă inițială, în coloane separate substantivele, adjectivele, verbele, şi, pentru controlul totalului, toate celelalte cuvinte la un loc. In sînul primelor trei categorii, am despărțit în trei rubrici cuvintele, după cum provin din primul, al doilea sau al treilea tablou, stabilite mai sus. (Vezi tabloul de la p. 64.)

Se vede din această statistică că substantivele sînt într-adevăr mai numeroase decît verbele şi adjectivele, dar nici pe departe atît cît ne-am fi putut aştepta. Din totalul de 1419 cuvinte, am găsit 722 de substantive (adică 50,88 la sută), 149 de adjective (adică 10,50 la sută) şi 408 verbe (adică 28,75 la sută). Mai semnificativ este faptul că procentul substantivelor scade, iar al adjectivelor şi al verbelor creşte, pe măsură ce reducem numărul total al cuvintelor luate în considerație. In categoria I şi a II-a luate împreună, găsim, din totalul de 1181 de cuvinte, 565 de substantive (adică 47,84 la sută), 126 de adjective (adică 10,67 la sută) şi 351 de verbe (adică 29,72 la sută). In categoria I, din totalul de 964

de cuvinte, găsim 419 substantive (adică 43,45 la sută), 115 adjective (adică 11,93 la sută) şi 298 de verbe (adică 30,91 la sută). Faptul acesta dovedeşte că substantivele, în ansamblu, ocupă în fondul principal o poziţie mai puţin puternică decît adjectivele şi verbele. Asupra acestui fapt voi reveni, încercînd să

	Substantive			Adjective			Verbe			Altele	Total
	I	II	III	I	II	III	I	II	III		
A	11	5	6	6	—	1	24	3	8	22	86
Ă	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	2
B	20	8	13	3	1	—	5	—	4	2	56
C	49	29	23	6	1	5	28	6	5	17	169
D	12	4	2	7	2	1	8	4	4	12	56
E	—	2	1	1	—	—	2	3	1	2	12
F	27	7	13	2	1	1	8	2	3	3	67
G	16	6	7	7	—	1	5	—	—	—	42
H	1	1	—	—	—	—	1	—	—	1	4
I	6	1	3	2	—	—	5	—	2	3	22
Î	1	2	—	3	—	1	31	7	1	16	62
J	5	2	2	—	—	—	2	—	—	1	12
L	18	4	5	7	1	—	13	1	—	2	51
M	27	12	14	11	1	3	15	2	4	7	96
N	15	3	6	4	—	—	3	1	—	11	43
O	14	4	4	1	—	—	5	—	3	6	37
P	64	17	12	7	2	3	30	3	10	9	157
R	13	5	7	5	—	1	13	4	2	—	50
S	48	15	15	20	—	5	43	7	7	9	169
Ş	7	—	2	2	—	—	4	1	1	3	20
T	17	3	10	7	—	—	23	1	1	4	66
Ţ	3	3	3	1	—	—	2	1	—	—	13
U	8	2	3	2	—	—	14	—	1	2	32
V	30	8	4	10	2	1	8	1	—	3	67
Z	7	3	2	1	—	—	6	6	—	3	28
	419 146 157			115 11 23			298 53 57			140	1419
	565			126			351				
	722			149			408				

dau o explicaţie, într-un capitol ulterior. Deocamdată mai adaug aici un fapt care coroborează concluzia de mai sus, anume că cuvintele care ocupă cel mai mare spaţiu în dicţionar sînt mai totdeauna verbe (*a da*, *a face*, *a fi* etc.).

Este foarte interesant să cercetăm care categorii de noţiuni sînt mai mult reprezentate în fondul principal. Nu trebuie să se vadă aici o contradicţie faţă de ceea ce am spus în introducere, anume că nu punem problema noţiunilor atunci cînd vrem să stabilim care cuvinte sînt în fondul principal: atunci era

vorba de a face din noțiunile importante un criteriu pentru a stabili că cuvintele corespunzătoare sînt în fondul principal, ceea ce nu era just; acum, după ce am stabilit, prin criterii lingvistice, care cuvinte trebuie să fie socotite ca făcînd parte din fondul principal, este interesant să cercetăm căror categorii de noțiuni le corespund aceste cuvinte.

Problema noțiunilor reprezentate în fondul principal a fost tratată pe larg de A. D. Grigorieva în articolul pe care l-am mai citat în cîteva rînduri și asupra căruia voi reveni la discutarea unor categorii de noțiuni [1]. Problema a fost pusă practic în broșura editată de Direcția Școlilor din Ministerul Învățămîntului al R.S.F.S.R. [2], unde se spune, la pagina 3 și următoarele, că cuvintele din fondul principal denumesc obiectele cu care omul are de-a face în permanență, denumesc calitățile acestor obiecte și acțiunile săvîrșite de oameni în procesul muncii și în viața socială, apoi numele diferitelor manifestări ale naturii și ale atitudinii oamenilor față de natură și manifestările ei, numele animalelor domestice, ale fiarelor, ale păsărilor, ale celor mai obișnuite instrumente de muncă și ale cerealelor, numele de rudenie etc. Am cercetat deci cum sînt reprezentate aceste categorii de noțiuni în listele mele.

Trebuie de la început să atrag atenția că această cercetare este foarte greu de făcut, iar rezultatele ei nu pot fi luate drept matematice. Cuvintele au diverse înțelesuri, așa încît același cuvînt poate fi clasat în mai multe categorii (de exemplu *leu* intră și la animale și la monede); ar urma să trecem fiecare cuvînt numai la sensul lui primitiv, dar uneori nu știm cu precizie care este acela, alteori sensul primitiv nu are nici o importanță în limbă și cuvîntul cîștigă teren numai cu un sens derivat (ca exemplu poate servi și aici tot *leu:* numele animalului este sensul primitiv, dar cu siguranță că dacă ar fi rămas numai cu acest sens, cuvîntul n-ar fi figurat pe listă, după cum nu figurează *tigru*). Nici sensul principal nu poate fi totdeauna stabilit cu strictețe, după cum nu e prea ușor nici de stabilit din ce categorie face parte un sens: *burduf*, de exemplu, poate fi trecut la obiectele uzuale, sau nu? Urmează din toate acestea că rezultatul cercetării va fi discutabil.

Prima sferă de noțiuni la care m-am gîndit a fost cea a agriculturii: doar reputația țării noastre, pînă nu de mult, era că e « eminamente agricolă » (numai mulțumită regimului de democrație populară producția industrială a întrecut-o pe cea agricolă). Termenii privitori la agricultură sînt însă reprezentați destul de slab. Dacă lăsăm la o parte acele cuvinte care se folosesc tot așa de bine și în afara agriculturii *(cîmp, culege, pămînt, pîine, răsări)*, și care sînt, de altfel,

[1] Vezi și S. M. Haidakov și V. P. Vomperski, rezumate în « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 609 și 611.

[2] Studiul lexicului în lecțiile de limba rusă în școala începătoare nerusă, Ucipedghiz, 1952; citat mai departe ca Slovarnaia rabota na urokah russkogo iazîka v nacealnoi nerusskoi škole (metodiceskoe pismo).

printre cele mai importante, găsim în categoria întîi numai cîteva nume de instrumente *(plug, sapă, seceră)*, puține nume de plante *(ceapă, fîn, grîu, porumb*, care are și alte sensuri) și încă puține cuvinte: *bob, făină, măcina, moară* (?), *pai, semăna, strat.* In categoria a II-a apar *ara, brazdă, claie, coasă, grădină, orz, snop, spic.* In sfîrșit, în categoria a III-a, *altoi, fasole, mazăre, ogor.* După cum se vede, destul de puține cuvinte.

De termenii agricoli sînt strîns legate numele de plante, dintre care unele au și fost inserate în lista de mai sus. Aici adăugăm cîteva cuvinte care arată părți ale plantelor: *floare, foaie, frunză, ramură, rădăcină* și sînt cuprinse în categoria I. In această categoric nu mai intră apoi decît *iarbă, tufă, varză, viță.* In categoria II-a am notat pe *copac, mușchi* (cu sensuri multiple în afara botanicii), *nuc, salcie, vișin*, iar în categoria a III-a, pe *alună, cireș, fag, ghimpe, in, mugur, răchită, scai, stejar.* Rezultatul nu este tocmai cel așteptat.

Să trecem acum la numele de viețuitoare. Aici vom avea de făcut o deosebire netă între animalele domestice și cele sălbatice. Toate numele de animale domestice sînt în fondul principal, ne spune P. I. Cernîh, în « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 247. Să notăm separat termenii generici *pasăre, pește, pui, vită* în prima categorie, *dobitoc* în a doua. Rămîn următoarele nume specifice: animale crescute de om, în categoria I, *bou, cal, capră, cățel, cîine, cocoș, găină, gîscă, iapă, măgar, miel, oaie, porc, porumb* (cu diverse alte sensuri), *rață, vacă, vițel*; în categoria a II-a, *albină, mînz, țap*; în categoria a III-a, *berbec, junc, pisică.* Animale pe care nu le crește omul: în categoria întîi, *broască, cuc, iepure, leu* (cu alte sensuri), *lup, muscă, șarpe, șoarece, urs, vierme, vulpe, vultur*; în categoria a II-a, *arici, cioară, corb, furnică, rac, viespe, vrabie*; în categoria a III-a, *fluture, maimuță, păduche, păianjen, șoim, șopîrlă, țînțar.*

Nici aici numărul nu este deosebit de mare. Avem însă cîteva observații interesante de făcut. Numărul animalelor domestice scade simțitor cînd trecem de la categoria întîi la a doua și a treia (17: 3 : 3), în timp ce al animalelor pe care nu le crește omul scade mult mai puțin (12 : 7 : 7), în așa fel încît în categoria întîi numărul numelor de animale domestice este cu mult superior celor de animale sălbatice (17 : 12), în categoria întîi și a doua la un loc diferența se reduce aproape la zero (20 : 19), iar dacă luăm toate categoriile împreună, animalele sălbatice întrec în număr pe cele domestice (23 : 26). Rezultă de aici că numele de animale domestice sînt mai ferme în fondul principal decît ale celor de animale sălbatice, lucru normal, căci animalele sălbatice nu pot avea nici în viața omului, nici în limbă, importanța celor pe care le crește omul.

Am văzut că proporția de substantive crește cu cît mărim numărul total al cuvintelor din fondul principal. Cum în lista privitoare la animale nu am trecut decît substantive, e interesant să comparăm procentele pe categorii: în categoria întîi am găsit în totul 33 de nume (deci 3,42 la sută din totalul de 964 de cuvinte);

în categoria a doua, 11 nume (deci 5,07 la sută din totalul de 217 cuvinte); în categoria a III-a, 10 nume (deci 4,20 la sută din totalul de 238 de cuvinte). Socotind însă, aşa cum e mai just, procentul pentru categoria a doua la numărul total al categoriei întîi şi a doua, iar pentru categoria a III-a la numărul total al celor trei categorii, obţinem situaţia următoare: categoria I, 33 din 964, adică 3,42 la sută; categoria II (33 + 11 =) 44 din 1181, adică 3.73 la sută; categoria III (44 + 10 =) 54 din 1419, adică 3,81 la sută. Constatăm deci aceleaşi rezultate ca şi la substantive în general. In statistică am pus la socoteală şi termenii generici.

Ceva mai mare este numărul cuvintelor care desemnează obiecte uzuale, ceea ce nu e de mirare, ţinînd seama de faptul că aceste obiecte sînt în ansamblu mult mai numeroase decît animalele cu care omul are legături strînse. Găsim astfel în prima categorie 45 de cuvinte:

ac	ciur	furcă	puşcă	seceră	turtă
armă	cleşte	masă	roată	sfoară	ţeapă
aţă	coardă	maşină	sapă	sticlă	ţintă
car	coş	motor	săgeată	stîlp	vargă
ceas	cui	oală	săpun	strung	vas
cerc	cuţit	pat	scară	şa	
cheie	faşă	plug	scaun	şurub	
ciocan	frîu	pungă	scut	topor	

In a doua categorie de cuvinte se mai adaugă încă 24 de unităţi:

arc	cărbune	clopot	ghem	pătură	sabie
băţ	cîntar	curea	inel	pieptene	sfredel
burduf	cîrlig	doagă	par	pilă	sită
căldare	cîrpă	fluier	păpuşă	potcoavă	traistă

In sfârşit, în categoria a treia mai intră încă 27 de cuvinte:

albie	butuc	foarfece	luntre	stup	unealtă
bici	chingă	frînghie	oglindă	sul	vîslă
bold	ciomag	funie	placă	suliţă	
burete	ciot	fus	sanie	teasc	
bute	clei	lacăt	steag	trîmbiţă	

E de observat că am introdus pe liste termeni generici, ca *armă*, *unealtă*, *vas*, evident mai abstracţi decît majoritatea celorlalţi. Unele dintre cuvintele citate au fost odată obiecte uzuale, dar astăzi se folosesc mai mult cu sensuri abstracte (de ex. *scut*), sau sînt mai întrebuinţate cu sensuri figurate (de ex. *săgeată*). Şi aici constatăm o creştere a procentului, cu cît mărim numărul total:

categoria I, 4,67 la sută, categoria I şi a II-a, 5,84 la sută, iar toate cele trei categorii la un loc, 6,77 la sută.

Numele de rudenie sînt în general rare: nici în total nu sînt prea multe, pentru că numărul posibilităţilor de înrudire nu este atît de mare ca al obiectelor uzuale de pildă (în societatea feudală şi burgheză numărul termenilor de înrudire e mult mai mic decît în orînduirea gentilică). Lista creşte cu cuvinte care desemnează nu numai o rudă, ci şi o categorie de oameni (*bărbat, copil* etc.), cu termeni generici *(familie, neam, rudă)* etc. In categoria întîi am găsit 17 cuvinte:

băiat	fată	mamă	nepot	socru	văduv
bărbat	fecior	moş	părinte	soră	văr
copil	frate	neam	rudă	soţ	

In categoria a doua nu am găsit decît 3 verbe: *însura, logodi, mărita,* iar în categoria a treia, 6 cuvinte: *familie, femeie, fiu, ginere, muiere, naş.* Avem de-a face aici, evident, cu cuvinte dintre cele mai solid instalate în fondul principal. Şi pentru prima oară constatăm că procentul nu creşte constant cu cît mărim numărul total: 1.76 pentru prima categorie, 1.69 pentru întîia şi a doua la un loc, 1.83 pentru toate trei împreună.

Incă un grup de substantive care sînt, evident, solid instalate în fondul principal sînt cele care denumesc părţi ale corpului. Destul de puţine sînt acele părţi ale corpului ale căror nume nu figurează în liste *(ceafă, ficat, plămîni* etc.*)*. Am admis şi aici cîţiva termeni generici şi cuvinte care circulă mai mult cu altă valoare *(dos, mijloc, organ)*. N-am putut deosebi acei termeni care denumesc părţi ale corpului animalelor, pentru că mulţi termeni sînt comuni *(ochi, picior* etc.); de altfel, pentru a stabili proporţia pe liste, acest amănunt nu aduce nici o modificare. In prima listă am găsit 46 de cuvinte:

aripă	coastă	frunte	nas	piele	spinare
barbă	corn	gît	obraz	piept	talpă
brîu	cot	gură	ochi	plete	umăr
buză	crac	inimă	os	pulpă	unghie
cap	deget	limbă	palmă	pumn	ureche
carne	dinte	măsea	pană	sîn	vînă
chip	dos	mijloc	păr	sînge	
coadă	faţă	mînă	picior	spate	

In categoria a doua sînt numai opt substantive: *bot, brîncă, bucă, ciolan, creastă, falcă, muşchi, organ.* Iar în categoria a III-a, 11 : *băşică, blană, buric, burtă, cioc, maţ, moţ, mustaţă, nerv, pîntece, ţîţă.*

Aici proporţia scade cu creşterea numărului cuvintelor (dacă neglijăm creşterea de 0.01 de la categoria a II-a la a III-a), semn că majoritatea acestor cuvinte

sînt solide în fondul principal: categoria I, 4,77, categoria a II-a, 4,57, categoria a III-a, 4,58.

E remarcabil numărul mic de cuvinte privind îmbrăcămintea și încălțămintea; și chiar printre cele pe care le găsim, sînt mai multe verbe cu înțeles generic. In categoria I, 10 cuvinte: *brîu, căciulă, cămașă, cojoc, îmbrăca, încălța petec, pînză, poală, talpă* (de fapt, nume de obiecte de îmbrăcăminte propriu-zise sînt numai *căciulă, cămașă* și *cojoc*, la care se poate adăuga în parte *brîu*). In categoria a II-a, un singur cuvînt: *curea*. In categoria a III-a, 5 cuvinte: *blană, manta, mănușă, primeni, tăbăci*. Explicația este simplă: puține lucruri din societate se schimbă atît de repede ca îmbrăcămintea [1], de aceea termenii care desemnează obiecte concrete de îmbrăcăminte nu apucă să se instaleze în fondul principal. Dacă *opincă* ar fi ajuns să intre în fondul principal, acum ar trebui să iasă. Dacă în latinește *toga* era în fondul principal, în romînește cuvîntul nu mai este nici în vocabularul pasiv. Rămîn cuvintele generale ca *îmbrăca, încălța*, folosite indiferent de forma pe care o ia îmbrăcămintea sau încălțămintea. Vezi, în același sens, A. D. Grigorieva[2]: ce e legat de producție, de viața de toate zilele etc., de relații de familie și sociale e mai schimbător.

Voi mai discuta o singură categorie, aceea a termenilor religioși, a căror puținătate e caracteristică. In categoria I am găsit 19 cuvinte:

cer	închina	minune	păcat	ruga	taină
crede	jura	mîntui	pomană	sărbătoare	tămîie
cruce	martor	patimă	popă	sfînt	zău
dumnezeu					

In categoria a II-a, numai 4 cuvinte: *clopot, duh, pască, vrajă*, iar în categoria a III-a, 5: *blestema, boteza, colindă, păgîn, ursi*.

Trebuie să observăm că mai toate cuvintele din categoria întîi sînt cu totul discutabile. Unele au numai în treacăt sens religios, ele fiind întrebuințate mai mult cu alte sensuri: *cer, clopot, crede, jura, mîntui, patimă, ruga, taină*. Altele au căpătat sensul religios alături de altul mai vechi, care persistă: *cruce, închina, pomană* (« amintire », vezi *pomeni*, apoi expresii ca *de pomană* « de geaba »). Altele, în sfîrșit, au astăzi mai ales sens religios, dar nu l-au avut de la început (*păcat, duh*; derivatele acestuia din urmă pornesc de la sensuri nereligioase). Este remarcabil că singurele cuvinte care au avut și au sens preponderent religios sînt toate cele din categoria a III-a, adică cele mai puțin ferme în fondul principal. Aceasta demonstrează că religia nu a jucat în viața poporului romîn un rol atît de important cum se afirmă de obicei. Se mai poate

[1] Vezi V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 169.
[2] A. D. Grigorieva, art. cit., p. 13.

semnala faptul că *martor*, cuvînt de origine greacă, s-a păstrat la noi cu sensul primitiv, nu cu cel posterior, de « martir », dat de biserică.

In legătură cu aceasta, trebuie să spun două vorbe şi despre interdicţia de vocabular. Se ştie că, din motive superstiţioase, oamenii evită uneori de a pronunţa numele accidentelor sau nenorocirilor, sau numele unor fiinţe, reale sau imaginare, pe care le cred periculoase. Prin aceasta se poate întîmpla ca aceste cuvinte să dispară din limbă, fiind înlocuite cu eufemisme. Astfel diverse limbi, între care şi multe europene, au pierdut vechiul nume al ursului, pe care l-au înlocuit cu epitete ca « mîncătorul de miere », « cafeniul » etc. In romîneşte există unele manifestări de acest fel (de exemplu ursului, în limbaj vînătoresc, i se zice *desculţul*) dar pentru a descoperi înlocuirea totală a unor cuvinte, trebuie să urcăm pînă la latină (de exemplu numele latin al nevăstuicii, al cîrtiţii nu s-au păstrat). Constatăm, dimpotrivă, că numele ca *urs*, *lup* etc. sînt solid instalate în fondul nostru principal.

Am discutat în introducere problema vechimii fondului principal şi am arătat acolo de ce cred că nu putem face din vechimea unui cuvînt o condiţie principală şi nici un semn hotărîtor pentru apartenenţa lui la fondul principal. Dar nu e mai puţin adevărat că, aşa cum ne învaţă I. V. Stalin, este normal să ne aşteptăm ca marea majoritate a cuvintelor din fondul principal lexical să fie vechi şi foarte vechi în limbă: fondul principal « trăieşte multă vreme, de-a lungul veacurilor » [1], « el se păstrează în tot ce are esenţial » [2], este « acumulat în decursul secolelor » [3], este stabil [4], este « produsul unui şir de epoci » şi exista deja în timpuri străvechi, înainte de epoca sclavagistă [5]. Este adevărat că în fondul principal pătrund mereu elemente noi, dar aceste elemente nu constituie decît un procent relativ mic din totalitatea fondului principal.

In ce priveşte fondul principal al limbii romîne, el constituie o dovadă peremptorie a justeţei teoriei lui I. V. Stalin. Chiar din faptul că aproximativ 60 la sută din elementele fondului principal al limbii noastre sînt de origine latină reiese limpede că majoritatea cuvintelor din fondul principal sînt vechi, căci ele trebuie să aibă, în cel mai rău caz, o vechime de aproape două mii de ani. La aceste elemente mai trebuie să le adăugăm pe cele autohtone, care desigur au intrat în limba romînă încă de la formarea ei, apoi multe dintre cuvintele slave, care poartă semne caracteristice ale vechimii lor (de exemplu *stînă*, cu *a* schimbat în *î*, ca în elementele latineşti) şi care datează cu siguranţă de mai mult de o mie

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21.
[2] Ibidem, p. 23.
[3] Ibidem.
[4] Ibidem, p. 24.
[5] Ibidem.

de ani. In sfîrşit, printre elementele pe care le-am clasat ca «necunoscute», unele sînt desigur de origine latină, altele autohtone sau slave, deşi specialiştii n-au ajuns încă la un acord în privinţa etimologiei lor; dar mai toate cuvintele de origine necunoscută sînt vechi, şi însuşi faptul că nu le cunoaştem originea este un indiciu în această privinţă, căci e greu să credem că un cuvînt intrat de curînd în limbă îşi poate ascunde atît de bine etimologia. Astfel, mai mult de trei sferturi din elementele fondului principal au o vechime mult mai mare de o mie de ani.

Dar se mai poate pune o întrebare: ce situaţie aveau în limba latină cuvintele de origine latină care sînt în fondul principal al limbii romîne? Erau ele recente în latineşte, sau şi limba latină le avea moştenite din timpuri mai vechi? erau ele în fondul principal al limbii latine, sau în masa vocabularului? Dacă aceste cuvinte au în latineşte origine indo-europeană, aceasta măreşte mult vechimea lor şi pentru limba romînă; dacă în latineşte erau deja în fondul principal, aceasta măreşte vechimea în fondul principal şi pentru limba romînă. Urmează deci să analizăm cuvintele alese şi din acest punct de vedere. Aici am trecut, printre cuvintele latine, şi pe cele romîneşti formate din elemente latine, deoarece şi aceste elemente pot fi de origine indo-europeană în latineşte.

Iată cuvintele din prima categorie care au în latineşte origine indo-europeană:

a	aprinde	bou	cine	cuveni
abia	arde	brumă	ciur	cuvînt
ac	aripă		cîine	
acel	armă	ca	cînd	da (*vb.*)
acest	ascunde	cald	cînta	dacă
acolo	ascuţi	cam	cîştiga	dată
acru	asupra	cap	cît	dator
acum	aşa	capră	coace	de[1]
adevăr	aşeza	care	coase	deprinde
adînc	aştepta	carne	corn	des
afară	aşterne	că	crăpa	destul
aici	atît	căci	crede	deştepta
ajunge	atunci	căpătîi	creşte	din
al	ată	către	crud	dinte
alb	aur	căuta	cu	dînsul
albastru	avea	ce	cuc	doi
alege	azi	cel	cugeta	domn
alt		cerc	culege	dor
amănunt	ăl	cerca	cum	dormi
amiază	ăst	certa	cumpăra	dos
amîndoi		cheie	cunoaşte	drept
an	barbă	chema	cuptor	duce
apă	bărbat	chiar	curge	dumnezeu
apăra	bătrîn	ci	curte	după
apoi	bea	cinci	cuţit	durea

el
eram
eşti
eu

face
fapt
fată
faţă
făină
fără
fecior
ferice
fi
fie-
fierbe
fir
fîn
floare
foaie
frate
frig
frînge
frîu
fugi
fum
fund

gaură
gheaţă
greu
grîu
gură
gust

iapă
iarnă
ieri
ierta
ieşi
inimă
intra

împinge
împreună
în
înainte
înalt

înăuntru
încă
începea
începe
încet

încheia
închide
închina
încît
încoace
încotro
îndată
îndărăt
îndupleca
îneca
înfige
înghiţi
înota
însă
însumi
întinde
întîi
întîmpla
între
întreba
întru
întuneric
înţelege
învinge

jos
judeca
jug
jura

la
lacrimă
lapte
lăsa
lege
lemn
limbă
linge
lingură
lîngă
lua
luci
lume

lumina
lună
lung
lup

mai
mare (*sbst.*)
margine
mă
mărunt
măsură
merge
meu
miel
miere
miez
mijloc
minte
minţi
mînă
moale
moară
moarte
mult
mulţumi
munte
muri
muscă
muta

nas
naşte
nebun
nepot
nicăieri
nici
nimeni
noapte
nod
noi
nor
nostru
nou
nouă
nu
numai
nume
nuntă

o *(pron.)*
o *(num.)*
oaie
oală
oaspe
ochi
om
opt
orb
os
ou

pace
pai
palmă
pană
parte
paşte
patru
pădure
părinte
pătrunde
păţi
pe
pentru
peste
peşte
picior
piedică
piele
piept
pierde
pieri
pisa
pîine
pînă
pleca
plimba
plin
plînge
ploaie
poartă
porc
porumb
pradă
pricepe
prin
prinde

printre
pui
pumn
pune
purta
putea
putred
puţi
puţin

rade
ramură
rădăcină
rămîne
răsări
răspunde
rătăci
rău
repede
ridica
rîu
roade
roată
rost
ruga
rupe

sare
sat
saţ
sau
să
sălta
sărbătoare
sări
săruta
sătul
său
scară
scaun
scălda
scoarţă
scrie
scurt
scut
se
seară
sec

semăna[1]
semăna[2]
semn
sine
singur
sînt
soare
soartă
socru
somn
soră
sorbi
soţ
sparge
spăla
spre
spumă
spune
sta
stărui
stea
strat
străin
strecura
strîmt
strînge
sub
subţire
suferi
suge
sui
suna
supăra
sus
şa
şapte
şarpe
şase
şedea
şi
tare
tăcea
tău
teme
trece
trei
treiera
tremura
tu
tuna
ţară
ţese
ţine
uita[1]
uita[2]
umăr
umbla
umbră
umple
un
unde
unge
unghie
unt
ureche
urs
usca
ustura
uşă
uşor
vacă
vară
vas
văduv
văr
vărsa
vechi
vecin
vedea
veni
venin
vierme
vinde
vis
viţă
viţă
viţel
viu
vîna
vînt
voi (*pr.*)
vostru
vre
vrea
vulpe
vultur
zăcea
zău
zece
zi
zice

Celelalte cuvinte de origine latină, din categoria întîi, le-am împărţit în două grupe: de o parte cuvintele cărora li s-a dat o etimologie indo-europeană, însă nu toată lumea este de acord asupra ei, de altă parte cele care nu au sau cărora nu li s-a găsit originea indo-europeană. Din primul grup fac parte următoarele:

afla
amar
apăsa
aproape
asculta
auzi
cădea
căţel
cenuşă
coastă
coperi
deget
dulce
faşă
foarte
frige
găină
împunge
îndemna
joc
lat
leagăn
lega
limpede
lucra
luneca
mic
minune
mira
mîine
mîna
mînca
neted
nimic
număr
prînz
rar
rece
scădea
scăpa
spin
spinare
stinge
sufla
şchiop
şoarece
trage
trunchi
tunde
turba
umfla
urzi
vale
veghea
zbura

În grupa următoare intră cuvinte cu situaţii foarte variate. Unele sînt atestate în oscă sau umbriană (ca *păcat*, *pereche*), altele chiar şi în celtică *(latură)*, deci

sîntem îndreptățiți să le considerăm mai vechi decît limba latină. Altele sînt «imitative» (ca *urla*), expresive (ca *mut*), sau provin din «graiul copiilor» (ca *mamă*, *tată*) şi au paralele în alte limbi indo-europene, dar nu avem garanția că nu au fost refăcute în latineşte într-o perioadă relativ recentă, sau chiar că nu au fost create în fiecare limbă separat. Altele sînt manifest împrumutate din greacă *(braț, măr* etc.*)*, din celtică *(cămaşă, car)* etc. Unele nici nu sînt atestate în latineşte, ci sînt reconstruite prin comparația cu celelalte limbi romanice *(stîng, turtă* etc.*)*. Cele mai multe însă constituie încă enigme pentru lingvişti în ce priveşte etimologia. Iată lista tuturor cuvintelor de felurile arătate aici:

ajuta
alerga
arunca
aspru
astupa
atinge

bate
bine
braț
broască
bucată
bun

cal
cale
car
carte
casă
călca
cămaşă
căsca
ceapă
cer
cere
cîmp
coadă
coardă
cot
cruce
cui
culca
curat

doar
drac

farmec
fier
foame
foc
freca
frumos
frunte
frunză
fura
furcă

galben
gras
gros

iarbă
iepure

îmbrăca
încălța
încărca
înconjura
întoarce
întreg
învăța

jur

larg
latură
lăuda
leu
loc
luptă

mamă
mare *(adj.)*
martor
masă
măcina
măr
măsea
mesteca
mie
mîngîia
mut

negoț
negru
nişte

oară
oare
ori

parcă
pas
pasăre
pată
păcat
pămînt
păr[1]
păr[2]
părea
păsa
pereche
perete
petec
piatră
plăcea
pom
preț
pulpă

rîde
roşu
ruşina

sac
sapă
sarcină
săgeată
sălbatic
sănătate
schimba
scoate
scula
scutura
seceră
senin
sete
simți
sîn
sînge
spaimă
spate
speria
spînzura
spurca
sterp
stîng
stoarce
strica
striga
strîmb
stuf

şterge
şti

tată
tăia
tămîie
timp
tînăr
tîrziu
toamnă
toarce
toartă
toca
tot
totuşi
trimite
trist
tufă
turna
turtă

ucide
ud
urî
urla

vargă
varză
verde
vin
vînă
vînăt

Urmează acum aceeaşi socoteală pentru cuvintele din categoria a doua şi a treia. In categoria a doua sînt următoarele cuvinte de origine latină, care au în latineşte origine indo-europeană.

adins
albină
alde
amîna
ara
arc
argint
arici

căldare
căpăta
cheag
codru
corb
cumpăt

cutare

dărîma
deci
deşert
deşi
drege
duios

falcă
fierbinte
fulgera
furnică

ghem

împărat
împrumut
încinge
îndupleca
însura

joi

lac
lînă
lumînare

mînecă
mormînt
muc
mulge
muşchi

ninge
nuc

orz

par
pieptene
prim
pulbere
punte
purice

răpi
rouă
rugini

salcie
smulge
sprînceană
sudoare

unchi
unghi

viespe
vîrtos

zbuciuma

Cuvinte a căror origine indo-europeană este discutabilă se găsesc în această categorie numai următoarele: *astîmpăra, lin, mărita.*

Cuvinte de origine latină fără etimologie sau împrumutate de romani sînt următoarele:

blînd
brîncă
bucă

cărare
cărbune
creastă

cuib
cunună
curea

despica
destrăma
doagă

inel

îndura
îngîna

marţi
moare

odinioară

pască
pătură
plumb

rază
rumega

scînteie
scuipa
sîmbătă
spic

zeamă

Trec acum la categoria a treia. Iată cuvintele care în latineşte au etimologie indo-europeană:

adăpost
adăuga
agăţa
ager
aiurea
albie
alunga
aramă

boci
buric

cărunt

ceaţă
cerne
chingă

despuia
duminică

fag
fâta
fiu
flămînd
frămînta

ger
ginere
greaţă

in

îngust

junc

luni
lut

măiestru
mănuşă
mustra

negură

oaste

păcură
păgîn
păţi

scăpăta
scărmăna

stingher
sul
surpa

ţărm

undă
unealtă

vad
vineri

zestre

Cu etimologie indo-europeană discutabilă sînt, în această categorie, numai următoarele cuvinte: *alinta*, *foarfece*, *geamăn*, *legumă*, *rîma*, *rîpă*.

Fără etimologie, sau împrumutate în latineşte:

alună	caş	frînghie	muiere	spinteca
ameninţa	ceară	funie	must	suspina
aţîţa	cerşi	fus	mustaţă	
	cireş			şuiera
baieră	ciumă	împresura	naş	
băşică	cînepă			tăciune
berbec	dezmierda	luntre	papură	tei
blestema			păduche	
boteza	femeie	maţ	păpa	ţînţar
burete	fior	măcelar	pîntece	
bute	fîntînă	miercuri	plăcintă	urzică
	flacără	mişel	pupa	

Inainte de a trece la comentarii asupra acestor liste, trebuie să atrag atenţia că şi această statistică implică anumite serioase rezerve, în afara acelora pe care le ridică orice statistică privitoare la vocabular. In primul rînd, trebuie să ţinem seamă de faptul că la multe dintre cuvintele discutate sensul s-a schimbat destul de mult de la perioada indo-europeană comună pînă astăzi, ceea ce statistica nu a luat în consideraţie. Apoi se cuvine să ne gîndim că etimologia indo-europeană se face în condiţii mult mai grele decît a limbilor moderne (şi aceasta din urmă comportă, totuşi, multe puncte discutabile), prin urmare ne putem aştepta ca cercetări ulterioare să modifice părerile actuale asupra cutărui sau cutărui cuvînt. In majoritatea cazurilor însă, aceste modificări vor însemna o creştere a numărului elementelor indo-europene, căci e mult mai de crezut că se vor găsi corespondenţe noi pentru cuvinte care astăzi nu au etimologie, decît că se vor infirma etimologiile actuale, dintre care cele mai multe sînt solide. Am trecut, de exemplu, la cuvintele fără etimologie pe unele care, într-adevăr, nu au nici un corespondent cunoscut în altă limbă indo-europeană, dar, prin aspectul lor arhaic, nu lasă nici o îndoială că aparţin fondului primitiv al limbii latine (de exemplu *şterge*, *şti*, *toarce*). Ne putem deci aştepta ca destul de multe cuvinte clasate ca neindo-europene să îngroaşe cu timpul lista celor cu etimologie indo-europeană, aşa încît procentul stabilit de mine pentru aceste din urmă cuvinte trebuie socotit ca minimal. Mai adaug că avem şi un cuvînt de origine mixtă, adică provenit din două origini diferite: *mesteca* se trage pe de o parte din lat. *mixtico*, de origine indo-europeană, pe de altă parte din lat. *mastico*, împrumutat de romani din greceşte. Pentru a nu complica lucrurile, am trecut acest cuvînt în categoria celor fără etimologie indo-europeană.

Cele 664 de cuvinte din lista întîi (645 moştenite din latineşte şi 19 formate în romîneşte din elemente de origine latină), se repartizează, în conformitate cu listele stabilite mai sus, în modul următor:

	indo-europene	dubioase	neindo-europene	Total
A	42	6	6	54
Ă	2	—	—	2
B	6	—	6	12
C	49	5	19	73
D	22	2	2	26
E	4	—	—	4
F	22	3	10	35
G	6	1	3	10
I	7	0	2	9
Î	34	2	7	43
J	4	1	1	6
L	17	6	6	29
M	24	6	11	41
N	18	3	3	24
O	11	—	3	14
P	45	1	18	64
R	16	2	3	21
S	55	6	29	90
Ş	6	2	2	10
T	10	4	17	31
Ţ	3	—	—	3
U	17	2	4	23
V	26	2	6	34
Z	5	1	—	6
	451	55	158	664
%	67,92	8,28	23,80	100

După cum se vede, un total destul de ridicat în prima coloană.

O primă constatare care se desprinde din tablourile prezentate la p. 77-79 este că şi în privinţa vechimii cuvintelor procentul se ridică cu cît limităm numărul total al elementelor admise în fondul principal: 47,52 la sută în categoria a III-a, 66,30 la sută în categoria a II-a şi 67,92 la sută în categoria întîia sînt elemente care în latineşte au origine indo-europeană. Sau, calculînd ca şi în cazurile de mai înainte, în categoria I 67,92 la sută, în categoria a II-a împreună cu categoria I, 67,72 (512 cuvinte din totalul de 756), iar în toate categoriile la un loc, 65,34 la sută (560 de cuvinte din totalul de 857). Aceasta arată odată mai mult că criteriile după care au fost grupate cuvintele în cele trei categorii au fost în ansamblu

Situaţia în categoria a II-a:

	indo-europene	dubioase	neindo-europene	Total
A	8	1	—	9
B	—	—	3	3
C	7	—	6	13
D	6	—	3	9
F	4	—	—	4
G	1	—	—	1
I	—	—	1	1
Î	5	—	2	7
J	1	—	—	1
L	3	1	—	4
M	5	1	2	8
N	2	—	—	2
O	1	—	1	2
P	6	—	3	9
R	3	—	2	5
S	4	—	4	8
U	2	—	—	2
V	2	—	—	2
Z	1	—	1	2
	61	3	28	92
%	66,30	3,26	30,43	99,99

juste, căci în toate aplicările pe care le-am făcut am constatat acelaşi lucru, şi anume că cele mai demne de a figura pe liste sînt cuvintele din categoria întîi şi cele mai puţin demne sînt cele din categoria a treia.

A doua constatare. Etimologiile cuvintelor latine au fost judecate în mod foarte strict. Călăuză mi-a fost în această privinţă dicţionarul etimologic al limbii latine de A. Ernout şi A. Meillet, de la indicaţiile căruia nu m-am abătut decît în puţine cazuri. Se ştie că acest dicţionar este lucrat după criterii foarte severe în ce priveşte admiterea etimologiilor, iar eu însumi, aşa cum am arătat mai sus, am mai dat la o parte unele elemente care, cu puţină bunăvoinţă, şi-ar fi găsit locul pe lista întîi. Cu toate acestea, cuvintele de origine latină care au etimologie indo-europeană sînt relativ foarte numeroase. E interesant de calculat procentul acestor cuvinte faţă de întregul fond principal al limbii romîne: în categoria I, 46,78 la sută (451 din 964), în categoria a II-a împreună cu întîia, 43,35 la sută (512 din 1181), iar în categoria a III-a împreună cu celelalte două, 39,46 la sută (560 din 1419). Ţinînd seama că e vorba de elemente care datează în cel mai rău caz de 5-6.000 de ani, cifra lor mi se pare uimitor de mare.

Situația în categoria a III-a:

	indo-europene	dubioase	neindo-europene	Total
A	8	1	3	12
B	2	—	7	9
C	4	—	6	10
D	2	—	1	3
F	5	1	7	13
G	3	1	—	4
I	1	—	—	1
Î	1	—	1	2
J	1	—	—	1
L	2	1	1	4
M	3	—	7	10
N	1	—	1	2
O	1	—	—	1
P	3	—	6	9
R	—	2	—	2
S	5	—	2	7
Ş	—	—	1	1
T	—	—	2	2
Ţ	1	—	1	2
U	2	—	1	3
V	2	—	—	2
Z	1	—	—	1
	48	6	47	101
%	47,52	5,94	46,53	99,99

Desigur, nu sînt acestea singurele cuvinte de origine indo-europeană din fondul principal al limbii noastre. Ar trebui să mai adăugăm un număr destul de mare dintre cuvintele latineşti, împrumutate din greacă sau celtică, unde ele provin din indo-europeană; apoi cuvintele pe care le-am clasat ca internaționale cuprind un mare procent de elemente de origine indo-europeană; în sfîrşit, printre elementele autohtone şi mai ales printre cele de origine slavă foarte multe sînt de dată indo-europeană. Am ţinut însă să calculez procentul numai pentru cuvintele indo-europene păstrate direct în latină şi trecute din latină direct în limba noastră, căci acestea sînt cele mai semnificative şi ele ilustrează perfect teza stalinistă asupra vechimii fondului principal lexical: «Trebuie să presupunem că elementele limbii contemporane datează încă din timpuri străvechi, dinainte de epoca sclavagistă»[1]. Pentru limba romînă, constatăm că cel

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 24.

puțin 40 la sută din elementele fondului principal lexical își au rădăcinile în societatea străveche, dinainte de epoca sclavagistă. Acest procent ar putea fi mărit ușor, fără a forța cîtuși de puțin nota.

Nu trebuie înțeles că toate aceste cuvinte, clasate ca fiind de origine indo-europeană, au fost formate în limba indo-europeană comună. Unele datează de atunci (eventual cu schimbări de sens), altele au fost formate în latinește, iar altele, în sfîrșit, chiar în romînește, dar din materiale transmise neîntrerupt, din generație în generație, din vremea orînduirii primitive. Aceste materiale formează un nucleu, care « dă limbii o bază pentru formarea de noi cuvinte ».

In cele din urmă trebuie să spun cîteva cuvinte și în legătură cu faimoasa teorie a latinei « vulgare ». Se accentuează uneori că limba romînă vine din latina populară, nu din latina clasică, și aceste două aspecte ale limbii latine unice sînt considerate ca două limbi foarte diferite una de alta. Se poate vedea acum, dacă examinăm listele de cuvinte citate mai sus, că majoritatea cuvintelor de origine latină din limba noastră sînt de o foarte mare vechime și nu au nimic de-a face cu inovațiile populare din timpurile mai noi. Numai un mic procent este susceptibil de a fi fost format în latinește în epoca tîrzie. Prin urmare nici măcar din punctul de vedere al vocabularului latina populară nu are nici pe departe importanța care i s-a atribuit, și aceasta este în perfect acord cu teoria stalinistă a limbii unice și comune pentru întreaga colectivitate. Fondul principal lexical al limbii noastre nu este nici de origine latină populară, nici de origine latină clasică, ci, în majoritatea lui, este de origine latină pur și simplu.

LIMBA NAȚIONALĂ ȘI RAMIFICAȚIILE EI

Raporturile între limba națională și ramificațiile ei nu erau de loc limpezi pentru lingviști înainte de intervenția lui I. V. Stalin, în vara anului 1950. In lingvistica burgheză s-a vorbit adesea de mai multe limbi ale aceleiași comunități lingvistice; vezi de exemplu cazul latinei clasice și vulgare de care a fost vorba la pagina precedentă. Eu însumi am vorbit în mai multe rînduri (sub influența lui A. Meillet) despre limba șefilor în opoziție cu limba maselor (și aceasta chiar pentru perioada indo-europeană comună, adică pentru vremea orînduirii primitive, cînd nu existau clase sociale!) sau despre diferite limbi, repartizate pe clase, ale aceluiași popor. Se înțelege că « noua teorie a limbii » a lui N. I. Marr nu a putut aduce decît mărirea confuziei în această privință.

Lumina științei marxiste a fost adusă și în această problemă de I. V. Stalin. In « Marxismul și problemele lingvisticii », marele corifeu al științei contemporane arată insistînd mult asupra acestei chestiuni, care este, vizibil, de o foarte mare importanță, că limba națională, ca una dintre cele mai importante caracteristici ale națiunii, nu poate fi decît unică pentru întreaga națiune. Chiar și pe vremea cînd nu existau încă națiuni, limba era a întregului popor, iar înainte de formarea popoarelor, era a întregului trib: de comunitatea de limbă depindea comunitatea societății. Pentru a nu da decît două citate, mă rezum să reproduc următoarele pasaje din lucrarea lui I. V. Stalin: « ... limba, ca mijloc de comunicare, este totdeauna limba întregului popor »[1]; « limba, ca mijloc de comunicare, a fost totdeauna și rămîne o limbă unică pentru societate și comună pentru membrii ei »[2].

Care este însă situația dialectelor și a jargoanelor? Tot I. V. Stalin ne lămurește complet și în această privință: dialectele sînt ramificații teritoriale ale

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 18.

[2] Ibidem, p. 20.

limbii, care deservesc populația de pe o anumită porțiune a teritoriului națiunii, poporului sau tribului. Ele își au structura lor gramaticală și fondul lor principal lexical și, în condiții favorabile pentru ele, se pot transforma în limbi de sine stătătoare. Jargoanele sînt ramificații sociale, încercări ale vîrfurilor claselor exploatatoare de a-și fabrica o limbă a lor, mai elegantă, mai distinsă decît limba « grosolană » a întregului popor. Aceste încercări sînt însă sortite unui eșec total, pentru că jargoanele nu au structură gramaticală proprie și fond principal lexical propriu, ci le folosesc pe ale limbii naționale; și nu pot să nu o facă, pentru că, cu toată dorința lor de a se singulariza, vîrfurile claselor exploatatoare nu se pot rupe de restul societății, deci nu pot să nu folosească elementele limbii comune. Insă atît dialectele cît și jargoanele sînt în orice caz subordonate limbii naționale. Mă mulțumesc și aici cu două citate care mi se par esențiale: « Marx recunoștea necesitatea unei limbi naționale, *unice*, ca o formă superioară căreia îi sînt subordonate dialectele, ca forme inferioare »[1], « existența dialectelor și jargoanelor nu neagă, ci confirmă existența unei limbi a întregului popor; dialectele și jargoanele sînt ramificații ale ei și îi sînt subordonate »[2].

Felul cum I. V. Stalin a rezolvat chestiunea dialectelor și a jargoanelor ne va ajuta să înțelegem și chestiunea argourilor și a limbajurilor profesionale despre care nu a vorbit în mod explicit. Este evident că nici acestea nu pot fi altceva decît tot ramificații ale limbii unice și comune a întregului popor. Și este tot atît de evident că ele nu au și nu pot avea structură gramaticală proprie și fond principal lexical propriu, ci le folosesc pe ale limbii naționale (deși între jargoane, argouri și graiurile profesionale există diferențe capitale în alte privințe). V. A. Zveghințev stabilește trei categorii: lexicul periferic, condiționat de factori de clasă și profesionali, vocabularul, condiționat de interesele economice, sociale și culturale ale întregului popor, și fondul principal, condiționat de întreaga istorie a poporului[3].

In munca lor, specialiștii se folosesc de termeni de specialitate, de cea mai mare importanță pentru meserie. Cu toate acestea, ei nu ajung să construiască un fond principal lexical al profesiunii, din două motive:

1. Trăind în societate, specialiștii nu se pot izola de ceilalți oameni, trebuie să comunice cu ei, prin urmare trebuie să folosească fondul principal al limbii comune, și pe acesta îl folosesc chiar și în conversațiile între muncitori din aceeași meserie.

2. Trăind în societate, profesioniștii nu sînt numai pasivi, ci și activi: cuvintele mai importante dintr-o meserie ajung să se răspîndească în graiul întregii

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 14.
[2] Ibidem, p. 20.
[3] V. A. Zveghințev, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 328 și urm.

populații și izbutesc uneori să pătrundă chiar în fondul principal al limbii comune (deci încetează, în orice caz, de a mai fi specifici profesiunii); rămîn prin urmare mărginite la uzul profesioniștilor tocmai cuvintele mai puțin importante, care chiar prin faptul că sînt mai puțin importante nu au nici un motiv să fie socotite ca demne de fondul principal. Aș mai adăuga și un al treilea motiv: termenii tehnici sînt printre cele mai mobile elemente ale vocabularului (« limba reflectă schimbările din producție imediat și nemijlocit »), deoarece se schimbă de obicei odată cu fiecare invenție și perfecționare. Astfel ei nu ajung să se consolideze în limbă, să-și formeze o familie, căci sînt repede înlocuiți.

O aparentă excepție o formează dialectele țigănești, împărțite pe profesiuni: ursari, rudari, lingurari. Excepția este numai aparentă, pentru că țiganii nomazi, neavînd o bază teritorială, trăiesc în cete împărțite după meseria pe care o exercită; dar diferența între dialecte nu se mărginește cîtuși de puțin la vocabular (ea cuprinde și fonetica, morfologia, sintaxa) și mai ales nu este constituită de termenii profesionali, ci se întinde la întregul lexic, întocmai ca la dialectele teritoriale, fiind motivată de despărțirea spațială a diverselor grupuri lingvistice.

Diferența esențială între graiul profesional pe de o parte, jargoane și argouri pe de altă parte, este că specialiștii într-o profesiune nu țin să aibă un grai al lor, neînțeles sau nefolosit de profani (excepție fac uneori medicii, al căror limbaj tehnic conține elemente de jargon), așa cum țin cei care vorbesc argouri sau jargoane. Termenii profesionali nu izvorăsc nici din snobism, nici din dorința de a ascunde ceva, ci din nevoile producției.

Argourile sînt ramificații cu caracter social, dar nu aparțin unor clase delimitate. In societatea împărțită pe clase antagoniste, există numeroase categorii care nu constituie clase sociale și au ca singur lucru comun între ele faptul că membrii lor, fiind în dependență de șefi temuți sau în conflict cu organele statului sau chiar cu masa locuitorilor, țin să se exprime, în conversațiile din sînul fiecărei categorii, în așa fel încît cei din afara cercului intim să nu înțeleagă despre ce e vorba. Tipul cel mai clar îl formează argoul hoților: aceștia trebuie să evite de a fi înțeleși nu numai de poliție, ci și de victimele lor, oameni din marele public, în timp ce, în societatea bazată pe exploatare, militarii se feresc numai de superiori, elevii de profesori etc. Dar pentru a nu fi înțeles de cei neinițiați nu e nevoie să schimbi structura gramaticală și fondul principal lexical, lucru de altfel imposibil de realizat, ci ajunge să înlocuiești un mic număr de cuvinte cheie. In loc să zici *poliție*, zici *22*, iar din restul frazei poți suprima o parte, care va fi subînțeleasă de cel care cunoaște sensul cuvîntului înlocuit.

De ce nu se formează un fond principal lexical al argoului? Din două motive principale:

1. Cei care vorbesc un argou nu sînt izolați de societate, trăiesc în mijlocul societății, care ajunge să prindă sensul cuvintelor de argou: diversele argour

împrumută termeni unele de la altele, cum și din graiuri profesionale, ceea ce îi împiedică de a fi cu totul secreți. Folosirea unui cuvînt de argou poate da expresivitate limbajului, tocmai pentru atmosfera particulară pe care o evocă, și sînt unii care urmăresc această expresivitate, astfel încît, fără a aparține unui anumit grup social, caută să cunoască și să folosească cuvinte de argou care aparțin acelui grup. Dar în momentul în care un cuvînt de argou este cunoscut de multă lume, el nu mai corespunde scopului special pentru care a fost creat și trebuie înlocuit cu altul, secret.

2. Chiar și cei care folosesc cuvintele de argou de dragul expresivității lor trebuie să le părăsească imediat ce încep să se răspîndească, pentru că odată ce sînt întrebuințate frecvent cuvintele pierd culoarea particulară care le făcea expresive.

La aceasta mai trebuie adăugat faptul că, în general, categoriile care folosesc argourile nu-și păstrează multă vreme compoziția: situația de elev, de militar etc. este trecătoare în viața unui om, mereu vin alte serii să le înlocuiască pe cele vechi.

Caracteristica principală a argoului este faptul că cei care-l vorbesc caută să nu fie înțeleși, ceea ce nu este cazul nici măcar cu cei care vorbesc un jargon.

Care este însă situația dialectelor? Acestea au propriul lor fond principal lexical și propria lor structură gramaticală. Atunci cum se face că dialectele nu constituie limbi deosebite, de vreme ce caracteristica unei limbi este tocmai faptul că are structură gramaticală proprie și fond principal lexical propriu? Explicația este că, de fapt, structura gramaticală și fondul principal lexical al dialectelor sînt aceleași cu ale limbii comune. Afirmație paradoxală: sînt proprii ale dialectelor și totuși sînt ale limbii comune. Dar paradox nu înseamnă minciună. Dialectele, fiind o «ramificație a limbii naționale»[1], n-ar avea de unde să-și ia fondul principal și structura gramaticală, decît din limba de bază din care s-au desprins prin segmentare. Dar limba națională nu este altceva decît o transformare a aceleiași limbi de bază. Desigur, atît limba națională cît și dialectele introduc cu timpul unele modificări în structura gramaticală și în fondul principal, dar una din două: sau aceste modificări nu devin prea importante, deosebirea dintre felurile de a vorbi nu devine prea mare, și atunci putem spune că structura gramaticală și fondul principal sînt în esență aceleași, sau deosebirile devin mari, și atunci nu mai putem vorbi de dialecte, diversele ramificații ale limbii de bază s-au transformat în limbi independente. Prin urmare, atît timp cît se poate vorbi de dialecte, fondul principal și structura gramaticală rămîn în esență aceleași[2].

Atunci de ce putem spune că dialectele au fond principal propriu și struc-

[1] I. Stalin, Marxismul și problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 14.

[2] La fel, G. D. Sanjeev, rezumat în «Izvestiia Akad. Nauk SSSR», 1951, p. 429.

tură gramaticală proprie? Pentru că, în primul rînd, ele nu o iau de la limba națională, ca jargoanele și argourile, ci o au dinainte, din limba de bază; în al doilea rînd pentru că dialectele, în împrejurări favorabile pentru ele, se diferențiază puternic între ele și față de limba națională, fondul lor principal și structura lor gramaticală, comune la origine, ajung să se deosebească mult, și cu timpul ajung să formeze baza unor limbi de sine stătătoare, ceea ce nu se poate întîmpla niciodată cu jargoanele și cu argourile. Cu cît starea de diferențiere a dialectelor e mai avansată, cu atît e mai vizibil că ele au fond principal propriu și structură gramaticală proprie.

Care dintre ramificațiile pomenite pot da elemente de îmbogățire a fondului principal al limbii naționale? In primul rînd, graiurile profesionale. Desigur, cuvintele tehnice nu intră în masă în fondul principal, și nici măcar în vocabularul activ al întregii populații, pentru motivele pe care le-am arătat mai sus. Se întîmplă totuși destul de des ca ele să fie cunoscute de toată populația, să devină astfel elemente importante ale masei vocabularului, de unde pot apoi pătrunde în fondul principal. Aceasta se întîmplă mai ales atunci cînd, schimbîndu-se obiectul, se schimbă numai sensul numelui, iar forma lui rămîne aceeași, deci cuvîntul are timpul să se înrădăcineze în limbă. Astfel de cuvinte se găsesc multe pe listele stabilite de mine. Trebuie să ne gîndim că un cuvînt ca *cheie* (care la început însemna « cui ») sau *coasă* (coasa de azi nu mai e ca cea de acum o mie de ani, dar cuvîntul a rămas aproximativ același în ce privește forma) a avut la început sens tehnic, pe vremea cînd aceste instrumente, îndată după inventarea lor, nu erau cunoscute de toată lumea.

Și cuvintele ca *electric*, *mecanic*, *motor*, *radio* erau pînă nu de mult folosite numai de specialiști. In același fel putem prevedea că, nu peste multă vreme, unele cuvinte care astăzi sînt folosite numai de profesioniști vor deveni curente și vor intra în fondul principal (cuvinte de felul lui *grafic*, *chimie* etc.). Graiurile profesionale nu sînt rupte de limba națională, aceiași indivizi care alcătuiesc comunitatea națională de limbă formează și grupurile speciale pe profesiuni, și este natural ca expresiile create de ei în meserie să pătrundă în limba comună. Exemple de asemenea cuvinte, aparținînd limbii ruse, a citat S. I. Ojegov[1].

Ceva mai complicată, din acest punct de vedere, este situația dialectelor. Este adevărat că grupurile regionale care folosesc dialectele fac parte din comunitatea mai mare a națiunii, iar dialectele sînt subordonate limbii naționale. Cu toate acestea, în principiu cel puțin, oamenii care vorbesc un dialect trăiesc între ei și au mai rar ocazia să influențeze limba națională; iar cînd ies din regiunea lor și se instalează, pentru mai multă sau mai puțină vreme, în altă regiune, ei se silesc în general să părăsească obiceiurile lingvistice ale dialectului

[1] S. I. Ojegov, în « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 31.

lor, să se adapteze la graiul care se vorbește în noul lor mediu. Cuvintele dialectale au deci mai rar ocazia să pătrundă în fondul principal al limbii naționale; cînd acest lucru se întîmplă, el se datorește mai ales scriitorilor, care, folosind acele cuvinte în opere durabile, le fac cunoscute în toată țara. Pe de altă parte, este destul de greu să dăm de urma unor astfel de cuvinte, pentru că de multe ori nu le deosebește nimic de forma cuvintelor din dialectul care a stat la baza limbii literare.

Argourile ar trebui, în principiu, să aibă o situație asemănătoare cu lexicul profesional, deoarece cei care le folosesc trăiesc amestecați în marea masă a comunității naționale. In practică însă lucrurile nu stau așa. Insuși caracterul argoului face ca elementele lui să fie efemere, și numai rareori ele se răspîndesc în graiul general (de exemplu: *a ciordi*). Ceva mai ușor se generalizează sensurile metaforice date, sub influența argoului, cuvintelor existente de mai înainte. De exemplu în limbile romanice apusene, alături de lat. *caput* « cap », a pătruns în fondul principal și lat. *testa* (fr. *tête*, it. *testa*), de origine argotică (în latinește cuvîntul însemna « hîrb »; forma paralelă românească *țeastă* nu am primit-o pe listă).

De asemenea jargoanele, fiind o ramificație a limbii întregului popor, pot furniza uneori limbii naționale unele elemente ale lor, care de obicei se transformă în ce privește sensul [1], și pot intra, astfel modificate, chiar în fondul principal al limbii comune, deși acest lucru se întîmplă destul de rar. De exemplu *prost*, care însemna la început « curat », « simplu » a luat în jargonul aristocrației feudale sensul de « țăran », apoi pe acela de « neinteligent », și cu acest din urmă sens s-a răspîndit în limba comună și a intrat în fondul principal, pierzînd însă toate sensurile anterioare. In regim socialist, din cuvintele de argou și de jargon nu se mai păstrează decît resturi răzlețe, folosite în literatură numai pentru a da un colorit ironic stilului cînd e vorba să fie caracterizate elemente ale fostelor clase exploatatoare sau tipuri de declasați[2].

Existența mai multor cuvinte pentru a reda aceeași noțiune este o piedică pentru pătrunderea sau rămînerea lor în fondul principal. Este ușor de înțeles că mai multe cuvinte pentru aceeași noțiune se stingheresc reciproc. Problema va fi tratată în capitolul despre sinonime, parțial și în cel despre arhaisme. Aici vreau să discut numai situația acelor sinonime care se delimitează teritorial: nici unul dintre ele nu cuprinde întregul spațiu lingvistic al limbii, de aceea destul de greu pătrunde unul sau (și mai rar) mai multe dintre ele în fondul principal al limbii comune. Iată exemple:

N-a intrat nici unul dintre sinonimele *barză-cocostîrc*, *bîlci-iarmaroc*, *bostan-*

[1] Vezi S. I. Ojegov, art. cit., p. 27.
[2] Ibidem, p. 31.

dovleac-lubeniță, boți-mototoli, bumb-nasture, cătană-soldat, cearceaf-prostire-lepedeu, chel-pleșuv, chibrit-aprinjor-lemnuț etc. etc., *cioban-păcurar-păstor, ciorap-colțun, cizmă-ciubotă, coșciug-sicriu-raclă-ladă-copîrșeu* etc., *ficat-mai, prună-perjă* și multe altele.

A intrat unul singur dintre sinonime (primul din fiecare grup): în categoria a III-a, *albie-balie-copaie-covată, pisică-mîță, zăpadă-nea*; în categoria a II-a, *pătură-cergă*; în categoria I, *gaură-bortă, porumb-cucuruz-păpușoi* (dar *porumb* comportă și alte sensuri decît *cucuruz* și *păpușoi*, iar acesta din urmă e derivat de la *păpușă*, care figurează în categoria a II-a), *puțin-oleacă-o țîră*. Sînt rare cazurile cînd mai mult decît unul din termeni intră în fondul principal: *praf* (categoria I) *pulbere* (categoria a II-a), *colb* (nu intră).

Se înțelege din cele spuse că lichidarea fărîmițării dialectale duce la consolidarea fondului principal lexical al limbii comune, pe de o parte prin faptul că se adaugă pe liste unele dintre cuvintele care învinge în lupta dintre formele dialectale (din prima serie de exemple date mai sus), pe de altă parte prin faptul că acele cuvinte care au intrat în fondul principal (din cea de a doua serie de exemple date mai sus), scăpînd de concurența formelor paralele regionale, își întăresc poziția și capătă astfel o situație mai stabilă. Faptul că la noi dialectele încep să-și piardă vitalitatea transpare chiar din seria de exemple pe care am dat-o aici: dacă, cu toată existența sinonimelor regionale, cuvinte ca *praf, puțin* etc. au pătruns și s-au menținut în fondul principal, aceasta se explică, între altele, prin situația lor de elemente ale limbii literare sau ale dialectului învingător în luptă.

Limba literară poate fi și ea socotită tot ca o ramificație a limbii naționale, desigur mult mai apropiată de norma spre care se tinde. Deoarece limba literară se formează pe baza unui dialect care, din anumite motive, este superior celorlalte, se înțelege că ea își ia structura gramaticală și fondul principal lexical, gata constituite, din limba întregului popor, reprezentată de un dialect. Aceasta nu înseamnă, bineînțeles, că structura gramaticală și fondul principal lexical al limbii literare sînt fixate o dată pentru totdeauna, ci ele evoluează, în acord cu evoluția societății pe care o servește limba. Prin faptul că limba literară se creează pe baza unui anumit dialect, se exclud în linii mari materialele celorlalte dialecte. Dar se exclud în parte chiar și materialele dialectului luat ca bază, deoarece limba literară nu poate să nu aibă un aspect deosebit de al limbii vorbite curent. De exemplu, înainte de crearea unei limbi literare, populația avea în fondul principal al idiomului ei cuvinte indecente, care, bineînțeles, nu pătrund în limba literară. Dar chiar și în afară de cuvintele de acest soi, pur și simplu pentru că crearea limbii literare presupune preocupări mai generale, mai abstracte, unele dintre elementele fondului principal al limbii vorbite trebuie să cadă, ele neprezentînd suficient interes. Astfel cred că se

explică de ce nu figurează pe listele mele cuvinte de origine latină, ca *colastră, fuscei, ghindă, lăcustă* sau chiar *trepăda*, care în latinește are etimologie indo-europeană și făcea parte din fondul principal al limbii latine. Dacă prezenta anchetă s-ar fi făcut înainte de constituirea și consolidarea limbii noastre literare, nu încape îndoială că termenii agricoli, de pildă, ar fi fost mult mai bine reprezentați pe liste.

Spuneam mai sus că fondul principal al limbii literare este și el în permanentă evoluție. Se poate spune mai mult: deoarece limba se perfecționează, se șlefuiește în permanență, iar limba literară este aspectul cel mai perfecționat și mai șlefuit, ea are în urma ei o evoluție mai bogată în evenimente decît celelalte aspecte ale limbii naționale. Cuvinte care se mențin în fondul principal al dialectelor au fost excluse din fondul principal al limbii literare, fie că locul lor a fost luat de altele, fie că nu. Cuvinte care nu au intrat încă în fondul principal dialectal figurează în fondul principal al limbii literare.

Fiindcă am vorbit de limba literară, se cuvine să discut și limba folosită de scriitori. Mi-am închipuit că ar fi cazul să cercetez în ce măsură scriitorii trebuie să țină seama, în alegerea cuvintelor, de fondul principal al limbii literare, nu numai pentru a fi mai bine înțeleși de toată populația țării, ci și pentru a da opere mai valabile. Cercetarea s-a dovedit repede mai puțin interesantă decît crezusem, căci fondul principal este, în linii mari, același la toți scriitorii. In primul rînd, dialectele noastre nu oferă deosebiri prea mari între ele, așa încît se poate spune că fondul lor principal este aproape același cu al limbii naționale. In al doilea rînd, textele înțesate de elemente dialectale prezintă interes pentru dialectologi, dar nu pentru iubitorii de literatură, deci nu aparțin propriu-zis limbii literare. De obicei este citat Creangă, ca exemplu de scriitor dialectal. Operele lui se publică în general însoțite de glosar și unii susțin că nici nu pot fi înțelese, fără explicații, de cei care nu cunosc graiurile moldovenești. De aceea am făcut un sondaj în opera lui, iar rezultatul, care s-a arătat deosebit de concludent, l-am comparat cu faptele prezentate de alți autori.

Am urmărit un pasaj, pe care l-am luat absolut la întîmplare, din opera lui Creangă [1]. Am găsit 360 de cuvinte trecute de mine în categoria I (ce e drept, dintre acestea, mai mult de jumătate sînt conjuncții, prepoziții, adverbe primare, pronume, numerale), 3 din categoria a doua, 6 din categoria a treia și 31 de cuvinte care nu au fost înserate de mine pe liste. (Trebuie să mai notez că, la fiecare dintre cele trei liste ale cuvintelor din fondul principal, am înglobat și derivatele transparente de la cuvintele respective.) Mărturisesc că am rămas

[1] Ediția Kirileanu, 1932, p. 26 — de la cuvintele « peste iarnă » — și p. 27, în total 400 de cuvinte, excluzînd numele proprii.

surprins de acest rezultat. Am repetat experiența, numărînd 400 de cuvinte de la pagina 204 a aceleiași ediții, și am găsit 372 de cuvinte din prima categorie, 6 din a doua, 1 din a treia, și 21 de cuvinte din afara fondului principal. Deci în primul pasaj am găsit numai 7,75 la sută cuvinte din masa vocabularului, iar în cel de al doilea, numai 7 la sută. Și încă trebuie să mai ținem seamă de faptul că unele din aceste cuvinte, pe vremea lui Creangă, mai erau încă în fondul principal, de exemplu *dascăl*, care în primul pasaj apare de două ori, *tîlc* etc.

Am făcut același calcul pentru Mihail Sadoveanu. Am luat la întîmplare volumul al cincilea din « Operele » tipărite de Editura de stat pentru literatură și artă, și l-am deschis la pagina 324. Am găsit, din 400 de cuvinte, 363 din categoria întîi, 3 din a doua, 4 din a treia și 30 (7,5 la sută) din masa vocabularului. La pagina 540, din 400 de cuvinte, am găsit 374 din categoria întîi, 3 din a doua, 3 din a treia și 20 din masa vocabularului, deci, de astă dată, numai 5 la sută.

In sfîrșit, am făcut aceeași cercetare pentru « Vînătoare de lupi » de Petru Dumitriu [1]. La pagina 64 și următoarele, am găsit, din 400 de cuvinte, 359 din categoria întîi, 14 din categoria a doua, 6 din a treia, și 21 din masa vocabularului, iar la pagina 109 și urm., 339 de cuvinte din categoria întîi, 8 din a doua, 6 din a treia, și 47 din masa vocabularului. Proporția acestor din urmă cuvinte în cel de al doilea pasaj (11,75 la sută), fără să fie mare, este totuși mai mare decît la Creangă și Sadoveanu, deși autorul scrie limba literară curentă, fără regionalisme (în schimb are neologisme).

Acestor cercetări li se poate obiecta faptul că mare parte dintre cuvintele luate în discuție sînt instrumente gramaticale, cuvinte neflexibile etc. Pentru a răspunde la această obiecție, am reluat toate pasajele pomenite, din toate trei operele, și am refăcut statistica, omițînd de astă dată cuvintele neflexibile și pronumele, numeralele, adică m-am mărginit la verbele predicative, substantive și adjectivele propriu-zise. Am găsit astfel, la Creangă, în primul pasaj, 117 cuvinte din categoria întîi, față de cele 3 din categoria a doua, 6 din a treia și 31 din masă; în al doilea pasaj, cifrele sînt respectiv 139 — 6 — 1 — 21. La Sadoveanu: 166 — 3 — 4 — 30 și 164 — 3 — 3 — 20. La Petru Dumitriu: 134 — 14 — 6 — 21 și 143 — 8 — 6 — 47. Se vede deci că chiar și așa (deși nu este just ca instrumentele gramaticale și celelalte cuvinte clasate împreună cu ele să nu figureze de loc), procentul cel mai mare la care pot ajunge cuvintele din masa vocabularului este de 23,04 (în al doilea pasaj din Petru Dumitriu, 47 din 204, în timp ce procentul cel mai mic este de 10,05, în al doilea pasaj din Sadoveanu, 20 din 190).

[1] Ed. Tineretului, 1949.

Aceste socoteli ne arată că scriitorii buni, fără să aibă nevoie de sfaturile lingviștilor, folosesc în mare majoritate cuvintele din fondul principal lexical. Desigur, există și texte în care procentul de cuvinte din masa vocabularului este foarte ridicat (în special din cauza numeroaselor regionalisme folosite), dar acele texte nu merită numele de literare (împotriva regionalismelor în literatură, se pronunță, pe baza învățăturii staliniste, P. I. Cernîh [1]).

Am avut curiozitatea de a cerceta și un text scris de un autor cosmopolit, care caută « cu lumînarea » cuvintele pretențioase. Am luat volumul al VI-lea al operelor lui I. L. Caragiale, editate de Editura pentru literatură și artă, și am citit prefața, scrisă în 1939: la paginile XVII-XVIII, am găsit, din 400 de cuvinte, numai 295 din categoria întîi, 2 din a doua, 9 din a treia, și 94 din masa vocabularului, iar fără cuvintele auxiliare, 91 din categoria întîi, 2 din a doua, 9 din a treia și 94 din masă. Prin urmare, masa covîrșește fondul principal. Aici se arată diferența dintre un scriitor bun și unul care nu e bun.

Dar sondajele făcute în operele scriitorilor buni mai dovedesc, indirect, încă ceva: că listele stabilite de mine sînt, în linii generale, corecte. Diferența esențială în ce privește proporția cuvintelor din categoria întîi și cele din categoria a doua și a treia este peremptorie, ca și diferența dintre cuvintele socotite în masa vocabularului și cele trecute în fondul principal lexical. Desigur, se pot face unele modificări în aceste liste, dar fără a modifica mult procentele stabilite.

[1] P. I. C e r n î h, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 153.

RAPORTURILE FONDULUI PRINCIPAL LEXICAL CU CELELALTE COMPARTIMENTE ALE LIMBII

MASA VOCABULARULUI

I. V. Stalin subliniază cu toată tăria importanța pentru limbă a fondului principal lexical şi diferența dintre acesta şi masa vocabularului: « esențialul în vocabular este fondul principal de cuvinte »[1]; « structura gramaticală a limbii şi fondul ei principal de cuvinte alcătuiesc temelia limbii, esența specificului ei »[2]. Această importanță nu poate fi supraapreciată, şi cred că datoria lingviştilor este să studieze cu toată rîvna fondul principal lexical, ceea ce încerc să fac şi eu aici. Dar cred că ar fi greşit să se tragă concluzia că fondul principal se poate desprinde net de masa vocabularului şi că masa vocabularului nu prezintă nici un interes pentru cercetător. I. V. Stalin nu spune aceste lucruri şi nu este cazul să le spunem nici noi. Dimpotrivă, în « Marxismul şi problemele lingvisticii », ni se spune că « cu cît vocabularul este mai bogat şi mai variat, cu atît limba este mai bogată şi mai dezvoltată »[3], prin urmare ar fi greşit să se creadă că masa vocabularului poate fi neglijată.

Impotriva acestei greşeli ne previne acad. V. V. Vinogradov, care arată că « schimbările în partea mobilă, inconstantă a lexicului „nu hotărăsc în nici o măsură soarta limbii". Insă printr-o anumită orientare, şi schimbările lexicale pot, în procesul abstractizării lor gramaticale sau al generalizării lor semantice, să ducă la formarea elementelor unei noi calități, ale unei noi structuri a limbii »[4]. Asupra acestei chestiuni voi reveni în capitolul privitor la legătura fondului principal lexical cu morfologia. In capitolul de față vreau să mă opresc puțin asupra

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21.
[2] Ibidem, p. 23.
[3] Ibidem, p. 21.
[4] V. V. Vinogradov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 38.

celeilalte erori posibile, aceea de a crede că fondul principal poate fi desprins net de masa vocabularului, cum şi a altor probleme privind raporturile fondului principal cu masa vocabularului.

Intre cele două categorii ale vocabularului, după cum am încercat să arăt şi mai sus, nu se poate trage o linie de demarcaţie tranşantă: situaţia unui cuvînt se schimbă cu timpul [1], cuvintele intră în fondul principal sau ies din el [2]. Chiar în acelaşi moment însă, este imposibil de stabilit o linie netă: avem de-a face cu o gradaţie neîntreruptă, de la cuvîntul care se naşte astăzi şi se găseşte la extrema periferie a limbii, pînă la cel care se află în centrul fondului principal; unele cuvinte se pregătesc să intre, altele sînt gata să iasă din fondul principal; unele au fost dar nu mai sînt, altele nu au fost, dar vor fi. Chiar în sînul fondului principal trebuie să distingem o majoritate de cuvinte solid instalate, cu rădăcini adînci, şi o minoritate care se înrudeşte de aproape cu cele mai importante cuvinte din masa vocabularului. Şi există cuvinte despre care nimeni nu poate spune cu certitudine de care parte a baricadei se găsesc.

Intre fondul principal lexical şi masa vocabularului există permanente influenţe reciproce [3], asupra cărora voi căuta să dau indicaţii mai precise în cele ce urmează. In capitolul despre semantică se va vorbi de raporturile dintre sinonime, omonime, antonime: este clar că aceste categorii cuprind perechi strîns legate între ele; deşi nu totdeauna ambii termeni sînt în fondul principal sau în afara lui, ei se influenţează reciproc. Dar aceste influenţe determină pînă la un punct însăşi structura fondului principal: « Schimbările mai rapide ale fondului principal, în raport cu structura gramaticală, sînt condiţionate de legătura lui strînsă şi nemijlocită cu vocabularul general, cu părţile lui cele mai mobile, deosebit de sensibile la schimbări» [4].

Am arătat mai sus că e foarte greu de fixat locul derivatelor: în listele mele nu am trecut derivatele, considerînd că dacă am trecut pe *mînca*, de exemplu, nu mai e nevoie să trec şi pe *mîncare*; dar prin aceasta, implicit, am admis că derivatele de felul lui *mîncare* sînt, în oarecare măsură, cuprinse în fondul principal, chiar prin faptul că este cuprinsă baza lor. Se poate spune însă acelaşi lucru despre un derivat ca *mîncător*? Desigur, nu, dar limita între derivatele mai apropiate de bază şi cele mai depărtate de ea nu poate fi precizată cu stricteţe. Apoi cuvintele compuse sînt formate uneori numai din elemente aparţinînd fondului principal *(batjocură)*, alteori numai din elemente aparţinînd masei vocabularului *(aprozar)*; dar există compuse la care un element aparţine fondului principal, iar celălalt nu *(linge-blide)*: pe acestea unde le vom clasa?

---

[1] Vezi V. A. Zveghinţev, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 2, p. 18.
[2] P. I. Cernîh, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 50.
[3] Vezi P. I. Cernîh, loc. cit.
[4] V. V. Vinogradov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 37.

In sfîrşit, toate elementele vocabularului, şi cele din fondul principal şi cele din afara lui, sînt legate între ele prin gramatică. Felul în care sînt folosite sau formate unele le influenţează pe celelalte, analogia intervine cu putere, stabilind categorii de formare sau de întrebuinţare în care intră şi elemente din fondul principal şi elemente din masa vocabularului. Urmează din toate acestea că, acordînd atenţia principală fondului principal, nu vom pierde totuşi din vedere nici masa vocabularului.

Nici raporturile dintre fondul principal şi masa vocabularului luate în ansamblu nu rămîn neschimbate. In perioada formării limbii, în timpuri străvechi, cînd nu exista decît « un fond de cuvinte foarte sărac » [1], nu putea fi încă vorba de a se delimita un fond principal. Cum accentuează P. I. Cernîh, [2] I. V. Stalin, în pasajul citat, nici nu vorbeşte pentru acea perioadă de un fond principal, ci zice numai « fond lexical » *(slovarnîi fond)*, care era foarte sărac. Abia după ce vocabularul se dezvoltă, după ce elementele lui se înmulţesc simţitor, se poate delimita un fond principal. Vocabularul continuă să se îmbogăţească, pe măsură ce activitatea şi gîndirea oamenilor se dezvoltă, şi odată cu aceasta se îmbogăţeşte şi fondul principal. Se pune însă întrebarea: fondul principal creşte în aceeaşi măsură în care creşte masa vocabularului? Răspunsul trebuie să fie negativ, căci dacă fondul principal nu s-ar schimba mai încet decît restul vocabularului, nici n-am fi avut o diferenţiere între ele. Intre cele două categorii ale vocabularului se deschide un « foarfece », ale cărui braţe se depărtează necontenit unul de altul. Acest lucru decurge cu necesitate chiar din faptul diferenţei de importanţă între ele [3].

Ideea aceasta, care pare foarte logică, are nevoie să fie totuşi dovedită practic, cu material din istoria limbii. Ar trebui deci să comparăm componenţa fondului principal de astăzi cu cel de acum, să zicem, patru sute de ani. Ne lipseşte însă pentru aceasta un dicţionar al limbii romîne vechi, iar fără acest dicţionar, statistica nu e posibilă. Am recurs, de aceea, la o statistică mai puţin concludentă, dar pe care o pot face, anume am comparat situaţia din limba romînă actuală cu cea din limba latină, stabilind mai întîi şi pentru latină, după criteriile pe care le-am folosit pentru limba noastră, o listă de cuvinte aparţinînd fondului principal. Urmează deci să vedem dacă în latineşte sînt mai puţine cuvinte decît în romîneşte în fondul principal, apoi dacă diferenţa numerică între fondul principal şi masa vocabularului a crescut de la limba latină pînă la limba romînă de azi.

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 24.

[2] P. I. Cernîh, art. cit., p. 148.

[3] Vezi şi S. M. Haidakov, rezumat în « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 609.

Inainte de a da lista fondului principal latinesc, trebuie să atrag atenţia asupra faptului că nu avem condiţii de lucru şi de situaţie egale pentru latină şi pentru romînă. Ne aşteptăm ca fondul principal să fi crescut, în principiu, de acum două mii de ani pînă astăzi. Pe de altă parte însă, trebuie să ne gîndim că avem o literatură latină bogată, care se întinde pe cel puţin 800 de ani (ceea ce nu e cazul pentru literatura romînă), deci avem texte mai variate şi aceasta măreşte în ansamblu numărul cuvintelor, căci nu stabilim fondul principal dintr-un anumit deceniu sau secol, ci îl stabilim în bloc, pentru toată perioada latinităţii antice. In afară de aceasta, latina a fost o limbă de mare circulaţie (imperiul a ajuns la vreo 85 de milioane de locuitori, iar latina era vorbită, ca limbă internaţională, şi de oameni din afara imperiului). Aceasta de asemenea măreşte posibilităţile latinei în comparaţie cu romîna.

Vocabularul latin a fost studiat cu mare atenţie, timp de două mii de ani, toate elementele lui, păstrate în texte, au fost strînse cu îngrijire, aşa încît avem clasate şi tipărite sensurile cele mai rare, fiecare cuvînt ocupă un spaţiu imens, iar dicţionarele formează volume enorme, care ne dau tentaţia de a exagera rezultatele statisticii în favoarea latinei. Pe de altă parte, caracterul livresc al informaţiei noastre face ca unele cuvinte să nu fie admise, pentru că, deşi erau foarte mult folosite, prin însuşi sensul lor ele n-au pătruns des în texte literare (de exemplu *asinus* « măgar », pe care nu l-am primit pe listă). La o limbă vie, lipsa cuvîntului în texte poate fi reparată prin informaţie directă asupra uzajului vorbirii.

Totuşi, dacă lăsăm la o parte faptul că nu putem avea simţul unei limbi moarte în măsura în care avem simţul limbii noastre actuale, trebuie să spun că fondul principal al limbii latine, după criteriile şi metodele pe care le-am adoptat, este mai uşor de studiat decît al limbii romîne. In latineşte, legătura dintre compusele şi derivatele din aceeaşi familie este mai strînsă decît în romîneşte, acolo se întîmplă mai rar ca vorbitorul să nu-şi dea seama de legătura etimologică între două cuvinte. Verbele compuse formează un corp masiv în jurul formei simple, cu care sînt legate prin fire foarte vizibile. Orice roman îşi dădea seama că *exeo*, *pereo*, *subeo* sînt compuşi ai lui *eo*, pe cînd romînului nici prin gînd nu-i trece că *a ieşi*, *a pieri* şi *a sui* sînt înrudite între ele. Aceasta se explică nu numai prin faptul că derivarea cu prepoziţii este un procedeu mult mai folosit în latineşte decît în romîneşte, ci prin încă două fapte:

1. Cuvintele fiind mai puţin evoluate, asemănarea între ele nu a avut timpul să se şteargă atît de mult ca în romîneşte; de exemplu oricine îşi dă uşor seama că *cum*, *cur*, *qui*, *quia*, *qualis*, *quam*, *quid*, *quod* sînt de fapt un singur cuvînt (chiar în cazul acelor forme care au pierdut consoana iniţială ca *ubi*, *unde*, *ut*, legătura se putea restabili graţie compuşilor: *ali-cunde* etc.);

în romîneşte, nimeni afară de specialişti nu vede că *ca, care, că, ce, cine* etc. sînt înrudite.

2. Flexiunea latină fiind mult mai puţin uniformizată, compusele verbelor neregulate se trădează imediat, prin unele forme ale lor, ca fiind legate de formele simple: deşi *surgo* seamănă foarte puţin cu *rego*, ajunge să examinăm perfectul (*surrexi* de la *surgo*, *rexi* de la *rego*), ca să ne dăm seama că *surgo* este un compus al lui *rego*. In romîneşte, flexiunea fiind mult mai normalizată, pe de o parte la acele verbe care se păstrează neregulate, diversele forme pierd legătura dintre ele (de exemplu nimeni nu mai simte că *drept* este participiul lui *drege*, sau *treaptă* al lui *trece*), pe de altă parte acele verbe care se normalizează nu mai au de multe ori în flexiunea lor nici un semn că aparţin bazei lor; astfel un roman putea uşor să-şi dea seama că *abscondo* şi *perdo* sunt înrudite cu *do*, din cauza formelor asemănătoare la perfect, cu reduplicaţie *(abscondidi, perdidi, dedi)*, pe cînd un romîn nu poate vedea nici o legătură între *ascunde, pierde* şi *da*, căci perfectul celor două compuse s-a normalizat, la fiecare după alt tip răspîndit în limbă *(ascunsei, pierdui*, fără reduplicaţie), nemaiprezentînd nimic specific pentru compusele lui *do*. Aceasta explică de ce nu am primit unele verbe compuse pe listele latineşti, dar le-am primit pe listele romîneşti.

Iată acum lista cuvintelor latineşti:

÷ ab	ango	audio	caelum	÷ celer
aceo	anima	+ aueo	caleo	+ -cello
ad	annus	augeo	÷ caligo	+ celo
+ aedes	ante	+ auis	+ callum	+ cena
+ aeger	÷ aperio	auris	calx[1]	+ censeo
+ aequus	+ apio	aurum	+ calx[2]	+ centum
aes	+ apud	+ aut	campus	cerno
+ aestas	aqua	÷ auxilium	+ candeo	+ ceruix
+ aestimo	÷ arbiter		canis	+ ceterus
+ aeuum	÷ arcesso	+ barbarus	cano	cieo
+ ager	arcus	+ bellum	caper	cingo
ago	areo	+ beo	capio	circus
+ aio	÷ arguo	bibo	caput	÷ cis
ala	arma	÷ bis	careo	÷ ciuis
+ alacer	aro	blandus	caro s.	clamo
albus	÷ ars	bonus	+ carpo	clarus
alius	÷ artus s.	bos	+ castra	clauis
alo	÷ artus a.	bracchium	cauda	- clino
ambo	÷ arx	breuis	caueo	+ colo
ambulo	÷ as		÷ causa	+ color
+ amo	asper	cado	cauus	+ conor
+ amplus	÷ at	caecus	÷ cedo	+ consulo
÷ an	÷ ater	caedo	÷ celeber	contra

+contumelia
coquo
+cor
+coram
cornu
corona
+corpus
+cras
crassus
+creber
credo
crepo
cresco
crudus
crux
cubo
+culpa
+cumulus
+cunctor
+cupio
cura
+curia
curro
+curuus
+custos

+damnum
de
+debilis
decem
+decet
+delecto
+demum
+denique
dens
densus
deus
dexter
dico
dies
digitus
+dignus
+disco
+diu
+diues
+diuido
do
+doceo

doleo
+domo
domus
+donec
dormio
+dubius
duco
dulcis
+dum
duo
durus

ecce
+edo
+egeo
ego
+emineo
+emo
+en
+enim
eo
equus
+ergo
erro
est
+et
+ex
+exemplum
+exploro
+exuo

+faber
facio
+fallo
famulus
+fanum
far
fascis
+fastus s.
+fatigo
+faueo
+faux
felix
+femina
+ -fendo
+fenus
+fere
+feriae

fero
ferrum
ferueo
+ferus
fetus
+fido
figo
+findo
+fingo
+finis
fio
+firmus
+flagito
flagro
+flecto
+fligo
flo
flos
+fluo
fodio
+for
foris
forma
+fors
+forum
+foueo
frango
frater
+fraus
+fremo
frendo
+frequens
frigus
frons, -tis,
+fruor
fugio
fui
fulgeo
fumus
+fundo
fundus
+fungor
+funus
fur
+furo

+gaudeo
gelu

+gemo
+gero
gigno
+gladius
+globus
+gloria
+gnarus
+gradus
+gratus
grauis
+grex
+ -gruo
+guberno
gustus

habeo
+haereo
+hasta
+haud
+haurio
+hebeo
herba
+heres
heri
+hic
hiems
+hio
homo
+honos
horreo
+hortor
hortus
hospes
hostis
+humus

iacio
+iam
+ibi
+ico
+idoneus
+igitur
+ignis
ille
+imago
+immo
+imus
in

+inferus
+inquam
+instar
+interpres
intro
+inuito
iocus
ipse
is
+ita
+iubeo
iugum
ius
iuuenis
iuuo

+labo
+labor
lac
+lacer
lacrima
lacus
+laedo
+laetus
lana
+langueo
+lapis
+lateo
+latro v.
latus a.
latus s.
lauo
laus
lax
laxus
+lectus
lĕgo
lenis
lĕuis
lex
liber a.
+liber s.
+libo
+libra
+licet
ligo
lingua
lino

+linquo
linum
+liqueo
+littera
locus
longus
+loquor
+lubet
lucrum
luctor
+ludus
lupus
lutum
lux

+madeo
magis
+malus
mane
maneo
manus
mas
+mater
+materies
+maturus
me
+medeor
medius
mel
+melior
+membrum
+memini
+memor
+mendum
mens
+meo
+mereo
mergo
merx
metior
+meto
+metus
+mico
+migro
+miles
mille
minae

minor
mirus
misceo
miser
+mitis
mitto
modus
+moene
+moles
mollis
molo
moneo
mons
+mora
+mordeo
morior
+mos
+moueo
+mox
multus
+mundus
+munus
muto

+nam
+nauis
ne
+ -ne
+necesse
+necto
+nego
+nempe
+nequam
nex
niger
+nihil
+nimis
niteo
+nitor
no
noceo
nodus
nos
nosco
nouem
nouus

nox
nubes
nubo
+nudus
+num
numerus
+nuo
+nutrio

+ob
+obscurus
octo
oculus
+odi
+odor
+olim
+omnis
+onus
+opinor
+ops
+optio
+opus
+orbis
ordior
+ordo
+orior
+orno
+os, -ris
os, -sis
ostium
ouis
ouum

paene
+paenitet
+palam
palma
pando
pango
par
+parco
pareo
pario
paro
pars
+paruus

pasco
+pateo
patior
+patro
+paucus
paueo
pax
+pecus
+peior
pellis
+pello
pendo
+penes
per
+periculum
+persona
pes
peto
+piger
pinso
piscis
+pius
placeo
+planus
+plaudo
plecto
pleo
+ploro
pluo
+plus
+poena
+polio
pono
+populus
+porro
porta
+posco
post
potis
+poto
+prae
praeda
praehendo
+praeter
+praetor
premo
+prex
+prior

+priuus
+pro
+probus
+procul
prope
+properus
+proprius
+propter
+publicus
+pudet
+puer
pugnus
pungo
+purus
puteo
+puto

quaero
quatio
quattuor
+ -que
+queror
qui
quies
quinque

rado
rapio
rarus
rego
+religio
+reor
+res
retro
rideo
riuus
+robur
rodo
rogo
rota
+ruber
+rudis
rumpo
+ruo
+rus

+sacer

+saepe
sal
salio
+saltem
salus
sanguis
sanus
+sapio
sarcio
satis
+scalpo
scando
+scelus
+scindo
scio
scribo
+scruta
se
+seco
+secus
+sed
sedeo
+semel
+semi-
+senex
sentio
septem
+sequor
+sermo
sero[1]
sero[2]
serpo
seruus
+seuerus
sex
si
siccus
+sidus
signum
+sileo
silua
similis
+sine
+sino
sinus
socius
sol
+soleo
+solidus
+sollus
+solor
+solum
+soluo
+solus
somnus
sono
+sordes
soror
sors
spargo
+spatium
specio
+sperno
+spes
spiro
spondeo
+spons
+squalus
sterno
stigo
+stips
sto
+strepo
stringo
+struo
+studeo
+stupeo
+suadeo
sub
sucus
sudo
+suesco
sum
+sumo
suo
super
+supplex
surdus

+tabeo
+taberna
+tabula
taceo
tam
tango
tardus
+tego
+temno
tempero
templum
+tempto
tempus
tendo
tenebrae
+tenuis
+tenus
terminus
tero
terra
+terreo
+testis
texo
timeo
+tollo
tondeo
tono
torqueo
totus
traho
+trans
tremo
+trepidus
tres
+tribus
tristis
tu
+tueor
+tumeo
tundo
turba

+uaco
uado
+uagus
+ualeo
+uallus
+uanus
+uarius
uas n.
+uastus
+ueho
+uel
+uello
+uelum
uenio
uenor
uentus
uenum
uenus
+uerbera
+uerbum
+uereor
uerto
uerus
+uesper
+uestigo
+uestis
uetus
+uia
+uicis
uicus
uideo
uieo
uigeo
+uiginti
+uincio
uinco
+uindex
uinum
uir
uireo
+uis
uitium
uiuo
uix
+ultra
umbra
+unda
unguis
unguo
unus
+uolgus
+uolnus
uolo[1]
uolo[2]
+uoluo
+uoluptas
+uomo
+uoro
uos
+uoueo
uox
+urbs
uro
+ut
+utor

Sînt în total 767 de cuvinte. Nu tăgăduiesc că altcineva ar putea ajunge la un număr întrucîtva diferit, deoarece orice alegere comportă o doză de înclinare personală. Dar între acest număr şi numărul cuvintelor romîneşti din categoria a II-a (cea mijlocie) diferenţa este de mai mult de 400 de cuvinte. Cred deci că, menţinînd criteriile pe care le-am folosit pentru alegerea cuvintelor, nu se poate nega că fondul principal romînesc este mult mai bogat decît al

limbii latine, ceea ce se explică uşor prin faptul îmbogăţirii activităţii umane, deci şi al gîndirii şi al limbii, prin faptul perfecţionării limbii.

Nici comparaţia între numărul total al cuvintelor latine şi romîneşti nu este uşor de făcut, deoarece nici mijloacele de comparaţie, nici atitudinea faţă de vocabular nu este aceeaşi la autorii de dicţionare. Dicţionarul latin cuprinde aproximativ 50.000 de cuvinte, iar dicţionarul limbii romîne literare contemporane, alcătuit actualmente de institutele de lingvistică ale Academiei R.P.R., va avea aproximativ tot 50.000 de cuvinte. S-ar părea deci că numărul total al cuvintelor nu a crescut din antichitate pînă azi. Dar în dicţionarele latineşti se cuprind toate numele proprii, care sînt destul de numeroase, şi se înregistrează toate formele dialectale, raritățile, aberaţiile lingvistice, cuvintele de argou, de jargon, etc., cu un cuvînt tot ce se găseşte scris în manuscrise sau inscripţii. Dacă am proceda aşa şi pentru limba romînă, numărul total ar creşte colosal. Vechiul dicţionar al Academiei Romîne, care nu înregistra chiar toate cuvintele (de exemplu numele proprii nu erau cuprinse), urma să ajungă la aproape 100.000. Se vede prin urmare uşor că, dacă luăm aceeaşi atitudine faţă de vocabularul latin şi de cel romîn, vom constata că masa vocabularului a crescut într-o proporţie mult mai mare decît fondul principal, că « foarfecele » a continuat să se deschidă de la perioada latină şi pînă astăzi.

Imbogăţirea fondului principal se mai poate demonstra şi în alt chip: se poate vedea cîte dintre cuvintele din fondul principal al limbii latine au rămas fără reprezentant în fondul principal al limbii romîne şi cîte cuvinte străine, nemoştenite din latineşte, au intrat în fondul nostru principal. In felul acesta, se va constata că numărul celor nou intrate depăşeşte cu mult pe al celor pierdute, chiar dacă pe lîngă cuvintele moştenite am adăuga şi pe cele de origine latină pe care le-am clasat ca internaţionale, adică cele intrate recent în limbă. Dintre cele 767 de cuvinte latineşti pe care le-am grupat în listele de mai sus 396 (însemnate pe tabloul de mai sus cu o cruce) nu au fost moştenite sub nici o formă de limba romînă, sau au fost moştenite, dar apoi au ieşit din fondul principal al limbii noastre, sau chiar din limbă (exemple pentru această din urmă categorie: *aut*, *et* etc.). Sînt în schimb 263 de cuvinte de origine latină, care sînt în cele trei categorii ale fondului principal al limbii noastre dar nu erau în fondul principal al limbii latine (lista lor urmează mai jos). Diferenţa rămîne numai de 133. Din această diferenţă mai trebuie scăzut un număr de unităţi, reprezentînd cuvintele de origine latină care sînt reproduse prin mai multe reflexe în listele mele de cuvinte romîneşti (de exemplu *cald*, *căldare*, *scălda* au în lista latină un singur corespondent, *caleo*). Astfel ajungem ca numărul cuvintelor de origine latină, în categoria întîi stabilită de mine, să fie numai cu 122 mai mic decît tot fondul principal al limbii latine (645:767), în categoria întîi şi a doua la un loc, numai cu 36 mai mic (731:767), iar în toate cele

trei categorii la un loc, numărul cuvintelor romînești de origine latină este mai mare cu 60 decît numărul total al cuvintelor din fondul principal al limbii latine (827:767). La aceasta mai putem adăuga cele 30 de cuvinte formate în romînește din elemente de origine latină. Dar îmbogățirea cea mai substanțială a fondului principal romînesc se manifestă în alt chip: numărul cuvintelor noastre din fondul principal împrumutate din slavă sau formate în romînește din elemente de origine slavă este, în toate cele trei categorii, de 307, deci aproape jumătate din numărul total admis pentru fondul principal al limbii latine.

Lista cuvintelor din fondul principal al limbii latine, reprodusă mai sus, ne poate servi pentru a stabili și alte fapte, folosindu-ne de comparația cu listele romînești. Diverse afirmații pe care le-am făcut mai sus numai pe baza materialului din limba romînă pot fi acum verificate cu ajutorul materialelor latine. In primul rînd mi se pare interesant să vedem cîte cuvinte din fondul principal al limbii romîne erau deja în fondul principal al limbii latine. Aceasta ne va ajuta să ne dăm seama cît de justă este teza stalinistă asupra vechimii fondului principal lexical. Se înțelege că multe dintre aceste cuvinte și-au schimbat considerabil sensul, altele s-au păstrat numai sub formă de derivate, dar în orice caz ceva din celula lor primitivă subsistă. In listă sînt cuprinse și cîteva cuvinte de origine latină neatestate în latinește (reconstruite cu ajutorul metodei comparative-istorice, de exemplu *ascuți* din rădăcina lui *aceo*), cum și cuvintele create în romînește din elemente de origine latină. Iată deci cuvintele din fondul nostru principal care se trag din cuvinte aparținînd fondului principal al limbii latine:

a	ajunge	apăsa	aștepta	bou
abia	ajuta	apoi	așterne	braț
ac	al	aprinde	atinge	brumă
acel	alb	aproape	atît	bun
acest	albastru	+ara	atunci	
acolo	+alde	aramă+	ață	ca
acru	alege	+arc	aur	cald
acum	alinta+	arde	auzi	cam
adăpost+	alt	+argint	avea	cap
adăuga+	alunga+	aripă	azi	capră
adevăr	amănunt	armă		care
+adins	amenința+	ascunde	ăl	carne
afară	amiază	ascuți	ăst	că
afla	+amîna	aspru	bătrîn	căci
agăța+	amîndoi	+astîmpăra	bea	cădea
ager+	an	asupra	bine	călca
aiurea+	apă	așa	+blînd	+căldare
aici	apăra	așeza	boci+	+căpăta

căpătîi
către
căuta
ce
ceaţă +
cel
cer
cerc
cerca
cere
cerne +
cerşi +
certa
+ cheag
cheie
chema
chiar
chingă +
ci
cinci
cine
ciur
cîine
cîmp
cînd
cînta
cîştiga
cît
coace
coadă
coase
+ codru
coperi
corn
cot
crăpa
crede
creşte
cruce
crud
cu
cugeta
+ cuib
culca
culege
cum
cumpăra
+ cumpăt

cunoaşte
+ cununa
cuptor
curat
curge
curte
+ cutare
cuţit
cuveni
cuvînt

da
dacă
dată
dator
de
+ deci
deget
deprinde
des
destul
+ deşert
+ deşi
deştepta
din
dinte
dînsul
doi
domn
dor
dormi
dos
+ drege
drept
duce
+ duios
dulce
duminică +
dumnezeu
după
durea

el
eram
eşti
eu

face

fapt
faşă
fată
faţă
făină
fără
făta +
fecior
femeie +
ferice
fi
fie-
fier
fierbe
+ fierbinte
fiu +
fîn
flacără +
flămând +
floare
frate
frămînta +
frig
frînge
frîu
frumos
frunte
fugi
+ fulgera
fum
fund
fura

gaură
ger +
gheaţă
ginere +
gras
greaţă +
greu
gust

iapă
iarbă
iarnă
ieri
ierta
ieşi

in +
inimă
intra

îl
+ împărat
împinge
împresura +
împreună
+ împrumut
împunge
în
înainte
înalt
înăuntru
încă
încălţa
încăpea
începe
încet
încheia
închide
închina
+ încinge
încît
încoace
încotro
îndată
îndărăt
îndemna
+ îndupleca
+ îndura
îneca
înfige
îngust +
înota
însă
însumi
întinde
întîi
întîmpla
întoarce
între
întreba
întreg
întru
întuneric
înţelege

nvăţa
învinge

joc
+ joi
jos
judeca
jug
junc +
jura

la
+ lac
lacrimă
lapte
lat
latură
lăsa
lăuda
leagăn
lega
lege
limbă
+ lin
+ lînă
lîngă
loc
lua
luci
lucra
lume
lumina
+ lumînare
lună
lung
luni +
lup
lupta
lut +

mai
mare a.
mă
măiestru +
mănuşă +
+ mărita
mărunt
măsură

merge
mesteca
meu
mie
miercuri+
miere
miez
mijloc
minte
minţi
minune
mira
mişel+
mîine
mîna
mînă
+mînecă
moale
moară
moarte
+mormînt
mult
mulţumi
munte
muri
mustra+
muta

naşte
nebun
negoţ
negru
neted
nicăieri
nici
nimeni
nişte
noapte
nod
noi
nor
nostru
nou
nouă
nu
numai
număr
nume

nuntă

o (*pr.*)
o (*num.*)
oaie
oaspe
oaste+
ochi
om
opt
os
ou

pace
palmă
pană
+par
parcă
parte
pas
paşte
patru
păgîn+
pămînt
părea
părinte
păsa
pătrunde
păţi
pe
pentru
pereche
peste
peşte
peţi+
picior
piedică
piele
pierde
pieri
pisa
pîine
pînă
plăcea
pleca
plimba
plin
ploaie

poartă
pradă
pricepe
+prim
prin
prinde
printre
pumn
pune
purta
putea
putred
puţi

rade
rar
rămîne
+răpi
răsări
răspunde
rătăci
repede
rîde
rîu
roade
roată
rost
ruga
+rugini
rupe

sarcină
sare
sat
saţ
sau
să
sălbatic
sălta
sănătate
sărbătoare
sări
săruta
sătul
său
scară
scădea
scălda

scăpăta+
scoate
scrie
scula
scutura
se
sec
semăna[1]
semăna[2]
semn
simţi
sine
sîn
sînge
sînt
soare
soartă
somn
soră
soţ
spaimă
sparge
spăla
speria
spînzura
spre
spune
sta
stărui
stinge
stoarce
strat
străin
strecura
strîmt
strînge
sub
subţire
+sudoare
suferi
sufla
suge
sui
sul+
suna
supăra
surd
surpa+

sus
suspina+

şa
şapte
şarpe
şase
şedea
şi
şti

tare
tăcea
tău
teme
timp
tîrziu
toarce
toartă
tot
totuşi
trage
trece
trei
treiera
tremura
trimite
trist
tu
tuna
tunde
turba

ţară
ţărm+
ţese
ţine

ucide
uita[1]
uita[2]
umbla
umbră
umfla
umple
un
undă+
unde

unealtă +	uşor	veghea	viţel	zăcea
ungè		veni	viu	zău
unghie	vad +	venin	vîna	zbura
unt	varză	verde	vînt	zece
ureche	vas	vin	+ vîrtos	zestre +
urî	văr	vinde	voi	zi
urzi	vărsa	vineri +	vostru	zice
usca	vechi	vis	vre	
ustura	vecin	vită	vrea	
uşă	vedea	viţă		

Sînt în total 595 de cuvinte. Faţă de numărul total de cuvinte de origine latină cuprinse în liste, adică 857 (între care se cuprind şi cele 30 de cuvinte formate în romîneşte din elemente de origine latină), procentul cuvintelor care erau deja în fondul principal al limbii latine este de 69,43, procent deosebit de ridicat, după cum se vede, iar faţă de totalul cuvintelor din cele trei categorii luate la un loc (1419), procentul este de 41,83. Dacă ne referim numai la cuvintele din categoria întîi şi a doua luate împreună, constatăm că numărul cuvintelor care se găseau în fondul principal al limbii latine este de 547, ceea ce face în procente, faţă de numărul total al cuvintelor de origine latină din aceste două categorii (756), 72,35, iar faţă de numărul total de cuvinte cuprinse în aceste două categorii (1181), 46,32. Procentul creşte, bineînţeles, dacă ne referim numai la categoria întîi: găsim aici 505 cuvinte din fondul nostru principal care erau deja în fondul principal al limbii latine, ceea ce face în procente, faţă de numărul total de cuvinte de origine latină găsite în această categorie (664), 76,05 iar faţă de numărul total al cuvintelor romîneşti din această categorie (964), 52,39. Acest procent este extraordinar de mare şi, arătînd că mai mult de jumătate din cuvintele acestei categorii au o vechime mai mare de două mii de ani în fondul principal, el demonstrează în chip strălucit justeţea tezei staliniste asupra durabilităţii fondului principal lexical.

Este interesant acum să vedem care cuvinte romîneşti de origine latină sînt în fondul nostru principal şi nu erau în fondul principal al limbii latine. Iată lista lor:

adînc	asculta	băşică +	burete +	casă
albie +	astupa	berbec +	buric +	caş +
+ albină	aţîţa +	blestema +	bute +	cămaşă
alerga		boteza +		+ cărare
alună +	baieră +	+ brîncă	cal	+ cărbune
amar	barbă	broască	cale	cărunt +
+ arici	bate	+ bucă	car	căsca
arunca	bărbat	bucată	carte	căţel

ceapă
ceară+
cenuşă
cireş+
ciumă+
cînepă+
coardă
coastă
+corb
+creastă
cuc
cui
+curea

+dărîma
dezmierda+
+despica
despuia+
+destrăma
+doagă
doar
drac

fag+
+falcă
farmec
fior+
fir
fîntînă+
foaie
foame
foarfece+
foarte
foc
freca
frige
frînghie +
frunză
funie+
furcă
+furnică
fus+

galben
găină
geamăn+
+ghem
grîu

gros
gură

iepure
+inel

îmbrăca
încărca
înconjura
înghiţi
+îngîna
+însura

jur

larg
legumă+
lemn
leu
limpede
linge
lingură
luneca
luntre+

mamă
mare s.
margine
martor
+marţi
masă
maţ+
măcelar+
măcina
măr
măsea
mesteca
mic
miel
mînca
mîngîia
+moare
+muc
muiere+
+mulge
muscă
must+
mustaţă+
+muşchi
mut

nas
naş+
negură+
nepot
nimic
+ninge
+nuc

oală
oară
oare
+odinioară
orb
ori
+orz

pai
papură+
pasăre
+pască
pată
păcat
păcură+
păduche+
pădure
păpa+
păr[1]
păr[2]
+pătură
perete
petec
piatră
piept
+pieptene
pîntece+
plăcintă+
plînge
+plumb
pom
porc
porumb
preţ
prînz
pui
+pulbere
pulpă
+punte
pupa+

+purice
puţin

ramură
+rază
rădăcină
rău
rece
ridica
rîma+
rîpă+
roşu
+rouă
+rumega
ruşina

sac
+salcie
sapă
săgeată
scaun
scăpa
scărmăna+
schimba
+scînteie
scoarţă
+scuipa
scurt
scut
seară
seceră
senin
sete
singur
+sîmbătă
+smulge
socru
sorbi
spate
+spic
spin
spinare
spinteca+
+sprînceană
spumă
spurca
stea
sterp

stingher+
stîng
strica
striga
strîmb
stuf

şchiop
şoarece
şterge
şuiera+

tată
tăciune+
tăia
tămîie
tei+
tînăr
toamnă
toca
trunchi
tufă
turna
turtă

ţînţar+

ud
umăr
+unchi
+unghi
urla
urs
urzică+

vacă
vale
vară
vargă
văduv
vierme
+viespe
vînă
vînăt
vulpe
vultur

+zbuciuma
+zeamă

Avem în această categorie 263 de cuvinte. Nu ne va mira, după cele arătate mai sus, marea proporţie de cuvinte de categoria a doua şi a treia: 50 de cuvinte de categoria a doua şi 53 de categoria a treia. In procente, aceasta înseamnă 60,84 pentru categoria întîi, 19,01 pentru a doua şi 20,15 pentru a treia; printre cuvintele de origine latină care se găseau în fondul principal al limbii latine şi sînt şi în fondul principal al limbii noastre, proporţiile sînt următoarele: categoria întîi, 84,67 la sută (505 din 595), în categoria a doua, 7,06 (42 din 595), iar în categoria a treia, 8,07 (48 din 505). Diferenţa e izbitoare.

De asemenea nu este de loc de mirare că unele dintre cuvintele înşirate în lista de mai sus aparţineau în latină vorbirii populare; ele erau poate în fondul principal, dar sursele noastre, aproape exclusiv literare, nu ne permit să o constatăm (am inserat aici şi cîteva cuvinte neatestate în latineşte, ca *martor*, *papură*). Mai interesant este să semnalăm alte două categorii de cuvinte destul de numeroase aici: onomatopeele şi cuvintele din «graiul copiilor», care se aseamănă, în ce priveşte caracterul lor instabil, cu cuvintele populare:

corb	îngîna	păpa	şchiop	toca
cuc	mamă	puţin	şuiera	ţînţar
înghiţi	mut	scuipa	tată	urla

In sfîrşit, foarte numeroase sînt cuvintele de împrumut. Putem neglija cele cîteva cuvinte de origine celtică (*car*, *cămaşă*, *îmbrăca*, *schimba* etc.) oprindu-ne numai la cele de origine greacă, într-adevăr numeroase. Ele se pot asemăna, ca rol şi situaţie, cu cele pe care, pentru limba noastră, le-am numit «internaţionale»:

astupa	coardă	maţ+	oară	+sîmbătă
blestema+	+doagă	măcelar+	oare	spate
boteza+	doar	măcina	+odinioară	striga
bute+	drac	măr	papură+	strîmb
carte	farmec	mesteca	pată	tăia?
căsca	jur	mic?	+pătură	tămîie
cireş+	leu	mîngîia	petec	turna
cînepă+	luntre+	+moare	piatră	+zeamă
ciumă+	martor	mustaţă+	plăcintă+	

In total, 44 de cuvinte, adică 16,73 la sută din totalul cuvintelor care au intrat în fondul principal al limbii noastre, iar în latineşte erau în masa vocabularului. Procentul acesta este semnificativ. De asemenea e interesant de văzut felul cum sînt reprezentate aici categoria a doua şi a treia: de categoria a doua sînt numai 6 (13,64 la sută), iar de categoria a treia, 12 (27,27 la sută).

O ultimă observaţie: dacă adunăm cuvintele care erau în fondul principal al limbii latine (595) cu cele care nu erau (263), trebuie să găsim cifra totală

a cuvintelor romîneşti, de origine latină, intrate în fondul nostru principal. Dar această cifră este de 857, nu 858. Diferenţa se explică prin faptul că pe *mesteca* l-am numărat în amîndouă seriile latineşti, conform cu dubla lui origine.

Am arătat mai sus că, printre cuvintele din fondul principal romînesc, substantivele ocupă un loc mult mai restrâns decît ne-am aştepta, dacă ţinem seama de proporţia în care se găsesc ele în masa vocabularului. Faptele se prezintă în acelaşi fel în limba latină (statistica a fost făcută cu aceleaşi metode ca pentru limba romînă): 205 substantive, 108 adjective şi 253 verbe. După cum se vede, rezultatele sînt încă şi mai concludente decît cele obţinute pentru limba romînă. Cel puţin în parte, acest fapt se datorează formării verbelor cu preverbe, care face pe de o parte ca numărul total al verbelor să nu fie prea mare, dacă nu numărăm şi derivatele, ci numai verbele de bază, iar pe de altă parte face ca mai toate verbele să aibă o familie bogată şi deci să merite să intre pe listă. Cauzele comune pentru situaţia din latineşte şi din romîneşte le voi discuta mai departe.

Urmează să vedem acum în ce raport se găsesc, pe de o parte cuvintele simple şi cele derivate, pe de altă parte cuvintele derivate de la elemente ale fondului principal şi cele derivate de la elemente din masa vocabularului.

In fondul principal lexical « intră şi toate cuvintele radicale, ca nucleu al lui », el « dă limbii o bază pentru formarea de noi cuvinte »[1]. Fondul principal lexical « este folosit ca temelie a vocabularului »[2]. Urmează de aici că ne aşteptăm ca derivatele să fie formate în primul rînd de la cuvintele din fondul principal[3]. Unii lasă să se înţeleagă că nici nu ne-ar interesa derivatele formate de la cuvinte din masa vocabularului, că acestea ar fi într-un număr neînsemnat, lucru care a priori nu pare verosimil. P. I. Cernîh[4] atrage atenţia că derivate se formează nu numai de la cuvintele indigene, ci şi de la cuvinte împrumutate. Dar, în orice caz, ne aşteptăm ca mai importante în ce priveşte numărul şi situaţia în limbă să fie derivatele de la cuvinte din fondul principal[5].

Pentru a demonstra această teză, am procedat la o statistică asupra derivatelor din limba romînă. Am numărat pe de o parte cuvintele derivate de la elemente din fondul principal, pe de altă parte pe cele derivate de la elemente

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 21.

[2] Ibidem, p. 23.

[3] Vezi A. A. Reformatski, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 63; T. A. Bertagaev, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 574; pentru limba chineză, N. I. Konrad, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 5, p. 123.

[4] P. I. Cernîh, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 137.

[5] V. N. Iarţeva, «Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1952, p. 194.

din masa vocabularului. Rezultatul ne va arăta că cele din urmă sînt mai numeroase în mod absolut, ceea ce este explicabil dacă ne gîndim că masa vocabularului este infinit mai bogată la număr decît fondul principal. Dacă socotim că în fondul principal intră aproximativ o mie sau o mie cinci sute de cuvinte, iar vocabularul în întregimea lui cuprinde multe zeci de mii de cuvinte, printre care multe mii simple, adică nederivate, e uşor de înţeles de ce în număr absolut vom găsi mai multe derivate din masa vocabularului decît din fondul principal[1]. Este adevărat că derivatele de la cuvintele din masa vocabularului sînt de obicei mai puţin importante, mai puţin întrebuinţate decît derivatele de la cuvintele din fondul principal.

Dar problema care se pune este, cred, nu aceea a numărului total, ci a procentului: proporţional cu numărul de cuvinte simple, cîte derivate avem din fondul principal şi cîte din masa vocabularului. De fapt, răspunsul principial îl ştim dinainte: deoarece am socotit că numărul mare de derivate este o dovadă a apartenenţei la fondul principal, este normal să constatăm acum că cuvintele din fondul principal au relativ mai multe derivate decît cele din masa vocabularului. Din acest punct de vedere, cercetarea pe care am întreprins-o a fost mai mult o verificare a listelor. Ne interesează însă să vedem cît e de mare diferenţa. Pentru a răspunde la această întrebare, am despuiat dicţionarul lui I. A. Candrea, împărţind cuvintele în şase categorii: primare din fondul principal, primare din masa vocabularului, derivate de la elemente ale fondului principal, împărţite după cele trei categorii, şi derivate de la elemente din masa vocabularului.

Am explicat mai sus de ce a trebuit, în statisticile mele, să folosesc dicţionarul lui Candrea, cu toate evidentele lui cusururi serioase. In ce priveşte statistica de care mă ocup acum, principalul păcat al acestui dicţionar este cosmopolitismul: apar, cum am arătat, fel de fel de cuvinte de jargon, care n-au circulat niciodată în limba naţională. Se înţelege că aceste cuvinte au trebuit trecute cu vederea, căci luarea lor în considerare ar fi falsificat statistica. Pentru a ajunge la cifre comparabile, a trebuit să mă opresc la vocabularul curent al limbii literare, lăsînd la o parte cuvintele învechite şi dialectale, care formează o bună parte a elementelor cuprinse în dicţionarul lui Candrea. M-am oprit deci la acele cuvinte care, împreună cu cele din fondul principal, sînt folosite şi înţelese de toată lumea, şi aceasta explică numărul relativ mic al cifrelor totale. Trebuie să adaug că acest fel de a lucra a avut ca efect majorarea procentului derivatelor de la cuvinte din masa vocabularului. Dacă aş fi luat în consideraţie şi cuvintele care circulă numai în dialecte, proporţia de derivate

[1] Probabil în acest sens trebuie luată afirmaţia făcută de M. Gurîceva, art. cit., p. 15, că posibilitatea de derivare e mai mică în fondul principal decât în masa vocabularului.

ar fi scăzut pentru rădăcinile din masa vocabularului, căci s-ar fi mărit mai mult numărul cuvintelor primare decît al celor derivate.

Şi în alte feluri am făcut să scadă proporţia în defavoarea fondului principal. In primul rînd e vorba de neologismele derivate. Dacă m-aş fi luat după etimologiile lui Candrea, aş fi trecut toate neologismele derivate la cuvintele primare, deoarece nu au fost formate în romîneşte, şi astfel aş fi scăzut simţitor procentul derivatelor din masa vocabularului. Un cuvînt ca *nervozitate*, de exemplu, e considerat de Candrea ca împrumutat din franţuzeşte; ce dovadă avem însă că nu a fost derivat în romîneşte de la *nervos*, independent de limba franceză? Dacă aş fi acceptat etimologia lui Candrea, cuvîntul ar fi îngroşat numărul elementelor primare din masa vocabularului, scăzînd astfel proporţia derivatelor. E foarte adevărat că nu putem dovedi nici contrariul, nu avem cum să înlăturăm ipoteza împrumutului din franţuzeşte. Soluţia la care m-am oprit a fost următoarea: indiferent de originea reală, am trecut ca derivate romîneşti toate acele cuvinte pe care vorbitorul le poate simţi ca derivate în romîneşte din elemente existente în limba noastră, ceea ce a îngroşat procentul derivatelor de la cuvinte din masa vocabularului.

In al doilea rînd, în fondul principal am trecut şi cuvinte derivate, iar derivatele acestora au fost clasate deosebit de ale cuvîntului de bază, ceea ce reduce procentul în defavoarea fondului principal. De exemplu de la *a sta* e derivat *a stărui*; aş fi putut trece pe *stărui*, împreună cu toate derivatele lui, printre derivatele lui *sta*; dar deoarece *stărui* ocupă un loc aparte pe listele mele, l-am despărţit, împreună cu derivatele lui,de *sta*. In toate aceste feluri am scăzut cifrele fondului principal şi le-am crescut pe ale masei vocabularului.

Iată acum rezultatele cifrice. Faţă de numărul total de 1419 cuvinte din cele trei categorii, numărul derivatelor de la aceste cuvinte este de 6816, revin deci în medie cîte 4,80 derivate la un cuvînt de bază; faţă de cele 1181 de cuvinte de categoria întîi şi a doua la un loc, numărul total al derivatelor de la cuvintele din această categorie este de 5820, revin deci în medie cîte 4,93 derivate de fiecare cuvînt de bază; faţă de cele 964 cuvinte de categoria întîi, sînt în total 4892 de derivate, revin deci în medie cîte 5,08 derivate de fiecare cuvînt de bază. In acest timp, la un total de 9008 cuvinte nederivate din masa vocabularului, găsim 7412 derivate, deci în medie cîte 0,82 derivate de fiecare cuvînt de bază.

Diferenţa între categoria întâia pe de o parte, a doua şi a treia pe de altă parte, este aici mult mai mică decît în alte cazuri. Explicaţia este că în categoria întîi se găsesc aproximativ o sută de cuvinte neflexibile (conjuncţii, prepoziţii etc.) care în general nu au derivate, dar au fost puse la socoteală cînd am stabilit proporţia. In schimb diferenţa dintre cuvintele pe care le-am admis în fondul principal şi celelalte este tranşantă. Ea apare astfel, în ciuda condiţiilor defavorabile pentru fondul principal pe care le-am expus mai sus.

ARHAISME ŞI NEOLOGISME

Prin arhaisme se înţeleg pe de o parte cuvintele care au ieşit din vocabularul activ al majorităţii vorbitorilor sau chiar din limbă, apoi sînt reintroduse, aproape totdeauna pe calea scrisului, pe de altă parte cuvintele care, fără să fie ignorate de masa vorbitorilor, nu mai sînt folosite decît foarte rar. Neologismele sînt cuvintele noi, fie formate prin mijloacele proprii ale limbii (derivare etc.), fie împrumutate din alte limbi. In cele ce urmează vom înţelege prin neologisme numai cuvintele recent împrumutate. Prin urmare arhaismele reprezintă în limbă vechiul, iar neologismele noul, dar această afirmaţie e valabilă numai în linii mari, nu şi pentru oricare cuvînt în parte, adică nu trebuie înţeles că absolut orice arhaism trebuie combătut, şi în orice condiţii, şi că orice neologism este bun şi trebuie apărat.

Cuvinte care la o anumită epocă fac parte din fondul principal, cu toată durabilitatea acestuia, pot ieşi mai tîrziu din fondul principal şi ajung chiar să fie considerate arhaisme, devenind uneori de neînţeles pentru generaţiile următoare. Am întocmit, pentru exemplificare, o listă sumară de cuvinte care, foarte probabil, au făcut parte din fondul principal al limbii noastre în secolele trecute, iar astăzi pot fi considerate ca ieşite din fondul principal: majoritatea au devenit arhaisme, celelalte vor deveni şi ele, în mare parte dacă nu toate, arhaisme.

ademeni
amăgi
anina
apostol
aprig
arendă
argat
argăsi
arhon
armaş
asfinţi
atare

baci
ban[2]
basm
băcan
băjenie
bălţat
beteag
bir
boia
bour
breaslă
brodi
buche
bucium

călugăr
cătuşă
chezaş
cină
cinge
ciocoi
cislă
ciubăc
clacă
cleveti
cocon
conac
condei
corabie
crai
creştin
crunt
cuceri
cumătru
cumplit

cuscru

dascăl
desfăta
deştinde
dijmă
dobîndi

e (« şi »)

faur

haiduc

ie
iscoadă
iscusi
ispăşi
ispită
ispravă
istov
izbîndi
izvod

îmbi
îmbia

încinde
înde

jertfă
jitar
jude
judeţ
june
jupîn

la *(vb.)*
logofăt

mazil
merinde

opincă

păstor
pecete
pedestru
pită
piuă
pizmă
pîngări

plod
ponor
ponos
proroc
prunc
purcede

răzeş

sălaş
sînt *(adj.)*
sluji
staroste

tîlc
tîngui

ucenic

vătaf
vistier
vornic

zavistie
zimţ
zodie

Evident, această listă nu are pretenția de a fi completă. Din ea extrag unele exemple pentru a ilustra diferitele cazuri de eliminare a unui cuvînt din fondul principal și de trecere în categoria arhaismelor. Iată în primul rînd noțiuni (instituții, obiceiuri, obiecte, ființe) care au dispărut: *arendă, argat, băcan, băjenie, bour, breaslă, ciocoi, cislă, clacă, dijmă, haiduc, județ, răzeș* (aici se poate adăuga *corabie*, care, evident e mult mai puțin însemnat decît în trecut: în ruseşte, корабль, în franțuzeşte *bateau*, în nemțeşte *Schiff* se mențin pentru că au căpătat și sensul de « vapor »). In legătură cu aceasta sînt titlurile, rangurile dispărute: *arhon, armaș* (cred că legătura etimologică cu *armă* nu se mai simte, pentru că nu se prea știe nici ce era armașul), *ban, jupîn, logofăt, mazil, staroste, vătaf, vistier, vornic* (aici se va adăuga în scurtă vreme și *rege*). Apoi noțiuni care au rămas, dar pierd treptat din importanță: *creștin, cumătru, cuscru, dascăl.*

Intervin și fapte de ordin lingvistic: cuvintele pot scădea în importanță pentru că își pierd derivatele, de exemplu *ispravă* nu mai e sprijinit de *ispravnic, isprăvnicel* etc. Dacă ar fi să facem un loc în fondul principal acestei familii mai curînd am porni de la derivatul *isprăvi*, care are un sens secundar devenit mai important decît cel primar. Cuvîntul vechi poate fi învins de un sinonim mai nou: *chezaș (garant), deștinde (coborî), condei (toc), bir (impozit), buche (literă), jertfă (sacrificiu)*. In sfîrșit, unele cuvinte sînt neviabile din cauza lipsei de substanță, prin pierderea unora dintre sunete: *e* (« și »), *la* (« spăla »). Un verb simplu poate fi izgonit de un compus al lui: *cinge (încinge)*. Exemple de cuvinte ruseşti care au ieșit din fondul principal citează V. V. Vinogradov [1].

Se discută uneori dacă arhaismele aparțin limbii naționale sau nu și se arată că, limba națională fiind una și comună pentru întreaga națiune, în timp și în spațiu, arhaismele fac parte și ele din ea și nu pot fi tratate ca niște corpuri străine. Cred că această argumentare nu e tocmai corectă: dacă arhaismele de care vorbim sînt cuvinte învechite, dar se păstrează în vocabularul pasiv, ele mai aparțin limbii naționale; dacă însă au dispărut și din vocabularul pasiv (exemple romîneşti: *gînt* « popor », *vergură* « fecioară ») și nu mai sînt știute decît de filologi, ele aparțin limbii naționale cam în măsura în care unghiile tăiate și aruncate aparțin corpului nostru. Desigur, comparația nu e perfectă, căci unghiile, odată tăiate, nu mai pot fi reluate, pe cînd arhaismele sînt uneori puse din nou în circulație. Dar nici reluarea unui arhaism nu e recomandabilă în orice condiții: dacă a ieșit din întrebuințare, trebuie să fi existat un motiv pentru aceasta, și deci reintroducerea lui este acceptabilă numai dacă acel motiv a dispărut.

Un caz concret cînd arhaismele sînt admisibile este acela al scrierilor care

---

[1] V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 168 și urm.

reproduc fapte sau imagini din trecut. Pentru a reda culoarea locală, arhaismele folosite cu măsură sînt binevenite. Dimpotrivă, folosirea arhaismelor fără necesitatea de a reda culoarea locală sau fără a evoca o situaţie din trecut trădează în cel mai bun caz preţiozitatea autorului, iar în cel mai rău caz, spiritul lui reacţionar (preţiozitatea nu exclude, desigur, reacţionarismul). Astfel acei cronicari din vremea burgheziei care nu spuneau *tipografie*, ci *tiparniţă* şi pentru care cărţile nu apăreau, ci ieşeau de sub *teascuri*, acei scriitori care în împrejurări banale înlocuiau pe *la fel* cu *aşijderea* trădau prin folosirea acestor cuvinte dorinţa lor de a se distinge de « vulg », adică de cei care au ca instrument de comunicare limba naţională actuală, iar pe de altă parte trădau că sînt orientaţi spre trecut, nu spre prezent şi cu atît mai puţin spre viitor. Dacă cuvintele citate ar fi fost potrivite pentru limba de azi, de ce au dispărut?

Deci folosirea arhaismelor poate fi utilă, dar în unele cazuri este dăunătoare. Prezenţa pe planul al doilea al minţii noastre a cuvintelor învechite împiedică să se consolideze în fondul principal cuvintele noi şi necesare. Am arătat mai sus cum se jenează reciproc sinonimele dialectale; aceeaşi este situaţia pentru sinonimele care se succed în timp. Faptul că unele cuvinte sînt repede înlocuite de altele nu le dă timpul necesar să se consolideze, să-şi formeze derivate, să intre în expresii, să capete sensuri figurate etc. De exemplu în romîneşte dintre *dare*, *dajdie*, *bir*, *impozit*, numai primul ar putea fi socotit, cu multă indulgenţă, în fondul principal, în măsura în care e simţit ca legat de *a da*; dar întrebuinţarea lui foarte rară pledează mai curînd împotrivă. Evident, cuvîntul actual este *impozit*; dar faptul că sinonimele lui arhaice mai apar uneori în vorbire îl împiedică de a se stabiliza şi de a prinde rădăcini.

Urmează de aici că atenţia trebuie să fie îndreptată şi în altă privinţă: să nu scoatem din uz un cuvînt (mă refer mai ales la termenii administrativi, căci aceştia sînt mai susceptibili de a fi înlocuiţi pe cale de dispoziţie), dacă el nu a devenit inapt de a servi (fie şi cu sens schimbat), căci cuvîntul înlocuit din terminologia oficială slăbeşte, totuşi cel nou nu se poate întări din cauza lui.

In ce priveşte neologismele, spuneam mai sus că ele reprezintă noul, dar nu orice neologism e bun. Excludem de la început din discuţie termenii de jargon, despre care a fost vorba mai sus şi care trădează, în măsură însă mai mare decît arhaismele, dorinţa vorbitorului de a se distinge de restul poporului printr-un vocabular preţios şi pretenţios. Dar chiar şi în privinţa celorlalte cuvinte împrumutate trebuie făcute distincţii. In trecut la noi vedeam foarte des publicişti care tunau în teorie contra neologismelor, iar în practică introduceau necontenit noi şi noi neologisme, împrumutate din limbile apusene.

Desigur cuvintele noi, fie ele şi împrumutate, sînt adesea folositoare. Dar pletora de neologisme nu e fără dezavantaje pentru limbă: ca şi arhaismele, care

stînjenesc cuvintele noi, neologismele pot slăbi valoarea cuvintelor vechi, fără să intre ele înşişi în loc în fondul principal lexical. O dovadă categorică a faptului că nu toate neologismele sînt sortite să se dezvolte şi să prospere, deci nu toate constituie noul în sensul marxist, ne-o dă cercetarea stărilor de pînă acum. De mii de ani se introduc neologisme în limbă, în permanenţă numărul cuvintelor împrumutate este mai mare decît al celor păstrate din fondul primitiv al limbii, totuşi în fondul principal cuvintele vechi continuă să formeze marea majoritate. Mai mult decît atîta, cuvintele noi dispar de cele mai multe ori mai repede decît cele vechi. Dintre miile de neologisme introduse într-o perioadă istorică, multe sute şi chiar mii devin arhaisme în perioada istorică următoare. Dacă urmărim un dicţionar istoric al limbii noastre numai din secolul al XVI-lea (pentru că texte mai vechi nu avem) pînă azi, ne găsim în prezenţa unui adevărat cimitir (cuvintele învechite sînt însemnate cu o cruce): de multe ori numărul lor depăşeşte pe al celor care s-au păstrat. E vorba de cuvinte care au fost aduse de o modă, de un accident oarecare, de un obiect sau o instituţie care şi-a avut timpul său de înflorire şi apoi a decăzut etc. Iar neologismele care continuă să fie necesare, care îşi formează o familie şi prind rădăcini adînci în limbă sînt o mică minoritate.

S-a discutat mai sus problema neologismelor care intră în limbă cu derivate gata făcute; de asemenea s-a discutat faptul că nu totdeauna putem stabili care derivate au fost formate în romîneşte şi care au pătruns în limba noastră gata formate, odată cu baza de la care derivă sau separat de ea. Urmează să discutăm acum raportul între neologisme, în special derivate, şi cuvintele vechi.

Este normal şi înţelege oricine că de multe ori cuvintele împrumutate intră în contradicţie cu cele vechi, pe care încearcă şi uneori reuşesc să le înlăture din fondul principal, apoi chiar din masa vocabularului. Astfel verbul *a drege* a intrat numai în categoria a doua stabilită de mine, nu în prima, deşi e vechi în limbă (moştenit din latineşte), pentru că este din ce în ce mai mult concurat de neologismul *a repara.* Acesta nu a intrat nici în categoria a treia, dar, după părerea mea, este destul de aproape de a intra, iar *drege*, ale cărui poziţii sînt relativ slăbite, ar putea să iasă într-un viitor mai mult sau mai puţin îndepărtat. Vechiul *pecete* (de origine slavă) a fost desigur în fondul principal al limbii noastre mai vechi, cînd era singurul cuvînt folosit cu acest sens, dar astăzi nu mai figurează pe listă, din cauza concurenţei lui *stampilă*; acesta n-a reuşit să intre, dar a reuşit să-l scoată pe rivalul său, astfel că în momentul de faţă ambele sînt în afara fondului principal. *A servi* a reuşit să-l scoată pe *a sluji* şi să-i ia locul în fondul principal. Desigur, nu toate neologismele reuşesc în această luptă pe care o dau, ba se poate spune că majoritatea eşuează şi

multe ies complet învinse, astfel încît trebuie să părăsească scena. Dar este incontestabil că lupta are loc.

Toate acestea nu sînt noi. Dar nu s-a băgat de seamă că există şi faptul contrar, că se întîmplă adesea ca neologismele să contribuie la consolidarea şi la menţinerea cuvintelor vechi. Neologismele, mai ales cele care se păstrează, nu pătrund în limbă ca nişte corpuri străine, ele reunesc noutatea cu tradiţia anterioară a limbii [1] astfel încît ele pot aduce şi servicii cuvintelor vechi. Subiectul acesta a fost dezvoltat, în înţelegere cu mine, de Elena Slave, într-o şedinţă de comunicări a Institutului de lingvistică din Bucureşti, în martie 1952. Cum această comunicare nu a fost publicată, reiau subiectul ei aici. Exemplele pe care le-am ales nu fac parte toate din fondul principal: dacă demonstrez că un cuvînt din masa vocabularului este întărit şi se apropie de fondul principal, aceasta contribuie la lămurirea situaţiei tuturor cuvintelor, deci şi a celor din fondul principal.

Unele cuvinte capătă, prin împrumut, numai un « adaos de înţeles ». Astfel cuvîntul *legumă*, de origine latină, era desigur mult mai puţin întrebuinţat în trecut decît astăzi, cînd i s-au adăugat noi sensuri (şi derivate) sub influenţa franţuzescului *légume*. *Arie* (din lat. *area*) era mai înainte numai locul unde se treieră bucatele; prin influenţa corespondentului francez *aire*, a început să însemne şi « suprafaţa de răspîndire a unui fenomen » etc. *Carte* însemna mai ales « scrisoare »; după modelul francezului *carte*, *charte*, el a căpătat multe sensuri noi (*carte* de vizită, de joc, poştală, de alegător etc.). Un cuvînt poate fi întărit prin adăugarea de sensuri şi sub influenţa unui cuvînt străin nesemănător ca formă: rom. *lume* însemna numai « lumină » iar sensul cel mai răspîndit actualmente se datoreşte influenţei vechiului slav свѣтъ, care însemna şi « lumină » şi « lume ».

Un cuvînt poate fi întărit sub influenţa unui cuvînt străin prin procedeul numit c a l c. După germanul *Jahreszeit* s-a format în romîneşte compusul *anotimp* care întăreşte în limbă poziţia celor două elemente componente ale sale, *an* şi *timp*. După modelul rusescului хвостизм s-a creat în romîneşte *codism*, care a întărit poziţia radicalului *coadă*. In toate aceste cazuri, deşi nu au fost adoptate elemente sonore străine, avem totuşi de-a face cu împrumuturi, şi acestea au consolidat poziţia unor cuvinte vechi.

Mai concludente pot părea cazurile de etimologie populară: adaptarea unui cuvînt (de obicei străin), în aşa fel încît, prin schimbarea formei sau a sensului, să fie încadrat într-o familie bine cunoscută. Exemplu de modificare a formei: bulg. лунища « pată pe corp » (de fapt un diminutiv de la « lună ») a fost transformat în *aluniţă*, intrînd astfel în familia cuvîntului *alună*, cu care

[1] Vezi R. A. B u d a g o v, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1952, p. 105 şi urm.

nu avea nimic de-a face, şi întărind-o pe aceasta. Exemplu de modificare a sensului: *draconic* înseamnă « după modelul lui Draco », adică foarte sever; vorbitorul romîn, luîndu-se după cuvîntul romînesc *drac*, consideră că *draconic* înseamnă « al dracului » şi astfel iese întărit cuvîntul *drac* (care, de altfel, în ultimă analiză, este identic cu numele miticului legiuitor atenian). Cuvîntul nostru *arămie* « căldare de aramă » provine din bulg. арания, iar transformarea lui *n* în *m* se explică prin faptul că cuvîntul a fost socotit derivat de la *aramă*, care cîştigă astfel un nou derivat. *Rariţă* este bulg. ралица (derivat de la рало « plug ») ; în romîneşte el a întărit familia lui *rar*. Iată şi un exemplu de cuvînt creat în romîneşte şi supus apoi etimologiei populare: *a răzui* e derivat dela *raz* « fier cu care se curăţă coaja pomilor » (de origine slavă), dar a fost pus în legătură cu *a rade*.

Mai important este faptul că verbele noi de origine latină sînt acomodate în ce priveşte flexiunea după modelul celor moştenite din aceeaşi familie. Acolo unde legătura etimologică nu se simte, verbul nou ia forma normală pentru toate verbele de dată recentă în romîneşte, adică trece la conjugarea I-a sau a IV-a. Astfel verbul *a ceda* şi compuşii lui *a conceda*, *a deceda*, *a proceda*, *a succeda* au trecut la conjugarea I-a, pentru că vorbitorul nu simţea în *a purcede* (de altfel învechit) o formă înrudită. In schimb *conduce*, *deduce*, *induce*, *produce*, *reduce*, *seduce* s-au orientat după *a duce*, care este vechi dar viu, şi au format o familie în jurul acestui cuvînt, mai bine zis au reformat familia pe care o avea în latineşte. Observaţia e valabilă nu numai pentru infinitiv, ci şi pentru perfect şi participiu. Cazuri de acestea avem relativ destul de numeroase şi ele constituie aproximativ singurele exemple de verbe romîneşti noi care nu intră în sistemul conjugării I-a sau a IV-a. Cînd prefixul este viu în romîneşte sub aceeaşi formă ca în latineşte sau într-o limbă romanică apuseană, nici nu ne dăm uşor seama că avem de-a face cu neologisme. Astfel *a deplînge* poate fi foarte uşor luat drept o creaţie romînească din *plînge* şi prefixul *de-*. In schimb *a răsfrînge*, format în romîneşte, face impresia de neologism, de aceea mulţi îl scriu *resfrînge* (cf. *respinge*, care e împrumutat şi adaptat după *împinge*). Asemănarea prefixelor noastre cu cele romanice apusene permite ca, prin uşoare adaptări, să dăm cuvintelor împrumutate formă pe de-a-ntregul romînească, de exemplu *dezgusta* faţă de fr. *dégoûter*.

Astfel verbele romîneşti de conjugarea a II-a şi a III-a, care constituie rămăşiţe ale unui sistem de mult sfărîmat, şi care sînt sortite pieirii, mai rapide sau mai lente, au căpătat o nouă vigoare şi au întinerit graţie numeroaselor forme compuse cu prepoziţii care au pătruns în limba noastră în ultimele două secole.

Se întîmplă să intre în limbă cuvinte străine care seamănă perfect în ce priveşte forma cu unele indigene, fără să fie prea depărtate în ce priveşte

înțelesul. Astfel vorbitorul crede că are de-a face cu un singur cuvînt cu două sensuri, de aceea aceste două sensuri se întrepătrund și se înlănțuiesc, ducînd astfel la formarea unui cuvînt într-adevăr unic, mult mai puternic decît fusese la început. Cuvîntul nostru *cep* vine poate din lat. *cippus* « coloană »; în orice caz, dacă aceasta este originea primă, peste vechiul cuvînt s-a suprapus bulg. *cep* « dop de lemn », apoi magh. *csap* « cracă ». De la *creastă*, s-a format adjectivul *crestat* (care ar putea fi și participiul verbului *a cresta*); la aceasta s-a adăugat neologismul *crestat* « colac împletit », care reprezintă bulgărescul *krăstat* « în formă de cruce ». *Răscoală* reprezintă pe v. sl. *raskola* « schismă », sau e un derivat postverbal al lui *răscula*? poate și una și alta în același timp. Alături de cuvîntul nostru vechi *casă* (din lat. *casa*), avem astăzi pe *casă* (scris de mulți cu doi *s*), cuvînt internațional, a cărui origine ultimă e lat. *capsa*. Este limpede că pentru masa vorbitorilor cele două cuvinte formează unul singur, cu toată ortografia cosmopolită a celui de al doilea (cu doi *s*), căci consoana dublă pătrunde în scris și la primul, atunci cînd se scrie *Cassa Armatei* etc. Prin urmare, prin introducerea noului cuvînt, se întăresc pozițiile celui vechi.

Se poate întîmpla ca elemente de întărire de acest fel să vină din mai multe limbi în același timp. De exemplu cuvîntul nostru *cupă* este, după cît se pare, moștenit din latinește *(cupa)*; dar, cu diferite sensuri apropiate, cuvîntul a venit din nou pe numeroase căi: bulg. *kupa*, sîrb. *kupa*, magh. *kupa*, fr. *coupe*, n. gr. κοῦπα. Toate aceste cuvinte de împrumut nu au mărit numărul cuvintelor românești, ci numai au întărit situația vechiului cuvînt *cupă*.

Faptele discutate pînă aici privesc numai cazuri izolate. Ele iau însă proporții de masă cînd e vorba de derivate. De la un cuvînt românesc, putem forma, cu ajutorul prefixelor și sufixelor, un număr de derivate românești. Dar adesea se introduc din alte limbi derivate gata făcute, care intră în sistemul lexical al limbii noastre și întăresc cuvintele noastre vechi. Vom face și aici mai multe categorii.

Sînt derivate împrumutate care se potrivesc perfect cu elementele indigene, astfel încît nici nu e ușor să-ți dai seama că ai de-a face cu cuvinte de origine străină. Astfel *marinar*, care vine după toate probabilitățile din grecește (μαρινάρο), s-ar putea tot așa de bine explica și ca un derivat românesc de la *marină*. *A mărturisi* este de origine slavă (v. sl. мартоүгисати), dar poate fi înțeles și ca un derivat românesc de la *martor* (de origine latină) cu sufixul *-isi*.

Alte derivate împrumutate, pentru a fi confundate cu cuvintele indigene, au nevoie de o oarecare adaptare, care se îndeplinește sau pe cale de analogie, sau pe cale de etimologie populară și privește fie rădăcina, fie prefixul sau sufixul, fie toate aceste elemente.

Modificarea rădăcinii: *atrage* (fr. *attirer*, it. *attrarre*, rom. *trage*), *demers* (fr. *démarche*, rom. *mers*), *ochelari* (pol. *oculary*, rom. *ochi*), *ierbar* (germ. *Her-*

barium, rom. *iarbă*), *semnal* (fr. *signal*, rom. *semn*), *apărea, dispărea* (fr. *apparaître, disparaître*, rom. *părea*), *deține* (fr. *détenir*, rom. *ține*), *unghiular* (fr. *angulaire*, rom. *unghi*).

Modificarea prefixului: forma populară *dezmonta* pentru *demonta*, *submarin* (fr. *sous-marin*, rom. *sub*).

Modificarea sufixului: *butnar* (germ. *Buttner*, rom. *-ar*), *ochean* (it. *occhiale*, rom. *-an*), *dosar* (fr. *dossier*, rom. *-ar*), *oseminte* (fr. *ossement*, rom. *-mînt*).

Modificarea și a rădăcinii și a afixului: *focar* (fr. *foyer*, rom. *foc, -ar*), *mușchiulos* (fr. *musculeux*, it. *muscoloso*, rom. *mușchi, -os*), *ședință* (fr. *séance*, rom. *ședea, -ință*).

De multe ori adaptarea nu este de fapt decît reluarea, în total sau în parte, a formei latine: *judiciar* (fr. *judiciaire*, lat. *iudiciarius*), *latitudine* (fr. *latitude*, lat. *latitudo, -inis*), *uman* (fr. *humain*, lat. *humanus*).

Afixul poate fi străin, dar, deoarece între timp a devenit productiv în romîneşte, vorbitorul nu-şi mai dă seama că e nou, şi leagă derivatele împrumutate direct de baza romînească: *absorbi, abține, seral* (din it. *serale*), *serată* (it. *serata*) pot fi puse în legătură directă cu *sorbi, ține, seară*.

Diferența de sens eventuală a derivatului străin poate fi anulată prin faptul că radicalul romînesc îşi însuşeşte o nouă nuanță: *scadență* (fr. *échéance*, it. *scadenza*) are aceeaşi rădăcină ca *scădea*, de aceea acest verb a căpătat şi sensul de «a expira», vorbind despre o cambie.

Toate aceste cuvinte, pentru masa vorbitorilor, pot părea derivate romîneşti şi ele vin să consolideze familia din care par că fac parte. Dar trebuie să adaug că nu este necesar ca adaptarea să fie totală: nu totdeauna vorbitorul are conştiința exactă a ceea ce este formarea cuvintelor. De aceea, chiar dacă sufixul nu este productiv în romîneşte, ajunge să fie recunoscută rădăcina, şi legătura e stabilită (doar există şi sufixe romîneşti devenite neproductive). Astfel, pentru vorbitorul care nu e lingvist, *carnivor, ierbivor* sînt derivate de la *carne, iarbă* (cel de al doilea a fost adaptat în ce priveşte rădăcina) *barbişon* şi *barbetă* de la *barbă, cartofor* de la *carte, costeliv* de la *coastă, fratern* de la *frate, frigorifer* de la *frig, grosolan* de la *gros, guraliv* de la *gură* (aici s-a produs o adaptare), *legitim* de la *lege, osatură* de la *os, somnambul* de la *somn, stabil* de la *sta, țarină* de la *țară, umbrelă* de la *umbră*. Aşa se face că nu au fost rezistențe pentru adoptarea adjectivului *partinic*, care a fost simțit ca derivat de la *partid*. De asemenea se poate ca prefixul să nu existe în romîneşte, fără să se desființeze prin aceasta sentimentul etimologiei: *asalt* (cf. rom. *salt*), *iluminație, menține, surîde, surprinde, susține* etc.

Se poate întîlni şi cazul contrar: sufixul corespunde bine (sau, deşi recent, este uşor de recunoscut) dar rădăcina nu este tocmai ca cea din romîneşte, fără ca sentimentul legăturii (cel puțin la unii vorbitori) să fi dispărut total:

asperitate (aspru), *auditor, audiență, audiție (auzi*, dar forme de conjugare ca *aude)*, *dentist (dinte)*, *digital (deget)*, *facial (față)*, *ferat (fier)*, *fricțiune (freca*; mulți pronunță *frecție)*, *inteligent (înțelege)*, *lactat (lapte)*, *mental (minte)*, *ocular (ochi)*, *pectoral (piept)*, *sanatoriu, sanitar (sănătate)*, *satura (sătură*, dar vezi forma *satur*), *scolaritate (școală)*, *sedentar (ședea)*, *sentiment (simți) singular (singur)*, *uman (om)*. Sufixul de origine străină, înțeles sau nu, nu împiedică tema de a rămîne neadaptată: *calorifer, fratricid, responsabil, vermifug.*

Sînt și cazuri cînd rădăcina se deosebește destul de mult de cea indigenă, și totuși masa vorbitorilor vede legătura dintre ele, de exemplu între *bovin*, și *bou.* Se întîmplă chiar ca legătura să nu fie justificată istoricește, de exemplu masa vorbitorilor apropie pe *maică*, *taică* de *mamă*, *tată*, deși primele două sînt de origine slavă, iar ultimele două de origine latină. *Feminin* este pronunțat de mulți *femenin*, prin apropiere cu *femeie*, cu care totuși, din punct de vedere etimologic, nu are nimic comun.

In sfîrșit, există cazuri cînd rădăcina străină nu este perfect identică cu cea indigenă, sufixul nu este clar, și totuși apropierea se face, de exemplu între *taciturn* și *tăcea.*

Influențele pot veni și în această situație din mai multe limbi deodată: cuvîntul de origine latină *loc* este întărit de romanicele *local*, *localitate*, *localiza* etc., de rusescul *localnic* (rus. локальный, care e format pe aceeași bază latină) și de maghiarul *locaș* (mai vechi *lăcaș*, din magh. *lakás*, care are cu totul altă origine).

Bineînțeles, prin acest adaos de derivate gata făcute sînt întărite în primul rînd cuvintele de origine latină, adică în general cele mai vechi în limbă, care dau un procent mai mare de cuvinte din fondul principal. La fel se întîmplă lucrurile în rușește, unde cuvintele vechi slave au venit adesea să le întărească pe cele rușești [1]. Dar se întîmplă și cazuri contrare: rom. *umili*, de origine slavă, a fost întărit de neologismul *umil*, c. lat. *humilis*), cu care nu are legătură etimologică. Se vede astfel că neologismele pot adesea juca un rol pozitiv în consolidarea cuvintelor vechi din fondul principal, fapt care merita să fie pus în lumină.

Mai adaug că, grație sentimentului etimologic difuz, este posibil ca și dubletele recente să întărească cuvintele vechi. Astfel neologismul *coroană* poate întări cuvîntul vechi *cunună* (vezi și derivatele *încununa*, *încorona*), *maestru* sprijină pe mai vechiul *măiestru.* Aici ar putea fi pus și *matur* care a venit la noi din vechea slavă *(mator)*, iar acolo din lat. *maturus* (această etimologie este însă contestată), apoi în romînește cuvîntul a intrat din nou, împrumutat

[1] V. V. V i n o g r a d o v, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 180 și urm.

dintr-o limbă apuseană sau din latineşte. De asemenea *cămin*, cuvînt latin, a ajuns la noi prin slavă, apoi a fost luat încă odată, cu unele sensuri noi, din apus.

Deoarece această teorie, a întăririi cuvintelor indigene prin neologisme, este nouă, şi nu a avut încă posibilitatea să fie acceptată sau respinsă de specialişti, nu am ţinut seamă de ea decît în oarecare măsură cînd am stabilit listele de cuvinte care aparţin fondului principal lexical al limbii romîne. Dacă însă se admite argumentarea prezentată în acest capitol, va trebui să se ţină seamă în viitor de derivatele străine, fiind trecute la familiile romîneşti de care se leagă.

SEMANTICA

« Semantica (semasiologia) este una din părţile importante ale lingvisticii. Latura sensului cuvintelor şi expresiilor are o serioasă însemnătate în studiul limbii. De aceea semanticii (semasiologiei) trebue să i se asigure locul cuvenit în lingvistică »[1]. Se înţelege că atunci cînd studiem problemele vocabularului trebuie să acordăm un loc de cinste semanticii, căci nu putem studia cuvintele numai din punctul de vedere al formei lor, ci trebuie să ne oprim cu atenţie şi asupra conţinutului. Să vedem deci în ce măsură problemele sensului influenţează asupra componenţei fondului principal lexical.

M-am ocupat mai sus — şi nu puteam să nu mă ocup acolo — de categoriile de noţiuni care dau cuvinte mai multe fondului principal. Aici, deşi voi încerca să trag concluzii cu caracter general lexical, urmează să discut faptele care privesc cuvintele luate unul cîte unul: să vedem în ce măsură lupta care se dă între cuvinte (considerate sub aspectul lor sonor) pentru a obţine sau a menţine dreptul de a exprima un anumit sens, influenţează componenţa fondului principal, care dintre cuvinte, abstractele sau concretele, sînt mai bine înarmate pentru a intra şi a rămîne în fondul principal etc. Prima problemă asupra căreia mă voi opri este aceea a intrării cuvintelor în fondul principal şi a ieşirii din el, în urma modificării sensului lor.

Discutînd criteriile după care stabilim dacă un cuvînt este sau nu în fondul principal, am precizat că în general cerem cuvintelor din fondul principal să aibă sensuri multiple şi variate, căci aceasta este o dovadă şi de întrebuinţare frecventă şi de legătură durabilă cu restul vocabularului şi cu gramatica, cu limba în general. Urmează de aici că dacă un cuvînt îşi îmbogăţeşte conţinutul cu sensuri noi, el se apropie prin aceasta de fondul principal, sau se

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 34.

consolidează înăuntrul fondului principal, şi invers, dacă un cuvînt pierde o parte din sensuri, poziţia lui slăbeşte, el este împins spre periferia limbii. « Schimbarea fondului principal lexical constă nu numai din completarea lui, din îmbogăţirea lexicală, ci şi din dezvoltarea sensurilor cuvintelor care fac parte din el, şi de asemenea din diferenţierea înţelesurilor, din perfecţionarea semantică a seriilor lexicale care-l compun »[1]. De asemenea o perfecţionare poate constitui slăbirea sensurilor la cuvintele care şi-au trăit traiul, căci aceasta duce la eliminarea lor din fondul principal. Astfel, după cum arată S. I. Ojegov[2] în ultimul timp au ieşit din fondul principal al limbii ruse cuvinte ca соха (« plug de lemn »), царь, бес (« drac ») şi au intrat cuvinte ca партия, коммунизм, трактор.

In paginile care urmează nu dau exemple numai din materialul care compune fondul principal lexical: cu acelaşi interes ca şi mişcarea cuvintelor în interiorul fondului principal, întărirea sau slăbirea sensurilor lor, se poate urmări şi mişcarea cuvintelor care au ieşit din fondul principal sau a celor care nu au făcut parte din fondul principal, dar se apropie treptat de el, mulţumită întăririi sensurilor lor.

Iată cîteva exemple de cuvinte care, din cauza unor întîmplări legate de realitatea concretă, cîştigă sensuri noi şi îşi întăresc poziţia. *Cărbune* nu era în fondul principal al limbii latine; în limba romînă, l-am trecut în categoria a doua, şi cuvîntul a cîştigat această poziţie prin faptul că astăzi avem numeroase noi întrebuinţări ale cărbunilor şi numeroase noi feluri de cărbuni. Astfel cuvîntul *cărbune* intră în felurite combinaţii de cuvinte necunoscute înainte: *cărbune animal*, *cărbune de pămînt*, *cărbune alb* (metaforă) etc. *Coardă*, de asemenea, nu era în fondul principal al limbii latine (era neologism, împrumutat din greceşte) şi s-a păstrat în romîneşte cu un mic număr de înţelesuri concrete. Cu timpul însă s-au adăugat noi sensuri şi combinaţii de cuvinte: *coardele vocale*, *coardele* de la instrumentele muzicale cu care poporul nostru a făcut cunoştinţă în ultimele secole, *coardele* geometrice, ba şi *coarda simţitoare*, s-au dezvoltat şi derivatele, şi rezultatul a fost că cuvîntul a intrat în prima categorie romînească. *Colonie*, fără să fi intrat în fondul principal, a progresat în această direcţie cînd a căpătat sensul de « grup de copii, instalaţi pentru vilegiatură într-o localitate climaterică ». *Leu*, dacă ar fi păstrat numai sensul vechi (nume de animal), cu greu ar fi intrat sau s-ar fi menţinut în fondul principal în ţara noastră, unde nu se văd lei decît la menajerie. Dar întîmplarea a făcut ca pe monedele de metal să se graveze un leu (după model turcesc) şi astăzi cuvîntul a devenit foarte important în limbă şi a pătruns în

[1] V. V. Vinogradov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 37 şi urm.
[2] S. I. Ojegov, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1952, p. 34.

categoria întîi. *Ţap* şi-a cîştigat locul în categoria a doua atunci cînd, după model german (iar în limba germană printr-un accident, greşita înţelegere a unui nume propriu), a început să figureze pe paharele de bere. *Zmeu* nu e în fondul principal, dar s-a apropiat de el atunci cînd a fost dat ca nume unei jucării de copil.

Alte cuvinte, în urma unor întîmplări de acelaşi fel, pierd teren. Astfel *băcan*, cu derivatele, lui, a fost odată un cuvînt destul de important în limba noastră; astăzi el a ieşit din vocabularul activ, prin slăbirea sectorului comercial particular şi prin înmulţirea magazinelor de stat care poartă nume noi *(alimentară, aprozar*; încă de mai înainte *băcănie* fusese subminat de *coloniale şi delicatese)*. Nu pot spune dacă *cocon* a fost vreodată în fondul principal, dar în orice caz a fost un cuvînt foarte important, pe vremea cînd însemna « copil »; cînd a ajuns să însemne « copil de boier », el nu a scăzut mult în însemnătate, a căpătat derivate, dar astăzi, cu toate derivatele lui, e pe cale de a ieşi din vocabularul activ, în urma schimbării orînduirii sociale în ţara noastră. *Dascăl* însemna « învăţător »; avînd în vedere slaba dezvoltare a învăţămîntului în secolele trecute, în ţara noastră, cuvîntul nu putea fi prea important; cînd a căpătat şi sensul de « cîntăreţ de biserică » (prin faptul că aceşti cîntăreţi învăţau carte pe copii), *dascăl* a devenit mai important; astăzi, prin reorganizarea învăţămîntului, *dascăl* rămîne numai cu sensul lui bisericesc şi, evident, pierde mult din însemnătate. Cam la fel stau lucrurile cu *econom*, ale cărui sensuri concrete au pierdut importanţa pe care o aveau. *Judeţ* însemna « judecată », « judecător » şi « district », era deci un cuvînt important; primele două sensuri au fost preluate de derivate ale lui *judeca* (din aceeaşi familie cu *judeţ*), dar rămăsese al treilea, destul de însemnat; prin reforma administrativă, a dispărut şi acesta şi cuvîntul a ieşit foarte repede din vocabularul activ.

Cuvintele pot cîştiga sau pierde teren din cauză că derivatele lor se întăresc sau slăbesc (am citat mai sus exemple, la care le mai adaug pe cele care urmează). *Cămară*, în afară de sensurile pe care le are azi, mai avea pe acela de « cameră » şi de « administraţie », de la acest din urmă sens a pornit derivatul *cămăraş*, care astăzi e învechit, ceea ce scade şi importanţa cuvîntului de bază. *A cuceri* era un cuvînt însemnat cînd derivatul lui, *cucernic*, juca un rol mare în limbă, pe cînd astăzi el nu mai face parte din fondul principal. *Scaun* avea mai mare însemnătate pe vremea cînd se folosea curent derivatul *a înscăuna*, ieşit din uz astăzi. Dacă *paharnic* s-ar fi păstrat, el ar fi întărit considerabil poziţia lui *pahar*.

Unele cuvinte îşi întăresc poziţia pentru că, adesea după modelul altei limbi, capătă sensuri noi, legate de modificări în ideologia poporului. Astfel *pătură* nu şi-ar fi meritat locul în categoria a doua, dacă nu ar fi fost aplicat la categorii sociale (mai puţin largi decît clasele). Cuvîntul *critică* se apropie

de fondul principal, de cînd desemnează cea mai importantă metodă de îmbunătățire a muncii. *Foarfece* a fost întărit prin sensul nou primit în lucrările economice (pe care l-am folosit și eu mai sus). *Verigă* era un cuvînt neînsemnat în romîneşte, pînă cînd a început să traducă pe rusescul звено, folosit în lucrările ideologice. Insuşi cuvîntul *partid* nu intra în fondul principal pe vremea partidelor burghezo-moşiereşti, dar astăzi a căpătat o mare însemnătate în viața țării, şi deci şi în limbă, datorită rolului uriaş pe care-l joacă Partidul Muncitoresc Romîn în construirea unei vieți mai bune pentru toți cei care muncesc. Aceste exemple ne apropie de problema, dezbătută mai sus, a întăririi cuvintelor vechi prin cuvinte noi.

Iată alte cîteva cuvinte în care nu sînt amestecate schimbări ideologice. *Fum* nu juca un rol mare în limba romînă şi ar fi ieşit probabil din fondul principal, dacă nu ar fi intervenit verbul, construit după model franțuzesc, *a fuma*, care a întărit considerabil familia. *Magazie* şi *magazin*, primul mai vechi, al doilea mai nou (în ultimă analiză, originea celor două cuvinte este aceeaşi, arabă, dar ele au ajuns la noi pe căi diferite), se sprijină reciproc. *Mesteca*, după cum s-a mai arătat, provine în acelaşi timp din două cuvinte diferite, unul latinesc, altul grecesc, cu sensuri destul de apropiate între ele şi care se consolidează unul pe altul. In sfîrşit, *muşchi* provine în acelaşi timp din două cuvinte latine diferite.

Sînt cuvinte care pierd şi cîştigă alternativ în importanță, şi astfel ies, apoi intră înapoi în fondul principal. Pe *cetate* nu l-am trecut pe listă: cetățile nu mai au astăzi mare importanță militară; dar derivatele *cetățean*, *cetățenesc*, *cetățenie*, sînt din ce în ce mai mult întrebuințate, şi astfel cuvîntul ar putea recîştiga terenul pierdut. *Arc* nu se mai foloseşte cu valoarea lui veche de armă, dar capătă înțelesuri noi, importante, în mecanică, în geometrie etc., aşa încît cuvîntul a reintrat în fondul principal. *Cămin* a pierdut mult odată cu dispariția derivatelor *căminar*, *căminărit*, dar astăzi el recîştigă terenul din cauza *căminelor* culturale, studențeşti, de zi etc. şi-şi reface şi derivate: *căminist*, *căministă*. *Curte* şi-a pierdut din valoare cînd a dispărut sensul de unitate militară pe care-l avea în latineşte; a recîştigat importanță cînd a fost aplicat locuinței şi reşedinței domneşti, apoi şi celei a boierilor. Pe urmă, cu toate *curțile* de justiție şi cu tot sensul galant pe care i l-a dat feudalismul francez, cuvîntul începe să scadă în importanță, odată cu decăderea şi dispariția feudalismului, şi se poate prevedea că va ieşi din fondul principal.

Nu orice adaos de înțeles este neapărat o îmbogățire a fondului principal: este necesar ca legătura dintre sensuri să fie simțită, astfel încît să putem considera că e vorba de un singur cuvînt cu mai multe înțelesuri. Cuvîntul nostru *curent* este întrebuințat în electricitate şi în medicina empirică şi mai are şi valoare de adjectiv (*luna curentă*). Dar vorbitorii nu-şi dau seama că

sub toate aceste aspecte avem unul şi acelaşi cuvînt, prin urmare *curent* nu iese întărit din această înmulţire a sensurilor lui. De asemenea un cuvînt poate scădea în importanţă pentru că îşi pierde legătura cu derivatele lui. *Bucium* nu a fost trecut pe listă, pentru că legătura lui etimologică cu *zbuciuma* nu mai e simţită. *Cerni* ar merita un loc pe listă, dacă vorbitorii l-ar pune în legătură cu *cerneală*; de asemenea *drob*, dacă s-ar simţi că de la el derivă *zdrobi*. Acelaşi lucru e valabil pentru *măduvă*, de la care provine *mădular*, pentru *mîlci*, de care e legat etimologiceşte *molcom*. *Pensie*, *pensiune*, *pension* sînt de fapt acelaşi cuvînt, dar vorbitorii nu sînt conştienţi de aceasta.

Se întîmplă şi fenomenul opus: derivatele nu intră în fondul principal, pentru că li s-a pierdut baza, iar singure nu sînt destul de importante. Astfel nu au pătruns pe listă *bucher* (*buche* nu se mai întrebuinţează decît rar) şi *păcurar* (« cioban »: baza lui a dispărut complet din limba noastră şi, pentru a o găsi, trebuie să recurgem la latină). Uneori, chiar dacă se rupe legătura între bază şi un derivat, cele două cuvinte sînt destul de puternice pentru ca să se menţină fiecare separat. Aşa se întîmplă cu *a cere* (categoria I) şi *a cerşi* (categoria a III-a), *mira* şi *minune* (ambele în categoria I).

SINONIMELE

Se spune în principiu, cu drept cuvînt, că nu există sinonime absolute. Dacă două cuvinte au la început exact acelaşi înţeles, ele ajung foarte repede să se diferenţieze. Chiar dacă nu reprezintă două obiecte diferite, ele au fiecare altă atmosferă înconjurătoare, unul e « distins », altul « vulgar », unul e arhaic, altul modern, unul se foloseşte mai mult într-o regiune, altul într-alta (şi aduc astfel fiecare o notă particulară: *scuipa* şi *stupi* exprimă exact aceeaşi acţiune, dar cel de al doilea, fiind folosit de preferinţă în Moldova, dă o anumită nuanţă frazei în care se găseşte). Pînă şi termenii tehnici pot fi coloraţi prin întrebuinţarea lor de preferinţă într-o întreprindere sau alta.

Inseamnă oare aceasta că nu există sinonime? fără îndoială că nu, mai cu seamă din punctul de vedere care ne preocupă aici. Nu întotdeauna vorbitorul ţine să dea o anumită coloratură expresiei sale, nu întotdeauna vrea să evoce o anumită atmosferă. De cele mai multe ori cuvintele sînt folosite în sensul lor tehnic, ceea ce face să nu se simtă nevoia nuanţelor expresive. Mai mult, chiar nuanţele de fond (vezi mai jos) nu sînt totdeauna simţite ca necesare. Intre *pat*, *divan*, *canapea*, *dormeză*, *laviţă* etc. există diferenţe serioase, şi cu toate acestea omul spune că *l-ai sculat din pat*, indiferent pe care dintre mobilele pomenite dormea cînd ai venit să-l trezeşti. Prin urmare, atunci cînd sensurile a două cuvinte concordă în linii mari, putem spune că ele sînt sinonime, neglijînd nuanţele.

Ce se întîmplă deci cînd o noțiune poate fi redată prin două sau mai multe cuvinte sinonime? Care este efectul acestei stări de lucruri pentru fondul principal lexical? E de așteptat ca între aceste cuvinte să se dea o luptă înverșunată pentru a se înlocui unul pe celălalt în fondul principal și chiar în limbă, și această luptă nu poate să nu aibă ca rezultat progresul vocabularului: învinge acele cuvinte care sînt mai potrivite pentru a exprima noțiunea în cauză. Dar pînă la victoria parțială sau totală a unuia dintre sinonime sau pînă la diferențierea lor atît de radicală încît ajung să nu-și mai facă concurență unul altuia, ce se întîmplă? Ele trebuie să-și împartă, mai mult sau mai puțin echitabil, cîmpul de activitate, adică coeficientul de frecvență a întrebuințării, numărul derivatelor și frecvența întrebuințării acestora etc. « Unul dintre sinonime, fiind dominant, intră în fondul principal lexical, pe cînd celelalte sinonime din serie sînt în afara lui [1] ». Evident, se poate ca lucrurile să se petreacă și altfel: o noțiune importantă poate fi exprimată prin mai multe cuvinte, dintre care nici unul luat în parte nu este destul de important ca să figureze în fondul principal. Ce e drept, se poate pune și întrebarea dacă nu cumva sînt mai multe cuvinte în întrebuințare pentru că noțiunea nu a fost destul de importantă ca să impună un singur cuvînt pentru toți vorbitorii.

Lingviștii sovietici împart sinonimele în « ideografice » și « stilistice », după cum diferența dintre ele privește fondul semantic sau numai nuanțele secundare. Teoria a făcut-o acad. V. V. Vinogradov, în lucrarea sa « Importanța lucrărilor tovarășului Stalin pentru lingvistica sovietică » [2].

Iată acum exemple de cuvinte care au fost în fondul principal, apoi au fost înlocuite, cîteodată chiar izgonite din limbă, de rivali mai norocoși, eventual cu schimbarea relativă a sensului acestora [3]. « Gol » se spunea în latinește *nudus* (în înțelesul de « deșert » mai erau *uacuus* și *inanis*), cuvînt care a fost părăsit în limba romînă, intrînd în loc slavul *gol*. « Sfînt » se zicea în latinește *sanctus* (din aceeași familie cu *sacer*), păstrat în romînește sub forma *sînt*; dar *sînt* a fost înlocuit în fondul principal cu *sfînt*, de origine slavă, care l-a izgonit aproape complet și din masa vocabularului. *Copil*, care nu apare în textele romînești decît în secolul al XVII-lea, a înlocuit în fondul principal pe *cocon* și pe *prunc*, ambele puțin întrebuințate astăzi.

Chiar sinonime provenind din aceeași limbă intră în conflict între ele. « Joc »

---

[1] E. M. Melțer, art. cit., p. 29.

[2] Această lucrare nu am putut-o vedea, din păcate, astfel încît o citez după alte lucrări ale altor lingviști sovietici (V. A. Zveghințev, « Inostrannîie iazîki v șkole », 1951, nr. 2, p. 19; mai pe larg, A. D. Grigorieva în articolul pe care l-am citat de mai multe ori). « Fondului principal lexical îi aparțin mai ales sinonimele ideografice » spune V. V. Vinogradov, art. cit., p. 33 (vezi A. D. Grigorieva, art. cit., p. 22; M Gurîceva, art. cit., p. 13; V. A. Zveghințev, loc. cit.).

[3] Vezi R. A. Budagov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 74 și urm.

se spunea în latineşte *ludus*, dar acest cuvînt nu mai există azi la noi, fiind înlocuit cu *joc*, tot de origine latină (*iocus*, care însemna « glumă »). Latinul *sidus* « stea » a fost înlocuit de latinul *stella*, care, sub forma *stea*, a intrat la noi în categoria întîi. Slavul *obosi* a fost concurat în limba noastră de slavul *osteni*, astfel că primul nu e decît în categoria a treia, în timp ce ultimul a ajuns în categoria întîi. Uneori cuvinte de origine slavă, care au izgonit din limbă cuvinte latineşti, sînt la rîndul lor expuse atacurilor din partea altor cuvinte: latinul *occasio* nu s-a păstrat (decît sub forma derivatului *a căşuna*), fiind înlocuit de slavul *prilej*; acesta, la rîndul lui, a fost săpat de internaţionalul *ocazie*, astfel că azi nici unul din ele nu e în fondul principal.

Lupta între sinonime se dă şi pentru derivate. Astfel atît *punte* (de origine latină), cît şi *pod* (de origine slavă) figurează în fondul nostru principal, primul în categoria a II-a, iar al doilea în categoria I, pentru că *punte* a rămas fără derivate, pe care le-a cucerit *pod (podi, podeţ, podişcă* etc.). Şi între cuvinte de aceeaşi origine lucrurile se petrec la fel: *spune* şi *zice* sînt ambele de aceeaşi origine (latină), şi ambele foarte importante; dar primul nu are aproape de loc derivate, pentru că le are cel de al doilea *(zicere, zicală, zicătoare* etc.), care e şi mai vechi în latineşte şi are şi mai de mult sensul actual. Pînă şi locuţiunile sînt teren de luptă. *A trage nădejde* este o expresie bine instalată în limbă; am auzit totuşi oameni care, voind să vorbească « distins », spun *a trage speranţă*, deoarece cuvîntul nou *speranţă* are în ochii lor prestigiu mai mare.

Contradicţiile dintre sinonime se pot rezolva prin diferenţierea sensurilor, astfel încît amîndouă cuvintele rămîn în fondul principal, fiecare cu altă valoare. Astfel latinescul *a cugeta* a fost concurat de maghiarul *a gîndi*, şi pînă la urmă au rămas amîndouă, (subst.) *gînd* în categoria întîi, *a cugeta* în categoria a doua, cu o diferenţă de sens netă între ele. *Pulbere*, de origine latină, a fost concurat de *praf*, de origine slavă; amîndouă figurează în fondul principal, primul în categoria a doua, al doilea în categoria întîi, cu sensuri oarecum diferite. *Vechi* şi *bătrîn* sînt amîndouă de origine latină şi chiar din aceeaşi familie (*bătrîn* provine din *ueteranus*, iar *vechi* din *uetulus*), dar ele nu se pot înlocui unul pe altul decît rareori. *Ingust* şi *strîmt* sînt amîndouă de origine latină, dar primul este mai vechi; astăzi el nu mai e decît în categoria a III-a, în timp ce *strîmt* a ajuns în categoria I. Pentru o noţiune atît de importantă cum e « a spune » s-au putut păstra două cuvinte de categoria întîi (pentru exemple similare din ruseşte vezi P. I. Cernîh, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin p. 144), dar *a spune* şi *a zice* sînt diferenţiate între ele prin legăturile lor sintactice. Tot aşa îşi împart între ele terenul, diferenţiindu-se numai prin locuţiuni sau prin legăturile sintactice, *timp* (latin) şi *vreme* (slav), *ceas* (slav) şi *oră* (internaţional).

Contradicţiile se mai pot rezolva şi prin eliminarea din fondul principal sau chiar din limbă a unuia dintre concurenţi. In afară de exemplele date mai

naînte, se mai pot cita următoarele: latinul *a cuteza* a fost înlocuit de slavul *a îndrăzni*; de cele mai multe ori, învins iese cuvîntul nou: *vindeca* (latin) şi *lecui* (slav) au izbutit să înfrîngă pe *tămădui* (maghiar), *porumb* (latin) a căpătat superioritatea asupra lui *păpuşoi* (făcut în romîneşte) şi *cucuruz* (slav).

Există întotdeauna contradicţii în curs [1]. Se pot stabili mai multe categorii de situaţii:

1. Un cuvînt din fondul principal este slăbit de concurenţa unuia dinafară, care ajunge să-l depăşească în importanţă: *alunga*, format în romîneşte la o dată veche (de la *lung*), nu mai figurează decît în categoria a treia, locul lui în categoria întîi fiind luat de slavul *a goni*, cu perspectiva ca *alunga* să iasă de tot în viitor. Intre *cătană* (maghiar), mai vechi şi *soldat* (internaţional) mai nou, se dă de mai multă vreme o luptă pentru întîietate, dar *militar*, care e şi mai nou (internaţional) le-a luat-o înainte, ocupînd un loc în categoria întîi. După ce *vopsea* (format în romîneşte dintr-o rădăcină de origine grecească) a reuşit să cîştige întîietatea asupra lui *boia* (turcesc), acesta a fost întrecut şi de *culoare* (internaţional), astfel încît *boia* nu mai e de loc în fondul principal, iar *culoare*, din categoria a treia, luptă să-l înlocuiască pe *vopsea* (care e în categoria întîi prin baza lui, *vopsi*). *Trup* se mai menţine în categoria întîi, dar poziţia lui e minată de *corp* (din categoria a treia).

2. Un cuvînt din masa vocabularului luptă să învingă pe unul din fondul principal, pe care izbuteşte să-l slăbească, fără ca el însuşi să-i fi putut lua locul: *muiere*, mai vechi, *femeie*, mai nou (cel puţin cu acest sens), nu au intrat decît în categoria a treia, deoarece sînt concurate de *nevastă* şi de *soţie* (primul dintre acestea nu este în fondul principal, iar al doilea numai întrucît e legat de *soţ*, care e în categoria întîi). *A drege* a rămas numai în categoria a doua, pentrucă e săpat de *a repara*. *A asuda* e în categoria a doua (prin legătura lui etimologică cu *sudoare*), *a năduşi* e în categoria a treia (prin legătura cu *năduf*), şi ambele sînt serios concurate de recentul *transpira*, considerat ca mai « distins ». *Negoţ* se mai menţine în categoria întîi, dar începe să fie slăbit de *comerţ*, care nu e în fondul principal.

3. Forţele celor doi concurenţi se echilibrează în aşa fel încît amîndouă scad în importanţă. Astfel *negură* şi *ceaţă*, ambele de origine latină, nu pot urca mai sus de categoria a treia. Alteori nici unul din cei doi termeni nu mai e sau nu e încă în fondul principal, noţiunea pe care o reprezintă nefiind destul de importantă ca să fie exprimată prin două cuvinte din fondul principal. De exemplu: *arvună* şi *acont*; *gheb* şi *cocoaşă*; *grapă* şi *boroană*; *noroi* şi *nămol*, *glod*, *tină*; *odaie* şi *cameră*, *sobă* (în multe părţi însă se zice *casă*); *pleşuv* şi *chel*;

---

[1] Vezi P. I. Cernîh, loc. cit.

sfredel şi *burghiu*. *Stampilă* a reuşit să gonească din fondul principal pe *pecete*, fără însă a fi reuşit el însuşi să intre în loc.

Urmează din cele arătate că existenţa sinonimelor este un factor de îmbogăţire a limbii literaturii, care capătă posibilitatea de a exprima nuanţe foarte fine, şi este un factor de îmbogăţire a limbii în general, în măsura în care sinonimele, pînă la urmă, se diferenţiază, creîndu-se astfel din ele cuvinte cu valori diferite. Dar este în acelaşi timp un factor de sărăcire a fondului principal, şi acesta nu progresează decît în măsura în care contradicţia dintre sinonime se rezolvă, fie prin diferenţiere totală a sensului, fie prin eliminarea unuia dintre concurenţi.

OMONIMELE

După cum se ştie, omonimele sînt cuvinte formate din aceleaşi foneme, dar cu înţelesuri deosebite. De exemplu *brîncă*, în sensul de « labă », reprezintă un cuvînt latinesc, iar ca nume de boală, provine din slavă. *A încinge*, cu sensul de « a înconjura », provine din lat. *incingo*, iar cu sensul de « a înfierbînta », provine din lat. *incendo*. (Vezi mai sus exemple de felul lui *crestat* etc.)

In timpul din urmă, există tendinţa de a se considera că, dacă un cuvînt îşi diversifică sensurile, se produce o omonimie, că pentru fiecare sens avem de-a face cu un cuvînt deosebit, omonim cu cele care exprimă celelalte sensuri. Desigur că în principiu această teorie este justă: *boia* însemna la început numai « vopsea » (indiferent de culoare), apoi a căpătat înţelesul de « praf de ardei roşu »; putem deci spune că astăzi avem două cuvinte diferite, două omonime *boia*, cu sensuri diferite. Dar lucrurile nu sînt totdeauna atît de simple. De la un sens la altul există treceri gradate, care fac să nu le putem despărţi radical. Cuvîntul *unitate*, de exemplu, printre alte sensuri, îl are pe acela de « magazin », « atelier » la cooperativele de frizerie. Un afiş lipit pe pereţii acestor ateliere spune « nu răspundem pentru obiectele uitate în unitate ». Putem considera oare că avem aici un nou cuvînt, deosebit de vechiul *unitate?* Nu, pentru că sensul de « atelier de frizerie » se împleteşte cu toate celelalte sensuri ale cuvîntului, noţiunea de bază « ceea ce formează un tot aparte » este prezentă peste tot, se simte limpede atît valoarea rădăcinii *un*, cît şi a sufixului, *-itate*. Organele superioare ale cooperativei, vorbind de diversele ei *unităţi*, atribuie cuvîntului înţelesul obişnuit. Astfel diferitele sensuri se leagă unul de altul, evocîndu-se, ele formează o sinteză superioară fiecăruia în parte, sau, dimpotrivă, se atrag unul pe altul în minte pentru a se delimita între ele, dar legătura continuă să se simtă [1].

[1] R. Ghinzburg, « Inostranniie iazîki v şkole », 1952, nr. 4, p. 30 şi urm. arată foarte convingător că, cu toate sensurile lui diferite, cuvîntul poate continua să formeze o unitate.

Socotesc deci că trebuie să admitem mai multe feluri de omonime:

1. Cuvinte care au aceeaşi formă, dar etimologii diferite, de exemplu *lin*, cu sensul de « blînd », « uşor », « încet », vine din lat. *lenis*, ca nume de peşte, vine din slav. линъ, iar cu sensul de « vas în care se presează strugurii », vine din gr. ληνός.

2. Cuvinte care provin din aceeaşi origine, dar ale căror sensuri au ajuns să se rupă total unul de altul, de exemplu *a uita* şi *a se uita*: între sensurile celor două omonime lipsesc « verigile dezvoltării semantice »[1] şi vorbitorul nelingvist nu are de unde să ştie că cele două sensuri au fost la început unul singur. De multe ori nici lingvistul nu e sigur dacă are a face cu un singur cuvînt sau cu două, de exemplu în cazul lui *îndura* « a suporta » şi *a se îndura* « a se milostivi ».

3. Cuvinte care sînt omonime numai la unele forme ale lor, de exemplu *cap*, cu trei valori diferite, deosebite prin trei forme de plural, *capete*, *capi*, *capuri*, — *corn*, cu pluralele *coarne*, *cornuri*, *corni*, sau *masă* cu pluralele *mese*, *mase*. Acestea din urmă sînt desigur cel mai uşor de distins între ele.

Confuzie se poate produce şi în cazul cuvintelor de origini diferite, dacă sînt destul de asemănătoare ca sens, aşa încît vorbitorul poate crede că are de-a face cu un singur cuvînt. Am citat mai sus cazuri ca *mesteca*, *muşchi*, *casă*. Cînd se vorbeşte de *căsuţă poştală*, cine îşi dă seama dacă diminutivul e format de la *casă* « locuinţă » sau de la *casă* « ladă »?

In ce priveşte relaţiile omonimelor cu fondul principal, trebuie să distingem mai multe cazuri:

1. Cuvinte cu aceeaşi origine: *a)* veriga de legătură s-a rupt, de exemplu la *boltă* « acoperiş boltit », « prăvălie » etc., sau *făgădui* « a promite », « a primi ca oaspe » etc. *b)* veriga de legătură se păstrează, ca la *ochi* «organ al vederii», « mîncare de ouă » etc.

2. Cuvinte cu origini diferite: *a)* omonime care diferă ca sens, dar nu atît de mult încît să nu se poată face confuzii, să nu se stingherească unul pe altul. Rezultatul este că unul, sau chiar amîndouă, trebuie să dispară. Exemple sigure e greu de dat, pentru că nu avem cum dovedi că un cuvînt a dispărut din cauza omonimiei. S-a citat astfel *păcurar* « cioban », care, pe o mare parte a teritoriului ţării noastre, ar fi dispărut din cauza omonimiei cu derivatul omonim de la *păcură*. Lucrul nu e prea verosimil, căci ar fi fost de aşteptat să dispară cel de al doilea omonim, mai nou şi mai puţin important. Poate lat. *sanus* « sănătos » a dispărut din romîneşte, pentru că a devenit *sîn*, confundîndu-se cu substantivul omonim. In franţuzeşte există exemple sigure de omonime eliminate: cu ajutorul geografiei lingvistice, se poate dovedi că

[1] S. I. Ojegov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 101.

unele cuvinte au dispărut numai în acele localităţi unde, prin evoluţie fonetică, ele deveniseră omonime cu alte cuvinte; *b)* omonime total diferite în ce priveşte sensul, în aşa fel încît între ele nu poate exista nici o confuzie şi cele două sau mai multe cuvinte se pot dezvolta fiecare pe linia lui, fără să se stingherească: *cer* (persoana I a verbului *a cere*), *cer* (« firmament »), *cer* (arbore); *cursă* « fugă », « capcană », « pastilă parfumată » etc.; *jale* « supărare » şi nume de plantă; *neam* « familie » şi « nu »; *păr* « arbore » şi « plete »; *post* « nemîncare » şi « funcţie »; *rudă* « persoană înrudită » şi « prăjină »; *somn* « adormire » şi « peşte »; *c)* omonimele se confundă într-un singur cuvînt. Inafară de exemplele date mai sus, mai pot cita pe *alcătui* « a forma » şi *a se alcătui* « a se aranja », care provin din două cuvinte maghiare diferite; *urcior* « oală » şi « umflătură la ochi » reprezintă primul pe lat. *urceolus*, al doilea pe lat. *hordeolus*; *roată* « cerc » vine din latineşte, iar *roată* « unitate militară », din slavă.

In ce priveşte faptele clasate la 1, cuvintele din seria *a)* slăbesc ca valoare, prin ruperea legăturii între sensuri, de aceea atît *boltă*, cît şi *făgădui*, cuvinte foarte importante altădată, n-au intrat decît în categoria a treia; cele din seria *b)*, dimpotrivă, sînt cu atît mai tari cu cît au mai multe sensuri noi. Cît despre faptele clasate la 2, aici cele din seria *a)*, după cum s-a arătat, se stingheresc reciproc, ceea ce duce la slăbirea şi chiar la eliminarea lor; cele din seria *b)* sînt indiferente din punctul de vedere al situaţiei cuvintelor în fondul principal; cea mai bună dovadă o constituie chiar faptul că subsistă amîndouă. Astfel *a semăna* are în romîneşte două origini (lat. *semino* şi *similo*) şi două sensuri (« a arunca seminţe » şi « a fi asemănător »); faptul că se poate face gluma *seamănă, dar nu răsare* (cînd se întreabă dacă un lucru « seamănă » cu altul) arată că cele două sensuri sînt păstrate distincte unul de celălalt şi că vorbitorul este conştient de acest lucru. Insfîrşit cele din seria *c)* se ajută reciproc, se întăresc unul pe altul; din două sau mai multe cuvinte slabe, se face unul singur mai puternic. Un derivat format de la unul dintre ele poate fi luat ca model pentru a forma şi celuilalt derivatul similar, sau chiar poate fi atribuit celuilalt; de la care dintre cuvintele cu forma *corn* este derivat *coarnă* în expresia *poamă coarnă?* desigur e greu pentru un vorbitor neprevenit să dea răspunsul, şi derivatul se poate lega de două din ele, întărindu-le astfel şi pe unul şi pe celălalt. « Veriga » între cuvintele de bază se poate stabili ulterior, graţie legăturii dintre derivate. Am citat mai sus exemplul derivatului *căsuţă*, despre care nu se poate spune cu uşurinţă dacă e derivat de la *casă* « locuinţă » sau *casă* « ladă ». *Bancă* (pe care se şade, din fr. *banc*) şi *bancă* (pentru operaţii financiare, din it. *banco* etc.) se întîlnesc în forma diminutivului *băncuţă*, la care se adaugă şi numele pieţei de 50 de bani. Dicţionarul lui Candrea le înglobează pe toate într-un singur articol, şi într-adevăr, n-ar fi uşor de spus dacă în fiecare caz în parte avem sau nu influenţa uneia dintre cele trei forme de bază. La fel *bucăţele* este diminutiv şi de la *bucăţi*

şi de la *bucate*. Astfel, încetul cu încetul, cele două omonime se pot transforma într-un singur cuvînt, mai puternic decît fiecare dintre ele luat în parte.

Se vede prin urmare că, în ciuda unei păreri pe care am putea să ne-o formăm la o considerare superficială a faptelor, în timp ce sinonimele se contrazic şi se slăbesc reciproc, omonimele pot fi în înţelegere, ajutîndu-se şi întărindu-se reciproc.

Este adevărat, în ce priveşte derivatele, că se poate întîmpla şi cazul contrar celui prezentat mai sus: apariţia unui derivat de la unul dintre omonime poate împiedica formarea unui derivat de formă identică de la celălalt omonim. De la *curent* (electric) avem derivatul *a curenta*; cînd am auzit pe cineva spunînd *nu sta în dreptul geamului, că te curentează*, am înţeles că verbul derivă de la *curent* (de aer), dar am avut sentimentul precis că acest cuvînt nu trebuie admis, deoarece derivatul a fost format de mai înainte cu alt sens. E de remarcat, de altfel, că în sensul de curent electric cuvîntul e mai nou în limba noastră decît în sensul de curent de aer. Sensul mai nou a izbutit să acapareze el derivatul.

ANTONIMELE

Antonimele sînt cuvinte de formă diferită şi opuse între ele în ce priveşte sensul, de exemplu *amar-dulce, aprinde-stinge, gros-subţire, înăuntru-afară, lumină-întuneric*. La prima vedere s-ar părea că aceste cuvinte trebuie să fie în conflict între ele, aşa cum noţiunile pe care le exprimă se opun una alteia. Lucrurile nu stau însă aşa. Se ştie că de fapt cuvintele care exprimă noţiuni opuse se atrag de cele mai multe ori unul pe altul. Pentru aceasta avem chiar probe formale: lat. *grauis* « greu », de exemplu, s-a schimbat în *greuis* (care explică forma romînească *greu)*, după modelul antonimului său, *leuis*. Antonimele formează de fapt grupuri corelative.

Există mai multe moduri de a forma expresii antonime; urmează să le cercetăm pe rînd, făcînd totodată aprecieri cu privire la poziţia cuvintelor respective faţă de fondul principal lexical.

Incep cu cazul cel mai puţin cristalizat, acela al noţiunii opuse care nu poate fi exprimată printr-un singur cuvînt şi e nevoie de o perifrază: *a ascunde — a da pe faţă*; *a dormi — a fi treaz* : *a opri — a da drumul*; *sărbătoare — zi de lucru*. Categoria aceasta procură cele mai puţine avantaje fondului principal: dacă perifraza cuprinde întîmplător cuvinte din fondul principal (în cazul nostru, *a da, faţă, a fi, treaz, drum, zi, lucru,* (vezi *lucra*), *pe, de)*, acestea capătă o oarecare întărire prin crearea expresiilor pomenite, dar numai oarecum indirect. Nici cuvîntul luat ca punct de plecare pentru a crea expresia antonimă nu cîştigă nimic prin aceasta, nici nu se formează un nou cuvînt apropiat de fondul principal.

Al doilea caz este acela al antonimelor formate cu prefix de la un cuvînt cu sens lexical opus: *bucura — întrista* (de la *trist*); *certa — împăca* (de la *pace*). Aceste cuvinte, pe de o parte constituie o întărire pentru baza de la care au fost formate (*întrista* pentru *trist* etc.), iar pe de altă parte, constituie elemente de vocabular noi, care, puse față în față cu antonimul lor, pot ajunge să capete importanță prin ele însești. Dacă, eventual, se pierde cuvîntul pe baza căruia au fost formate, noile creații subsistă și pot prelua locul vechii baze în fondul principal. In plus, în condiții pe care le vom vedea ceva mai jos, ele pot constitui o întărire și pentru antonimul lor.

Al treilea caz este al verbelor care nu au un antonim dintr-o familie diferită și nici nu sînt puse în opoziție cu o perifrază, ci, drept antonim servește propria lor formă pasivă: *a învinge — a fi învins*. In această situație are loc numai o relativă întărire a cuvîntului de bază, în ipoteza că forma pasivă capătă importanță prin faptul că se opune activului și deci verbul respectiv ajunge să fie mai mult întrebuințat.

Al patrulea caz este acela al antonimelor formate cu prefix de la cuvîntul căruia i se opun: *cinste — necinste*; *a coase — a descoase*; *cult — incult*; *a face — a desface*. Aici avem de fapt de-a face cu o îmbogățire a familiei cuvîntului care servește de punct de plecare și deci cu o întărire a poziției lui cu privire la fondul principal. Trebuie însă să facem două observații:

1. Uneori este greu de spus care din cei doi termeni antonimici constituie baza, pentru că amîndoi sînt formați cu prefix de la o bază care nu se mai întrebuințează sau se întrebuințează foarte puțin: *a acoperi — a descoperi*; *a îmbrăca — a dezbrăca*; *a încălța — a descălța*. In cazul cuvintelor formate cu *în-* și cu *des-* am trecut de obicei pe listă pe primul.

2. Antonimele formate cu prefix de la cuvîntul luat ca punct de plecare pot evolua diferit față de acesta, astfel încît să nu mai fie simțite ca derivate, și chiar să intre separat în fondul principal: *vrednic* « harnic » — *nevrednic* « nedemn »; *tot — netot*; *bun — nebun*.

In sfîrșit, al cincilea caz este acela al cuvintelor obișnuite, primare sau derivate amîndouă, care se opun unul altuia. In afară de exemplele de mai sus, citez pe *bun — rău*, *mare — mic*, *a da — a lua*. Insuși faptul că nu sînt formate cu un procedeu simplu și clar este în general un semn de vechime și de importanță a lor în limbă. Despre acest soi de antonime urmează să discutăm ceva mai mult.

Se înțelege de la sine că o listă completă a antonimelor nu se poate stabili, și nici măcar o listă a celor cuprinse în fondul principal. Fiecare cuvînt poate avea mai multe nuanțe și, ținînd seama de acestea, poate intra în diverse combinații antonimice. Astfel lui *plin* i se opune pe de o parte *gol*, pe de altă parte *deșert*; lui *coborî*, atît *sui*, cît și *urca*. Pentru *drept* găsim ca antonime și *strîmb*

şi *stîng*; pentru *odihnă*, *osteneală* şi *muncă*; în faţa lui *urît*, avem pe *frumos* şi pe *drag*, în faţa lui *slăbiciune*, pe *tărie* şi pe *forţă*. Acelaşi cuvînt poate juca două roluri morfologice, şi pentru fiecare din ele poate avea alt antonim: *cald* se opune pe de o parte adjectivului *rece*, pe de altă parte substantivului *frig*. Sînt şi cuvinte care au mai mult decît două antonime, de exemplu *cîştiga* are pe *pierde*, *păgubi* şi *prăpădi*. Trebuie să ţinem seama prin urmare de două serii de fapte deosebite: de relaţiile unui cuvînt cu contrariul lui şi de relaţiile între ele ale diverselor sinonime ale acelui contrariu. Astfel, antonimele lui *încet* sînt, pentru cele două sensuri principale ale lui, *repede* şi *tare*, dar *repede* mai are şi sinonimul *iute*, care trebuie luat şi el în seamă. Există apoi relaţii şi mai complexe: *bucurie* e sinonim cu *veselie* şi ambele îşi împart antonimele *necaz*, *supărare*, *tristeţe*, *mîhnire*, *ciudă*, *jale*. Tot aşa se comportă *aspru* şi *crud* faţă de *blînd* şi *milos*; *larg* şi *lat* se opun împreună lui *îngust* şi *strîmt*. Situaţie şi mai complicată: *prost* se opune lui *deştept*, care mai are ca antonim şi pe *adormit*, iar acesta se opune şi lui *treaz*, care la rîndul lui este contrariul lui *beat*. In sfîrşit, se pot forma şi grupuri mai mari de două antonime: *ieri*, *azi*, *mîine*, fiecare dintre ele fiind opusul celorlalte.

Multe dintre antonimele de acest fel sînt vechi în limbă, fie moştenite, fie create de noi sau împrumutate. Ele intră de obicei în fondul principal. Dar se întîmplă ca unul dintre cuvintele opuse să fie concurat şi cu timpul înlocuit de un cuvînt nou, eventual să fie înlocuit numai într-o parte a înţelesurilor sale de un sinonim nou. Atunci cuvîntul nou pătrunde în fondul principal, sau singur, sau alături de cel vechi. Exemple: *greu — uşor*, apoi *lesne*; *începe — înceta*, apoi *sfîrşi*, iar azi se introduce şi *termina*. Opusul lui *bonus* « bun » în limba latină era *malus*, care nu s-a păstrat în romîneşte, fiind înlocuit cu *rău* (din lat. *reus*); alături de vechiul *curat*, antonimul nou *murdar* (de origine turcească) a pătruns şi el în fondul nostru principal. Cîteodată, cînd un antonim format cu prefix evoluează în mod deosebit de forma lui de bază, aşa cum am văzut mai sus, se simte nevoia unui nou antonim. Astfel, faţă de *simţitor*, *nesimţitor* nu este totdeauna utilizabil, căci a căpătat un înţeles prea tare, de aceea apare în loc neologismul *insensibil* (care, bineînţeles, nu este încă în fondul principal).

Se poate întîmpla ca, dintre două antonime, numai unul să fie în fondul principal, pentru că cele două cuvinte nu au aceeaşi importanţă. Astfel *major* a intrat în categoria a treia, iar *minor* nu, pentru că cel dintîi se întrebuinţează la gradele militare, unde cel de al doilea nu este folosit. De asemenea *prezent* este mult mai puternic în limbă (e în categoria a treia) decît *absent*, graţie derivatelor ca *a prezenta* (mai important şi cu alte valori decît *absenta*), *prezentabil* etc. *Cavalerie* e mai aproape de fondul principal, fiindcă îl are la bază pe *cavaler*, decît *infanterie*, care nu are asemenea sprijin. *Imbătrîni* e mult mai important şi îl sprijină mai serios pe *bătrîn*, decît *întineri*, căci acţiunea de *a îmbătrîni* este

normală pentru toate ființele, iar aceea de *a întineri* apare aproape numai la figurat.

In principiu însă, cum spuneam mai sus, este normal să ne aşteptăm ca, dacă un termen este în fondul principal, să fie şi antonimul lui, şi lucrul este în general adevărat. Aceasta nu numai pentru că cele două cuvinte se află în general în acelaşi cerc de noțiuni, ci şi pentru motive pur lingvistice. Cînd unul din cei doi termeni intră într-o locuțiune, foarte adesea îl atrage şi pe antonimul său. Astfel *bun* şi *rău* intră împreună în numeroase expresii ca *bun şi rău* (« toată lumea »), *bună credință, rea credință*; *voie bună, voie rea*; *de bine, de rău*; *nici mai bine, nici mai rău* etc. La fel cu *deal* şi *vale*: *ce mai la deal, la vale*; *dealu-i deal şi valea-i vale*; *rău la deal, rău la vale*; *nici la deal, nici la vale* etc.

Cînd unul din cei doi termeni capătă un sens nou, foarte adesea i se dă şi antonimului lui sensul contrar. De exemplu cînd *a cumpăra* a ajuns să însemne « a afla o ştire », *a vinde* a devenit « a o comunica mai departe »: *cum am cumpărat-o, aşa o vînd.* Derivatele şi compusele antonimelor sînt adesea paralele, ceea ce înseamnă că unul se conduce după modelul celuilalt: *bun, rău, bunătate, răutate, îmbunătăți, înrăutăți, bunăvoință, rea-voință, bună-credință, rea-credință, binefăcător, răufăcător* etc.

Astfel un cuvînt mai vechi face loc pentru antonimul său mai nou, îl atrage în antiteze, în locuțiuni, îl face necesar; apoi îi dă model pentru derivate şi compuse, care, virtual sînt oarecum gata existente, prin însuşi faptul că există derivatul antonim. Uneori derivatele sau locuțiunile apar în acelaşi timp, fără să putem spune care a dat modelul, de exemplu atunci cînd două comune învecinate se numesc *Breaza de sus* şi *Breaza de jos*. Se poate deci spune că în general antonimele se sprijină şi se întăresc unul pe celălalt în limbă.

In aceeaşi situație sînt cuvintele care nu sînt propriu-zis antonime, dar se leagă între ele şi se opun printr-o anumită trăsătură a lor, de exemplu femininul şi masculinul animalelor *(bou — vacă, cal — iapă, capră — țap, găină — cocoş* etc.), al numelor de rudenie *(mamă — tată, frate — soră*, apoi, pe alt plan, *băiat — fată, bărbat — femee* etc.) ş.a. Şi aici, dacă al doilea termen este derivat de la primul, el întăreşte familia *(gîscă — gîscan, urs — ursoaică)*, iar dacă aparține altei familii, chiar prin aceasta se dovedeşte vechimea şi importanța amîndorora. In tabloul care urmează, am inclus exemple şi din acest fel de cuvinte opuse între ele.

Am ales din listele fondului principal un număr de cuvinte opuse, dintre care unul este vizibil mai vechi iar celălalt mai nou (criteriul vechimii este etimologia: un cuvînt de origine latină, de exemplu, este mai vechi decît unul autohton sau slav). Este caracteristic faptul că cele mai multe exemple le-am găsit în categoria întîi şi cele mai puține în categoria a treia. Iată în primul rînd perechile în care amîndoi termenii sînt în categoria întîi. Primul cuvînt din grup

este totdeauna cel mai vechi (am dat uneori şi un derivat de la cuvîntul care figurează în listele fondului principal):

(a)mesteca	—	deosebi	lumina	—	întuneca	scoate	—	băga
amîna	—	grăbi	mijloc	—	colţ	scrie	—	citi
căuta	—	găsi	pierde	—	găsi	sui	—	coborî
curat	—	murdar	plăcere	—	chin	tăcea	—	vorbi
fată	—	băiat	plin	—	gol	teme	—	îndrăzni
găină	—	cocoş	prieten	—	duşman	urî	—	iubi
gras	—	slab	ruşine	—	cinste	urît	—	drag
încet	—	iute	sănătate	—	boală	vale	—	deal
întreg	—	jumătate						

Termenul mai vechi e în categoria întîi, cel mai nou e în categoria a doua:

capră — ţap miez — coajă frică — curaj

Termenul mai vechi e în categoria întîi, cel mai nou e în categoria a treia:

bărbat — femeie greoi — sprinten
frumos — slut legat — slobod

Termenul mai vechi e în categoria întîi, cel mai nou e în afara fondului principal:

apăra — ataca (în) glumă — (în) serios lăuda — bîrfi

Termenul mai vechi e în categoria a treia, cel mai nou e în afara fondului principal:

aţîţa — potoli

Nu am găsit nici un exemplu pentru cazul invers, adică un cuvînt mai nou într-o categorie superioară antonimului său mai vechi. Cu greu s-ar putea crede că această situaţie este întîmplătoare. Ea dovedeşte în primul rînd ceea ce am afirmat mai sus, anume că în general cuvintele care au antonime din altă familie sînt vechi şi solid instalate în fondul principal (antonimele mai noi se formează mai mult cu prefixe); în al doilea rînd situaţia arătată dovedeşte că un antonim vechi atrage după el în fondul principal antonimul mai nou, şi în al treilea rînd, că antonimul mai vechi are o situaţie mai bună în limbă, ceea ce nu are de ce să ne surprindă.

ETIMOLOGIA POPULARĂ

Vorbitorii manifestă în permanenţă tendinţa de a îngloba fiecare cuvînt într-o familie cunoscută. Cuvintele vechi în limbă sînt în general legate de altele şi situaţia lor este relativ clară: chiar dacă nu se vede de unde provin,

cel puțin se cunosc alte cuvinte care derivă de la ele și vorbitorul este satisfăcut fiindcă poate stabili un grup legat. La cuvintele noi însă, mai ales la cele împrumutate din limbi străine, problema se pune foarte acut: cuvintele acestea sînt de multe ori greu de memorat, tocmai pentru că nu se găsește în limba proprie nimic de care să fie legate. Vorbitorii repară această situație cu mijlocul care le stă la dispoziție, adică cu etimologia populară: ei aduc o oarecare modificare cuvîntului, pentru a-l lega astfel de ceva de mai înainte cunoscut.

Nu totdeauna modificarea dovedește perspicacitate lingvistică (uneori poporul manifestă și umor, de exemplu atunci cînd se spune cuiva *să te însori cînd n-o mai fi soare*, ca și cum *însura* ar deriva de la *soare*); de multe ori cuvîntul nu are nimic de-a face cu familia în care este introdus, dar, oricum, el nu mai este izolat. Inafară de exemplele citate la capitolul despre neologisme, adaug aici pe *reclamație* care se transformă în *lăcrămație* (după *lăcrăma*), pe *pelagră* care devine *piele-largă*, pe *cărdășie*, scris adesea *cîrdășie* (după *cîrd*), pe *calorifer* transformat în *calu-de-fier* etc. Dacă etimologia populară prinde, și cuvîntul se menține sub noua formă care i s-a dat, rezultă, bineînțeles, o stîlcire a limbii, dar fondul principal iese întărit, deoarece mai totdeauna familiile cărora li se atribuie cuvintele nou venite aparțin fondului principal lexical și importanța lor în limbă crește prin crearea de noi derivate și compuse sau prin atribuirea de noi sensuri. Cu cît însă se răspîndește cultura, cu atît șansele de răspîndire și de încetățenire a etimologiilor populare scad, deoarece, grație revoluției culturale inițiate de partidul clasei muncitoare, oamenii au tot mai des ocazia să vadă cuvintele scrise și să le audă pronunțate în forma lor corectă și prin aceasta să și-o însușească și ei. Astăzi, tot mai mult, se corectează și greșelile făcute în trecut, astfel încît etimologiile populare recente sînt pe cale să fie anulate.

CONCRETE ȘI ABSTRACTE

Cuvintele sînt mai concrete sau mai abstracte, după cum sînt mai direct și mai imediat legate sau nu de realitatea pe care o exprimă și după cum însăși această realitate este mai direct perceptibilă cu simțurile sau nu. Intre *a umbla* și *picior*, mai abstract este cel dintîi, căci piciorul cade direct sub simțurile noastre, în forma unor exemplare individuale, care pot fi pipăite, în timp ce umbletul cade sub simțurile noastre numai în forma unei comparații a situării în spațiu a unui obiect la diferite momente, și nu poate fi individualizat sub forma unui exemplar separat. Pe de altă parte, cu cît sfera unei noțiuni este mai largă, cu atît cuvîntul corespunzător este mai abstract, de exemplu *găină* este mai concret decît *pasăre*, iar *pasăre* mai concret decît *viețuitoare*: pentru a ajunge la noțiunile cu sfera largă a fost nevoie de o muncă uriașă de abstracție a minții

omeneşti, de neglijarea detaliilor neinteresante şi de extragerea caracteristicilor importante, comune.

Care dintre cuvinte sînt mai numeroase în fondul principal, cele concrete sau cele abstracte? In general se crede că cele concrete: fiind mai legate de realitatea materială, acestea par mai importante pentru viaţa de toate zilele a omului, pentru a cărei înregistrare şi comunicare serveşte în primul rînd fondul principal. Astfel V. V. Vahmistrov [1] spune că « dintre cuvintele întregului popor fac parte cuvintele folosite cu sensul lor fundamental, adică cuvintele care nu numai că corespund noţiunilor concrete ale realităţii înconjurătoare şi ale activităţii productive a societăţii omeneşti, legate de realitate, ci sînt deopotrivă de necesare tuturor claselor societăţii. Asemenea cuvinte-noţiuni trăiesc secole de-a rîndul şi se transmit din generaţie în generaţie ». Şi mai departe acelaşi autor vorbeşte de « posibilitatea folosirii lui [a cuvîntului] pentru a exprima diferite noţiuni concrete »[2]. Probabil că în acelaşi fel trebuie înţeles pasajul în care P. I. Cernîh [3] spune că cuvintele cu sens abstract fac parte din masa vocabularului. Incă din 1908, lingvistul rus D. K. Zelenin declara că cele mai constante sînt cuvintele care denumesc instrumentele şi obiectele de uz casnic, pe cînd pentru exprimarea unor verbe ca « a lovi », « a bate » etc., există foarte multe sinonime (rezumat după citatele reproduse de V. V. Vinogradov [4]).

Există însă şi punctul de vedere opus. In lucrarea sa « Importanţa lucrărilor tovarăşului Stalin...» [5], acad. V. V. Vinogradov scrie că în fondul principal intră cuvinte « cu sensuri foarte variate şi cu conţinut foarte abstract » [6]. Din citirea paginilor care preced s-a putut străvedea că sînt de acord cu acest din urmă punct de vedere. Urmează să arăt argumentele care m-au călăuzit.

Problema este foarte complicată, întîi pentru că, după cum am arătat mai sus, abstracţia se găseşte peste tot în limbă, fără abstracţie nu s-ar putea vorbi (de fapt, orice cuvînt este o abstracţie); al doilea, pentru că în limbă abstractul şi concretul nu sînt despărţite prin limite abrupte: acelaşi cuvînt are mai multe sensuri, dintre care unul este mai concret, altul mai abstract; al treilea, pentru că felul în care am grupat mai sus cuvintele din fondul principal ne obligă să ţinem seama de derivate, iar acestea nu sînt totdeauna la fel de abstracte sau de concrete ca bazele de la care s-au format. De exemplu, substantivul *ocol* are în special sensuri concrete, pe cînd derivatul lui verbal, *a ocoli*, este în general

---

[1] V. V. Vahmistrov, art. cit., « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 4, p. 8.
[2] V. V. Vahmistrov, art. cit., p. 9.
[3] P. I. Cernîh, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 145.
[4] V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 157.
[5] V. V. Vinogradov, Importanţa lucrărilor tovarăşului Stalin pentru lingvistica sovietică, p. 28.
[6] Citat după A. D. Grigorieva, « Russkii iazîk v şkole », 1951, nr. 2, p. 23.

mult mai abstract. *A drege* este, prin cele mai multe sensuri ale lui, legat de realitatea materială, pe cînd fostul lui participiu, *drept*, conține numeroase note neconcrete. Chiar diversele derivate de la aceeași bază diferă între ele în această privință: *a încheia* se întrebuințează pentru fel de fel de acțiuni unde nu se mai simte nici o legătură cu *cheotoarea*, pe cînd *a descheia* nu are aproape nici un sens nelegat de ea; la fel *a împiedica* poate pierde orice aluzie la *piedica* de legat picioarele, pe cînd *a despiedica*, nu. Pe de altă parte, multe cuvinte au fost trecute pe listă numai din cauză că au derivate importante; se poate însă ca cuvîntul de bază să aibă sens concret, iar derivatele, sens abstract, sau invers; ar trebui prin urmare reluată întreaga cercetare.

In cursul istoriei limbii, după cum se știe, se întîmplă ca unele cuvinte concrete să devină abstracte și ca unele cuvinte abstracte să devină concrete. Mai răspîndit este primul dintre cele două procese [1]. Cuvintele concrete devin abstracte fie prin schimbarea sensului lor, fie prin înlocuirea lor cu derivate ale lor cu sens abstract. Pentru primul tip poate servi de exemplu substantivul *scut*, care desemna mai de mult un obiect de metal, de lemn, de piele etc. cu ajutorul căruia luptătorii își acopereau corpul, în total sau în parte, contra săgeților, iar astăzi el înseamnă « protecție ». Pentru al doilea tip, se poate cita verbul *a ridica*, derivat de la lat. *radix* « rădăcină ». Un fel foarte obișnuit de schimbare de sens este adoptarea unui sens figurat, iar acesta este, din principiu, mai abstract, de vreme ce nu e legat decît printr-o comparație de realitatea de la care pornește. Cînd un cuvînt capătă mai multe sensuri, rareori se întîmplă să nu fie vorba de sensuri figurate, prin urmare însuși faptul că un cuvînt are mai multe sensuri arată de obicei că a devenit mai abstract. Dar am văzut că polisemia este unul dintre criteriile apartenenței la fondul principal lexical.

Abstractele sînt mai solid instalate în fondul principal. Cuvintele concrete, tocmai pentru că sînt mai direct legate de realitatea materială, sînt mai supuse modificărilor și dispariției, odată cu modificarea sau cu dispariția faptului material pe care îl reflectă. Iată exemplul familiei *jude*, *județ*, *judeca*. Intre ele, cel mai vechi este *jude*, care a desemnat un fel de judecător (și cu alte atribuții decît aceea de a judeca), astfel încît, odată cu modificarea sistemului judiciar, cuvîntul a trecut în umbră, fiind folosit tot mai rar. Derivatul (de dată latină) *județ* (lat. *iudicium*) a însemnat « judecată », « judecător », și a urmat, cu aceste sensuri soarta lui *jude*; dar ajunsese să însemne și teritoriul pe care se extindea autoritatea unui jude, apoi o subîmpărțire administrativă, sens relativ destul de concret. Odată cu reforma administrativă, care a împărțit țara în raioane, suprimînd județele, cuvîntul *județ* s-a prăbușit brusc: în cîteva luni a încetat

[1] Vezi exemple la P. I. C e r n î h, « Izvestiia Akad. Nauk SSSR », 1951, p. 249; Vezi și V. I. A b a e v, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 5, p. 60.

aproape complet de a mai fi pronunţat. In acest timp, verbul *a judeca*, folosit nu numai pentru procesele judecătoreşti, ci şi pentru activitatea, mai abstractă, a minţii omeneşti, continuă să fie folosit şi, cu toată pierderea unei părţi însemnate a familiei lui, rămîne solid în fondul principal: nefiind legat direct de fapte concrete, el nu este atît de expus schimbărilor ca urmare a schimbărilor din societate.

La aceeaşi concluzie ajunge şi L. I. Jirkov [1], care arată că substantivele, fiind mai direct legate de schimbările din viaţă, constituie elementul cel mai schimbător al vocabularului.

Alt exemplu: cuvîntul *car*, împrumutat de romani din celtică, fiind foarte mult întrebuinţat pentru a desemna un obiect concret de întrebuinţare zilnică, a pătruns în fondul principal al limbii noastre; dar obiectul pe care-l desemnează începe să fie înlocuit cu altele, perfecţionate: *camion* etc. Se poate deci prevedea slăbirea cuvîntului şi ieşirea lui din fondul principal; deja majoritatea oraşenilor nu-l mai folosesc decît aproape exclusiv cu sensuri figurate. Derivatul lui, *a căra*, nu înseamnă numai «a transporta cu carul»: se poate căra şi cu spinarea, şi cu camionul, şi cu trenul, prin urmare, fiind mai abstract, mai puţin legat de un obiect concret, el nu este expus să dispară odată cu scăderea utilităţii acelui obiect.

Materiale asemănătoare s-au prezentat în capitolul în care am discutat împărţirea pe noţiuni a cuvintelor din fondul principal al limbii romîne. Ele se pot înmulţi uşor. Am încercat să fac şi statistici pe baza listelor stabilite mai sus. In paginile următoare dau rezultatele acestor cercetări, atrăgînd însă atenţia că în nici un capitol proporţia de arbitrar nu e atît de mare ca în acesta. Motivele le-am arătat mai sus. Pentru cuvintele din fondul principal, m-am menţinut peste tot la forma de bază, cea care figurează pe liste.

In primul rînd am trecut în revistă toate cuvintele de origine latină (moştenite) ale limbii noastre, care nu au fost inserate în nici una dintre cele trei categorii ale fondului principal romînesc, iar printre ele am stabilit procentul de concrete şi abstracte. Dau mai jos lista substantivelor abstracte care au dispărut din limba noastră din secolul al XVI-lea pînă azi, sau mai tîrăsc o existenţă precară prin vreo regiune îndepărtată, sau, în sfîrşit, mai există în limba literară, dar nu au pătruns sau au ieşit din fondul principal. Şi aici am trecut peste tot numai cuvîntul principal din fiecare familie:

agust	defaimă	furtună	merinde	săptămînă
ajun	dimineaţă	gint	nutreţ	sîmcea
austru	falce	judeţ	op	tuse
boace	freamăt	lîngoare	păresimi	urgie
căroare	frupt	marţ	prier	vipt
culme				

[1] L. I. Jirkov, art. cit., p. 73.

Desigur, *merinde*, *nutreț*, *vipt* ar putea fi cu ușurință considerate și concrete. Totalul este de 26 de cuvinte și se poate ușor vedea că majoritatea lor se grupează în anumite categorii, în special termeni de calendar sau de împărțire a timpului. Iată acum, adunate în aceleași condiții, și substantivele concrete de origine latină care au ieșit din fondul nostru principal sau nu au reușit să intre în el:

aceră
agest
agru
ai
alior
altar
aluat
amnar
anin
arbore
arete
arie
arină
arm
armăsar
asin
aşchie
auş

bale
balț
barbur
barbută
bată
biserică
bour
bracă
brăcie
broatec
bucium

calce
cari
carpen
cauc
căldăraş
căpistere
cătin
çătuşă
cățîn
celar
cep
cer (arb.)
cerb
cerbice
cerințel
cetate
ceteră
cicoare
cină
cîrnat
cîrpător
coamă
coapsă
coif
coraslă
corn
corombă
creier
cuc
cucurbetă
cucută
cumnat
cupă
curcubeu
curechi
cuscru
cută
cute

drepnea

fachie
fagure
famen
faur
fereastră
ferigă
fiară
ficat
fiere
fin
foale
fragă
frasin
fuior
fulg
funingine
fuşte

gaie
găleată
geană
genunchi
ghindă
gingie
grangur
gratie
graur
greier
grindină
gruie

iască
iederă
ied
ie
im
iță

înger

jneapăn
jude
județ
jugastru

lard
laț
laur
lăcustă
lăptucă
lături
lăuruşcă
leşie
limbric
lindină
linte
luceafăr
mai
marmură
mascur
măciucă
măduvă
mădular
mărăcine
mărgea
mătreață
mătrice
mătuşă
mei
mesteacăn
mierlă
mistreț

mişină
miț
moşoroi
mură

nalbă
nap
nară
nămaie
nea
neg
neghină
noaten
noră
nuia
nun

osînză

paltin
păcurar
păducel
pănură
părinc
părîngă
păsat
păstaie
păstor
pătlagină
pecingine
pepene
piedin
piersic
pin
piuă
plop
potîrniche
preot
prun
puroi
puşchea
puț

rărunchi
răşină
rețea
ridiche
rîie
rînă
rîndunică
rinichi
rug[1]
rug[2]

scîndură

scroafă	subsuoară	taur	turmă	vergea
secară	sugel	tăun	turturea	vergură
secure	sulă	teacă		vie
seu	surcea	tindă	ţeastă	vier
soc		tindeche	ţest	vintre
staul	şerb	tîmplă		viperă
strămurare	şes	treaptă	uger	
sturz	şterc	trepăda	ulm	zînă

Sînt în total 221 de cuvinte. Disproporţia este concludentă. Substantivele concrete sînt mai mult decît de opt ori şi jumătate mai numeroase decît cele abstracte. Am făcut cercetarea numai pentru substantive, unde ea prezintă mai mult interes şi unde este şi mai puţin anevoioasă.

Este neîndoios că evoluţia generală a limbii duce de la concret la abstract, că primii oameni nu aveau o putere mare de abstractizare, astfel încît cuvintele lor erau mult mai direct legate de realitatea pe care oamenii o aveau sub simţuri decît sînt cuvintele de astăzi. De aceea e de crezut că fondul principal, la începuturile formării lui, cuprindea în cea mai mare parte cuvinte concrete, cele abstracte adăugîndu-se treptat, cu timpul. Mi s-a părut deci interesant să cercetez cum se repartizează în limba noastră cuvintele abstracte şi concrete în raport cu vechimea lor: ne putem aştepta să constatăm că, pe măsură ce trece timpul, cuvintele care se adaugă la fondul nostru principal sînt tot mai abstracte. Bineînţeles, trebuie să avem în vedere că multe dintre cuvintele vechi care astăzi sînt abstracte erau concrete în momentul cînd au intrat în fondul principal. Cu toate acestea, cercetarea ne arată că printre cuvintele mai vechi procentul de concrete e mai mare decît cel de abstracte.

Cele mai noi cuvinte ale noastre sînt cele pe care le-am numit « internaţionale ». Am adăugat la acestea şi pe cele franţuzeşti, care din punctul de vedere al vechimii nu se deosebesc de ele, şi am făcut proporţia de substantive concrete şi abstracte, pentru cuvintele de această origine cuprinse în fondul nostru principal. Cuvintele abstracte sînt următoarele:

act +	culoare +	+ funcţie	+ normă	radio +
aer	+ curaj	garant +	oră	raţie +
artă +	+ erou	+ grad	+ ordin	regulă
cauză +	examen +	+ guvern	+ organ	+ revoluţie
+ centru	+ exemplu	idee +	+ partid	sindicat +
clasă	familie +	linie	plan	taxă +
cont +	+ formă	+ muzică	popor	
control +	+ forţă	naţiune +	punct	

In total 38 de cuvinte (8 din categoria întîi, 15 din a doua şi 15 din a treia). Se înţelege că unele dintre ele ar fi putut trece şi la concrete, de exemplu *act*, *erou*.

Iată acum substantivele concrete de aceeaşi origine:

bancă	depozit+	mantă+	nerv+	şcoală
+camion	+doctor	maşină	placă+	telefon+
+căpitan	fabrică	+mină	rege+	telegraf+
corp+	+gaz	motor	săpun	

Cu totul 19 cuvinte (6 în categoria întîi, 5 în a doua, 8 în a treia). Urmează că printre aceste cuvinte abstractele sînt de două ori mai numeroase decît concretele (38: 19, adică respectiv 66,67 la sută şi 33,33 la sută).

Mai vechi decît cuvintele internaţionale sînt în general cuvintele de origine turcească. Printre acestea găsim 5 substantive abstracte: *chef*, *chirie* +, *duşman*, +*soi* şi +*zor*, şi 4 concrete: *cafea*+, *ciomag*+, +*cîntar*, *para*. Proporţia este aici de 55,56 la sută abstracte şi 44,44 la sută concrete.

Mai vechi decît cuvintele turceşti sînt în general cele de origine maghiară. Aici găsim următoarea situaţie: 8 abstracte şi 8 concrete. Iată pe cele abstracte:

chip	gînd	neam	seamă
fel	marfă+	+pildă	vamă

Iată şi pe cele concrete:

+gazdă	lacăt+	şoim+	tîlhar+
hotar	oraş	+talpă	+tobă

Proporţia este deci de 50 la sută pentru fiecare din cele două feluri de substantive.

Anterioare cuvintelor maghiare sînt în general cele de origine slavă. Găsim aici următoarele substantive abstracte:

boală	grijă	obicei	scîrbă	+vifor
	groază	obşte+	sfat	vină
cazană+		ocol	sfert+	+vîlvă
ceas	+jaf		silă	vîrstă
ceată+	jale	pagubă	slavă	vlagă+
cinste		plată	soroc+	voie
ciudă	leac	podoabă	spor	vorbă
clocot+	lene	poftă	stăpîn	+vrajă
colindă+		pomană	strajă+	vreme
	milă	potrivă	sută	
dar	muncă	poveste		
+duh		pricină	taină	zadar
	+nadă	prieten	temei	zare
+fală	nădejde	primejdie	tovarăş	+zăbavă
	năduf+		treabă	zori
glumă	nărav	război		zvon
gospodar	necaz	rînd	valma	
grai+	nene+	+rîvnă	veac	
grămadă	noroc	rod	veste	

În total 78 de cuvinte (57 din categoria întîi, 9 din a doua şi 12 din a treia). Iată şi lista celor concrete:

babă
baie
bici+
blană+
bob
boier
bold+
boltă+
+brazdă
+bubă

ciocan
+ciolan
cîrciumă+
+cîrmă
+cîrpă
+claie
clei+
cleşte
+clopot
+coajă
+coasă
cocoş
cojoc
colac

colţ
coş
crac
+cumpănă

deal
+dobitoc
drum

fasole+

gîrlă+
gîscă
gît
+grădină

iaz+
izvor

jar+

lanţ
+lopată

măgar

nisip

obraz
oglindă+
ogor+
oţel
+oţet

păianjen+
+perie
+pilă
plete
plug
poală
pod
popă
poştă
+potcoavă
praf
+prag
+praştie
prăpastie+
+prund
puf+
puşcă

+rac
rană
raţă
răchită+
rob

+sabie
sanie+
scai+
sfoară
+sfredel
+sită
smîntînă+
+snop
+stavilă
steag+
stejar+
sticlă
stîlp
stînă+
stîncă+
strună
+strung
suliţă+

tabără+
tălmaci+
teasc+
tipar
tîrg
topor
trîmbiţă+
trup

ţeapă
ţintă

val
var
+vişin
vîrf
+vrabie

zăpadă+
zdreanţă
zid

Aici sînt 106 substantive (48 în categoria întîi, 29 în categoria a doua şi 29 în categoria a treia). Pentru prima oară numărul cuvintelor concrete întrece pe al celor abstracte. Proporţia este de 57,61 concrete şi 42,39 abstracte.

Mai rămîne să vedem situaţia cuvintelor de origine latină, cele mai vechi din limba noastră. Iată mai întîi substantivele abstracte:

adăpost+
adevăr
amănunt
amiază
an

+brîncă
bucată

cale
cer
cerc
+cumpăt

cuvînt

dată
domn
dor
dos
drac
duminică+
dumnezeu

fapt
farmec
fior+

foame
frig
fund

ger+
greaţă+
gust

iarnă

+împrumut
întuneric

joc

+joi
jur

latură
lege
loc
lume
luni+

margine
martor
+marţi
măsură

mie
miercuri+
mijloc
minte
minune
moarte

negoţ
noapte
număr
nume
+nuntă

oară

pace	preţ	sărbătoare	soţ	vară
parte	prînz	seară	spaimă	vineri +
pas	rost	semn	timp	vis
păcat		sete	toamnă	vînt
pereche	sarcină	+ sîmbătă	ţară	zece
ploaie	saţ	soartă	+ unghi	zi
pradă	sănătate	somn		

In total, 87 de substantive (71 de categoria întîi, 8 de a doua şi 8 de a treia). Iată acum şi substantivele concrete de origine latină:

ac	cămaşă	dinte	gură	miel
albie +	căpătîi	+ doagă	iapă	miere
+ albină	+ cărare		iarbă	miez
alună +	+ cărbune	+ falcă	iepure	mînă
apă	căţel	faşă	in +	+ mînecă
aramă +	ceapă	fată	+ inel	moară
+ arc	ceară +	faţă	inimă	+ moare
+ argint	ceaţă +	făină	+ împărat	+ mormînt
+ arici	cenuşă	fecior	jug	+ muc
aripă	+ cheag	fier	junc +	muiere +
armă	cheie	fir	+ lac	munte
aţă	chingă +	fiu +	lacrimă	muscă
aur	cireş +	fîn	+ lapte	must +
baieră +	ciur	fîntînă +	+ leagăn	mustaţă +
barbă	cîine	flacără +	legumă +	+ muşchi
bărbat	cîmp	floare	lemn	nas
băşică +	cînepă	foaie	leu	naş +
berbec +	coadă	foarfece +	limbă	negură +
bou	coardă	foc	lingură	nepot
braţ	coastă	frate	+ lînă	nod
broască	+ codru	frînghie +	+ lumînare	nor
brumă	+ corb	frîu	lună	+ nuc
+ bucă	corn	frunte	luntre +	oaie
burete +	cot	frunză	lup	oală
buric +	+ creastă	fum	lut +	oaspe
bute +	cruce	funie +	mamă	oaste +
cal	cuc	furcă	mare	ochi
cap	cui	+ furnică	masă	om
capră	+ cuib	fus +	maţ +	+ orz
carne	+ cunună	gaură	măcelar +	os
carte	cuptor	găină	mănuşă +	ou
casă	+ curea	+ gheaţă	măr	palmă
caş +	curte	+ ghem	măsea	pană
+ căldare	cuţit	ginere +		
	deget	grîu		

papură+
+par
pasăre
+pască
pată
păcură+
păduche+
pădure
pămînt
păr[1]
păr[2]
+părinte
+pătură
perete
peşte
petec
piatră
picior
piedică
piele
piept
+pieptene
pîine
pîntece+

plăcintă+
+plumb
poartă
pom
porc
porumb
pui
+pulbere
pulpă
pumn
+punte
+purice

ramură
+rază
rădăcină
rîpă+
rîu
roată
+rouă

sac
+salcie
sapă

sare
sat
săgeată
scară
scaun
+scînteie
scoarţă
scut
seceră
sîn
sînge
soare
socru
soră
spate
+spic
spin
spinare
+sprînceană
spumă
stea
strat
stuf
+sudoare

sul+

şa
şarpe
şoarece

tată
tăciune+
tămîie
tei+
toartă
trunchi
tufă
turtă

ţărm+
ţînţar+

umăr
umbră
+unchi
undă+
unealtă+
unghie
unt

ureche
urs
urzică+
uşă

vacă
vad+
vale
vargă
varză
vas
văr
venin
vierme
+viespe
vin
vită
viţă
viţel
vînă
vulpe
vultur

+zeamă
zestre+

Sînt în total 283 de substantive (177 în categoria întîi, 53 în a doua, 53 în a treia). Proporţia de data aceasta este de 23,51 la sută pentru substantivele abstracte şi 76,49 la sută pentru cele concrete. Cifrele mi se par concludente.

E interesant de făcut proporţia şi pe categorii:

	Abstracte			Concrete		
	I	II	III	I	II	III
i.	21,05	39,47	39,47	31,58	26,31	42,11
t.	40,00	20,00	20,00	25,00	50,00	25,00
m.	75,00	12,50	12,50	25,00	37,50	37,50
s.	73,08	11,54	15,38	45,28	27,36	27,36
l.	81,61	9,20	9,20	62,54	18,73	18,73

Desigur, absolut concludente nu sînt decît cifrele mari, adică cele care privesc elementul slav şi latin. Proporţia de abstracte e mai mare în categoria întîi decît în celelalte.

S-ar zice că rezultatele cercetărilor asupra substantivelor infirmă ideea mea privitoare la importanţa mai mare a cuvintelor abstracte în fondul principal:

de vreme ce cuvintele mai vechi sînt cele concrete, înseamnă că acestea sînt cele mai importante. Dar am făcut şi trebuie să mai fac rezerve cu privire la aceste cercetări. In primul rînd am arătat, pe bază de materiale, că proporţia de substantive abstracte creşte pe măsură ce ne apropiem de vremea noastră, căci cu cît ne adresăm unei categorii de cuvinte mai recente, cu atît proporţia de abstracte creşte. Este vorba însă, la împrumuturile mai noi, de cuvinte care au intrat în limba noastră cu sens abstract de la început; cît priveşte cuvintele mai vechi, le-am trecut la concrete, dacă la început au avut sens mai mult concret, de multe ori însă ele au căpătat mai tîrziu sens preponderent abstract. Aproape oricare dintre substantivele clasate la concrete are şi sensuri abstracte pe care nu le avea la început. La multe am ezitat destulă vreme înainte de a mă hotărî unde să le inserez. Un cuvînt ca *limbă*, de exemplu, a început desigur prin a fi concret, dar astăzi sensurile abstracte nu precumpănesc oare?

Dar problema nu se limitează la substantive. Am avut mai sus ocazia să spun că în general verbele şi adjectivele sînt mai abstracte decît substantivele (deşi printre verbe sau printre adjective există unele mai abstracte decît altele). Am făcut statistica celor trei părţi ale vorbirii, printre cuvintele din fondul nostru principal, şi am arătat că în ansamblu verbele şi adjectivele prezintă un procent mai mare decît substantivele, în comparaţie cu numărul lor în masa vocabularului. Mai rămîne să vedem situaţia cuvintelor noastre de origine latină, care nu sînt sau nu mai sînt în fondul principal al limbii romîne. Faţă de totalul de 247 de substantive în această situaţie (26 abstracte şi 221 concrete), găsim 59 de verbe şi 17 adjective. Iată lista verbelor:

adăsta	custa	împlînta	mînea	screme
agura	cuteza	împuta	mugi	strănuta
aiepta[1]		încinge	murseca	sufleca
aiepta[2]	dărăpăna	încumeta	pănăta	sughiţa
amăgi	depăna	întărîta	pregeta	sumete
astruca	deşidera	înveşti	purcede	sumuţa
aţipi	deştinde	învita		trepăda
căşuna	dura	învoalbe	rage	tuşina
comînda	fereca	junghi	răposa	ura
cuceri			răşchia	urdina
cufuri	geme	la	rîncheza	vindeca
cumineca		lătra	rugi	
cumpli	îmbina	leşina	scărpina	zbura

Iată şi adjectivele:

creştin	june	mîrced	roib	veşted
crunt	lînced	plăpând	sînt	vitreg
dumesnic	macru	rînced	umed	zănatic
fraged	measer			

Am dat mai sus în procente faţă de numărul total al cuvintelor din fondul principal al limbii noastre, substantivele, verbele şi adjectivele. Putem acum face şi alt calcul. In fondul principal al limbii latine am numărat 205 substantive, 253 de verbe şi 108 adjective. E interesant de văzut în ce proporţie s-au păstrat în fondul principal al limbii noastre cuvintele din fiecare fel. Am pus la socoteală toate acele cuvinte latine din fondul principal care au unul sau mai mulţi reprezentanţi în fondul principal al limbii noastre (fără să ţin seamă de schimbările gramaticale, prin urmare am trecut la substantive acele substantive latineşti care în romîneşte sînt reprezentate printr-un verb etc.) şi marcînd peste tot numai cuvîntul bază din latineşte. Rezultatul este următorul: substantivele s-au păstrat în proporţie de 55,70 la sută (114 din 205), verbele 58,10 la sută (147 din 253), iar adjectivele, 39,81 la sută (43 din 108).

Cînd e vorba însă de cuvintele care erau în fondul principal latin dar n-au pătruns sau n-au rămas în fondul principal al limbii romîne, proporţia e cu totul alta: din totalul de 323 de cuvinte (n-am pus la socoteală cîteva cuvinte auxiliare ca *au, e, iuo, îmbi)*, sînt 247 de substantive (adică 76,47 la sută), 59 de verbe (adică 18,26 la sută) şi 17 adjective (adică 5,26 la sută).

Pentru a avea un tablou complet al cuvintelor abstracte în romîneşte, ar trebui să adăugăm că toate cuvintele afară de substantive, verbe şi adjective, din fondul principal sînt cuvinte auxiliare şi ca atare sînt cele mai abstracte dintre toate cuvintele, căci de multe ori şi-au pierdut complet legătura cu noţiunea pe care o exprimau la început, transformîndu-se în simple instrumente gramaticale.

Şi substantivele se pot « gramaticaliza », intrînd în locuţiuni în care devin neflexibile sau chiar instrumente gramaticale golite de conţinutul propriu. Astfel de cazuri ne prezintă cuvinte ca *dată, oară, fapt* în expresia *de fapt, valma* « grămadă » în *de-a valma*, apoi comparaţiile scurtate ca *a privi ţintă*, unde *ţintă* nu mai păstrează nimic din sensul lui concret, expresiile ca *o carte făcută varză* etc. Multe substantive, în combinaţie cu prepoziţii, devin adverbe *(în lături, de obicei, de obşte, departe, pe loc)*, ba chiar locuţiuni prepoziţionale *(în chip de, în ciuda, în jurul, din pricina)*. Chiar substantive concrete pot deveni adverbe *(afară)*, pronume nehotărîte *(nimeni, nimic* însemnau la origine « nici un om », « nici o firimitură »), ba chiar prepoziţii *(fără* însemna la început « la uşă »). Gramaticalizare înseamnă abstractizare prin golirea cuvîntului de conţinut propriu. In general, instrumentele gramaticale, cu cît sînt mai abstracte, cu atît sînt mai necesare şi mai solid instalate în fondul principal.

Pentru toate aceste motive socotesc că nu este justă ideea că din fondul principal lexical fac parte mai ales cuvintele concrete.

FORMAREA CUVINTELOR

Vocabularul, după cum se ştie, se poate îmbogăţi pe de o parte prin împrumuturi, pe de altă parte prin crearea de noi cuvinte cu ajutorul materialului de mai înainte existent în limbă. Această din urmă categorie ne interesează în capitolul de faţă. « Formarea cuvintelor este pe de o parte veriga de legătură între fondul principal lexical şi gramatică, pe de altă parte determină formele şi aspectele legăturilor şi influenţelor reciproce între fondul principal lexical şi masa vocabularului » [1].

Cuvintele se formează fie cu ajutorul afixelor (prefixe, sufixe, infixe), fie fără afixe (derivare regresivă, compunere sau schimbarea categoriei gramaticale). De exemplu, cu prefix, e format *dez-lega* de la *lega*; cu sufix, *căr-uţă* de la *car*; cu infix, lat. *iu-n-go* de la *iug-um*; prin derivare regresivă, *îngheţ* de la *îngheţa*; prin compunere, *batjocură* de la *bat* şi *joc*; prin schimbarea categoriei gramaticale, apare adjectivul *călător (păsări călătoare)*, alături de substantivul *călător*, şi astfel avem două cuvinte în loc de unul singur. Urmează să vedem în ce raporturi stau toate aceste procedee cu fondul principal lexical.

Acad. V. V. Vinogradov socoteşte că în fondul principal lexical intră nu numai cuvintele, ci şi mijloacele de a le forma, deci şi afixele [2]. Ideea este exprimată sub altă formă de V. A. Zveghinţev [3]: trebuie studiată odată cu fondul principal şi variabilitatea mijloacelor de formare a cuvintelor [4].

Intr-adevăr, proporţia în care diferitele limbi folosesc procedeele de îmbogăţire a vocabularului diferă: unele au numeroase cuvinte compuse (sanscrita, greaca veche, rusa, germana, maghiara), altele nu au aproape de loc (romîna, franceza); unele au numeroase prefixe (sanscrita, greaca veche, latina, rusa, germana, maghiara), altele relativ puţine (romîna, franceza); unele au numeroase sufixe (limbile slave, romîna), altele foarte puţine (engleza, franceza) etc. De exemplu, M. Gurîceva, studiind, în articolul citat, fondul principal al limbii franceze, se mulţumeşte cu foarte puţine şi palide derivate cu sufixe (dacă am fi la fel de puţin pretenţioşi pentru limba romînă, am putea spune că nu este nici un cuvînt romînesc care să nu aibă derivate). Toate diferenţele arătate se răsfrîng asupra consistenţei şi bogăţiei fondului principal al diverselor limbi.

Există cazuri cînd nu se pot forma derivate şi limba e silită să recurgă la locuţiuni. Dacă de la *părinte* putem forma adjectivul *părintesc (grijă părintească)*,

---

[1] V. V. Vinogradov, Lucrarea lui I. V. Stalin « Marxismul şi problemele lingvisticii » şi dezvoltarea lingvisticii sovietice, p. 20, citat de M. Gurîceva, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1952, nr. 2, p. 10.

[2] Vezi de exemplu V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 156 şi passim.

[3] V. A. Zveghinţev, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 2, p. 18.

[4] Vezi şi K. A. Levkovskaia, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 3, p. 22 şi urm.: în fondul principal intră cuvinte derivate care servesc de model pentru celelalte.

de la *mamă* sau de la *tată* nu putem forma asemenea adjective; pentru a traduce lat. *paternus*, *maternus* sau rus. отеческий, материнский sîntem siliţi să folosim expresii formate cu prepoziţii: *de tată*, *de mamă*, sau genitive: *al tatei*, *al mamei (inimă de tată*, *sînul mamei* etc.). Sînt cuvinte care nu se pretează la formarea de derivate cu anumite sufixe, de exemplu de la *deal* nu putem forma un diminutiv în *-l*, din cauza prezenţei fonemului *-l* care se găseşte atît în cuvîntul de bază cît şi în sufix. Acestea sînt accidente care afectează, ca să zic aşa, personal cuvintele în cauză şi nu modifică structura generală a limbii.

Sînt însă limbi care în general folosesc foarte puţin sufixele. De exemplu limba franceză are un număr mic de sufixe productive şi chiar şi de acestea se serveşte destul de rar. Faţă de profuziunea de sufixe cu care se formează în romîneşte diminutivele, în franţuzeşte sînt numai cîteva sufixe diminutivale, şi acelea puţin întrebuinţate. Pentru a reda ideea de diminutiv se foloseşte cuvînt *petit* «mic» adăugat înaintea substantivului de bază *(petit homme* «omuleţ»). Diverse limbi au sufixe cu ajutorul cărora, de la verbe obişnuite, formează cauzative, deziderative. Cauzativul arată că subiectul face pe cineva să execute acţiunea verbului (sanscr. *vartati* «învîrteşte», *varta-ya-ti* «face să se învîrtească»). Dezideratívul arată că subiectul doreşte să facă acţiunea verbului (lat. *edo* «mănînc», *es-urio* «doresc să mănînc, sînt flămînd»). Mai există apoi verbe iterative, care arată că acţiunea se face de mai multe ori (lat. *ago* «mîn», *agito* «mîn mereu», «mîn încoace şi încolo»). Alte limbi, cum e a noastră, exprimă aceste nuanţe prin cuvinte adăugate, cum se vede din traducerea exemplelor date între paranteze. Este şi aceasta o trăsătură analitică a limbii noastre.

Trebuie să adăugăm însă că limbile care nu prea folosesc sufixele, ca franceza, au totuşi destul de multe cuvinte derivate, numai că nu le formează singure, ci le împrumută. Astfel franceza împrumută derivate cu nemiluita din latineşte, în aşa fel încît, în faţa locuţiunilor romîneşti citate mai sus, formate cu *tată*, *mamă*, franceza poate cita derivate ca *paternel*, *maternel*, inexplicabile prin cuvintele de bază franţuzeşti *père*, *mère*; pentru «omuleţ», de care a fost vorba mai înainte, poate zice *homuncule* (lat. *homunculus)*, neanalizabil în franţuzeşte. Cred că nu exagerez dacă spun că derivatele împrumutate gata făcute din latineşte sînt mai numeroase decît cele create în franţuzeşte.

Un cuvînt din fondul principal este probabil mai mult întărit de crearea unui derivat, care poate la rîndul lui intra în diverse legături cu alte cuvinte (asupra acestei probleme voi reveni îndată), decît de crearea unei locuţiuni în care intră acel cuvînt din fondul principal. Totuşi, cum am mai spus, şi prezenţa locuţiunilor poate întări situaţia unui cuvînt. In schimb împrumutarea de cuvinte gata formate din alte limbi este o armă cu două tăişuri. In oarecare măsură,

şi aceste derivate pot întări cuvîntul de bază indigen, cum am arătat în capitolul despre neologisme, cu exemple romîneşti. Dar în acelaşi timp, prin faptul că elementele de derivare nu sînt totdeauna clare, aceste împrumuturi slăbesc coeziunea grupurilor de cuvinte, distrug sentimentul derivării. Mai gravă este însă situaţia la acele derivate care nici nu pot fi legate de un cuvînt de bază indigen: *maternel* e prea departe de *mère* ca să fie simţit ca un derivat al acestuia, astfel încît face figură de cuvînt primar, nederivat. Astfel derivatele împrumutate nu întăresc fondul principal, ci duc la slăbirea lui, micşorează diferenţa dintre el şi masa vocabularului. Aici se vede unul dintre dezavantajele elementelor analitice în limbă.

In ce priveşte rolul afixelor, trebuie să facem o deosebire între prefixe şi sufixe pe de o parte şi infixe pe de altă parte. Să le vedem însă pe rînd, pe toate.

Dacă comparăm limbile care folosesc mult prefixele cu cele care le folosesc puţin, constatăm o netă superioritate a celor dintîi. In aceste limbi fondul principal este de obicei foarte solid şi diferenţa între el şi masa vocabularului e netă: din fiecare cuvînt care aparţine fondului principal se formează numeroase derivate cu prefixe, pentru redarea cărora limbile de tipul fără prefixe sînt silite să facă apel la cuvinte din alte familii. Astfel, în aceste din urmă limbi, fondul principal devine mai diluat, mai puţin bine delimitat faţă de masa vocabularului. Iată un singur exemplu care mi se pare suficient pentru a îndreptăţi aprecierea de mai sus: faţă de verbul simpl. ходить «a merge», limba rusă are următoarele derivate cu prefixe: выходить «a ieşi», доходить «a ajunge», заходить «a intra», находить «a găsi», обходить «a înconjura», переходить «a se muta», подходить «a se apropia», походить «a se asemăna», приходить «a sosi», проходить «a străbate», сходить «a se scufunda», уходить «a pleca» şi altele. Dacă dăm la o parte pe *străbate* şi *scufunda*, derivate şi ele cu prefix, toate celelalte verbe cu care am tradus derivatele ruseşti sînt independente unele de altele, cuvinte din fondul principal al limbii noastre. Evident, fiecare din ele mai are şi alte valori decît cele corespunzătoare derivatelor ruseşti, dar nu e mai puţin adevărat că masa uriaşă de sensuri exprimate în ruseşte prin verbe grupate în jurul rădăcinii *hod-* s-a difuzat în romîneşte la mai mult de 12 radicale diferite din fondul principal, dintre care deci nici unul nu poate ajunge la soliditatea corespondentului rusesc. In exemplul luat situaţia este încă destul de bună, deoarece toate corespondentele romîneşti sînt în fondul principal al limbii noastre. In alte cazuri putem însă avea a face cu paralele împrumutate recent şi deci în afara fondului principal.

Prezenţa prefixelor ajută mult la folosirea procedeului numit «calc». Un termen tehnic dintr-o limbă este împrumutat nu prin adoptarea sunetelor din

care e compus, ci prin transpunerea fiecărui element în parte în limba proprie. De exemplu în latineşte, din *pressio* « apăsare » s-au format cuvintele *im-pressio* şi *ex-pressio*, literalmente «apăsare înăuntru» şi « apăsare afară ». Aceste cuvinte au căpătat apoi sensuri abstracte pe care franceza şi romîna le exprimă prin cuvintele împrumutate *impresie*, *expresie* (fr. *impression*, *expression*). Astfel s-au introdus în romîneşte şi în franţuzeşte materiale străine, greu de adaptat şi de digerat, greu de introdus în vocabularul omului care nu a învăţat latineşte. In nemţeşte s-a folosit procedeul calcului: *Ein-druck*, *Aus-druck*, care redau exact elementele cuvintelor latineşti prin material german (« apăsare înăuntru », « apăsare afară »), avînd şi sensul abstract de « impresie », « expresie ». La fel în maghiară (*be-nyomás* « impresie », *ki-nyom-* « a exprima », de la *nyom-* « a apăsa ») şi în alte limbi. Prin aceasta, noile idei sînt redate cu cuvinte care îmbogăţesc elemente vechi ale fondului principal.

Din acest punct de vedere, trebuie să considerăm ca un fapt pozitiv pentru limba noastră introducerea a numeroase prefixe, întîi de origine slavă (*răz-*, *ne-*, *pre-* etc.), apoi de origine internaţională (*con-*, *ex-*, *in-* etc.), care dau astăzi limbii romîne posibilitatea să formeze numeroase derivate de la principalele verbe romîneşti (de exemplu se zice *a răzbate*, *consătean* etc.). Este aici un punct de plecare pentru o întărire ulterioară a fondului principal al limbii noastre.

In ce priveşte sufixele, lucrurile se prezintă cam în acelaşi fel, cu deosebire că aici limba romînă are de la început o poziţie mai bună. Cu ajutorul sufixelor moştenite din latineşte, s-au format de multă vreme numeroase derivate solide în jurul cuvintelor importante din fondul principal, apoi s-au adăugat foarte numeroase sufixe de origine slavă, rămase productive în limba noastră, iar mai de curînd sufixe internaţionale. Din acest punct de vedere deci, romîna nu are nimic de regretat.

In opoziţie cu prefixele şi sufixele, trebuie să socotim că infixele sînt un element dizolvant, cel puţin în situaţia la care au ajuns limbile indo-europene cunoscute de noi. Infixul distruge unitatea rădăcinii, îngreuiază menţinerea coeziunii între cuvintele din aceeaşi familie. Este, de exemplu, destul de greu pentru un om de azi să realizeze că lat. *pingo* « a picta » are drept nume de agent pe *pictor*, căci diferenţa de structură a rădăcinii e destul de mare la cele două cuvinte. De aceea procedeul a şi fost părăsit, în multe cazuri infixul a fost generalizat la întreaga familie (de exemplu *punct* l-a primit pe *n* după modelul temei prezentului latin *pungo*), sau, dimpotrivă, a fost suprimat peste tot (lat. *rumpo* a devenit *a rupe*, după modelul perfectului *rupi*). Limbile indo-europene actuale nu mai folosesc procedeul.

Concurenţa pe care am constatat-o între cuvintele din fondul principal şi cele din masa vocabularului cînd a fost vorba de folosirea lor în vorbire se

poate constata şi în privinţa creării derivatelor. Cuvintele din masa vocabularului au puţine derivate, şi adesea de la cîte un cuvînt este un singur derivat, sau chiar nici unul, în timp ce de la cuvintele din fondul principal sînt de cele mai multe ori numeroase derivate (mai ales în limbile care folosesc mult prefixele; pentru limba romînă, vezi statistica de la pagina 108). Aceste derivate sînt strîns legate între ele şi întăresc situaţia familiei din care fac parte. Aşa se explică, că «fondul principal de cuvinte influenţează formele şi procedeele de îmbogăţire a vocabularului general, şi determină legile interne ale dezvoltării lui istorice»[1] şi că «pe baza fondului principal lexical, sub influenţa stimulelor şi impulsurilor pornind de la el se îmbogăţeşte vocabularul...»[2].

Totuşi nu trebuie să se creadă că nu există şi altă posibilitate. Cu sufixele şi prefixele vechi se formează mai ales derivate de la elemente din fondul principal; de asemenea cu sufixe noi, formate printr-un accident, de exemplu prin falsă despărţire (după un cuvînt ca *fruit-ier* «fructifer», «fructar», în care *-t-* aparţine rădăcinii, s-au format în franţuzeşte derivate ca *bijou-tier*, unde *-t-* nu mai aparţine rădăcinii, deci sufixul a devenit *-tier* în loc de *-ier)*. Dar sufixele împrumutate intră de obicei în limbă împreună cu cuvintele străine pe care le-au format, şi multă vreme ele nu produc cuvinte indigene [3]. De exemplu în romîneşte sufixul *-abil, -ibil* apare în cuvinte ca *lavabil* (nu *spălabil)*, *comestibil* (nu *mîncabil)*, *divizibil* (nu *împărţibil)* şi numai după multă vreme au început să apară rare derivate de la cuvinte romîneşti: *lăudabil, plătibil.* Există sufixe pe care vorbitorul le simte ca străine, aşa încît formează cu ele cuvinte derivate numai de la rădăcini străine, indiferent dacă aparţin limbii din care provine sufixu sau alteia (am dat altă dată, pentru aceasta, exemple din diverse limbi). Bineînţeles, toate aceste fapte afectează numai periferia vocabularului. Treptat însă, sufixele noi, sau dispar, sau ajung să se generalizeze, afectînd şi rădăcinile din fondul principal. Se dă, prin urmare o luptă între sufixele noi şi cele vechi, din care în majoritatea cazurilor ies învingătoare acestea din urmă.

Concurenţa apare însă şi între derivate şi cuvintele de bază. Există, după cum s-a mai spus, derivate care pătrund în fondul principal, alături de forma de bază, iar cîteodată izgonind forma de bază, făcînd-o să iasă chiar din vocabularul activ. M. Gurîceva[4] arată că în franţuzeşte cuvîntul bază *mont*

---

[1] V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 169.

[2] Ibidem, p. 176. Am modificat aici traducerea tipărită, care se abate prea mult de la original.

[3] A se vedea V. M. Jirmunski, «Voprosî iazîkoznaniia», 1953, nr. 1, p. 128 şi 129.

[4] M. Gurîceva, art. cit., p. 14 şi urm.

« munte » nu se mai întrebuințează de loc cu sensul lui principal, fiind înlocuit de derivatul *montagne* (de asemenea derivatul *monter* « a urca » este în fondul principal). Astfel întărirea derivatului poate însemna în același timp întărirea cuvîntului bază, dar poate însemna și slăbirea sau izgonirea lui. Acest din urmă fapt se întîmplă atunci cînd derivatul aparține aceleiași categorii gramaticale ca și cuvîntul bază. Două tipuri sînt mai frecvente: diminutivele și verbele formate cu prefix. Mai ales în trecerea de la limba latină la limbile romanice se observă multe cazuri de acestea: rom. *ureche, vechi* ș.a. reproduc diminutivele latine *auricula, uetulus*, nu formele simple *auris, uetus*; *a coase* provine din forma cu prefix *con-suo*, nu din cea simplă *suo*, care nu s-a păstrat; verbul latin *fligo* « a lupta » a fost gonit din limbă de formele cu prefix ca *infligo, confligo* etc.

Iată exemple de cuvinte care, în decursul istoriei limbii romîne, au dispărut din fondul principal, sau chiar din limbă, fiind înlocuite de formații cu prefixe: *la (spăla), cinge (încinge), tinde (întinde*; *tinde* a fost reluat în secolul al XIX-lea, sub influența neolatină, dar n-a reintrat în fondul principal), *osebi (deosebi)*. Există și cazuri cînd derivatul aparține altei categorii gramaticale decît cuvîntul bază, dar aceste cazuri sînt mai rare: *mărit* « bărbat, soț » a dispărut, iar derivatul lui, *a mărita*, este în fondul principal (categoria a doua). Alte cazuri unde derivatul e mai solid decît cuvîntul bază: *zdrobi (drob), iernatic (ierna), infirmerie (infirm)*; acest din urmă exemplu, cuvînt recent, nu este în fondul principal.

Un interes aparte trezesc formațiile regresive. Este vorba de cuvinte formate nu prin adăugarea unui afix la rădăcina altui cuvînt, ci, dimpotrivă, prin suprimarea unui afix. Bunăoară verbul latin *sculpo* (de unde vine *a sculpta)* este refăcut din forma cu prefix *in-sculpo* (forma primitivă era *scalpo*, iar schimbarea lui *a* în *u* se justifică numai în forma cu prefix). Exemplele romînești sînt în general substantive derivate de la verbe prin suprimarea sufixului verbal. La bază stă un proces de analogie: deoarece alături de substantivul *roată* avem verbul derivat *roti*, alături de *iarnă* este *ierna*, se naște în mintea vorbitorului ideea că orice verb trebuie să aibă pe lîngă el un substantiv din aceeași familie, fără un sufix special; de aceea pe lîngă un verb ca *goni* (de origine slavă), apare substantivul *goană* (care nu există în slavă). Asemenea cazuri avem extrem de numeroase în romînește, în special de la verbe din fondul principal, ceea ce se explică prin locul preponderent pe care îl ocupă verbul față de substantiv, așa cum am arătat mai sus. De multe ori, dintr-o familie veche, substantivul s-a pierdut și a rămas numai verbul, de la care s-a format apoi un nou substantiv postverbal. Astfel latinul *laus* « laudă » nu s-a păstrat, ci numai derivatul lui, *laudare*, devenit în romînește *a lăuda*, de la care s-a format apoi un nou substantiv, postverbal, *laudă*. Dintre *nea* și *ninge*, este evident că verbul este mai viabil.

Pentru a se putea vedea cît de important este în limba noastră procedeul formării regresive a substantivelor de la verbe, dau mai jos lista formațiilor de acest fel, pornind numai de la verbe din fondul principal:

alerg
alint
altoi
apăs
arunc
astîmpăr
auz

blestem
botez

casc
ceartă
chibz
cioplea
cită
cînt
cîștig
cîștigă
clipă
clocă
cobor
cocă
comandă
crez
cuget
curm

darmă
dogoare
dogor
dovadă
dreg
ducă

făgadă
fulger

goană
grabă
grai
greș

izbă

înconjur
îndemn
înec
înot
întunec
învăț
joacă
jur

laudă

lipsă
loavă
lucru
lumină

mestec
mijă
miros
mustru

năvală

odihnă
omor

pază
păstru
pîndă
pîră
plac
plimb
plută
poarnă
port
poruncă
prăpăd
prăval

pripă
proptă
pup

reazem
risipă
rîmă
rugă
rugină
rușine

sărut
scaldă
scapă
schimb
scutur
seamăn
simț
socoată
sorb
sprijin
supăr
suspin

șoaptă
șuier

tăgadă
tăval
teamă
toacă
trai
treier
tremur
trîntă
trudă
tun
turbă

ură
usuc

vatăm
văz
veghe

zbor
zbucium
zburdă
zdruncin
zgîrci

Am numărat în total 115 cuvinte, cifră enormă, dacă ne gîndim că numărul total al verbelor din fondul principal este de 408: 28,19 la sută din verbe au lîngă ele cîte un substantiv postverbal (trebuie să notez însă că pentru două verbe am găsit cîte două postverbale: *a cîștiga* și *a dogori*, ceea ce modifică puțin procentul). Dar nu garantez cîtuși de puțin că lista e completă, dimpotrivă, pot adăuga imediat cuvinte care n-au fost incluse. Am căutat numai postverbale pentru verbele din lista fondului principal; pe de o parte însă există verbe din fondul principal care au alături forme cu prefix, și acestea la rîndul lor au un derivat, substantiv postverbal, de exemplu de la *veghea* este *priveghea*, iar de la acesta *priveghi*; pe de altă parte, în listă figurează un adjectiv sau un substantiv, de la acesta e derivat un verb, care nu figurează pe listă, iar de la verb, un substantiv postverbal, de exemplu de la *creț*, *încreți*, apoi *încreț*; de la *gheață*, *îngheța*, *dezgheța*, apoi *îngheț*, *dezgheț*. Exemplele de felul acesta sînt numeroase, și nu au fost adunate în lista de mai sus.

Pentru a ne da seama de mărimea proporției de postverbale, trebuie să adaug că nu de la toate cele 408 verbe din fondul nostru principal era posibil să se formeze substantive postverbale. Unele din ele au fost moștenite împreună cu un substantiv postverbal gata făcut, de exemplu *durea-dor*, *fugi-fugă*, *lupta-luptă*, *păpa-papă*. Altele au fost împrumutate, în special din slavă, de asemenea împreună cu un substantiv: *clădi-cladă*, *croi-croi*, *hrăni-hrană*, *nimeri-nemară*, *otrăvi-otravă*, *pedepsi-pedeapsă*, *rezerva-rezervă* etc., indiferent, din punctul de vedere care ne interesează acum, dacă mai vechi e verbul sau mai vechi e substantivul; esențialul este că substantivul exista, prin urmare limba romînă nu mai putea să-l formeze. Substantivul a putut fi împrumutat separat de verb: *a sufla* este moștenit, iar postverbalul *suflu* e recent, împrumutat din franțuzește. Alteori verbul nostru este el însuși derivat de la un substantiv, care nu intră în fondul principal: *atîrna* (de la *tîrn)*, *boci* (de la *boace)* (*cerca* e derivat latin de la *cerc*, și amîndouă au fost admise în fondul principal romîn). In sfîrșit, caz mult mai frecvent, de la verb există un substantiv creat cu sufix (supin sau infinitiv lung), de exemplu *adaos*, *alegere*, ceea ce face inutilă crearea unui substantiv postverbal. In toate aceste cazuri deci, ar urma să scădem verbul respectiv din lista totală a verbelor, cînd stabilim proporția celor care au postverbale. Astfel procentul ar fi mult mai mare decît cel arătat.

Față de derivatele cu sufixe și prefixe, derivația regresivă are avantajul că economisește materialul lingvistic, formînd cuvinte scurte, comode; nu e deci de mirare că e mult folosită de poeți. Derivatul postverbal e mai strîns legat de cuvîntul bază, mai apropiat de el decît unul cu afix. Prin formarea unui derivat regresiv, familia se îmbogățește mai mult decît prin formarea unui derivat cu afix: derivatul regresiv face impresia că e cuvînt primar, ia în general aspectul de cuvînt vechi, capătă mai repede importanță în limbă, poate da mult mai ușor derivate decît unul care are deja un sufix și este relativ prea lung. Se ajunge astfel ca familia să aibă în aparență două vîrfuri, două centre de iradiere și astfel poziția ei este întărită. Derivatul postverbal poate ajunge chiar să înlocuiască în centrul familiei verbul primar, dînd impresia că acesta din urmă este derivatul. Astfel am trecut pe lista fondului principal pe *măcelar*, nu pe *măcelări*, deși substantivul e postverbal, și verbul e anterior lui (format de la *măcel)*. Uneori nici specialiștii nu cunosc filiația cuvintelor sau nu sînt de acord asupra ei, de exemplu *păs* vine de la *a păsa*, sau invers?

S-ar putea părea că există o contradicție în spusele mele: verbul este mai important în limbă, de aceea se formează de la el un derivat substantiv, dar acesta ajunge să ia locul verbului. Contradicția e numai aparentă: din cauză că verbul este mai abstract decît substantivul, el ocupă într-adevăr un loc mai important; dar vorbitorul simte nevoia de a avea un substantiv alături de verb, sau chiar înaintea lui, de aceea își fabrică acest substantiv.

Vocabularul se mai îmbogăţeşte prin schimbarea categoriilor gramaticale ale cuvintelor: un substantiv capătă şi valoare de adjectiv sau invers etc. In felul acesta nu se adaugă material sonor nou, dar se măreşte conţinutul cuvintelor, se produc noi sensuri şi noi mijloace de a exprima noţiunile. Cel mai mult se îmbogăţesc în felul acesta cuvintele din fondul principal. Procedeul nu are numai avantaje. In general bogăţia de înţelesuri îşi are şi neajunsurile ei: cuvîntul începe să fie vag, să dea naştere la confuzii. Deci îmbogăţirea cu sensuri noi şi înmulţirea categoriilor gramaticale cărora le aparţine un cuvînt nu poate merge prea departe.

Problema aceasta este acută în limbile lipsite de flexiune. In limbile monosilabice, cuvintele nu pot avea familie. Se înmulţesc valorile fiecărui cuvînt, care poate îndeplini diverse funcţiuni sintactice, şi ca urmare trebuie să intre în fondul principal mult mai multe cuvinte, dar mai slabe, mai puţin diferenţiate faţă de masa vocabularului, decît în limbile flexionare. Defectul acesta îl are în mare parte şi limba engleză, despre ale cărei mult trîmbiţate « merite » vom avea ocazia să vorbim mai departe.

Au rămas să fie discutate cuvintele compuse. Prin cuvinte compuse înţeleg numai cuvintele formate din două sau mai multe elemente care au şi existenţă independentă, sînt cuvinte de sine stătătoare, prefixele trecînd, aşa cum s-a văzut, la derivare. Două sau mai multe cuvinte, fiind legate strîns între ele, ajung să exprime o singură noţiune. Cîteodată sfîrşitul celui dintîi este modificat într-un fel oarecare pentru a se stabili legătura cu cel de-al doilea, astfel încît se creează chiar caracteristici pentru sfîrşitul primului termen al compuselor (în latineşte *-i-*, ca în *uni-lateral*, în greceşte *-o-*, ca în *biblio-tecă*, în ruseşte *-o-* şi *-e-* ca în само-вар, огне-мёт « aruncător de foc »). Sînt limbi care fac foarte mare uz de procedeul compunerii, ajungînd să exprime idei complicate cu ajutorul compuselor cu mai mulţi termeni (de exemplu limba sanscrită). Mult folosită este compunerea în greacă, în rusă, în germană, în maghiară etc. Puţin folosită este în latină, în romînă, în franceză.

Iată cîteva exemple romîneşti: *altădată, altceva, altfel, anţărţ, astfel (ast* singur nu există, numai *ăst), ălalt, batjocură, binefăcător, binevoi, botgros, bucălat, bunăvoinţă, burtă-verde, coate-goale, codobatură, locţiitor, mărinimie.*

Limbile care au cuvinte compuse dezvoltă de obicei larg procedeul calculului, despre care s-a vorbit mai sus. De exemplu, după modelul grecescului ναυ-αγία, a fost copiat latinul *nau-fragium*; după acesta, s-au format germ. *Schiff-bruch*, rus. корабле-крушение, magh. *hajó-törés* etc., pe cînd limbile fără compuse, ca romîna şi franceza, sînt silite să împrumute cuvîntul latin gata făcut (rom. *naufragiu*, fr. *naufrage)*, care în aceste limbi este simţit ca un corp străin. Latiniştii noştri din secolul trecut au încercat să înlocuiască cuvintele nelatineşti prin

compuse, să zică de exemplu *de-gît-legău* pentru «cravată», dar încercarea lor a eşuat în mod lamentabil.

Limbile care formează uşor cuvinte compuse au în general un vocabular foarte bogat, cu atît mai mult cu cît în principiu orice cuvînt poate intra în compunere cu toate celelalte şi nici un dicţionar nu poate cuprinde toate combinaţiile posibile. Ceea ce în alte limbi se redă adesea prin derivate cu sufixe sau prin locuţiuni, în aceste limbi este exprimat prin cuvinte compuse. Astfel, faţă de *lingvistică* al nostru, derivat (nu în romînă, de altfel, căci cuvîntul a fost împrumutat de noi gata făcut) de la lat. *lingua* « limbă », rusa are pe языко-знание, germana pe *Sprach-wissenschaft*, maghiara pe *nyelv-tudomány*, care sînt toate compuse dintr-un prim element care înseamnă « limbă » şi un al doilea care înseamnă « ştiinţă ». Faţă de *urechelniţă* al nostru, derivat de la *ureche* (cu un sufix de origine slavă), rusa are pe ухо-вёртка (format din ухо « ureche » şi вертеть « a răsuci »), germana pe *Ohr-wurm* (din *Ohr* « ureche » şi *Wurm* « vierme »), iar maghiara pe *fül-bemászó* (din *fül* « ureche » şi *bemászni* « a se furişa »).

Există şi compuse formate nu din cuvinte întregi, ci din fragmente de cuvinte, mai adesea din iniţiale. Acest procedeu a apărut la noi în secolul trecut, dar a luat foarte mare dezvoltare numai după eliberarea ţării noastre, sub influenţa limbii ruse (în rusă, procedeul cunoaşte o mare favoare de la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie încoace): *Sovromtransport*(« Transporturi sovieto-romîne »), MIS (« Ministerul învăţămîntului superior »). Formaţiile de felul acesta, dacă durează (ceea ce depinde în primul rînd de durabilitatea noţiunilor pe care le exprimă), pot deveni cuvinte la fel cu cele obişnuite şi pot chiar da derivate cu sufixe: de la CFR avem pe *ceferist*, *ceferiadă*. Pînă acum, asemenea cuvinte n-au intrat în fondul principal, deoarece au fost mereu schimbate.

Cînd un cuvînt este frecvent în compunere, se poate întîmpla să se transforme în sufix (dacă e folosit ca al doilea termen al compunerii) sau ca prefix (dacă apare ca prim termen al compunerii). Astfel grecescul vechi φίλος «prieten» a devenit pentru noi sufix în *slavofil*, *francofil*, şi prefix în *filorus*, *filogerman*.

Se poate întîmpla ca un element de derivare să se transforme în element de compunere, lucru ce-i drept rar: latinescul *omnibus*, cuvînt simplu, este un dativ plural care înseamnă « pentru toţi ». Deoarece rădăcina *omni-* era cunoscută (din *omnipotent*, *omnivor* etc.), *-bus* a fost luat drept un sufix care înseamnă « vehicul », şi astfel s-au creat cuvinte ca *auto-bus*, *aero-bus* etc., unde *-bus* este realmente sufix. Englezii au început să zică, în loc de *omnibus*, numai *bus* simplu, care astfel a devenit cuvînt independent; prin urmare atunci cînd se pronunţă cuvintele în întregime, *omnibus*, *autobus* etc. apar pentru vorbitor ca nişte compuse. Mult mai frecvent este cazul contrar, transformarea unui compus în cuvînt simplu, mai ales atunci cînd e împrumutat de o limbă străină, care nu-i

poate recunoaşte prin analiză elementele. Astfel, pentru noi, apar cuvinte simple vechile compuse *filo-zof* (din greaca veche, « iubitor de înţelepciune »), *ceaslov* (din vechiul slav часо-словъ, calc după grecescul ὡρο-λόγιον « care spune orele »), *glaspapir* (din germ. *Glas-papier* « hîrtie de sticlă »), *borviz* (din magh. *bor-víz* « apă de vin »).

Cuvintele compuse au un dezavantaj: sînt adesea foarte lungi, caracteristică izbitoare a cuvintelor germane, maghiare, ruse etc. Au însă multe şi mari avantaje: permit formarea uşoară a calcurilor (vezi exemplele de mai sus) şi prin aceasta evită împrumutarea de material fonetic străin. Noi am împrumutat din franţuzeşte cuvinte care conţineau sunete necunoscute limbii noastre (*ñ*, *ü*, *ö*) şi, atunci, sau am deformat sunetele ca să le putem pronunţa, sau, într-o etapă următoare, am început să pronunţăm sunetele străine, deformînd astfel sistemul fonologic al limbii noastre. (Astăzi, cuvintele de jargon încep să fie părăsite, şi prin aceasta slăbesc şi dispar şi sunetele străine, împrumutate odată cu ele.) Limbile care au cuvinte compuse împrumută mai puţin cuvinte străine, ele preferă să traducă elementele componente, folosindu-se astfel de substanţa proprie. De exemplu, în timp ce noi zicem *oxigen*, cuvînt pe care nu-l putem analiza, căci l-am împrumutat gata făcut, ruşii zic кисло-род, unde primul element traduce pe grecescul ὀξύς « acru », iar al doilea, pe grecescul γεν- « care dă naştere », şi astfel limba rusă nu a introdus nici o silabă nouă cînd a adoptat acest cuvînt.

Lingvistul francez A. Meillet (şi, după el, şi eu) spunea adesea că termenii tehnici sînt cu atît mai buni cu cît sînt mai abstracţi, adică mai puţin transparenţi în ce priveşte originea lor: romînescul *oxigen* are exact sensul pe care i-l dă manualul de chimie din care aflăm despre el, pe cînd germanul *Sauer-stoff*, în afară de sensul ştiinţific de « oxigen », îl are şi pe acela pe care-l ghiceşte vorbitorul, cunoscînd părţile lui componente (*sauer* « acru », *Stoff* « materie »), şi acest sens nu e corect: oxigenul nu e acru. Argumentul este specios, dar el nu are atîta valoare cît faptul că orice rus reţine uşor pe кислород, orice german reţine uşor pe *Sauerstoff*, în timp ce copilului romîn îi trebuie multă osteneală ca să înveţe pe *oxigen*, care nu-i aduce aminte de nimic cunoscut dinainte.

La aceasta se adaugă faptul că termenii străini, abstracţi, rămîn puţină vreme atît de exacţi, adică denumesc puţină vreme numai noţiunea ştiinţifică pentru care sînt întrebuinţaţi, şi fără să o denatureze. Repede ei sînt aplicaţi şi la alte noţiuni tehnice, capătă sensuri figurate, şi deci exactitatea denumirii scade. Iată cuvîntul străin (vechi grec) *proteză*, al cărui sens primitiv este « punere înainte »; el a fost întrebuinţat pentru a denumi operaţia chirurgicală prin care se înlocuieşte un membru pierdut; apoi a fost folosit şi de dentişti pentru înlocuirea unui dinte; pe urmă *proteză* a început

să numească şi piesele adăugate; iar lingviştii numesc *proteză* adăugarea unei vocale la începutul unui cuvînt (de exemplu *a* în *alămîie*). Iată deci că termenul nu mai este chiar atît de precis delimitat, că pot avea loc confuzii aproape tot aşa ca la un termen format prin calc.

Compunerea cuvintelor are marele avantaj că sporeşte familiile cuvintelor vechi în loc să introducă termeni noi. Astfel, pentru a relua exemplul de mai sus, în timp ce noi am introdus în limbă, în masa vocabularului, un element nou, *oxigen*, rusa şi germana, creînd compusele кислород şi *Sauerstoff*, n-au introdus nici un cuvînt nou, dar au întărit familiile a două cuvinte care făceau parte de mai înainte din fondul lor principal: кислый şi род pe de o parte, *sauer* şi *Stoff* pe de alta. In limba rusă sînt 6.500 de cuvinte radicale (nederivate)[1]. In romîneşte am găsit peste 10.000, deşi vocabularul romîn e mult mai restrîns decît cel rus. Astfel compunerea, fiind un element de întărire a cuvintelor din fondul principal, este în acelaşi timp un element de stabilitate a vocabularului şi implicit al limbii. Desigur, se pot forma şi se formează compuse şi din cuvinte care nu fac parte din fondul principal, dar mult mai rar (după cum şi derivatele de la aceste cuvinte sînt mai puţin numeroase). Se poate deci întîmpla ca şi unele cuvinte din masa vocabularului să fie întărite prin formarea de compuse. Aceasta nu constituie un rău, de vreme ce este necesar să intre şi elemente noi în fondul principal, care nu poate rămîne etern acelaşi. Dar una este să fie întărit din cînd în cînd un element din masa vocabularului, cu perspectiva de a fi primit cîndva în fondul principal, şi alta să fie introduse masiv cuvinte noi în masa vocabularului, cum s-a întîmplat la noi. Subliniez că de obicei ambele elemente ale compusului fac parte din fondul principal, deci prin crearea unui singur cuvînt sînt întărite două familii vechi.

Prin urmare limbile cu compunere bogată au în general un fond principal mai compact, mai bine delimitat şi mai solid, chiar dacă eventual este mai puţin numeros. Iar cuvintele compuse care nu intră în fondul principal îmbogăţesc masa vocabularului cu elemente noi, care fac inutilă împrumutarea de elemente străine. Aşa dar compunerea este un element pozitiv, un element care dă tărie şi stabilitate limbii.

O ultimă problemă în legătură cu formarea cuvintelor: raportul între cuvintele scurte şi cuvintele lungi în fondul principal. Se înţelege de la sine că nu ne aşteptăm să găsim prea multe cuvinte lungi în listele mele, de vreme ce nu am inserat derivatele decît acolo unde nu era vizibilă legătura cu un cuvînt simplu. Prin urmare, din acest punct de vedere, statistica şchioapătă. Dar cazurile de derivate care ar fi trebuit să intre în listele mele alături de

[1] Vezi M. N. Peterson, «Voprosî iazîkoznaniia», 1952, nr. 5, p. 77.

cuvintele bază nu sînt prea frecvente, prin urmare rezultatele statisticii aşa cum am întocmit-o eu nu sînt prea departe de adevăr.

In principiu, cuvintele scurte sînt preferabile celor lungi: cuvintele scurte fac economie de substanţă fonetică, fac şi economie de timp (să ne gîndim la pronunţarea unui monstru englezesc de felul lui *educationability* (transpus exact ar suna în romîneşte « educaţionabilitate ») sau franţuzesc ca *révolutionnarisation* (adică « revoluţionarizare »). Apoi, şi acesta este un motiv pentru care cuvintele lungi nu sînt prea numeroase în fondul principal, una dintre condiţiile de admitere a cuvintelor în fondul principal este prezenţa a numeroase derivate, şi este greu să formezi derivate cu afixe de la cuvinte care şi fără să le mai adaugi nimic comportă silabe numeroase. Chiar pentru a înţelege sensul lor trebuie să faci adesea un efort de gîndire.

Nu e vorbă, şi faptul de a fi prea scurte este un defect pentru cuvinte, care riscă să se piardă în vorbire dacă sînt compuse dintr-o singură silabă, şi aceea scurtă. De aceea avem numeroase exemple de cuvinte scurte înlocuite de derivate. In franţuzeşte, în special, exemplele de acest fel abundă, cum am arătat şi mai sus: fr. *soleil* « soare » nu reproduce pe lat. *sol*, ci un diminutiv al acestuia, *soliculus*, deşi în ce priveşte conţinutul nu era nici un motiv să se folosească un diminutiv pentru noţiunea de « soare ».

Am cercetat cuvintele din listele mele, din punctul de vedere al numărului silabelor, luînd toate cuvintele în forma în care se găsesc pe liste. Am găsit astfel în categoria întîi 247 de monosilabe, 513 bisilabe şi 189 de trisilabe. In categoria a doua, 52 de monosilabe, 91 de bisilabe şi 67 de trisilabe. In categoria a treia, 39 de monosilabe, 97 de bisilabe şi 92 de trisilabe. După cum se vede, primul loc îl ocupă peste tot bisilabele. Nu este întîmplător faptul că, în categoria a treia, cea mai discutabilă, cuvintele de trei silabe au căpătat importanţă numerică: este şi acesta un semn că aceste cuvinte sînt cele mai puţin îndreptăţite de a figura pe listă.

Pentru a uşura controlul cifrelor, dau tabloul complet pe litere:

CATEGORIA I-a

	1 sil.	2 sil.	3 sil.	4 sil.	5 sil.	Total
A	7	21	32	—	—	60
Ă	2	—	—	—	—	2
B	8	19	3	—	—	30
C	35	49	14	—	—	98
D	18	14	4	1	—	37
E	3	1	1	—	—	5
F	11	25	4	—	—	40
G	10	13	5	—	—	28

(continuare)

CATEGORIA I-a

	1 sil.	2 sil.	3 sil.	4 sil.	5 sil.	Total
H	1	2	—	—	—	3
I	3	11	2	—	—	16
Î	2	10	31	8	—	51
J	4	2	1	1	—	8
L	10	21	9	—	—	40
M	11	37	11	1	—	60
N	9	20	4	—	—	33
O	9	11	5	—	—	25
P	22	66	21	1	—	110
R	7	13	10	1	—	31
S	36	62	20	2	—	120
Ș	7	8	1	—	—	16
T	10	34	7	—	—	51
Ț	—	6	—	—	—	6
U	4	18	4	—	—	26
V	13	38	—	—	—	51
Z	5	12	—	—	—	17
	247	513	189	15	—	964

CATEGORIA a II-a

	1 sil.	2 sil.	3 sil.	4 sil.	5 sil.	Total
A	1	6	2	1	—	10
B	4	5	—	—	—	9
C	4	22	12	—	—	38
D	2	6	4	—	—	12
E	—	1	4	—	—	5
F	—	6	4	—	—	10
G	3	2	1	—	—	6
H	—	—	1	—	—	1
I	—	1	—	—	—	1
Î	—	—	7	2	—	9
J	2	—	—	—	—	2
L	2	1	2	1	—	6
M	6	5	4	—	—	15
N	1	3	—	—	—	4
O	1	3	—	—	1	5
P	5	8	9	—	—	22
R	1	4	3	—	1	9
S	5	8	9	—	—	22
Ș	—	—	1	—	—	1
T	—	3	—	1	—	4
Ț	3	1	—	—	—	4
U	2	—	—	—	—	2
V	9	2	—	—	—	11
Z	1	4	4	—	—	9
	52	91	67	5	2	217

CATEGORIA a III-a

	1 sil.	2 sil.	3 sil.	4 sil.	5 sil.	Total
A	1	2	10	3	—	16
B	2	9	6	—		17
C	8	19	6	—	—	33
D	—	1	5	1	—	7
E	—	—	1	1	—	2
F	3	3	9	2	—	17
G	2	5	1	—	—	8
H	—	—	—		—	—
I	2	—	3	—	—	5
Î	—	1	—	1	—	2
J	2	—	—	—	—	2
L	2	2	1	—	—	5
M	3	9	9	—	—	21
N	2	2	1	1	—	6
O	—	3	4	—	—	7
P	1	12	11	1	—	25
R	—	5	5	—	—	10
S	6	12	9	—	—	27
Ş	1	—	2	—	—	3
T	2	3	6	—	—	11
Ţ	1	2	—	—	—	3
U	—	2	2	—	—	4
V	1	4	—	—	—	5
Z	—	1	1	—	—	2
	39	97	92	10	—	238

După cum se vede, cuvintele de patru şi cinci silabe constituie o raritate. Socotesc interesant să dau lista lor completă:

adăuga + | familie + | îngădui | + mămăligă | rădăcină
alcătui + | făgădui + | + întîmpina | | + revoluţie
ameninţa + | | întuneca | naţiune + |
+ astîmpăra | împresura + | întuneric | | sănătate
| împreună | înţelege | + odinioară | sărbătoare
deosebi | înainte | | |
duminică + | înăuntru | jumătate | prăpastie + | + tăgădui
| înconjura | | primejdie |
executa + | + îndupleca | + lumînare | |

Bate la ochi de la început numărul mare de verbe formate cu prefixul *în-*, *îm-* (11 din 32; *îngădui* a fost numai prin analogie clasat între cuvintele cu

prefixul *în-*, iar originea lui *întuneca* e necunoscută; mai trebuie remarcat că şi printre cuvintele de trei silabe cele începătoare cu *în-* formează un procent însemnat în categoria întîi), apoi cu prefixul latin *ad- (adăuga, astîmpăra, odinioară)*, apoi relativ numeroase cuvinte internaţionale, de origine recentă deci în limba noastră. Avem de-a face aici cu elemente destul de puţin fixate în fondul nostru principal.

Inainte de a face alte comentarii asupra repartiţiei cuvintelor de una, două şi trei silabe, e necesar să arăt care este situaţia, din acest punct de vedere, a cuvintelor de origine latină care nu au intrat sau au ieşit din fondul principal al limbii noastre. Lista lor se găseşte la p. 204 şi 210, iar totalul lor e de 327 (cu cele auxiliare). Repartiţia este următoarea: de o silabă, 51; de două silabe, 141; de trei silabe, 116; de patru silabe, 19. Iată acum situaţia în procente a celor trei categorii:

	1 sil.	2 sil.	3 sil.	4 sil.	5 sil.	Total
categ. I	25,62	53,22	19,61	1,56	—	100,01
categ. II	23,96	41,94	30,88	2,30	0.92	100,00
categ. III	16,38	40,75	38,66	4,20	—	99,99
1+2	25,32	51,14	21,68	1,69	0,17	100,00
1+2+3	23,82	49,40	24,52	2,11	0,14	99,99

Din examinarea procentelor se desprind următoarele constatări:

1. Cele mai frecvente, atît în total cît şi în fiecare categorie în parte sînt cuvintele de două silabe; cele de o singură silabă sînt prea scurte, iar cele de trei silabe încep să fie prea lungi.

2. Procentul cuvintelor de o singură silabă scade constant de la categoria întîi la a treia (în categoria întîi ele sînt chiar mai numeroase decît cele de trei silabe, ceea ce se explică în parte prin prezenţa a relativ numeroase instrumente gramaticale monosilabice). Cuvintele lungi, de trei şi patru silabe, cresc în frecvenţă de la categoria întîia la a treia (facem abstracţie de cele două cuvinte de cinci silabe, care constituie un accident). Aceasta ne arată că cuvintele lungi, chiar începînd cu cele de trei silabe, sînt mai puţin potrivite şi deci mai puţin solid instalate în fondul principal decît cele scurte. Această constatare mă îndeamnă să subliniez încă odată rolul important al derivaţiei regresive.

FONETICA

Fonetica este în legătură nemijlocită cu întregul vocabular, căci ea furnizează sunetele din care se alcătuiesc cuvintele. Aceste sunete sînt susceptibile

de a se schimba în timp şi spaţiu. Ne vom interesa deci de modificările fonetice produse în decursul istoriei limbii şi de raporturile dintre diversele pronunţări regionale şi pronunţarea limbii naţionale.

Există schimbări fonetice care constituie efecte ale legilor interne de dezvoltare a limbii şi care îmbrăţişează întregul vocabular. Astfel *a* neaccentuat latin, cu excepţia iniţialei cuvintelor, a devenit în romîneşte *ă* în toate cuvintele unde se găsea acest sunet la o anumită epocă. In felul acesta limba romînă a fost dotată cu un nou fonem, *ă*. Vocalele lungi şi scurte din latineşte s-au contopit, ceea ce a avut ca efect că, în loc de zece foneme vocalice, limba noastră a rămas numai cu cinci (numărul lor a crescut apoi, prin introducerea lui *ă* şi *î*). Orice *l* muiat din vechea romînă a dispărut în romîna modernă, pe întreg teritoriul ţării, deci şi în acest caz numărul fonemelor a scăzut cu o unitate. In toate aceste cazuri, schimbările s-au produs la fel în cuvintele din fondul principal şi în cele din masa vocabularului, de exemplu *l* muiat a dispărut din *l'ierta* (devenit *ierta*, cuvînt din fondul principal), ca şi din *l'iŕe* (devenit *ie*, cuvînt din masa vocabularului). In toate aceste cazuri, cuvintele din fondul principal nu se deosebesc prin nimic de cele din masa vocabularului, schimbările efectuîndu-se simultan şi pe nesimţite în toate cuvintele. Nu avem nici un motiv să credem că schimbările s-ar fi produs întîi în cuvintele din fondul principal sau în cele din masa vocabularului.

Există şi schimbări brusce, produse prin introducerea de sunete împrumutate din limbi străine. De exemplu limba romînă, după ce a pierdut orice urmă de *h* latin, a împrumutat cuvinte slave care comportau acest fonem *(haină, hrană, suhat* etc.). Incetul cu încetul, fonemul a pătruns în limbă şi astăzi noi îl folosim în mod curent. Se înţelege de la sine că *h* a apărut în cuvinte din masa vocabularului, deoarece nu se poate admite că un neologism intră dintr-o dată în fondul principal. Dar constatăm că nici pînă astăzi fonemul nu a putut pătrunde adînc în fondul principal: pe listele stabilite de mine au intrat numai patru cuvinte începătoare cu *h*, patru cu un *h* interior *(odihni, tihnă, tîlhar, zahăr)* şi unul cu *h* final *(duh)* (bineînţeles, nu am pus la socoteală acele cuvinte unde *h* este un simplu semn ortografic, ca în *cheie*, şi nu corespunde unui fonem *h)*. (Trebuie să adaug că *h* este un fonem recent şi în limbile slave [1].) Aceste fapte aruncă o vie lumină asupra transformării lui *h* în *f*, în cuvinte ca *marfă, năduf, poftă, vîrf* etc. şi ne fac să credem că palatalizarea lui *f* (în cuvinte ca *fier*, pronunţat regional *x'er)* nu poate fi prea veche.

Din cele arătate reiese că fondul principal lexical este un element de conservare şi în domeniul foneticii. Desigur pînă la urmă *h* s-a impus în limba noastră, deşi nu e prea răspîndit. Dar alte foneme nu izbutesc să se menţină. In anii

[1] Vezi P. S. Kuznețov, «Voprosî iazîkoznaniia», 1952, nr. 5, p. 42.

dintre cele două războaie mondiale, au pătruns în limba noastră, o dată cu numeroase franţuzisme, şi sunete specifice limbii franceze şi inexistente mai înainte în romîneşte: *ü* (ca în *alüră*), *ö* (ca în *dizör*), *ñ* (ca în *lorñon*) etc. Bineînţeles, toate aceste cuvinte au rămas în afara fondului principal al limbii noastre, ba ele au chiar un pronunţat caracter de jargon. De aceea astăzi sînt din ce în ce mai puţin întrebuinţate şi se poate prevedea că în curînd vor fi numai o amintire. Neizbutind să pătrundă în cuvinte din fondul principal, sunetele noi vor dispărea fără urmă. Deci graţie fondului principal, prind şi se dezvoltă acele modificări care sînt în acord cu legile interne de dezvoltare a limbii, iar dintre sunetele împrumutate, numai acelea care ne vin prin cuvinte necesare şi importante pentru întreg poporul. In general, stabilitatea fonemelor depinde de stabilitatea fondului principal lexical şi a structurii gramaticale [1].

Alta este situaţia pronunţărilor regionale. Cînd dialectele locale şi graiurile se contopesc în sînul limbii naţionale, trebuie să se piardă şi pronunţările regionale. Incet, încet, locuitorii unei regiuni se dezvaţă de pronunţarea lor şi o adoptă pe cea a limbii naţionale. De exemplu moldoveanul renunţă la pronunţarea *barbat* şi începe să zică *bărbat*. Ardeleanul nu mai pronunţă *leje*, ci *lege* etc. Cu care cuvinte se începe prefacerea pronunţării regionale ? Evident, cu cele din fondul principal, care sînt comune limbii naţionale şi graiurilor regionale şi care revin în vorbă la tot pasul. In schimb cele pe care limba naţională nu le cunoaşte şi care sînt numai în uzul local, acelea pot continua multă vreme să fie pronunţate după fonetismul local. O cercetare cu totul sumară a Atlasului lingvistic romîn mi-a arătat că în punctul 720 *p* urmat de iod e alterat în cuvintele *pistrui*, *piept*, *suspin* şi nu e alterat în *piele*, *pipăi*, *picior*. In punctul 725, e alterat în *pistrui*, *pipăi*, *pişca*, şi nu e alterat în *piele*, *piept*, *picior*. S-ar părea deci că în general în cuvintele din fondul principal s-a adoptat pronunţarea literară, pe cînd în cele din masa vocabularului, nu. Subiectul ar merita să fie studiat printr-o anchetă pe teren.

Dacă, pentru un motiv oarecare, unul dintre cuvintele rămase cu pronunţarea regională pătrunde în limba naţională, el poate să-şi menţină şi aici particularităţile locale. De exemplu, alături de forma muntenească *tezec*, există forma moldovenească *tizic*. In limba literară a pătruns aceasta din urmă, graţie scriitorilor moldoveni (Sadoveanu şi alţii) care l-au folosit în scrierile lor.

Dacă teoria expusă aici este justă, înseamnă că în materie de graiuri regionale rolul fondului principal este contrar celui pe care-l are cînd e vorba de cuvinte de origine străină: tocmai cuvintele din fondul principal sînt cele mai dispuse să-şi modifice pronunţarea, prin urmare aici fondul principal are rolul de a grăbi procesul de unificare a limbii întregului popor.

---

[1] M. N. Peterson, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 5, p. 77.

MORFOLOGIA

Intre morfologie şi vocabular este o strînsă legătură, căci vocabularul pune la dispoziţie morfologiei materialele de care aceasta se serveşte pentru a construi categoriile de cuvinte. Gramatica şi lexicul se întrepătrund, spune V. A. Zveghinţev [1]. Ne aşteptăm deci ca şi fondul principal lexical să intre în relaţii strînse cu morfologia.

Prima problemă pe care trebuie să o ridic este aceea a cuvintelor neflexibile în fondul principal. Propriu zis, morfologia trebuie să studieze flexiunea cuvintelor, prin urmare s-ar părea că nu o interesează cuvintele neflexibile. Dar părţile vorbirii, în ansamblul lor, nu pot fi obiectul altei părţi a gramaticii decît morfologia, de aceea cele cîteva cuvinte pe care le am de spus despre elementele neflexibile ale limbii au fost clasate aici.

Nu este nevoie să insist asupra extraordinarei importanţe pe care o au în limbă cuvintele de legătură, conjuncţiile şi prepoziţiile: nu există şi nu poate exista limbă dezvoltată fără ele şi nu este posibil să rostim cîteva cuvinte care exprimă idei legate fără să ne folosim de conjuncţii şi prepoziţii. Alături de aceste părţi ale vorbirii trebuie să adăugăm adverbul, deşi el nu este peste tot şi în totul neflexibil (vezi gradele de comparaţie sintetice, de tipul rus. скоро «repede», adv., comp. скорее), şi chiar prin formarea lui după norme regulate el se apropie de cuvintele flexibile. Mă voi ocupa însă aici numai de adverbele primare, ceea ce se poate motiva fie şi prin faptul că cele derivate fac parte din familia cuvîntului lor de bază şi ca atare nu au dreptul la un loc aparte pe liste.

Cuvintele neflexibile sînt în general stabile. Mare parte dintre prepoziţiile romîneşti sînt între cele mai vechi cuvinte ale limbii noastre (*cu*, *în*, *pe* etc.). Conjuncţiile sînt în general mai noi şi ele sînt supuse unei înnoiri mai frecvente, cauzate de nevoia permanentă de a face limba mai clară şi mai precisă, de a exprima tot mai precis nuanţele care se înmulţesc pe măsură ce omul îşi îmbogăţeşte cunoştinţele şi îşi perfecţionează gîndirea. Totuşi şi printre conjuncţii sînt unele care aparţin fondului primitiv indo-european (*că*, *să* etc.). Acelaşi lucru se poate spune şi despre adverbele primare: prin însuşi faptul că nu sînt derivate în limba noastră, dacă nu sînt împrumutate (şi puţine sînt împrumutate), ele se dovedesc a fi vechi.

Am numărat 22 de prepoziţii, 16 conjuncţii şi 50 de adverbe primare (unele cuvinte aparţin în acelaşi timp la două categorii; le-am trecut o singură dată, la rolul lor principal), aproape toate în categoria întîi. In categoria a doua am clasat numai două adverbe, *adins* (la origine e locuţiune pronominală) şi *odinioară*, două conjuncţii, *deci* şi *deşi*, care se întrebuinţează astăzi mai puţin decît în trecut, şi o prepoziţie, *contra*, care încă nu se întrebuinţează prea mult;

[1] V. A. Zveghinţev, «Inostranniie iazîki v şkole», 1951, nr. 2, p.22.

în categoria a treia, numai un adverb, *aiurea*, care e pe cale să iasă din fondul principal, dacă nu a şi ieşit. In total, 88 de cuvinte, ceea ce, faţă de totalul de 1419 cuvinte, înseamnă 6,20 la sută; în categoria întîi şi a doua la un loc, faţă de totalul de 1182 de cuvinte, procentul este de 7,36, iar în categoria întîi luată a parte, procentul este de 8,50, desigur destul de însemnat. In ce priveşte originea lor, ele se repartizează astfel:

Prepoziţii. 15 sînt de origine latină, şi anume 11 cu etimologie indo-europeană *(a, asupra, către, cu, de, în, între, întru, pe, spre, sub)* şi 4 devenite prepoziţii în latineşte, dar formate din elemente de origine indo-europeană (*după, fără, la, lîngă)*; 6 formate în romîneşte, din elemente de origine latină (dintre care 5 cu etimologie indo-europeană: *din, pentru, peste, prin, printre* şi una fără etimologie cunoscută: *pînă)*.

Conjuncţii. 6 sînt de origine latină, cu etimologie indo-europeană *(că, cînd, nici, sau, să, şi)*, 8 sînt făcute în romîneşte, dintre care 7 din elemente de origine latină (şi anume 6 cu etimologie indo-europeană: *căci, ci, dacă, deci, încît, însă*, şi una împrumutată de romani din greceşte: *ori*), iar una mixtă (compusă dintr-un element de origine latină şi unul de origine necunoscută: *deşi*) şi două de origine necunoscută *(dar, de)*.

Adverbe. Aici am clasat cîteva cuvinte care cu greu pot fi recunoscute ca adverbe, dar pe care nu le-am putut clasa în altă parte *(adins, fie-, vre, zadar)*. Sînt 36 de origine latină (am introdus aici unele cuvinte care poate au fost făcute în romîneşte, din elemente latine pe care noi astăzi nu le mai avem, de exemplu *înainte*), dintre care 30 cu etimologie indo-europeană sau făcute în latineşte din elemente indo-europene *(abia, acolo, acum, adins, afară, aici, aiurea, apoi, aproape, aşa, atunci, azi, ca, chiar, cum, fie-, ieri, înainte, înăuntru, încă, încoace, încotro, îndărăt, jos, mai, nicăieri, nu, sus, unde, vre)*, 2 au origine indo-europeană discutabilă *(foarte, mîine)*, 2 au fost împrumutate de romani din greceşte *(doar, oare)*, 1 are origine mixtă (latină şi greacă, *odinioară*) şi 1 e de origine necunoscută *bine* (înrudit cu *bun*). 6 sînt făcute în romîneşte, din elemente latineşti, dintre care 4 cu etimologie indo-europeană *(cam, împreună, îndată, numai)* şi două fără etimologie în latineşte *(parcă, totuşi)*. 5 sînt de origine slavă *(ba, da, măcar, prea, zadar)*. 1 este de origine maghiară *(mereu)*. 2 sînt de origine necunoscută *(adică, iar)*.

Am arătat în altă parte cît de mult sînt întrebuinţate cuvintele de aceste feluri. Dacă proporţia lor pe liste variază între 6,20 şi 8,50, cînd citim o pagină dintr-un autor proporţia devine cu mult mai mare pentru că fiecare conjuncţie şi prepoziţie şi multe dintre adverbe apar de mai multe ori pe o pagină în care majoritatea celorlalte cuvinte nu apar de loc.

In principiu, prepoziţiile şi conjuncţiile ar trebui să nu dea naştere la derivate, dar în practică derivate de la ele există. In latineşte, de exemplu, se cunoaşte

tipul *deterior, extra, intimus* etc., derivate de la prepoziții. In romîneşte nu găsim asemenea derivate, cel puțin în limba națională. De la adverbe însă e mult mai uşor să se formeze derivate, şi exemple există şi în romîneşte *(abieluşa, acuşica, a aiura, a apropia, a împreuna, a înainta, a îndărăpta, îndărătnic* etc.) şi ele vin să întărească importanța cuvîntului de bază. Atît adverbele, cît şi prepozițiile şi conjuncțiile pot intra în compuneri, ceea ce de asemenea aduce o întărire a lor *(despre, pe la, ca şi, de la, fiindcă, poimîine, nu numai* etc.).

O ultimă întrebare: cuvintele neflexibile intră în fondul principal după ce devin instrumente gramaticale, sau devin instrumente gramaticale după ce au intrat în fondul principal? Răspunsul trebuie să fie afirmativ în ambele sensuri, căci constatăm că unele cuvinte din fondul principal se transformă în instrumente gramaticale *(lîngă*, de la adjectivul latin *longus, fără* de la substantivul latin *foris)*, sau că instrumente noi rezultă din unirea a două vechi, care erau de mai înainte în fondul principal (*dacă* din *de* + *ca*, *din* din *de* + *în* etc.). Chiar şi morfemele [1] provin de obicei din cuvinte auxiliare, iar acestea, din elemente ale fondului principal. Pe de altă parte, cuvinte din afara fondului principal pot intra în combinații care le transformă în conjuncții (de exemplu *cauză* în locuțiunea conjuncțională *din cauză că*), ceea ce face ca elementul internațional *cauză* să se apropie de fondul principal, sau chiar să intre în el.

INTERJECȚIILE

Interjecțiile sînt cuvinte apropiate de onomatopee. In listele pe care le-am întocmit nu a intrat nici o onomatopee propriu zisă, ceea ce se explică prin caracterul aparte al cuvintelor onomatopeice şi prin lipsa lor de stabilitate. Acest lucru e în cea mai mare parte valabil şi pentru interjecții. Interjecțiile imită unele sunete din natură (*şcîrț* etc.) sau exprimă unele stări ale vorbitorului şi sînt legate de acestea. Ca şi onomatopeele, interjecțiile nu fac parte din propoziție, deşi pot ține locul unei propoziții; ele nu intră în locuțiuni; formează baza pentru derivate *(scîrțîi)*, dar derivatele de la interjecții, nu prea numeroase, prezintă şi ele un oarecare caracter de nestabilitate.

Acest caracter de nestabilitate este legat de faptul că interjecțiile nu au formă arbitrară, ci sunetele din care sînt formate sînt condiționate de conținutul cu care sînt asociate. Afirmația pare paradoxală; voi încerca să o lămuresc. Cuvintele obişnuite sînt formate din sunete care nu au nimic de-a face cu sensul lor, de aceea, dacă schimbăm unul dintre fonemele lor, e foarte uşor să schimbăm cu totul sensul comunicării noastre *(pere — bere)*. Interjecțiile, prin sunetele lor, copiază mai mult sau mai puțin fidel sunetele din natură sau încearcă să redea starea vorbitorului; o oarecare aproximație în reproducerea acestor sunete nu

[1] După P. S. Kuzneţov, «Izvestiia Akad. Nauk SSSR», 1952, p. 62.

împiedică înțelegerea: dacă în loc să pronunțăm *pleosc* spunem *bleosc*, modificarea sunetului inițial nu împiedică pe auditor să înțeleagă ce am vrut să spunem, deoarece celelalte sunete rămîn destul de transparente. De aceea interjecțiile, mai puțin abstracte decît celelalte cuvinte, sînt și mai puțin stabile.

Așa se face, după părerea mea, că în fondul principal al limbii noastre nu intră decît patru interjecții *(hai, ia(că), na, zău)*, dintre care primele trei au un destul de pronunțat caracter verbal.

PRONUMELE ȘI NUMERALELE

Mai rămîne să vedem situația pronumelor și a numeralelor; articolul, cu excepția celui enclitic, care nu e un cuvînt de sine stătător, va fi tratat împreună cu pronumele. In prima categorie am trecut, din principiu, toate pronumele și toate numeralele simple (cu următoarele excepții: *alde* (articol) a pierdut în limba literară o parte din conținutul lui, de aceea l-am trecut în categoria a II-a; *milion* și *miliard*, împrumuturi recente și puțin folosite de mase pînă de curînd, nu au intrat în fondul principal). Justificarea nu e greu de prezentat: aceste cuvinte îndeplinesc mai toate condițiile stabilite drept criterii ale apartenenței cuvintelor la fondul principal. Pronumele și numeralele sînt foarte mult întrebuințate, pronumele se găsesc mai pe orice pagină din orice text și intră în tot felul de locuțiuni, iar numeralele sînt adesea folosite în proverbe. Prin flexiunea lor, ele se dovedesc a aparține unui tip arhaic, probabil cel mai vechi tip de flexiune cunoscut în limbile indo-europene (alături de verbul *a fi*). Iată lista pronumelor:

acel, acest, al, alde, alt, atît, ăl, ăst, care, ce, cel, cine, cît, dînsul, el, eu, îl, însumi, mă, meu, nimeni, nimic, niște, noi, nostru, o, său, se, sine, tău, te, voi, vostru.

In total, 33 de cuvinte, toate de origine latină sau făcute în romînește din elemente latine (toate cu etimologie indo-europeană, cu excepția lui *nimic*, discutabil din acest punct de vedere). Numeralele, în număr de 15, sînt următoarele:

amîndoi, cinci, doi, întîi, mie, nouă, o, opt, patru, sută, șapte, șase, trei, un, zece. Cu acestea sînt destul de asemănătoare *jumătate* și *sfert*, pe care le-am clasat la substantive, și *prim, singur* și *tot*, pe care le-am clasat la adjective.

Toate numeralele simple sînt de origine latină, cu excepția lui *sută*, care e de origine slavă. Pătrunderea unui element slav printre numeralele simple (de altfel și formarea numeralelor compuse cu *spre* este copiată după model slav) arată importanța deosebit de mare pe care o au elementele lexicale slave în limba romînă, căci numeralele sînt printre elementele cele mai constante ale fondului principal.

Procentul pronumelor în categoria întîi și a doua luate împreună e de 2,79, iar în categoria întîi singură, de 3,32. Al numeralelor în categoria întîi este de

1,56. La un loc, toate cuvintele pe care le-am tratat în acest capitol, adică prepoziţiile, conjuncţiile, adverbele primare, interjecţiile, pronumele, numeralele, formează 9,87 la sută din toate cuvintele trecute în cele trei categorii (140 din 1419), 11,77 din categoria întîi şi a doua la un loc (139 din 1181), şi 13,80 în categoria întîi (133 din 964). Fără îndoială că toate aceste cuvinte trebuie adăugate la cuvintele abstracte.

CUVINTELE NEREGULATE

Prin cuvinte neregulate, înţeleg pe de o parte pe acelea care prezintă neregularităţi în flexiunea lor (de exemplu alături de singularul *om*, găsim pluralul *oameni* în loc de *omi*, cum ar fi de aşteptat dacă ne luăm după exemple ca *pom — pomi*; alături de prezentul *am*, găsim perfectul *avui* în loc de *amui*, cum ne-am aştepta după modelul *gem — gemui*), pe de altă parte pe cele derivate după alt sistem decît cel obişnuit (de exemplu adverbul *bine* alături de adjectivul *bun*, în loc ca adverbul să fie egal cu forma neutră a adjectivului). Mai adaug cuvintele la care accentul variază în cursul flexiunii (sg. *mi'jloc*, pl. *mijloa'ce*) şi pe cele care au unele forme flexionare înlocuite cu forme din alte rădăcini (de exemplu rom. *o dată, de două ori*, deşi *dată* are şi pluralul *dăţi*; rus. год «an», dar шесть лет «şase ani», deşi год are plural, şi chiar două forme: года şi годы; alte exemple se vor vedea mai departe).

Din paginile precedente s-a putut vedea că, după părerea mea, cuvintele neregulate fac parte toate din fondul principal, că, prin însuşi faptul că sînt neregulate, ele se dovedesc a aparţine fondului principal. Inainte de a discuta această afirmaţie şi de a demonstra justeţea ei, cred necesar să discut motivele pentru care unele cuvinte sînt neregulate.

Limba primitivă « nu era complexă, ea avea un fond de cuvinte foarte sărac » ne spune I. V. Stalin [1]. Ideile de exprimat nu erau pe atunci nici prea numeroase, nici prea complicate. In schimb aparatul gramatical era cu totul neorganizat. Incă nu avuseseră loc « uriaşele succese ale gîndirii », încă nu se găsiseră mijloace comode de a generaliza, munca de abstractizare era încă la începutul ei. Fără îndoială, primii oameni care au început să vorbească nu ajunseseră încă la noţiuni generale, pentru ei cuvîntul *cal* nu reprezenta încă noţiunea de « cal » în general, ci numai calul concret, sau caii concreţi pe care îi aveau în faţa lor. Gramatica nu semăna încă cu geometria de azi. « Primitivii », pînă astăzi, deşi au un vocabular mult mai redus decît civilizaţii, au totuşi, pentru unele noţiuni, mult mai multe cuvinte decît noi, tocmai din cauza nepu-

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 24.

tinței de abstractizare. Ei au un cuvînt pentru « cal alb », altul pentru « cal negru » etc., dar un cuvînt « cal » nu au.

Putem bănui că, tot din neputința de a generaliza, pluralul se exprima, în primele timpuri, cu alt cuvînt decît singularul. Urme ale acestei stări de lucruri se mai pot găsi și în limbile europene de astăzi (germ. sg. *Mann*, pl. *Leute* « om, oameni », rus. sg. человек, pl. люди « om, oameni »). Unele substantive nu au plural, altele nu au singular (fr. *gens* « oameni », fără singular, cf. lat. *liberi* « copii», fără singular). Astfel, în vremea începuturilor vorbirii, un animal izolat se numea, să zicem, *cal*, două se numeau *telegari*, trei, *herghelie*. Fapte de același fel se găsesc în morfologia verbului. Diferitele timpuri ale unui verb se exprimau prin cuvinte deosebite, și urme ale acestei stări de lucruri se mai găsesc la dată istorică. In grecește, de la verbul φέρω « aduc », viitorul este οἴσω, aoristul este ἔνεγκον; de la ἀγορεύω, aoristul este εἶπον, iar viitorul, ἐρῶ; în latinește, de la *fero* «port», perfectul este *tuli*, iar supinul *latum*; verbul *uolo* « vreau » are persoana a doua a prezentului, *uis*, din rădăcina altui cuvînt decît celelalte persoane.

Aceste forme provenite din altă rădăcină se numesc deobicei s u p l e t i v e; socotesc că termenul e greșit, căci el presupune dispariția unor forme mai vechi, regulate, al căror loc l-ar fi luat cele neregulate; în general însă lucrurile nu s-au petrecut așa, ci formele așa numite supletive sînt și ele tot primitive și egal de îndreptățite la existență, din punctul de vedere istoric, ca și celelalte. Dovada o fac verbele cărora le lipsesc cu totul unele forme, pentru că nu le-au avut niciodată, de exemplu lat. *rigeo* « sînt țeapăn » nu are perfect și supin, lat. *disco* « învăț » nu are supin etc. (La fel substantivului *uis* « putere » îi lipsesc genitivul și dativul singular, substantivului *uicis* « schimbare » îi lipsesc nominativul și dativul singular etc.)

Pe același plan putem pune formarea femininului: la origine nu existau sufixe cu ajutorul cărora să se formeze substantive feminine de la masculine sau masculine de la feminine, ci se recurgea la cuvinte diferite. Astfel lat. *bos* « bou » are feminin pe *uacca* « vacă ». Situația aceasta s-a păstrat pentru multe animale domestice în toate limbile moderne.

Cu timpul se introduce un început de organizare, se adoptă anumite caracteristice cu ajutorul cărora se diferențiază mai multe forme din rădăcina aceluiași verb sau substantiv. La verbe, de exemplu, singularul are în temă altă vocală decît pluralul: gr. perf. pers. I sg. οἶδα, «știu», pers. I pl. ἴσμεν, germ. prez. (mai vechi perf.) pers. I sg. *weiss* « știu », pers. I pl. *wissen*; pers. I sg. *mag* « pot », pers. I pl. *mögen*; sg. *darf* « am voie », pl. *dürfen* etc. Apoi se introduc terminații caracteristice pentru diversele timpuri, dar se păstrează și alternanțele vocalice. De exemplu în grecește aoristul se formează cu o terminație dată (pers. I sg. -ον), dar tema aoristului diferă de tema prezentului: prez. λείπω « las », aor. ἔ-λιπ ον, prez. φεύγω « fug », aor. ἔφυγον (dacă tema ar rămîne a prezentului,

aoristul s-ar confunda cu imperfectul); cf. şi formele germane prez. *gehe* « merg », perf. *ging*, prez. *tue* « fac », perf. *tat* etc.

După multe mii de ani, se creează în sfîrşit terminaţii care lasă tema intactă şi care se ataşează la foarte multe teme nominale sau verbale de acelaşi fel. Se construiesc forme de trecut mai regulate, ca lat. *dixi* (adică *dik-si*) de la prezentul *dico* « spun », cu terminaţia *-s-*, gr. ἐπαίδευσα de la παιδεύω « educ », tot cu terminaţia *-s-*, vechi slav слоусиахъ de la prezentul слоусиж « aud », cu *-h-* provenit dintr-un mai vechi *s*, germ. *machte* de la prezentul *mache* « fac », cu terminaţia *-t-* etc. Aceste forme sînt simple şi regulate, ele servesc la conjugarea unui mare număr de verbe; însă ele coexistă cu cele mai vechi, neregulate şi complicate sau chiar cu totul aberante. Numai foarte încet aceste forme vechi sînt înlocuite de cele noi. Astfel în latineşte apare la un moment dat un sistem mult mai clar de a forma perfectul, cu sufixul *-u-* (*canta-u-i* de la *canto* « cînt », *mon-u-i* de la *moneo* « sfătuesc »). În romîneşte, multe dintre verbele care în latineşte fuseseră neregulate au devenit regulate, de exemplu lat. *pasco*, perf. *paui*, rom. *pasc*, *păscui*; lat. *cado*, perf. *cecidi*, rom. *cad*, *căzui*. Această simplificare şi regularizare este « rezultatul unei îndelungate munci de abstractizare a gîndirii umane, un indice al uriaşelor succese ale gîndirii »[1].

Ce e drept, procesul de dezvoltare a limbii nu merge ca un fir neîntrerupt dinspre neregulat spre regulat. Există şi cazuri contrarii, de formaţii regulate care devin neregulate. În primul rînd acesta este efectul deteriorărilor fonetice. În latineşte, verbul *leuo*, *leuare* este perfect regulat; în romîneşte, din cauza tratamentului diferit al silabei iniţiale, după cum era accentuată sau nu, s-a ajuns la o conjugare cu totul neregulată: pers. 1 sg. *iau*, 1 pl. *luăm*; aceeaşi cauză a făcut ca verbul *a veni*, regulat la prezentul indicativ în latineşte (1 sg. *uenio*, 1 pl. *uenimus*), să fie neregulat în romîneşte (1 sg. *vin*, 1 pl. *venim*). În urma transformărilor fonetice, verbele irlandeze au devenit atît de neregulate, încît întrec cu mult, din acest punct de vedere, situaţia din limbile clasice. Şi în franţuzeşte s-au produs noi cazuri de verbe supletive: prez. 1 sg. *je vais* « eu merg » (lat. *uado*), pl. 1 *nous allons* (lat. *ambulamus*), viit. *j'irai* (lat. infin. *ire*), adică trei verbe latineşti s-au contopit în conjugarea unui singur verb franţuzesc. Acesta este adevărat supletivism, deoarece toate cele trei verbe latineşti prezentau toate formele de prezent şi de viitor.

Un caz puţin deosebit este acela al verbului romînesc *a vrea*, *a voi*, care amestecă în paradigmă forme de origine latină şi forme de origine slavă.

Chiar şi în formarea femininului şi a masculinului se produc noi neregularităţi: faţă de lat. *equus* « cal », fem. *equa*, romîna are femininul *iapă* şi mascu-

---

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 22.

linul mai nou, *cal*; față de lat. *gallus* « cocoș », fem. *gallina*, romîna are femininul *găină* și masculinul mai nou (slav) *cocoș*.

Forme neregulate se mai pot produce prin faptul că o formație care a fost cîndva regulată se pierde, lăsînd în urma ei numai resturi răzlețe, care nu mai sînt simțite ca făcînd parte dintr-un sistem. Limba latină cunoștea o declinare în *-u-* (tip *lacus*, gen. *lacus*), care în limba vorbită s-a contopit la un moment dat (cînd *o* a devenit *u*) cu temele în *-o-* (tip *populus*, gen. *populi*); dar terminația *-o-* > *-u-*devenise caracteristică pentru masculine, iar vechea declinare în *-u-* cuprindea și feminine; unele dintre acestea s-au păstrat în romîneşte ca atare (*noru*, *mînu*, feminine, deci, din punctul de vedere al limbii romîne, neregulate) și mai apar așa pînă astăzi în unele regiuni (în limba literară, cu excepția construcției *noru-mea*, ele au fost trecute la declinarea în *-ă*, a femininelor, și au devenit astfel regulate), ba la ele s-a mai adăugat un exemplu nou, *soru-* (păstrat în *soru-mea*) din lat. *soror* (în schimb *noră* și-a conformat pluralul, *nurori*, după *soră*).

Limbile indo-europene cunoșteau în conjugare forme atematice, adică verbe la care terminația personală era adăugată direct la tema verbului, fără vocală de legătură. Desigur acest soi de conjugare este mai vechi decît cel tematic, și a fost o vreme cînd conjugarea atematică era « regulată ». Dar formele atematice au fost treptat înlocuite, așa încît, acolo unde ele mai apar, pot fi considerate ca neregulate. Astfel în latinește mai apar cîteva forme ale verbului *fero (fers, fert, ferte, ferre)*, cîteva optative (*uelim*, *edim* etc.) și încă puține exemple, trecute în manuale ca forme neregulate. Pînă în ziua de azi mai avem în romîneşte resturi de conjugare atematică (la verbul *a fi*, probabil și la *a avea*), care constituie în gramatica noastră cazuri de neregularitate.

Desigur, mai există și alte cauze care duc la stricarea ordinii în gramatică, în afară de cele pe care le-am pomenit. Oricum, cred că putem afirma fără grijă că tendința de a încadra într-un sistem formele aberante este în general mult mai puternică decît toate cauzele care duc la crearea de forme neregulate, și că, în ansamblu, limbile merg spre împuținarea formelor neregulate.

Este timpul acum să răspund la întrebarea pusă la începutul acestui capitol: de ce socotesc că cuvintele neregulate fac parte toate din fondul principal? Din cauza felului însuși în care se păstrează cuvintele neregulate. Atunci cînd se introduce un sistem regulat de flexiune sau de formare, este natural ca, prin analogie, să se extindă acest sistem la formele mai vechi, neregulate. De exemplu în ce privește conjugarea. După cum am arătat mai sus, într-o fază mai veche a limbilor indo-europene, timpurile trecutului erau în general derivate de la teme destul de diferite de a prezentului: gr. prez. βαίνω « merg », aor. ἔβην ; lat. prez. *facio* « fac », perf. *feci*; germ. prez. *giesse*, perf. *goss*; v. sl. бѫдѫ, aor. бꙑхъ etc. La un moment dat s-au creat forme regulate: gr. παιδεύω, aor. ἐπαίδευσα; lat. *laudo* «laud», perf. *laudaui*; germ. *mache*, perf. *machte*; v. sl. слоужѫ, aor. слоужихъ

Aceste forme se organizează în sisteme, în aşa fel încît, dacă ţi se dă o singură persoană a unui timp, poţi în general să formezi fără greşeală toate celelalte persoane ale tuturor timpurilor, chiar dacă nu le-ai mai întîlnit niciodată. Conjugările vechi trebuie învăţate timp cu timp: dacă ai prezentul lat. *uenio*, nu poţi ghici dacă perfectul e *ueni*, *ueniui*, *uensi* sau altfel; de asemenea dacă ai perfectul lat. *cecini* nu poţi ghici cum e prezentul sau supinul. La conjugările noi, situaţia este cu totul alta: după o formă personală ca perf. pers. 2 pl. lat. *laudauistis* sau sup. *cantatum* poţi imediat constitui întreaga conjugare a verbului. Superioritatea acestui sistem asupra vechii lipse de sistem e de netăgăduit. Este deci cu totul natural ca treptat formele neregulate să fie eliminate, creîndu-se prin analogie forme regulate: lat. *sentio*, perf. *sensi*, devine în romîneşte *simt*, perf. *simţii*, ca şi cînd în latineşte ar fi fost *senti-u-i*; vechiul romîn prez. *facŭ*, perf. *feciŭ*, devine n. rom. *fac*, *făcui*, ca şi cînd perfectul latin ar fi fost *fac-u-i*.

De ce însă nu se generalizează formele regulate şi mai persistă multe din cele vechi? Pentru că se opune tradiţia, adică memoria oamenilor. «... bazele [1] structurii gramaticale se păstrează în decursul unei perioade de timp foarte îndelungate ...» [2]. Pentru ca o formă analogică să fie creată şi pentru ca să se răspîndească, trebuie să fie uitată forma veche; prin urmare, cu cît formele neregulate sînt mai des întrebuinţate, cu cît ele sînt mai prezente în mintea vorbitorilor, cu atît mai mare opunere vor exercita împotriva înnoirilor, a regularizării. Vechile substantive latineşti care exprimau nume de obiecte dar aparţineau declinării însufleţitelor (din cauza mentalităţii animiste a perioadei cînd aceste substantive s-au format), au arătat în romîneşte tendinţa de a deveni neutre, adică inanimate (conform mentalităţii mai noi). Pentru ca această tendinţă să se realizeze, era necesar ca masculinele să-şi schimbe pluralul, iar femininele să-şi schimbe singularul. Constatăm în fapt că mai toate vechile masculine nume de obiecte au devenit în romîneşte neutre (de ex. *riuus*, masc., a devenit rom. *rîu*, n.), cu excepţia a vreo douăzeci de cuvinte care erau întrebuinţate mai mult la plural; în schimb puţine feminine au devenit neutre, pentru că numai puţine dintre ele se întrebuinţau mai mult la plural. Iată exemple: lat. *nasus*, m., rom. *nas*, pl. *nasuri* (ca şi cum în latineşte ar fi fost *nas-ora*), dar lat. *oculus*, m., rom. *ochi*, pl. *ochi*, reproducînd pe lat. *oculi* (omul are un singur nas, dar doi ochi); lat. *palea*, f., rom. *pai*, n. (ca şi cînd singularul latinesc ar fi fost *paleum*), dar lat. *mensa*, f., rom. *masă*, pl. *mese*, reproducînd pe lat. *mensae* (este evident că de «paie» se vorbeşte mai mult la plural, iar de «masă» mai mult la singular).

Reiese de aici că este mai puternică acea formă care se întrebuinţează mai

[1] In ediţia Ed. pentru literatură politică e tradus *principiile*.

[2] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 23.

mult, pentru că e mai prezentă în memorie, şi de aceea poate să o influenţeze pe cealaltă. Cînd primul romîn a zis *vînturi* în loc de *vinţi* (lat. *uenti*), această inovaţie n-a izbit prea rău pe ascultători: cine ştie dacă ei avuseseră vreodată ocazia să rostească sau să audă forma de plural a acestui cuvînt? Dacă unul dintre noi ar spune, cu acelaşi procedeu, *dinturi* în loc de *dinţi*, ar provoca imediat o reacţiune, căci pluralul *dinţi* este familiar oricui. În diferite locuri şi timpuri, copiii încearcă să regularizeze verbul *a pune*, folosind la mai mult ca perfect forma nouă *punesem*; această formă nu prinde însă, căci verbul *a pune* este foarte mult folosit, şi adulţii sînt prea deprinşi cu forma *pusesem*.

Aşa se explică faptul că adjectivele care păstrează comparaţia neregulată sînt cam aceleaşi în mai toate limbile europene. La origine, singurul mod de a forma comparativul era probabil de felul latinescului *bonus* « bun », *melior* « mai bun », *optimus* « cel mai bun », fiecare grad fiind total diferit de pozitiv. Limbile şi-au creat apoi sisteme clare, cu sufixe sau prefixe (lat. *longus* « lung », *long-ior* « mai lung », *long-issimus* « cel mai lung »; rom. *lung*, *mai lung*, *cel mai lung*). Au rămas neregulate un număr relativ mic de adjective foarte mult întrebuinţate la comparativ şi superlativ: « bun » (în greceşte, latineşte, franţuzeşte, ruseşte, nemţeşte englezeşte...), «rău» (în greceşte, latineşte, ruseşte, englezeşte...), « mic » (în greceşte, latineşte, nemţeşte...), « mult » (în greceşte latineşte, franţuzeşte, italieneşte, nemţeşte, englezeşte...) etc.

Să examinăm şi substantivele. In englezeşte s-a introdus un sistem simplu de a forma pluralul, prin adăugarea unui *s* (*hand* « mînă », *hands* « mîini »). Au rămas neregulate substantivele ca *man* « om » (pl. *men*), *tooth* « dinte » (pl. *teeth*) etc., care sînt cele mai mult folosite sub forma pluralului. In ruseşte, dintre substantivele formate cu sufixul i.-e. *-men*, cu flexiune devenită neregulată, au mai rămas zece cuvinte, ca время, имя, знамя etc. Nu pot judeca în ce măsură unele dintre ele mai rezistă numai în calitate de cuvinte livreşti. In romîneşte, un vechi plural *cîmpi*, reproducînd latinul (masc. pl.) *campi*, a mai rămas numai în expresiile izolate, dar mult întrebuinţate, *a bate cîmpii*, *a-şi lua cîmpii* etc. Din vechile substantive imparisilabice latine, au rămas în romîneşte urme la acele cuvinte care se întrebuinţează cel mai mult şi la plural. De exemplu *om-oameni*, *soră-surori*, *cap-capete* (întrebuinţat la plural mai mult cu sensul de « capăt », de aceea s-a refăcut un singular regulat *capăt*), *oaspe-oaspeţi* (întrebuinţat mai mult la plural, de aceea s-a refăcut un singular regulat *oaspete*).

Este evident că pronumele sînt cuvinte dintre cele mai uzuale, de aceea şi păstrează în toate limbile o flexiune arhaică, mult deosebită de a substantivelor şi adjectivelor. Declinări total neregulate ca *eu-mine*, *tu-voi* etc. se cunosc peste tot. Mai amintesc de cazuri ca rom. *o*, acuzativ feminin şi neutru. Numeralele sînt relativ regulate pentru numerele mari, mai rar folosite, şi cu totul neregulate pentru cele mici, de uzaj zilnic.

In privinţa verbelor: în romîneşte, dintre verbele latineşti de conjugarea a II-a şi a III-a, au rămas, ca neregulate, verbele des întrebuinţate: *a bate, a vedea* etc. Celelalte, sau au dispărut, sau au trecut la conjugarea I *(a învia, a adăuga)*. Şi în alte limbi lucrurile se petrec la fel, de exemplu în ruseşte fac excepţie de la regulile simple ale conjugării verbe ca мочь «a putea», брать «a lua» etc. Aspectele se exprimă prin prefixe şi sufixe, numai la verbele cele mai frecvente se mai păstrează forme total diferite: итти—ходить «a merge», брать—взять «a lua» etc.

Cuvintele care prezintă nereguli noi se explică în acelaşi mod. Alterările fonetice se produc pe încetul şi nu sînt percepute de vorbitori, iar odată desăvîrşite, ele sînt păstrate cu stricteţe, căci analogia este împiedicată de a interveni pentru a reintroduce regula.

Printre exemplele pe care le-am dat mai sus, sînt unele care s-ar părea că contrazic regula. Am citat cazul perfectului vechi rom. *feciu*, devenit azi *făcui*, deşi verbul *a face* este fără îndoială unul dintre cele mai întrebuinţate. Aici trebuie însă să punem în cauză timpul însuşi care e bolnav. In cea mai mare parte a ţării, perfectul simplu nu se mai întrebuinţează în vorbire, prin urmare forma veche nu putea opune rezistenţă. Sînt verbe noi cărora nu le putem forma perfectul simplu în nici un fel: dacă am zice *vulcanul erupse* am provoca ilaritate (trebuie spus *făcu erupţie*). Tot aşa, dacă infinitivul lung al verbului *a vinde* este *vînzare* (refăcut după norma mai puternică a conjugării întîi), deşi *a vinde* este fără îndoială mult întrebuinţat, aceasta se explică nu numai prin aceea că conjugarea a III-a în ansamblul ei este neproductivă de mai bine de două mii de ani, ci şi prin faptul că infinitivul are în general o slabă întrebuinţare verbală în romîneşte (la fel *a zăcea* şi alte verbe de conjugarea a II-a şi a III-a au căpătat infinitive lungi de conjugarea I, ca *zăcare*, iar alte verbe din cele două categorii neregulate folosesc alte tipuri de abstracte verbale, de exemplu de la *a coase*, *cusut*, nu *coasere*).

Desigur, întrebuinţarea frecventă şi generală nu este singura caracteristică a cuvintelor din fondul principal, dar este totuşi o condiţie esenţială. Dacă cercetăm cuvintele pe care le-am luat ca exemple, e uşor de văzut că ele prezintă toate şi alte semne caracteristice pentru fondul principal lexical.

Şi din punctul de vedere pe care-l discutăm aici se poate face o ierarhizare. Cu cît un cuvînt este mai solid instalat în fondul principal, cu atît mai puţin se pretează la regularizare. Se spune în unele lucrări că cuvintele dispar pentru că sînt neregulate şi creează astfel dificultăţi la regularizare [1]. Adevărul este tocmai contrariul: cu cît sînt mai neregulate, cu atît trebuie să fie mai prezente în minte şi cu atît se dovedesc mai stabile în limbă. Iată exemplul verbului «a fi»: este desigur cel mai neregulat cuvînt din limba romînă (şi din altele),

[1] Vezi discuţia în «Bulletin linguistique», v. IV, p. 100 şi urm.; B. P. Hasdeu, în Cuvente den bătrăni, ed. Byck, p. 227, spune că «un cuvînt . . . se deteriorează . . . printr-o deasă întrebuinţare».

cu forme total diferite una de alta (*sînt, eşti, eram, fui, fost* etc.) şi nu a suferit decît puţine modificări din epoca latină şi pînă azi; el este în acelaşi timp unul dintre cuvintele cele mai solid instalate în limbă, fără nici o perspectivă de a fi îndepărtat. Alături de el putem să punem echivalentul rusesc быть, care este incontestabil mult mai puţin neregulat, şi care în acelaşi timp, este incomparabil mai puţin întrebuinţat decît verbul romînesc.

Ce se întîmplă cu un cuvînt neregulat, atunci cînd începe, din diverse motive, să se întrebuinţeze mai puţin, adică atunci cînd e pe cale să fie exclus din fondul principal lexical, sau cel puţin nu mai face parte dintre cele mai solide elemente ale acestuia? Este de aşteptat să se întîmple una din două eventualităţi: formele neregulate, nemaifiind neîncetat prezente în minte, sau sînt atrase în orbita formelor regulate, suferind analogia acestora, sau încetează cu totul de a mai fi întrebuinţate şi dau naştere astfel la noi cuvinte defective.

In latineşte, verbul neregulat *fero* este unul dintre cele mai întrebuinţate. In limbile romanice nu s-au păstrat decît slabe urme ale lui, probabil pentru că sensul lui ajunsese să fie prea vag. S-au păstrat însă unele derivate cu prefixe (de exemplu în romîneşte *a suferi*), cu înţeles mai restrîns şi în acelaşi timp cu circulaţie mai mică (deşi nu în afara fondului principal). Cu rare excepţii, aceste verbe au fost aduse, în ce priveşte flexiunea, la normele generale. La fel pentru verbul latin *eo, ire* « a merge », păstrat în romîneşte numai sub formele derivatelor cu prefixe *exeo (ies), pereo (pier)* şi *subeo (sui)*, devenite regulate în romîneşte (în general trebuie observat că derivatele cu prefixe sînt mai dispuse la regularizare decît verbele simple). In latineşte mai există un număr de verbe care formează perfectul cu reduplicare (*cano* « cînt », perf. *cecini*). Vocala silabei de reduplicare trebuie să fie *e*. La unele verbe găsim această vocală modificată, asimilată de vocala din rădăcină, ceea ce constituie, evident, o încercare de a face conjugarea mai uniformă. Aceasta se întîmplă la acele verbe care sînt mai rar întrebuinţate, cel puţin la perfect: *momordi* « am muşcat », *spopondi* « am angajat », *totondi* « am tuns », *pupugi* « am împuns », *tutudi* « am lovit ».

In franţuzeşte au devenit neregulate mai toate verbele latineşti de conjugarea a II-a şi a III-a, prin degradare fonetică. Unele dintre ele încep să fie mai rar întrebuinţate în limba literară: *traire* « a mulge » (lat. *trahere*), *paître* « a paşte » (lat. *pascere*), căci acţiunile pe care le denumesc nu mai au astăzi importanţa generală pe care o aveau în trecut. Rezultatul este că aceste verbe au pierdut o serie de forme, neînlocuite prin nimic, dar verbele în ansamblul lor încep să fie înlocuite prin formaţii regulate, de conjugarea I (*traire* prin *tirer*; la fel în loc de *clore* « a închide » se zice *fermer*, în loc de *choir* « a cădea », *tomber* etc.). In romîneşte, în aceeaşi situaţie este *a la*, devenit neregulat în evoluţia lui pe teritoriul nostru. Desigur, nu dispare pentru că e neregulat, ci devine defectiv pentru că e pe cale de dispariţie.

INOVAȚIILE ÎN MORFOLOGIE

Ajungem acum la o problemă deosebit de importantă: cum se introduc inovațiile în morfologie, pornind de la cuvinte din fondul principal, sau din masa vocabularului? Un răspuns la această întrebare se desprinde din faptele prezentate mai sus. Fondul principal reprezintă elementul vechi, care dă stabilitate limbii, dar, în același timp, cuvintele din fondul principal sînt formate cu mijloace care se învechesc, devin neproductive. Elementul nou, care împinge limba înainte din acest punct de vedere, pare a fi format de cuvintele din masa vocabularului. Este foarte important să studiem fondul principal lexical, pentru a cunoaște trecutul limbii, pentru a analiza structura ei, pentru a-i stabili înrudirile și, cum vom vedea mai jos, pentru a deduce transformările active care se vor produce într-un viitor apropiat în structura gramaticală. Dar aceasta nu înseamnă că ne este permis să neglijăm total cuvintele din masa vocabularului, cînd vrem să avem o perspectivă clară asupra viitorului limbii.

Iată argumente în sprijinul acestei teorii. In romîneşte, substantivele feminine mai noi încep să nu mai schimbe la plural pe *a* din rădăcină în *ă*, deşi terminația pluralului este *-i*: *tactică — tactici*, nu *tăctici*; substantivele ceva mai vechi fluctuează: în graiurile populare se aude spunîndu-se *compănii, făbrici, stății*, pe cînd limba literară preferă formele cu *a (companii, fabrici, stații)*; cuvintele vechi păstrează ferm pe *a*: *gaură — găuri* (*gauri* ar fi imposibil). La fel *e* nu mai e diftongat în *ea* cînd urmează un *ă*: zicem *chermesă*, nu *chermeasă*; în cuvinte ceva mai vechi, graiurile populare l-au diftongat pe *e*, de exemplu în *adreasă* (a se vedea şi verbul *obsearvă*), dar limba literară păstrează formele cu *e (adresă, observă)*, pe care le impune treptat întregii populații. In cuvintele vechi, forma cu *ea* este singura posibilă (de exemplu *verdeață*; *verdeță* ar face lumea să rîdă). Exemple pentru diftongul *oa*: se zice *pedagogă*, pentru că e cuvînt nou, dar *nepoată*, pentru că e cuvînt vechi.

Iată şi un exemplu privind consonantismul. Masculinele terminate în *-z* la singular schimbă această consoană în *j* muiat la plural: *mînz — mînji*; *viteaz — viteji*. Cuvintele mai noi, în limba literară, încep să facă pluralul în *-z* muiat: *francezi, burghezi*. Fără îndoială că viitorul aparține formelor luate de cuvintele noi, adică *fabrici, adresă, francezi* etc., iar formele vechi rămîn deocamdată rezervate pentru cuvintele vechi. Se poate trage de aici concluzia că dacă vrem să cunoaştem liniile pe care se va dezvolta limba în viitor trebuie să studiem numai cuvintele noi.

Dar acad. V. V. Vinogradov ne spune că « modurile de formare a cuvintelor cele mai active, mai ferme, şi mai tipice pentru structura limbii... fac parte din fondul principal » şi că « schimbările în sistemul categoriilor gramaticale se produc de obicei pe baza influențelor reciproce dintre fondul principal şi gra-

matică »[1]. Afirmația este netă, și, dacă ne gîndim bine, vedem că este justă. Cum rămîne atunci cu faptele expuse aici mai sus?

Adevărul este că trebuie să distingem două categorii de inovații: cele care consistă din părăsirea unei trăsături morfologice vechi și cele care consistă din introducerea unei trăsături noi. In primul caz, pentru care se potrivesc materialele citate mai sus, cuvintele noi sînt mai importante decît cele vechi: se înțelege că, atunci cînd limba încetează de a mai introduce o alternanță vocalică sau consonantică, acest lucru afectează cuvintele noi și nu ne putem aștepta să vedem schimbîndu-se brusc flexiunea cuvintelor vechi. Pot trece însă sute sau chiar mii de ani pînă ce modul vechi de flexiune să poată fi considerat ca o rămășiță izolată.

Cum stau însă lucrurile în cazul inovațiilor pe care le-aș numi « pozitive », adică în caz că se introduce o nouă caracteristică în flexiunea cuvintelor? La prima vedere, și aici se pornește tot de la cuvintele noi. Cînd s-a urmărit în latinește introducerea perfectelor noi, regulate, formate cu ajutorul elementului *-u-*, cu mare greutate s-au putut găsi două verbe (*nosco*, perf. *noui*, și *pleo*, perf. *pleui*) care să aibă o paralelă cu *-u-* la perfect în altă limbă indoeuropeană (și încă, cel de al doilea este dubios). In același timp, verbele latinești cu perfectul în *-u-* se numără cu miile, prin urmare inovația s-a răspîndit cu verbele noi. In romînește, se explică prezentul în *-ez* (de tipul *veghez*) prin latină; abstracție făcînd de faptul că în latinește nu apare nicăieri o terminație asemănătoare numai la unele persoane ale prezentului, ceea ce complică explicarea formei romînești, numărul verbelor romînești în *-ez-* care au prototip latin este extrem de redus (*boteza* etc.; *-eza* este aici un sufix care se menține la toate formele verbului); dar formația în *-ez* a ajuns astăzi să cuprindă mai mult de jumătate din numărul total al verbelor romînești, prin urmare mare parte dintre verbele noi.

Sîntem totuși în situația de a demonstra că avem de-a face aici numai cu o aparență. Iată cazul alternanței, în romînește, a lui *a* cu *ă* în rădăcina substantivelor feminine. In secolul al XVI-lea, această alternanță era rară, pluralul de la *scară* era *scari*, de la *carte* era *carți*. De unde a apărut deci această alternanță? Existau două (în Moldova trei) cuvinte cu *a* la singular și *ă* la plural, situație explicabilă prin aceea că vocala primitivă, atît la singular cît și la plural, fusese *e*, care a fost transformat la singular în *ea*, apoi, sub influența consoanei precedente, *ea* a devenit *a* iar *e* de la plural a devenit *ă*: *pradă — prăzi*, *țară — țări* (mold. *sară — sări*). Toate aceste trei cuvinte erau în fondul principal. De la ele a pornit influența care a transformat pluralul marei mase a substantivelor feminine. Evident, această transformare era în acord cu legile interne de dezvoltare ale limbii noastre.

[1] V. V. Vinogradov, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 37.

Iată încă un exemplu. Odată cu influența turcească au început să pătrundă în limba noastră substantive terminate în *-ea* accentuat (*saltea* etc.). Pluralul acestor substantive se termină în *-ele* (*saltele* etc.) și ele formează marea majoritate a cuvintelor care se declină astfel (după ele s-au format și pluralele în *-ale* ale substantivelor terminate la singular în *-a* accentuat, de exemplu *saca — sacale*). Punctul de plecare l-au format și aici un mic număr de cuvinte din fondul principal, care au ajuns printr-un accident fonetic să aibă la plural un *-l-* pe care nu-l aveau la singular: *stea—stele, cățea—cățele* etc., după care s-au orientat întîi *mea—mele, grea — grele, rea — rele, zi — zile*, apoi cuvintele turcești etc. Astăzi cuvintele românești care se declină în felul acesta se numără cu sutele, dar punctul de plecare l-au furnizat cele cîteva cuvinte din fondul principal.

Concluzia care se desprinde este deci că în materie de inovații în morfologie rolul hotărîtor, ca punct de plecare, îl are fondul principal, pe cînd masa vocabularului servește ca teren de răspîndire și generalizare a inovațiilor. Cum spune acad. V. V. Vinogradov, «schimbările în partea mobilă a vocabularului, nu hotărăsc în nici o măsură soarta limbii". Dar printr-o anumită orientare ele pot, în procesul abstractizării lor gramaticale sau al generalizării semantice, să ducă la formarea elementelor noii calități, ale noii structuri a limbii »[1].

Se mai pot ridica și alte soiuri de probleme. Acad. Iorgu Iordan susține că în românește terminația *-uri* a pluralului neutrelor e pe cale să fie înlăturată de terminația *-e*. Pentru a dovedi acest lucru, el citează o serie lungă de cuvinte la care, pe lîngă formele mai vechi cu *-uri*, apar altele mai noi cu *-e*[2]. Argumentarea nu e convingătoare, pentru că în limba actuală continuă să intre substantive care formează pluralul cu *-uri (colhozuri, sovromuri)*. Zic că problema este de alt soi, pentru că aici amîndouă tipurile găsesc modele în fondul principal. Am cercetat însă cuvintele cele mai noi din fondul principal, și rezultatul acestei cercetări este concludent. Printre cuvintele internaționale și franțuzești, am găsit neutre cu pluralul în *-e-*: *act, camion, centru, control, depozit, examen, exemplu, gaz, grad, guvern, motor, ordin, organ, partid, popor, punct, respect, sindicat, telefon*, iar cu pluralul în *-uri, cont, corp, curaj* (?), *plan, radio, săpun, telegraf* (?). In afară de aceste categorii, cele mai noi sînt în ansamblu cele turcești. Aici proporția se schimbă: cu pluralul în *-e, ciomag, cîntar*, iar cu pluralul în *-uri, chef, moft, soi*. Se poate deci trage concluzia că într-adevăr, în ultima vreme, desinența *-e* capătă preponderența asupra lui *-uri*.

SINTAXA

Raporturile vocabularului în general și ale fondului principal lexical în special cu sintaxa au fost în oarecare măsură atinse în capitolele precedente, unde

[1] V. V. Vinogra ov, «Voprosî iazîkoznaniia», 1952, nr. 2, p. 38.
[2] Buletinul Philippide, v. V, p. 18 și urm.

s-a arătat că unele cuvinte din fondul principal devin instrumente gramaticale sau că unele cuvinte din masa vocabularului, devenind instrumente gramaticale, au toate şansele, chiar prin aceasta, să intre în fondul principal. De asemenea am văzut că conjuncţiile, din cauza îmbogăţirii gîndirii şi pentru perfecţionarea modului de exprimare, sînt supuse unor modificări mai rapide decît celelalte instrumente gramaticale, ceea ce aduce transformări în componenţa fondului principal. Se poate astfel constata că multe dintre conjuncţiile latineşti nu mai sînt întrebuinţate astăzi în romîneşte (*ut*, *dum*, *ne* etc.). Rămîne să ne mai oprim aici asupra cîtorva probleme specifice sintaxei.

« Fondul principal lexical este fundamentul celor mai stabile resurse ale limbii » scrie K. T. Baranţev [1], şi în acelaşi fel se pronunţă şi acad. V. V. Vinogradov [2]: « Fondul principal de cuvinte constituie baza şi pentru sistemul frazeologic al limbii. Doar o mare parte din cuvintele care fac parte din fondul principal de cuvinte au înţelesuri multiple, sînt încărcate sau saturate din punct de vedere semantic. Problema cuvintelor care sînt atrase cel mai mult şi cel mai uşor în sfera formaţiilor frazeologice este puţin studiată la noi. Totuşi este suficient să ne adresăm oricărui dicţionar explicativ al limbii ruse, înzestrat cu bogate ilustraţii frazeologice, pentru a ne convinge de mulţimea expresiilor frazeologice grupate în jurul unor cuvinte din fondul principal de cuvinte ca глаз (« ochi »), рука (« mînă »), нога (« picior »), душа (« suflet ») etc. (compară, dimpotrivă, cu sărăcia expresiilor frazeologice legate, de pildă, de denumirile schimbătoare din punct de vedere istoric, ale îmbrăcămintei). » Aceasta constituie o legătură a fondului principal cu sintaxa, deoarece construcţiile frazeologice ţin şi de vocabular şi de sintaxă. In aceeaşi lucrare [3], acad. V. V. Vinogradov ne arată că şi cuvintele auxiliare (pronume, particule, prepoziţii, conjuncţii), care fac parte din fondul principal, constituie o strînsă şi nemijlocită legătură cu gramatica, în care se cuprind regulile de întrebuinţare a acestor cuvinte.

Cîteva cuvinte asupra sintagmei. Sintagma este, după cum se ştie, cea mai mică unitate sintactică, formată dintr-un singur cuvînt, sau, cel mai adesea, din mai multe cuvinte, care comportă o unitate de sens şi de intonaţie. In general, sintagmele îşi păstrează, atîta timp cît trăiesc, toate elementele, adică nu le înlocuiesc cu sinonime (exemple ca *a trage speranţă* în loc de *a trage nădejde*, citat mai sus, se întîlnesc rar). Prin urmare, prin însăşi existenţa lor, sintagmele sînt un element de stabilitate în limbă, un cuvînt odată intrat în numeroase sintagme are şanse să se menţină multă vreme. Este aproximativ ceea ce am spus mai sus

[1] K. T. Baranţev, art. cit., p. 33.
[2] V. V. Vinogradov, în Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 169.
[3] Ibidem, p. 182.

sub altă formă, anume că prezența unui cuvînt în numeroase expresii și locuțiuni este un semn al apartenenței lui la fondul principal. In sintagme, cuvintele capătă adesea nuanțe noi, împrumutate de la legătura constantă în care au intrat cu alte cuvinte. Astfel în *a avea ac de cojocul cuiva*, cuvîntul *ac* capătă un sens pe care nu-l avea înainte, acela de « armă », « mijloc de luptă ».

Sintagmele au o mare importanță în limbile care folosesc puțin compunerea și mai ales derivarea. De fapt, compusele pot fi puse alături de sintagme, pe cînd derivatele nu. Astfel, ceea ce noi numim *ștergar*, derivat al verbului *a șterge* (pe care existența derivatului îl fortifică), francezii numesc cu o sintagmă, *essuie-main*, care, în felul acesta, este și ea o întărire a două cuvinte. Ceea ce noi numim cu un derivat (împrumutat), *dentist*, în ruseşte se numeşte cu o sintagmă, зубной врачь.

O problemă mult mai importantă, și astăzi la ordinea zilei, este aceea a elementelor analitice și sintetice în limbă. Desigur, este o problemă de structură gramaticală în ansamblul ei, dar ea priveşte mai mult sintaxa decît morfologia, de aceea e normal să fie tratată aici. Se știe că numim procedee sintetice acele procedee gramaticale care permit să se marcheze printr-un singur semn mai multe caracteristici ale formelor flexionare, sau care permit să se țină strîns legătura între diversele unități din alcătuirea unei propoziții sau a unei fraze. Astfel în cuvîntul romînesc *vacii* (citit *vaci*), fonemul final *-i* marchează că avem de-a face cu un feminin, cu un singular, cu un genitiv-dativ și cu o formă determinată. In ruseşte, în forma коровы, ы final arată că cuvîntul e feminin, singular, în cazul genitiv (articol nu are limba rusă). In franțuzeşte, cînd spunem *de la vache*, se exprimă printr-un cuvînt aparte faptul că avem de-a face cu un feminin și cu un determinat *(la)*, printr-alt cuvînt faptul că avem un genitiv *(de)*, iar faptul că avem un singular se exprimă prin aceea că avem două cuvinte adăugate *(de la)* și nu unul singur, ca la plural *(des)*. In englezeşte, se zice *of the cow*, unde faptul că cuvîntul principal e feminin rămîne neexprimat, faptul că e singular se exprimă prin absența unui *-s* la sfîrșit (pluralul e *cows*), faptul că e genitiv se exprimă prin cuvîntul *of*, iar faptul că e determinat se exprimă prin cuvîntul *the*.

Viitorul este analitic în romîneşte *(voi face)*, în ruseşte (я буду делать) și în englezeşte *(I will do)*, dar e sintetic în franțuzeşte *(je ferai)* și în italieneşte *(farò)*. Se vede chiar din exemplele date că diferitele limbi folosesc ambele tipuri de flexiune, în proporții și în combinații diferite. Astfel în franțuzeşte flexiunea nominală este analitică, iar cea verbală relativ sintetică, pe cînd în ruseşte flexiunea nominală e sintetică, iar cea verbală e analitică.

Problema devine actuală prin aceea că lingviștii în solda imperialiștilor, constatînd că limba engleză este « cea mai analitică », pretind că acest lucru constituie o mare superioritate asupra celorlalte limbi și încearcă să impună engleza

ca limbă universală, ca limbă a întregii omeniri. Rostul acestei manevre este să slăbească şi să destrame limbile, ceea ce ar duce la pierderea conştiinţei naţionale şi deci la nerezistenţă în faţa agresiunilor puse la cale de imperialişti. Desigur nu vom putea discuta aici problema în ansamblul ei. Ajunge să amintesc că o singură limbă pe tot globul este imposibilă în situaţia de azi, şi chiar o singură limbă zonală, cum a demonstrat în chipul cel mai categoric I. V. Stalin în « Problema naţională şi leninismul », şi că engleza nu este chiar cea mai analitică (chineza e mai analitică decît engleza), prin urmare, chiar dacă într-adevăr procedeele analitice ar da superioritatea lingvistică, nu engleza ar fi superioară tuturor limbilor. Am arătat însă mai sus că procedeele analitice şi sintetice se împletesc, se înlocuiesc unele pe altele (viitorul sintetic francez şi italian provine din mai vechi forme analitice, care luaseră locul celor sintetice latineşti). Ceea ce ne interesează aici este să vedem dacă într-adevăr procedeele analitice sînt superioare celor sintetice, şi aceasta numai din punctul de vedere al relaţiilor acestor procedee cu fondul principal (în treacăt fie zis, nici în alte privinţe nu se poate vorbi de o superioritate a formelor analitice asupra celor sintetice).

Formulele analitice, exprimînd prin cuvinte aparte diversele relaţii gramaticale, dau noi instrumente gramaticale, care măresc componenţa fondului principal. Astfel, folosindu-se prepoziţiile în locul desinenţelor cazuale, rolul prepoziţiilor şi numărul lor creşte, ele îmbogăţesc fondul principal. In romîneşte în locul ablativului latin, apar prepoziţii noi, compuse, ca *de la, de către, despre, din* etc. Folosind conjuncţiile în locul sufixelor modale, ajungem de asemenea la îmbogăţirea numerică a fondului principal. Să se compare rus. я сказал бы « aş spune », cu echivalentul lui francez *je dirais*. Limba primitivă alătura propoziţiile secundare de cele principale, fără să le lege între ele (procedeul se numeşte *parataxă*); apoi se dezvoltă sistemul subordonării prin conjuncţii (*hipotaxă*). Incă în perioada istorică a multor limbi se poate urmări cum hipotaxa cîştigă teren asupra parataxei, aceasta rămînînd o caracteristică a limbii populare sau devenind un procedeu expresiv în limba scriitorilor. Inmulţirea conjuncţiilor, element analitic, înseamnă, bineînţeles, o îmbogăţire a fondului principal lexical.

Acelaşi lucru este valabil, dar în mai mică măsură, pentru conjugarea cu ajutorul verbelor auxiliare (*am cîntat*, faţă de tipul mai vechi *cîntai*): în mai mică măsură, deoarece verbele auxiliare erau dinainte în fondul principal. Tot aşa, dacă comparăm formele articulate cu articolul enclitic în romîneşte şi cele romanice apusene, cu articolul proclitic constatăm o îmbogăţire numerică a fondului principal la acestea din urmă: rom. *vaca*, faţă de fr. *la vache* (dar limba romînă dezvoltă şi un articol proclitic, *cel* şi recîştigă astfel egalitatea numerică). Un ultim exemplu: în ungureşte, adjectivul posesiv « meu » etc. este fără mare importanţă în limbă, pentru că apartenenţa se exprimă printr-un sufix: *szem* « ochi », *szemeim* « ochii mei » (numai ca pronume se întrebuinţează cuvîntul

separat *enyém*). Limbile care folosesc aici procedee analitice adaugă la lista cuvintelor din fondul principal diversele forme ale posesivului.

Există însă şi un revers al medaliei. Imbogăţirea cu instrumente gramaticale poate însemna în acelaşi timp o sărăcire a conţinutului cuvintelor principale. Lăsîndu-se pe seama cuvintelor ajutătoare sarcina de a lămuri relaţiile cu alte cuvinte, cuvintele principale capătă un conţinut schematic, slăbesc şi legătura sintagmatică pe care o aveau şi care le îmbogăţea conţinutul. De asemenea prin analiză scade numărul derivatelor, care îmbogăţesc familiile de cuvinte. De exemplu în turceşte, în loc de a se folosi verbe denominative, care întăresc familia substantivului de bază, se formează expresii analitice cu verbul ajutător « a face »: « ajutor » se zice *iardîm*, iar « a ajuta », *iardîm etmek*, adică, cuvînt cu cuvînt, « *a* face ajutor » (asemenea expresii, copiate după limba turcă, a cunoscut şi romîna: a *face zapt* însemna mai de mult « a confisca »). In felul acesta, verbul *etmek* capătă un conţinut atît de vag, încît nu mai înseamnă de fapt aproape nimic (ca şi englezul *to do* « a face », în condiţii destul de asemănătoare), iar substantivele rămîn cu o familie mai săracă, deci scad în importanţă în comparaţie cu cele ale unei limbi cu caracter mai sintetic (derivatele sînt pentru cuvîntul de bază o întărire mai serioasă decît sintagmele).

Un exemplu mai interesant este cel al genurilor în limba engleză. Engleza nu cunoaşte terminaţii care să exprime diferenţa de gen, acest lucru îl arată numai prin pronumele personale. Diferenţa de gen fiind redusă în importanţă, în englezeşte nu există cuvinte total diferite pentru cele două sexe: la animale ca ţapul şi capra de exemplu, un singur nume *(goat)* le denumeşte pe amîndouă (regula e departe de a fi generală: « vacă » se zice *cow*, iar « bou », *ox* etc.). Prin urmare conţinutul a două cuvinte romîneşti, *capră* şi *ţap*, se varsă în conţinutul unui singur cuvînt englezesc, *goat*, care ar urma să fie deci mult mai puternic. Dar diferenţa de sex trebuie totuşi exprimată, şi aceasta se face prin diverse mijloace, care adaugă numeroase cuvinte la masa vocabularului englez: *tom*, *nanny*, *jack* etc. Prin urmare, ce se cîştigă pe de o parte se pierde pe de alta. Aşadar nici din punctul de vedere al relaţiilor fondului principal cu sintaxa nu se poate vorbi de o superioritate a elementului analitic asupra celui sintetic.

In limbile unde precumpăneşte elementul sintetic, ordinea cuvintelor este relativ liberă, căci terminaţiile indică funcţia pe care o îndeplinesc diferitele cuvinte. In limbile unde precumpăneşte elementul analitic, ordinea cuvintelor este fixă, căci de multe ori numai ea stabileşte care cuvînt este subiect sau complement, ba chiar, ca în englezeşte, care e subiect şi care predicat. Deosebit de interesantă din acest punct de vedere este situaţia adjectivului în limba noastră. Locul tradiţional al adjectivului în romîneşte este în urma substantivului pe care-l determină (alte limbi pun adjectivul obligator înaintea substan-

tivului). Numai cîteva adjective afective, ca *biet*, *sărman*, cele legate de numerale şi de pronume, ca *tot* etc., se pun înainte. Desigur, din acest punct de vedere, limba romînă se prezintă ca o limbă analitică. In ultimul timp, limba literară a acceptat şi adjective puse înaintea substantivului: *o importantă lucrare de statistică* etc. Avem aici o revenire la tipul sintetic, posibilă în limba romînă, deoarece ea, desigur sub influenţa slavă, nu a mers prea departe pe calea transformării analitice.

Din introducerea prepunerii adjectivului rezultă pentru unele adjective posibilitatea unei duble construcţii: înaintea şi în urma substantivului, iar aceasta duce la îmbogăţirea sensului adjectivelor. Adjectivul pus înainte poate ajunge să aibă alt sens decît cel pus în urma substantivului: *o nouă maşină* (încă una pe lîngă cele pe care le aveam, dar aceasta poate să fie fabricată de mult), *o maşină nouă* (ieşită de curînd din fabrică sau de un tip care nu se cunoştea mai înainte); *o bună parte* (« o parte mare ») *o parte bună* (« o parte care are însuşiri pozitive ») etc. Prin urmare adjectivele, şi în special adjectivele mult întrebuinţate, adică cele mai durabile din fondul principal, îşi îmbogăţesc conţinutul graţie posibilităţii a două construcţii, capătă nuanţe pe care nu le aveau, şi în felul acesta îşi consolidează şi mai mult situaţia în fondul principal. E interesant de semnalat că, după cîte se pare, noua construcţie sintactică atinge în primul rînd cuvintele vechi, prin urmare se poate spune că fondul principal lexical, cel puţin în cazul acesta, serveşte nu numai pentru îmbogăţirea vocabularului, ci şi pentru dezvoltarea structurii gramaticale.

APLICĂRI ÎN PRACTICĂ

Am discutat pînă aici sub diverse unghiuri importanţa teoretică a descoperirii de către I. V. Stalin a fondului principal şi am încercat să trag unele concluzii privitoare la structura limbilor, în special a limbii romîne, bazîndu-mă pe această descoperire. Dar recunoaşterea fondului principal lexical este sortită să aibă o mare importanţă în problemele practice privind limba. Desigur nu sînt încă nici pe departe în stare să văd în întregime învăţăturile practice care trebuie scoase din punerea justă a problemei vocabularului, întrezăresc însă cîteva puncte unde cred că am ceva de spus, şi anume:

1. Chestionarele lingvistice.
2. Dicţionarele.
3. Basic-english.
4. Studiul limbilor în şcoală.

1. Pentru diversele anchete şi mai ales pentru geografia lingvistică, specialiştii se folosesc de chestionare stabilite dinainte, cu ajutorul cărora interoghează pe vorbitori, sau, cîteodată, obţin răspunsuri scrise. Se înţelege că pînă acum aceste chestionare n-au ţinut seama de fondul principal lexical, ci ele au fost întocmite după criterii mai mult sau mai puţin arbitrare, după capul fiecărui anchetator. De aici înainte, cei care alcătuiesc chestionare lingvistice vor avea să ţină seama de învăţătura stalinistă, aşa încît rezultatele anchetelor să dea informaţii asupra fondului principal al limbii naţionale şi al dialectului studiat.

Trebuie însă făcute două observaţii la cele spuse aici. Intîi, ţinînd seama de scopul pe care-l urmăreşte cercetarea, problema cuprinderii fondului principal în chestionar nu trebuie înţeleasă în mod exclusiv. Lingvistul este obligat să introducă în chestionarul lui unele cuvinte care nu aparţin fondului principal, dar prezintă o trăsătură formală oarecare, interesantă de urmărit. Să zicem că, pentru a-şi verifica teoria asupra consoanelor labializate în limba romînă, acad. Em. Petrovici trebuie să urmărească pronunţarea grupului scris *ţoa-*, aşa cum apare la iniţiala cuvintelor. El va fi forţat să introducă în ches-

tionar cuvîntul *ţoală*, chiar dacă acesta nu este în fondul principal, căci alte cuvinte nu prezintă grupul voit în condiţiile dorite. Dacă renunţă la acest exemplu, teoria rămîne cu o lacună, cu un punct necercetat.

In afară de aceasta, chestionarele alcătuite pînă acum, deşi în necunoaşterea teoriei fondului principal, nu omit totuşi cuvintele esenţiale din limbă, mulţumită unei împrejurări fericite. Anchetatorii au urmărit în general să obţină rezultate comparabile pe suprafeţe întinse, cele mai adesea pe tot teritoriul ocupat de o limbă. Pentru a-şi ajunge acest scop, ei au fost siliţi să treacă în liste cuvinte folosite în toată ţara, de toată populaţia. Aceste cuvinte coincid (nu total, ce e drept) cu cele care alcătuiesc fondul principal lexical. Ceea ce s-a făcut pînă acum în mod accidental şi inconştient trebuie să devină acum norma recunoscută şi înţeleasă de specialişti. Dacă chestionarul poate cuprinde şi cuvinte rare, locale etc., în nici un caz nu trebuie să lipsească din el cuvintele din fondul principal. Acestea ne dau indicaţiile cele mai preţioase şi pentru problemele de fonetică şi pentru cele de morfologie şi sintaxă.

2. Problema dicţionarelor este ceva mai complicată şi nu a fost totdeauna înţeleasă just, după părerea mea, nici după apariţia ultimelor lucrări asupra lingvisticii ale lui I. V. Stalin. Se înţelege de la sine, de către oricine a aflat ce e fondul principal, că acesta trebuie să se oglindească, în toată importanţa lui, în toate relaţiile lui, în dicţionarul unei limbi. Şi prima manifestare a acestei oglindiri o constituie faptul că cuvintele din fondul principal ocupă aproape totdeauna în dicţionar un loc mai mare decît cuvintele din masa vocabularului: au sensuri numeroase, intră în diferite locuţiuni cu sensuri speciale, redactorii găsesc în autori mai multe exemple de citat; fiind vorba de cuvinte care aparţin întregului popor, ele apar adesea cu variante regionale care trebuie înregistrate şi discutate. Astfel extinderea unui cuvînt pe coloanele unui dicţionar poate da o primă indicaţie utilă asupra aparţinerii sau neaparţinerii la fondul principal a acelui cuvînt. Un dicţionar bine alcătuit este deci foarte util şi chiar indispensabil pentru studierea fondului principal lexical. Asupra acestui lucru cred că nu există divergenţă de păreri.

S-au auzit însă la noi voci care au prezentat problema din alt punct de vedere. Cu ocazia discuţiilor asupra dicţionarului Academiei R.P.R.,în vara anului 1952, s-a reproşat coalelor prezentate ca model faptul că verbul *a băga* ocupă un loc important în dicţionar, în timp ce cuvinte ca *acţiona* de-abia au obţinut cîteva rînduri [1]. Vorbitorul cerea deci să se reducă la foarte puţin spaţiu cuvîntul *a băga* şi să se dea extindere mare lui *acţiona*, care «face parte din fondul principal de cuvinte». De unde ştim însă lucrul acesta şi cum îl dovedim? Putem dovedi că *a băga* care, cu toată etimologia lui necu-

[1] Vezi Ion N. Bălănescu, «Studii şi cercetări lingvistice», 1952, p. 62 şi urm.

noscută, este cu siguranță un cuvînt vechi în limba noastră, face parte din fondul principal, tocmai pentru faptul că, cu voia sau fără voia noastră, ocupă un loc foarte întins în dicționar: are sensuri numeroase și intră în și mai numeroase locuțiuni care nu pot fi omise. Iar *acționa* reprezintă, ce e drept, o noțiune importantă, dar e cuvînt nou, nu a avut timp să pătrundă adînc în limbă, de aceea formează puține expresii, iar în ce privește familia, tot ce se poate spune despre el este că poate fi înțeles ca derivat de la *act*, dar e greu de crezut că-și va construi propria lui familie, dînd naștere la derivate noi (e prea lung pentru aceasta!). Pe de altă parte, deși, după cum spuneam, *acționa* reprezintă o noțiune importantă, el apare, ce e drept, relativ frecvent în limba ziarelor și a revistelor, dar nu toată populația țării îl folosește și rareori se poate găsi în textele beletristice.

Alt vorbitor, la aceeași discuție, a cerut ca dicționarul să cuprindă aproape exclusiv fondul principal. Voi reveni asupra acestei idei. Dar pentru moment vreau să leg propunerea citată de observațiile discutate mai sus, pentru a întreba: de unde știm care e fondul principal, pentru a limita dicționarul la el? Rolul unui dicționar bun, deocamdată, este să ne furnizeze materialul necesar pentru a putea stabili care cuvinte sînt și care nu sînt în fondul principal. Prin urmare el trebuie să cuprindă cuvintele în raport cu importanța reală pe care o au în limbă și numai după ce vom avea această listă sinceră vom fi în stare să spunem în mod definitiv ce este și ce nu este în fondul principal (se înțelege că nu consider încercarea mea ca pe de-a-ntregul concludentă). Dacă un autor de dicționar își fixează întîi în minte un calapod al fondului principal, pe criterii abstracte, și apoi exclude din dicționar tot ce nu se încadrează în calapodul lui, el ne va da cel mult un dicționar individual, în nici un caz unul național. Se înțelege că ideile exprimate de mine aici nu exclud total dreptul de intervenție al autorului. Dacă în literatura de pînă mai deunăzi apăreau unele cuvinte de jargon, aceasta nu înseamnă că ele trebuie să fie inserate cu mare onoare și considerate ca aparținînd fondului principal. De altfel cel care întocmește un dicționar își exercită dreptul de a interveni chiar prin faptul că alege autorii din care extrage citate, și, bineînțeles, se oprește numai la autorii buni, talentați, care au dat opere de valoare, scrise în limba întregului popor, nu în jargon.

Se poate face un dicționar care să cuprindă numai sau aproape numai fondul principal? Lingviștii sovietici au discutat destul de mult problema dicționarelor minimale, destinate a pune la dispoziția publicului numai ce este esențial în vocabular. Iată ce spune, cu privire la aceste dicționare, V. V. Vahmistrov, la sfîrșitul articolului pe care l-am mai citat de mai multe ori: «De aici putem trage concluzia că singurul mod just de a aborda problema alcătuirii vocabularului minimal va fi alegerea cuvintelor din fondul principal,

care constituie temelia vocabularului și a cărui cunoaștere este indispensabilă pentru însușirea rapidă a limbii.

Dar ar fi greșit să limităm dicționarul minimal numai la cuvintele din fondul principal, deoarece vocabularul cuprinde mai multe cuvinte care au apărut în limbă în urma diverselor evenimente istorice. Aceste cuvinte sînt astăzi în întrebuințarea generală și lipsa lor din dicționarul minimal ar micșora valoarea acestuia.» [1]

Acest pasaj arată clar că nu poate fi vorba de excluderea dintr-un dicționar minimal a tuturor cuvintelor din masa vocabularului. De fapt, un dicționar, care ar cuprinde numai elementele fondului principal nici nu ar fi dicționar, ci un studiu de vocabular. Nimeni nu ar putea folosi un asemenea dicționar, deoarece nu există nici un text scris și nici o conversație care să nu cuprindă și termeni din masa vocabularului. Prin urmare problema care se pune pentru cel care întocmește un dicționar minimal este de a ști care termeni din masa vocabularului pot fi lăsați la o parte, ca mai puțin interesanți pentru un anumit domeniu de activitate sau chiar în general, iar nu dacă pot fi lăsați la o parte toți.

Aș risca chiar să spun ceva mai mult: omul care se adresează dicționarului pentru a afla ce înseamnă un cuvînt caută mai mult cuvintele din masa vocabularului, pentru că pe cele din fondul principal le cunoaște (altfel n-ar ajunge să se folosească de dicționar: în principiu, cine nu știe nimic despre o limbă nu are ce face cu dicționarul ei). Că este așa se poate vedea și din faptul că în fondul principal intră numai un număr relativ mic de cuvinte, după cum am văzut în introducerea prezentei lucrări. De aceea nu e de mirare că S. I. Ojegov, discutînd problema dicționarelor [2], nici măcar nu pomenește de problema fondului principal, nici pentru dicționarele de tip mic: acestea trebuie și ele să conțină 20—25.000 de cuvinte, deci de zece sau douăzeci de ori mai mult decît fondul principal. Chestiunea este atinsă de N. I. Feldman [3] care se pronunță hotărît pentru includerea vocabularului « trecător » în dicționar. Și cu drept cuvînt: dacă l-am exclude, ar însemna ca dicționarul pe care-l facem astăzi să nu cuprindă cuvinte ca *artel*, *colhoz*, *combină*, *tractorist*, pentru că, fiind recente, n-au avut încă timpul să intre în fondul principal.

Mi se pare semnificativ faptul că, la întocmirea unor vocabulare și mai restrînse, menite să dea primele noțiuni asupra unei limbi necunoscute, trebuie să fie lăsate la o parte unele elemente ale fondului principal și introduse elemente din masa vocabularului. Astfel s-a procedat pentru micul vocabular în mai multe limbi, alcătuit cu ocazia Festivalului de la Berlin al Tineretului,

[1] V. V. Vahmistrov, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 4, p. 10.
[2] S. I. Ojegov, « Voprosî akoznani ia », 1952, nr. 2, p. 85 și urm.
[3] N. I. Feldman, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 2, p. 64.

astfel s-a lucrat şi micul vocabular întocmit pentru Festivalul Mondial al Tineretului şi Studenţilor pentru Pace şi Prietenie de la Bucureşti. Lucrul este explicabil: nu tot ce e foarte important pentru cine vorbeşte curent o limbă este important şi pentru cel care, fără să o cunoască, încearcă totuşi să-şi însuşească rudimente de vocabular (de exemplu *jale, a mişca, vierme*); şi invers, pentru un străin în trecere printr-o ţară sînt indispensabile unele cuvinte care pentru indigeni nu sînt de prima importanţă (de exemplu *bilet, gară, hotel*).

Dar dacă dicţionarele mici nu se pot mărgini la fondul principal, ce să spunem despre dicţionarele mari, cum trebuie să fie dicţionarul Academiei R.P.R.? Incercarea de a limita dicţionarul la fondul principal sau chiar cea de a minimaliza importanţa masei vocabularului constituie un atac împotriva limbii romîne, o încercare de a-i sărăci componenţa lexicală. Faptul că fondul principal, împreună cu structura gramaticală, constituie esenţa limbii nu ne îndreptăţeşte să renunţăm la cuvintele din masa vocabularului.

O situaţie specială trebuie făcută dicţionarelor istorice şi etimologice: « este necesar să se procedeze la ample cercetări concrete istorice, care să lumineze procesele de dezvoltare a fondului principal lexical şi a vocabularului diferitelor limbi, condiţie esenţială pentru alcătuirea de dicţionare istorice »[1]. Studierea fondului principal este mai importantă pentru a stabili originea unei limbi, iar studiul restului vocabularului este important pentru a judeca procesele legate de schimbarea orînduirilor sociale, de dezvoltarea economică şi culturală etc. [2] Trebuie astfel făcută o diferenţă între dicţionarele istorice şi cele etimologice: acestea din urmă, prin forţa lucrurilor, trebuie să dea mai mare atenţie fondului principal, care conţine cuvinte mai importante şi cu istorie mai bogată [3].

3. În încercările lor desperate şi zadarnice de a impune întregii lumi limba engleză, imperialiştii anglo-americani au recurs în ultimul timp la o stratagemă puţin inteligentă, la o camuflare a limbii engleze. Aşa-zişi oameni de ştiinţă, la ordinele lor, au creat « limba » botezată basic-english, un fel de surogat de limbă engleză, o limbă engleză simplificată la maximum. Basic-english are numai 850 de cuvinte (în teorie, căci în practică, prin diferite trucuri, se mai adaugă cuvinte, cu miile), astfel încît cel care vrea să o înveţe să nu aibă greutate prea mare. Acum doi ani s-a luat iniţiativa inventării unui basic-french. Aceste încercări sînt sortite unui eşec sigur, căci ele încearcă să transforme engleza (şi franceza) într-un fel de colecţie de şarade: în locul termenilor exacţi, care nu figurează în lexicul basic, noţiunile sînt redate prin perifraze teribil

[1] V. V. Vinogradov, rezumat în « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 4, p. 114 şi urm.
[2] V. I. Abaev, « Voprosî iazîkoznaniia », 1952, nr. 5, p. 59.
[3] Ibidem, p. 68.

de lungi şi complicate şi, de altfel, inexacte în ce priveşte sensul. Desigur acesta nu este singurul cusur al limbilor basic, şi încercarea însăşi este condamnabilă. Dar în prezenta lucrare mi s-a părut interesant să analizez felul cum creatorii acestei aşa-zise limbi au făcut alegerea cuvintelor pe care le-au acceptat în vocabularul redus.

Basic-english are 600 de substantive, 150 de adjective, 16 verbe, iar restul sînt instrumente gramaticale. Prin urmare « savanţii » la ordinele imperialismului au luat calea exact contrară celei pe care merg limbile reale. Am constatat, atît pe baza materialelor romîneşti, cît şi pe a celor latine, că în fondul principal capătă importanţă tot mai mare verbele, în dauna substantivelor. Basic însă desfiinţează aproape cu totul verbul, păstrînd numai 16 cuvinte din această categorie, pe care de fapt le transformă într-un fel de auxiliare, rămînînd ca ideea de acţiune să fie exprimată prin substantive, cam în felul în care am văzut că procedează limba turcă. Am arătat mai sus că acest procedeu înseamnă o alterare, o sărăcire a limbii. Prin urmare nu numai că limba engleză este intenţionat degradată, adusă la nivelul unei limbi primitive cu vocabular sărac, dar nici măcar alegerea acelor cuvinte care au fost menţinute nu e făcută pe linia justă a dezvoltării limbilor moderne, ci împotriva acestei linii. Se înţelege că dacă cineva se constrînge la folosirea acestui vocabular limitat şi prost ales, el nu va fi în stare să exprime nici o idee cît de cît mai adîncă. Dar acest lucru poate că nu supără pe magnaţii din Wall-Street.

4. Ajungem acum la punctul cel mai important, la învăţarea limbilor în şcoală. In primul rînd, mulţumită genialei lucrări staliniste asupra problemelor lingvistice, a devenit clar pentru toată lumea că vocabularul, în întregimea lui, trebuie să fie un obiect de deosebită atenţie în învăţămîntul de toate gradele [1]. In al doilea rînd, este de asemenea lămurit pentru toată lumea că, din vocabular, trebuie studiat în primul rînd fondul principal [2]. Rămîn însă unele lucruri de precizat.

Nu voi stărui mult asupra învăţării limbii materne: copilul, cînd vine la şcoală, stăpîneşte în cea mai mare parte fondul principal al limbii materne şi cunoaşte şi un mare număr de cuvinte din masa vocabularului. Ar fi o absurditate să i se aleagă pentru bucăţile de lectură sau pentru conversaţie numai cuvinte din fondul principal. In ce priveşte învăţarea citirii, desigur că aici trebuie să primeze criteriul pedagogic, adică să i se dea pe rînd cuvintele, în ordinea în care învăţarea lor e mai uşoară. Nimic nu se opune ca printre cuvintele învăţate să figureze şi unele din masa vocabularului (desigur nu dintre

[1] Vezi P. I. Cernîh, în articolul citat din Problemele lingvisticii în lumina lucrărilor lui I. V. Stalin, p. 153 şi urm.; vezi şi broşura Slovarnaia rabota na urokah russkogo iazîka v nacealnoi nerusskoi şkole (metodiceskoe pismo). Ucipedghiz, 1952, p. 6.

[2] V. A. Zveghinţev, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1951, nr. 2, p. 17.

cele necunoscute elevului). Rolul şcolii, în ce priveşte fondul principal al limbii materne, nu este totuşi neglijabil: trebuie să completeze fondul principal prin introducerea acelor cuvinte pe care copilul nu le cunoştea de mai înainte şi prin îmbogăţirea sensului cuvintelor pe care copilul le cunoaşte. El trebuie ajutat să înţeleagă exact aceste sensuri şi să le adauge sensuri secundare cu care încă nu a făcut cunoştinţă. Apoi rolul şcolii este să lămurească elevului felul cum sînt formate cuvintele, legătura dintre ele, componenţa familiilor de cuvinte.

Mai ascuţit se pune problema învăţării limbilor străine. In marea majoritate a cazurilor, copilul care vine la şcoală nu ştie nici un cuvînt din limbile străine pe care are să le înveţe. Aici îşi capătă toată importanţa alegerea cuvintelor care trebuie să figureze în manual, mai cu seamă la primele lecţii. Evident, nu poate fi vorba de a evita complet cuvintele din masa vocabularului: limba nu se poate dispensa de ele (la această concluzie ajunge şi broşura « Slovarnaia rabota . . . »[1]: ar însemna să nu se pomenească nimic despre lucrurile noi în viaţa omenirii). Dar e normal ca în primele texte şi chiar în textele din tot manualul pentru primul an accentul să fie pus pe cuvintele din fondul principal[2], întîi pentru că acestea sînt cele mai des întîlnite şi de ele este cea mai mare nevoie pentru a te putea face înţeles, al doilea pentru că ele constituie miezul vocabularului, ele dau baza pentru formarea unei mari părţi a celorlalte cuvinte şi îşi impun pecetea pe întreg vocabularul şi chiar în parte, pe structura gramaticală. Majoritatea covîrşitoare a elementelor de vocabular trebuie se fie formată de cuvintele din fondul principal, pînă ce acesta va fi complet sau cel puţin aproape complet cunoscut.

In manuale se găsesc de obicei două feluri de texte: unele fabricate de autorii manualului pentru a plasa într-o anumită ordine şi la formele voite diversele cuvinte care trebuie învăţate împreună cu flexiunea lor, altele scrise de scriitori de meserie, care în general nu s-au gîndit la folosirea în şcoală a lucrării lor, dar au ajuns totuşi să fie daţi ca model sau ca punct de plecare pentru învăţătură. In principiu (o ştiu din propria mea practică pedagogică), elevii gustă mai mult lecturile de acest al doilea tip, cu atît mai mult, cu cît textele fabricate anume nu au, în general, un subiect propriu zis, adică după citirea lor elevul nu ar putea să povestească subiectul, nu a aflat nimic altceva decît traducerea unor cuvinte într-o limbă străină. Acest tip are însă avantajul că permite trierea vocabularului şi prezentarea formelor gramaticale necesare ca exemple. In orice caz cred că şi bucăţile fabricate trebuie să aibă un conţinut, să nu fie simple fraze înşirate fără legătură între ele. Dacă la

[1] Slovarnaia rabota na urokah russkogo iazîka v nacealnoi nerusskoi şkole (metodiceskoe pismo). Ucipedghiz, 1952, p. 5.

[2] Vezi şi I. V. R a h m a n o v, « Inostrannîie iazîki v şkole », 1953, nr. 1, p. 30.

textele literare inserate în manuale trebuie să facem unele concesii în dauna fondului principal (căci autorul nu a putut şi nu a ținut să se limiteze la această parte a vocabularului, iar înlocuirea cuvintelor uneori nici nu este posibilă, de exemplu în versuri), apoi la bucăţile fabricate de autorii manualelor nu avem nici un motiv să fim atît de indulgenți. Aici fiecare cuvînt trebuie să fie cîntărit, şi inserat numai dacă corespunde necesităților învățămîntului.

In copilăria mea, învățînd în primele clase de liceu (corespunzătoare claselor V-VI-VII de astăzi) franceza şi germana, am avut ocazia să-mi formez un bagaj de cuvinte în aceste limbi, pe care l-am păstrat pînă astăzi. Din nefericire, manualele erau alcătuite nu numai fără cunoaşterea teoriei fondului principal (lucru care nu poate să ne mire), dar şi fără nici o pricepere pedagogică. Materialul lexical era îngrămădit aproape la întîmplare, cu străduința vizibilă de a aglomera cuvinte cît mai multe, autorii socotind fără îndoială, că toate au aceeaşi importanță. Mi-aduc aminte astfel de o bucată din cartea de franceză cu titlul «La măcelar»; acolo erau înşirate pe franțuzeşte numele diverselor părți ale corpului vitelor în graiul special al măcelăriei: *fleică*, *vrăbioară*, *muşchi* etc., care nu au de ce să intereseze pe copii. Din alte bucăți, intitulate «In pădure», etc., atît din cartea de franceză, cît şi din cea de germană, am învățat şi am reținut, în ambele limbi, numele copacilor ca arțarul, aninul, ulmul, etc., şi al păsărilor, ca prihorul, sturzul etc. Dacă cineva mă întreabă astăzi cum se numesc pe franțuzeşte sau pe nemțeşte aceste păsări sau aceşti copaci, pot răspunde pe loc; dar dacă mă întreabă, ce înfățişare au, care sînt însuşirile lor caracteristice, nu sînt în stare să dau un răspuns nici măcar aproximativ, căci cuvintele au rămas în mintea mea forme goale: neavînd niciodată ocazia să mă întîlnesc în viață cu noțiunile pe care le denumesc, numele lor nu mi-au servit la nimic.

Am socotit interesant de cercetat dacă manualele noastre de limbi străine, elaborate în urma apariției lucrării lui I. V. Stalin «Marxismul şi problemele lingvisticii» se prezintă mai bine din acest punct de vedere. Am examinat manualele publicate de Editura pedagogică în vara anului 1952, şi anume primul manual de limba rusă, franceză, germană şi engleză pentru copii romîni şi primul manual de limba romînă pentru copii maghiari. Rezultatul a fost concludent şi el este net favorabil acestor manuale, cu toate defectele pe care le mai prezintă în unele părți.

Toate manualele încep cu cuvinte dintre care multe nu sînt în fondul principal *(creion, cretă, fereastră, gazetă de perete, lozincă* etc.), dar se referă la obiecte pe care elevii le au permanent în fața ochilor. Aceste cuvinte sînt evident necesare pentru primele rudimente de conversație, trebuie să pornească de la noțiunile concrete apropiate de elevi, şi faptul dovedeşte

o dată mai mult că nu ne putem limita în nici o împrejurare la fondul principal, deşi el este cu adevărat baza şi esenţa vocabularului. Tocmai pentru aceasta, în fondul principal intră numai cuvinte care au o oarecare vechime, iar noi trebuie neapărat să vorbim, adesea, despre lucruri noi care poartă nume recente. De aceea, trecînd în revistă manualul de limba franceză, vom cădea de acord cu folosirea unor cuvinte ca *meci*, *volei* (lecţia a doua), *turnător*, *gospodărie agricolă colectivă* (lecţia a şasea), *creşă*, *a tricota* (lecţia 10), *plan cincinal* (lecţia 17), *a pavoaza*, *banderolă* (lecţia 39), *ciocan hidraulic*, *autocritică* (lecţia 40). Desigur, unele cuvinte, cum e ultimul citat, nu joacă un rol mare în limba franceză de astăzi, dar vor deveni foarte importante în viitor şi e bine ca elevii să le cunoască de la început. In ce priveşte limba franceză, mai trebuie să adăugăm că cea mai mare parte a cuvintelor citate seamănă bine cu corespondentele romîneşti, fie că acestea sînt împrumutate din franţuzeşte, fie că provin dintr-o sursă comună. De aceea pentru elevii noştri nu sînt greu de înţeles, şi de reţinut, cu rezerva deosebirilor de pronunţare.

Cu excepţia acestor termeni actuali şi necesari, manualul de limba franceză, cuprinde în general expresii simple şi se foloseşte de cuvintele esenţiale. Cum nu am făcut un studiu special asupra fondului principal al limbii franceze, nu pot spune cu mare siguranţă care cuvînt este şi care nu este în fondul principal, dar impresia de ansamblu sper că nu e greşită: în general s-au folosit cuvintele din fondul principal. Totuşi manualul de franceză s-a lăsat tîrît uneori pe panta aglomerării de cuvinte la întîmplare, ca vechile manuale burgheze. De exemplu, la lecţia a 12-a, se îngrămădesc, fără necesitate evidentă, nume de flori ca *perce-neige* « ghiocel », *pâquerette* « părăluţă », care, evident, nu sînt în fondul principal al limbii franceze (decît în măsura în care elementele lor componente sînt în fondul principal, dar acest lucru nu poate ajuta pe elevul romîn), nici nu seamănă cu termenii corespunzători romîneşti. In lecţia a 20-a, unde se introduc cuvintele « cal » « bou », « vacă » etc., ar putea lipsi *jument* « iapă », care nu e nici uşor, nici în fondul principal, şi cu atît mai mult verbul *étriller* « a ţesăla ». La fel ar putea lipsi, la lecţia a 21-a, *herse* « grapă » la lecţia a 38-a, *marraîcher* « producător de zarzavat », *carotte* « morcov », *aubergine* « pătlăgică vînătă », căci ar rămîne destule cuvinte noi pentru o lecţie, iar acestea nu sînt indispensabile. De asemenea cred că la lecţia a 27-a ar putea lipsi *cartable* « ghiozdan » (textul nu e *de* A. Daudet, ci *după* el).

Mai bune încă sînt, din punctul de vedere care ne interesează, manualele de engleză şi de germană. Desigur aici şi atenţia trebuia să fie mai mare, deoarece aceste limbi sînt mai grele pentru un copil romîn. In mod foarte curios, manualul de engleză declară la pagina 80 că « engleza e mai uşoară decît franceza, pentru că gramatica engleză nu e atît de grea ca cea franceză », afirmaţie inexactă, mai ales cînd cel care o învaţă are ca limbă maternă o limbă romanică,

şi în plus afirmaţie care merge pe linia falsei teorii a pseudo-savanţilor imperialişti că limba engleză e mai «uşoară» şi de aceea trebuie să fie adoptată de toată populaţia globului. Dar elevul constată în practică că engleza este de fapt o limbă foarte grea. In ce priveşte vocabularul, nu am de observat, la manualul de limba engleză, decît următoarele: la lecţia a XI-a, unde se reproduc cuvintele lui I. V. Stalin despre Lenin, se folosesc expresii arhaice (*vanquish* «a învinge», *behest* «poruncă»), necesare pentru a da un ton solemn textului (aceste cuvinte au fost omise din vocabularul final). Cred că se pot accepta aceste cuvinte şi cu această justificare, cu condiţia ca elevii să nu fie obligaţi să memorizeze decît sensul textului, nu şi cuvintele engiezeşti.

In schimb la lecţia a 21-a, se cam aglomerează numele de păsări (de exemplu *turkey* «curcan» ar putea lipsi fără mare pagubă). In afară de aceasta, ca notă pozitivă, manualul cuprinde numeroase anecdote vii şi amuzante, care folosesc numai cuvinte din fondul principal.

Manualul de limba germană nu prezintă, din punctul de vedere care ne interesează, decît cîteva pasaje încărcate: la lecţia a 12-a, apare cuvîntul *Star* «graur», care poate fi acceptat, pentru că e într-o anecdotă. In schimb la lecţia a 13-a, e inutil să se introducă în mintea copiilor numele nemţeşti ale figurilor de şah, pe care mulţi nu le cunosc nici în romîneşte, iar la lecţia a 33-a s-a mers pe linia acumulării: numele de legume ca *Möhren* «morcovi» *Spinat* «spanac», *Gurken* «castraveţi», de fructe ca *Aprikosen* «caise» ar fi putut foarte bine lipsi din manual.

Mai slab este alcătuit manualul de limba rusă. Aici ar trebui să se ţină seama că avem o carte destinată unor copii cu patru ani mai mici decît cei care învaţă alte limbi străine. Manualul cuprinde texte compuse din fraze fără legătură între ele, metodă care nu e prea fericită, căci textul nu poate interesa prin conţinutul lui pe micul cititor, dar care are avantajul că poţi să foloseşti ce cuvinte vrei, fără să fii legat de anumite noţiuni. Totuşi manualul abundă, chiar de la primele lecţii, în cuvinte care nu fac parte din fondul principal. Cum n-am avut la dispoziţie nici un studiu asupra fondului principal al limbii ruse, e posibil să mă înşel în cazul unui cuvînt sau al altuia, dar desigur nu în toate exemplele pe care le voi da. La pagina 21 загудел «a răsunat», гудок «sirenă», застучали «au izbit», toate în fraze răzleţe. La pagina 23, în şase versuri scurte, găsim cuvintele свисток «fluier», грибок «ciupercă» (lipseşte la vocabularul final), белка «veveriţă», посулил «a promis». Ce e drept, dacă o poezie e bună, nu o vom înlătura din cauza unui cuvînt mai rar. Dar aici nu e unul singur. La pagina 35, în fraze răzleţe: куст «arbust», кузнечик «greier», стрекоза «libelulă». La pagina 38, щенок «căţeluş», пень «buturugă», скулил «a scîncit» (în trei rînduri şi jumătate!); дровосек «tăietor de lemne», льняной «de in», дятел «ghionoaie», иголка «ac» (în

trei rînduri). La pagina 39: драка «încăierare», миска «strachină». La pagina 61: удочка «undiță» și așa mai departe. Rămîne impresia că autorii nu și-au pus cîtuși de puțin problema fondului principal, ci au îngrămădit fără alegere toate cuvintele pe care le-au găsit în texte sau care le-au venit în minte.

Manualul de limba romînă pentru școlile maghiare (clasa a III-a elementară) e făcut cam după aceleași principii ca cele de limbi străine pentru romîni. Se găsesc din loc în loc cuvinte care nu fac parte din fondul principal al limbii noastre *(șal, șapcă, șorț* la pagina 21; *livadă* la pagina 27; *cherestea, ferăstrău* la pagina 38; *bujor* la pagina 43). Desigur, situația copiilor maghiari din R.P.R. nu este exact aceeași cu a romînilor care învață nemțește sau englezește: chiar dacă nu știu romînește, copiii unguri din Transilvania tot mai cunosc cîte un cuvînt din limba noastră. Dar acesta nu este un motiv suficient pentru ca în primele pagini ale manualului de limba romînă (care, de altfel, nu e rău întocmit), să apară cuvinte ca *bujor*, fără a căror cunoaștere poate trăi foarte bine chiar un copil romîn de aceeași vîrstă. La pagina 132, poezia de M. Beniuc e destul de grea, în ce privește vocabularul, pentru un copil care nu știe romînește.

Reiese din această scurtă anchetă că, deși se mai găsesc unele scăderi, manualele noastre sînt în foarte vădit progres, în urma folosirii teoriei staliniste a fondului principal lexical. Adîncirea acestei teorii, aplicarea ei la limba romînă și folosirea ei mai atentă în manuale va putea să mai mărească încă diferența între manualele dăunătoare din trecut și cele bine întocmite de astăzi.

ÎNCHEIERE

Geniala lucrare a lui I. V. Stalin, «Marxismul şi problemele lingvisticii», a deschis lingviştilor perspective nebănuite de dezvoltare a ştiinţei lor, îndrumînd-o pe calea creatoare a marxismului. Prin aceasta, lingviştii au primit un ajutor nepreţuit. De aici însă decurg pentru ei şi sarcini, în primul rînd sarcina de a aplica în practică, de a analiza limbile concrete în lumina noii ştiinţe, a lingvisticii marxiste. Unul dintre punctele principale ale acestei ştiinţe este teoria, expusă pentru prima oară de I. V. Stalin, a fondului principal lexical.

Am încercat, în măsura în care m-au ajutat puterile, să aplic această teorie la limba romînă şi, pornind de la criterii recunoscute, cel puţin în mare parte, ca valabile, am stabilit liste de cuvinte despre care cred că formează fondul principal al limbii noastre. Fără îndoială, nu toată lumea va fi de acord cu aceste liste în totalitatea lor. Sper însă că modificările care se vor propune nu vor fi de natură a răsturna complet rezultatele la care am ajuns pornind de la aceste liste. Iată pe scurt care sînt aceste rezultate.

Fondul principal lexical al limbii romîne este în majoritatea lui de origine latină. Această constatare dă încă o lovitură teoriei neştiinţifice, marriste, a caracterului «mixt» al limbii romîne şi al limbilor în general: fondul principal lexical şi structura gramaticală provin, în majoritatea elementelor lor, din aceeaşi sursă. Dar constatarea făcută mai dă o lovitură serioasă şi teoriilor şovine care exclud elementele străine din structura limbii romîne. In opoziţie cu aceste teorii, a reieşit din cercetarea făcută că în fondul principal al limbii romîne joacă un rol excepţional de important elementul slav, că aproximativ a cincea parte din fondul principal al limbii romîne e de origine slavă. Un rol mult mai mic, dar totuşi important, joacă elementul maghiar, pe cînd cel turc, în opoziţie cu ce se credea mai înainte, este puţin însemnat.

Cercetarea a dovedit în practică absoluta justeţe a teoriei staliniste asupra vechimii fondului principal: cel puţin două treimi dintre elementele latine care se găsesc astăzi în fondul principal al limbii noastre au etimologie indo-europeană şi cam în aceeaşi proporţie sînt cuvintele care erau deja în fondul prin-

cipal al limbii latine. Imensa majoritate a cuvintelor din fondul nostru principal sînt de mai bine de o mie de ani în limba noastră, cea mai mare parte datînd în graiul strămoşilor romînilor de multe mii de ani. A mai reieşit apoi că cuvintele noi duc o luptă neîmpăcată cu cele vechi, pentru a le lua locul în fondul principal, şi numai arareori ele reuşesc în această întreprindere. Pe de altă parte, faptele adunate au arătat că nu totdeauna neologismele zdruncină situaţia cuvintelor vechi, ci sînt cazuri cînd, dimpotrivă, o consolidează.

A reieşit apoi marea importanţă pe care o au în fondul principal cuvintele abstracte: printre categoriile morfologice, trebuie considerate în primul rînd instrumentele gramaticale, apoi verbele şi adjectivele şi numai la urmă substantivele; iar printre substantive, cele abstracte se întăresc necontenit în dauna celor concrete. Pe de altă parte, cel puţin în limba romînă, cuvintele scurte sînt preferate celor lungi.

A mai reieşit, din cercetarea materialului romînesc, justeţea teoriei sovietice care vede în fondul principal lexical nu numai un pivot al vocabularului, un nucleu al lui, ci şi un element care dă stabilitate limbii în general, o bază pentru formarea cuvintelor, pentru menţinerea structurii gramaticale. Fondul principal joacă un rol conservator pentru fonologie, împiedică modificarea vijelioasă a morfologiei şi a sintaxei, şi totodată constituie un punct de plecare pentru inovaţiile care corespund legilor interne de dezvoltare a limbii.

Am mai încercat, în sfîrşit, să arăt unele aplicări în practică ale teoriei staliniste, referindu-mă la chestionare, la dicţionare şi la învăţămîntul limbii materne şi a celor străine.

Pe de altă parte, evoluţia fondului principal al limbii romîne ilustrează şi alt aspect al învăţăturii lingvistice a lui I. V. Stalin. După cum structura gramaticală «se perfecţionează, îşi îmbunătăţeşte şi îşi precizează regulile şi se îmbogăţeşte cu reguli noi»[1], tot aşa şi vocabularul se perfecţionează, şi mai ales fondul lui principal se îmbunătăţeşte necontenit. Cîteva trăsături, în această privinţă, se pot desprinde din paginile precedente.

Cuvintele învechite dispar cu timpul, ies din fondul principal, eventual apoi şi din vocabularul activ. Fiind vorba de elemente care şi-au trăit traiul, care nu mai corespund stării de lucruri în fiinţă, eliminarea lor nu poate constitui decît un element de progres al fondului principal şi al vocabularului în general. Am arătat o serie de cuvinte romîneşti care dovedesc această teză. In special trebuie accentuată eliminarea din limba naţională a elementelor de argou, de jargon, a cuvintelor indecente. Dintre acestea, puţine au şanse să ajungă în fondul principal; în condiţiile luării puterii în stat de către clasa muncitoare, aceste şanse se reduc la zero, ceea ce constituie o serioasă îmbunătăţire a limbii.

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 23.

De asemenea unificarea dialectelor, care este în curs peste tot, dar mai cu seamă în ţările conduse de clasa muncitoare, constituie o importantă perfecţionare a vocabularului în general şi a fondului principal în special: cuvintele din fondul principal, fiind puse la dispoziţia întregii naţiuni, se consolidează, capătă nuanţe noi, provenite uneori din dialecte.

Fondul principal se îmbogăţeşte necontenit prin introducerea a noi cuvinte, mai numeroase decît cele pe care le elimină. Un rol deosebit de important a jucat în această privinţă, la noi, elementul slav. Aproape toate elementele latine învechite au fost înlocuite cu elemente slave. In raport cu perfecţionarea gîndirii, cu sporirea noţiunilor pe care omul trebuie să le aibă mereu prezente, în condiţiile dezvoltării producţiei şi a organizării sociale, atît vocabularul în ansamblu cît şi fondul principal se măresc, căutînd să corespundă nevoilor vieţii. Dar fondul principal nu se dezvoltă în aceeaşi proporţie ca masa vocabularului, «foarfecele» dintre ele se deschide necontenit. Aceasta înseamnă un progres al fondului principal, căci este necesară o delimitare clară a lui de masa vocabularului: cu cît se măreşte raportul dintre ele, cu atît creşte în importanţă orice element al fondului principal.

Un important mijloc de îmbogăţire a vocabularului este derivarea; disproporţia dintre fondul principal şi masa vocabularului se accentuează graţie faptului că fiecare element din fondul principal dă masei vocabularului numeroase derivate (media pentru fiecare cuvînt din fondul principal este de aproximativ cinci derivate). Aici joacă un rol important în primul rînd formaţiile regresive, care am arătat că sînt deosebit de numeroase în romînește; apoi derivarea cu sufixe, de asemenea bine dezvoltată în limba noastră, mai ales mulţumită sufixelor de origine slavă. Cît priveşte prefixele, care în alte limbi joacă rolul principal, limba noastră a fost relativ săracă; în ultimele secole această lipsă se remediază, prin împrumutarea de prefixe, mai întîi slave, apoi internaţionale, ceea ce întăreşte considerabil facultăţile de derivare şi, prin aceasta, şi fondul principal. Numai în ce priveşte compunerea, element extraordinar de însemnat pentru întărirea fondului principal, limba noastră nu a reuşit încă să progreseze suficient.

In sfîrşit, procesul de abstractizare, care caracterizează limba în general, este prezent şi în vocabular şi în fondul principal. Am arătat cum elementul abstract ia necontenit avans faţă de cel concret, şi acest lucru este fără îndoială un important progres al vocabularului. In oarecare măsură, se poate aplica şi la fondul principal caracterizarea dată de I. V. Stalin gramaticii: «rezultatul unei îndelungate munci de abstractizare a gîndirii umane, un indice al uriaşelor succese ale gîndirii» [1].

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii. Ed. pentru literatură politică, 1953, p. 22.

LISTA CUVINTELOR ROMÎNEŞTI DISCUTATE

(Cifrele arată paginile)

a 48, 71, 100, 163
abia 48, 71, 100, 163
abieluşa 166
absent 131
absenta 131
absorbi 116
abţine 116
abundenţă 45
abur 48
ac 48, 67, 71, 100, 142, 180
acel 48, 71, 100, 167
aceră 138
acest 48, 71, 100, 167
acolo 48, 71, 100, 163
acont 125
acoperi 130
acru 48, 71, 100
act 47, 48, 139, 178
activ 47
activist 47
activitate 47
acţiona 185, 186
acţiune 47
acum 48, 71, 100, 163
acuşica 166
adaos 153
adăpost 48, 75, 100, 141
adăsta 144
adăuga 48, 75, 100, 160, 161, 174
ademeni 109
adevăr 48, 71, 100, 141
adică 48, 165
adins 48, 75, 100, 164, 165
adînc 48, 71, 103
administraţie 35
adormi 43
adormit 131
adreasă 176
adresă 176
aer 48, 139
aerobus 155
afară 48,71, 100, 129, 145, 165
afla 48, 73, 100
agăţa 48, 75, 100
ager 48, 75, 100
agest 138
agru 27, 138
agura 144
agust 137
ai 138
aici 48, 71, 100, 165
aiepta [1] 144
aiepta [2] 144
aiura 166
aiurea 48, 75, 100, 165
ajun 137
ajunge 48, 71, 100
ajuta 43, 48, 74, 100
ajutor 43
al 48, 71, 100, 167
alămîie 157
alb 21, 22, 48, 71, 100
albastru 48, 71, 100
albie 48, 67, 75, 87, 103, 142
albină 48, 66, 75, 103, 142
alcătui [1] 48, 128, 160
alcătui [2] 128
alde 48, 75, 100, 167
alege 44, 48, 71, 100
alegere 153
alerg 152
alerga 26, 48, 74, 103
alimentară 120
alint 152
alinta 48, 76, 100
alior 138
alt 48, 71, 100, 167
altar 138

altădată 154
altceva 154
altfel 154
altoi *(sbst.)* 152
altoi *(vb.)* 48, 66
aluat 138
alună 48, 66, 76, 103, 113, 142
alunga 48, 75, 100, 125
aluniță 113
alură 163
amar 48, 73, 103, 129
amarnic 37
amăgi 109, 144
amănunt 48, 71, 100, 141
amenința 48, 76, 100, 160
amesteca 133
ameți 48
amiază 48, 71, 100, 141
amîna 48, 75, 100, 133
amîndoi 48, 71, 100, 167
amnar 138
amuzator 36
an 39, 48, 71, 100, 113, 141
anin 138
anina 109
aniversa 42
aniversare 42
anotimp 113
anțărț 154
apă 48, 71, 100, 142
apăra 48, 71, 100, 133
apărea 116
apăs 152
apăsa 48, 73, 100
apoi 48, 71, 100, 105
apostol 109
aprig 109
aprinde 48, 71, 100, 129
aprinjor 87
aproape 48, 73, 100, 165
apropia 166
aprozar 92, 120
apuca 48
ara 48, 66, 75, 100
aramă 48, 75, 100, 114, 142
arămie 114
arăta 48, 60
arbore 19, 138
arc 48, 67, 75, 100, 121, 142
arde 48, 71, 100
arendă 109, 110
arete 138
argat 109, 110
argăsi 109
argint 20, 48, 75, 100, 142
arhon 109, 110
arici 48, 66, 75, 103, 142
arie 113, 138
arină 138
aripă 48, 68, 71, 100, 142
arm 138
armaș 109, 119
armă 48, 67, 71, 100, 110, 142
armăsar 138
artă 19, 48, 139
artel 187
arunc 152
arunca 48, 74, 103
arvună 125
asalt 116
asasinator 36
asculta 48, 73, 103
ascunde 48, 57, 71, 95, 100, 129
ascunsoare 36
ascuți 48, 71, 100
asfinți 109
asin 138
asperitate 117
aspru 48, 74, 100, 117, 131
astfel 154
astîmpăr 152
astîmpăra 44, 48, 75, 100, 160, 161
astruca 144
astupa 48, 74, 103, 105
asuda 125
asupra 48, 71, 100, 161
așa 48, 71, 100, 165
așchie 40, 138
așeza 44, 48, 71, 100
așijderea 111
aștepta 48, 71, 100
așterne 48, 71, 100
ataca 133
atare 109
atinge 48, 57, 74, 100
atîrna 26, 48, 63, 153
atît 48, 71, 100, 167
atrage 115
atunci 48, 71, 100, 165
ață 48, 67, 71, 100, 142
ațipi 144
ațîța 48, 76, 103, 133
au 145
audia 42
audiență 42, 117
auditor 117
audiție 117
aur 48, 71, 100, 142
aurar 36
austru 127
auș 138
autobus 155
autocritică 192
automobil 20
auz 152
auzi 48, 73, 100, 117
avea 48, 71, 100, 168, 171
axiomă 22
azi 48, 71, 100, 131, 165

ăl 48, 71, 100
ălalt 154
ăst 48, 71, 100, 154, 167

ba 48, 165
babă 48, 141
baci 109
bade 48
baie 48, 141
baieră 48, 76, 103, 142
bale 138
balie 87
baltă 48
balţ 138
ban [1] 48
ban [2] 109, 110
bancă [1] 48, 128, 140
bancă [2] 128
banderolă 191
barbat 163
barbă 44, 48, 68, 71, 103, 116, 142
barbetă 116
barbişon 116
barbur 138
barbută 138
barză 86
basm 109
bată 138
bate 48, 74, 103, 146, 174
batjocură 92, 146, 154
băcan 109, 110, 120
băcănie 29 120
băga 48, 133, 185
băiat 48, 68, 132, 133
băjenie 109, 110
bălţat 109
băncuţă 128
bănui 48
bărbat 44, 48, 68, 71, 103, 132, 133, 142, 163
băşică 48, 68, 76, 103, 142
bătrîn 48, 71, 100, 124, 131
băţ 48, 67
beŗ 48, 71, 100
beat 131
berbec 48, 66, 76, 103, 142
beteag 109
bibliotecă 154
bici 48, 67, 141
bilet 188
bine 48, 76, 100, 165, 168
binefăcător 132, 154
binevoi 154
bir 109, 110, 111
birui 48
biserică 138
bîlci 86
bîrfi 133
blană 48, 68, 69, 141
blestem 152
blestema 48, 69, 76, 103, 105
blînd 48, 75, 100, 131
boace 137, 153
boală 48, 133, 140
bob 48, 66, 141
boboc 48
boci 48, 75, 100, 153
bogat 48
boia 109, 125, 126
boier 48, 141
bold 48, 67, 141
boltă 48, 127, 128, 141
boroană 125
bortă 87
borviz 156
bostan 86
bot 48, 68
botez 152
boteza 48, 69, 76, 103, 105, 176
botgros 154
boţi 87
bou 19, 48, 66, 71, 100, 117, 132, 142
bour 109, 110, 138
bovin 117
bracă 138
brad 48
braţ 48, 74, 100, 142
brazdă 48, 66, 141
brăcie 138
breaslă 109, 110
brîncă 48, 68, 75, 103, 126, 141
brînză 48
brîu 48, 68, 69
broască 48, 66, 74, 103, 142
broatec 138
brodi 109
brumă 48, 71, 100, 142
bucată 48, 74, 103, 129, 141
bucate 129
bucă 48, 68, 75, 103, 142
bucălat 154
bucăţele 128
buche 109, 110, 112
bucher 122
bucium 109, 122, 138
bucura 48, 130
bucurie 131
bujor 194
bumb 87
bun 44, 48, 74, 100, 130, 132, 165, 168, 183
bună-credinţă 132
bunătate 132
bunăvoinţă 44, 132, 154
burduf 48, 65, 67
burete 48, 67, 76, 103, 142
burghezi 176
burghiu 126
buric 48, 68, 75, 142
burtă 48, 68
burtă-verde 154
bute 48, 67, 76, 103, 105, 142

butnar 116
butuc 48, 67
buză 48, 68

ca 48, 71, 95, 100, 165, 166
cafea 48, 140
cal 48, 66, 74, 103, 132, 142, 168, 170
calce 138
cald 48, 71, 99, 100, 131
cale 44, 48, 74, 103, 141
calic 48
calorifer 117, 134
calu-de-fier 134
cam 48, 71, 100, 165
cameră 125
camion 48, 137, 140, 178
canapea 122
cap [1] 44, 48, 68, 71, 100, 127, 142, 173
cap [2] 127
cap [3] 127
capăt 44, 173
capital 48
capră 48, 66, 71, 100, 132, 133, 142
car 43, 48, 67, 74, 103, 105, 137, 146
care 48, 71, 95, 100, 167
cari 138
carne 48, 68, 71, 100, 116, 142
carnivor 116
carpen 138
carte 48, 74, 103, 105, 113, 116, 142, 177
cartofor 116
carți 177
casă [1] 7, 48, 74, 103, 115, 125, 127, 128, 142
casă [2] 115, 127, 128
casc 152
caș 48, 76, 103, 142
ca și 166
cauc 138
cauza 46,
cauzal 46
cauzalitate 46, 47
cauză 46, 48 139, 166
cavaler 131
cavalerie 131
cazan 40
cazmă 48, 140
că 48, 71, 95, 100, 164, 165
căci 48, 71, 100, 165
căciulă 48, 69
cădea 48, 73, 100, 170
călător 44, 48, 146
călca 48, 74, 100
căldare 48, 67, 75, 99, 100, 142
căldăraș 138
călugăr 38, 109
cămară 120
cămașă 48, 68, 74, 103, 105, 142
cămăraș 120
cămin 118, 121
căminar 121
căminărit 121
căminist 121
căministă 121
căpăta 49, 75, 100
căpătîi 49, 71, 101, 142
căpătui 44
căpistere 138
căpitan 49, 140
cără 43, 137
cărare 49, 75, 103, 142
cărămidă 40
cărbune 49, 67, 75, 103, 119, 142
cărdășie 134
căroare 137
cărunt 49, 75, 103
căruță 146
căsca 49, 74, 103, 105
căsuță 127, 128
cășuna 124, 144
cătană 87, 125
cătin 138
către 49, 71, 101, 165
cătușă 109, 138
cățea 178
cățel 49, 66, 73, 103, 142
cățele 178
cățîn 138
căuta 49, 71, 101, 133
căuzaș 46
ce 49, 71, 95, 101, 167
ceafă 68
ceapă 39, 40, 49, 66, 74, 104, 142
ceară 49, 76, 104, 142
cearceaf 87
ceartă 152
ceas 49, 67, 124, 140
ceaslov 156
ceată 49, 140
ceață 49, 75, 101, 142
ceda 114
CFR 155
ceferiadă 155
ceferist 155
cel 49, 71, 101, 167, 181
celar 138
celălalt 44
centru 49, 139, 178
cenușă 49, 73, 104, 142
cep 115, 138
cer [1] 49, 69, 74, 101, 128, 141
cer [2] 128, 138
cerb 138
cerbice 138
cerc 49, 67, 71, 101, 141, 153
cerca 44, 49, 101, 153
cerceta 44
cere 49, 74, 101, 122, 128
cergă 87
cerințel 138

cerne 49,75, 101
cerneală 122
cerne 122
cerşi 49, 76, 101, 122
certa 49, 71, 101, 130
cetate 121, 138
cetăţean 121
cetăţenesc 121
cetăţenie 121
ceteră 138
cheag 49, 75, 101, 142
chef 49, 140, 178
cheie 49, 67, 71, 85, 101, 142, 162
chel 87, 125
cheltui 49
chema 49, 71, 101
cheotoare 136
cherestea 194
chermesă 176
chezaş 109, 110
chiar 49, 71, 101, 165
chibrit 87
chibz 152
chibzui 49
chimie 85
chin 49, 133
chingă 49, 67, 75, 101, 142
chior 23, 49
chip 49, 68, 140, 145
chirie 49, 140
chiui 49
ci 49, 71, 101, 165
cicoare 138
cină 27, 109, 138
cinci 49, 71, 101, 165
cine 49, 71, 95, 101, 167
cinge 109, 110, 151
cinste 49, 130, 133, 140
cioară 49, 66
cioban 22, 87
cioc 49, 68
ciocan 49, 67, 141
ciocan hidraulic 192
ciocoi 109, 110
ciolan 49, 68, 141
ciomag 49, 67, 140, 178
cioplea 152
ciopli 49
ciorap 87
ciordi 86
ciot 49, 67
circ 46
circula 46
circular 46, 47
circulară 46
circulaţie 46
circumferinţă 46
cireş 49, 66, 76, 104, 105, 142
cislă 109, 110
cită 152
citi 49, 133
ciubotă 87
ciubuc 109
ciudă 49, 131, 140, 145
ciumă 49, 76, 104, 105
ciung 49
ciupi 49
ciur 49, 67, 71, 101, 142
civil 49
cizmă 87
cîine 49, 66, 71, 101, 142
cîlţi 45
cîmp 49, 65, 74, 101, 142, 173
cînd 49, 71, 101, 165
cînepă 49, 76, 105, 142
cînt 152
cînta 49, 71, 101
cîntar 49, 67, 140, 178
cîrciumă 30, 49, 141
cîrd 134
cîrdăşie 134
cîrlig 49, 67
cîrmă 49, 141
cîrn 49
cîrnat 138
cîrpă 49, 67, 141
cîrpător 138
cîştig 152
cîştiga 49, 71, 101, 131, 152
cîştigă 152
cît 49, 71, 101, 167
clacă 109, 110
cladă 153
claie 49, 66, 141
clasă 49, 139
clădi 49, 153
clăti 49
clei 49, 67, 141
cleşte 49, 67, 141
cleveti 109
clipă 152
clipi 49
cloacă 152
cloci 49
clocot 49, 140
clopot 49, 67, 69, 141
coace 44, 49, 71, 101
coadă 49, 68, 74, 101, 113, 142
coajă 49, 133, 141
coamă 23, 138
coapsă 138
coardă 49, 67, 74, 104, 105, 119, 142
coarnă 128
coasă 49, 66, 85, 141
coase 49, 71, 101, 130, 151, 174
coastă 49, 68, 73, 104, 116, 142
coate-goale 154
cobor 152
coborî 49, 110, 130, 133
ocoaşă 125

cocă 152
cocon 109, 120, 123
cocostîrc 86
cocoş 49, 66, 132, 133, 141, 170
codism 113
codobatură 154
codru 49, 75, 101, 142
coif 138
cojoc 49, 69, 141
colac 49, 141
colastră 88
colb 87
colhoz 187
colhozuri 178
colindă 49, 69, 140
coloniale 120
colonie 119
colţ 49, 133, 141
colţun 87
comanda 49
comandă 152
combină 187
comerţ 20, 125
comestibil 150
comînda 144
companii 176
compănii 176
comun 26, 49
conac 109
conceda 114
concert 22
condamna 27
condei 109, 110
conduce 114
conosament 36
consătean 149
cont 49, 139, 178
contra *(prep.)* 49, 164
contra *(vb.)* 36
control 49, 139, 178
copac 19, 39, 49, 66
copaie 87
coperi 49, 73, 101
copil 49, 68, 123
copîrşeu 87
corabie 109, 110
coraslă 138
corb 49, 66, 75, 104, 105, 142
corn [1] 49, 68, 71, 101, 127, 128, 142
corn [2] 127, 128, 138
corn [3] 127, 128
coroană 117
corombă 138
corp 49, 125, 140, 178
costeliv 116
coş 47, 49, 67, 141
coşciug 87
coşniţă 47
cot 49, 68, 74, 101, 142
covată 87
crac 49, 68, 141
crai 109
crăpa 49, 71, 101
creastă 49, 68, 75, 104, 115, 142
crede 7, 49, 69, 71, 101
creier 138
creion 191
crestat 115, 126
creşă 192
creşte 49, 71, 101
creştin 109, 110, 144
cretă 191
creţ 49, 152
crez 125
critică 120
croi *(vb.)* 49, 153
croi *(sbst.)* 153
cruce 49, 69 74, 101, 142
crud 49, 71, 101, 131
crunt 109, 144
cu 49 71, 101, 164, 165
cuc 39 49 66, 71, 104, 105 138, 142
cucurbetă 142
cuceri 109, 120, 144
cucernic 120
cucuruz 87, 125
cucută 138
cufuri 144
cuget 152
cugeta 49, 71, 101, 124
cui 49, 67, 74, 104, 142
cuib 49, 75, 101, 142
culca 49, 74, 101
culege 44, 49, 65, 71, 101
culme 137
culoare 49, 125, 139
cult 49, 130
cum 49, 71, 101, 165
cumătru 109, 110
cumineca 144
cumnat 138
cumpănă 49, 141
cumpăra 49, 71, 101, 132
cumpăt 49, 75, 101, 141
cumpli 144
cumplit 109
cunoaşte 27, 49, 71, 101
cunună 49, 75, 101, 117, 142
cupă 115, 138
cuptor 14, 49, 71, 101, 142
curaj 49, 133, 139, 178
curat 49, 74, 101, 131
curcubeu 138
curea 49, 67, 69, 75, 104, 142
curechi 138
curent 121, 122, 129
curenta 129
curge 49, 71, 101
curiozitate 36
curm 152

curma 49
cursant 35
curte 49, 71, 101, 121, 142
cuscru 109, 110, 138
custa 144
cusut 174
cutare 49, 75, 101
cută 138
cute 138
cuteza 125, 144
cuţit 49, 67, 71, 101, 142
cuveni 49, 71, 101
cuvînt 49, 71, 101, 141

da *(adv.)* 49, 101, 165
da *(vb.)* 26, 49, 64, 71, 95, 129, 130
dacă 49, 71, 101, 165, 166
dajdie 111
dar *(conj.)* 49, 165
dar *(sbst.)* 49, 140
dare 111
darmă 152
dascăl 89, 109, 110, 120
dată 49, 71, 101, 141, 145, 168
dator 49, 71, 101
dărăpăna 144
dărîma 49, 75, 104
de *(prep.)* 49, 71, 101, 129, 165, 166
de *(conj)* 49, 65
deal 49, 133, 141, 147
de către 181
deceda 114
deci 49, 75, 101, 164, 165
deduce 114
defaimă 137
deget 49, 68, 73, 101, 117, 142
de-gît-legău 155
de la 166, 181
delicatese 120
demers 115
democrat 49
demonta 116
dentist 117, 180
deosebi 49, 133, 151, 160
departe 145
depăna 144
deplînge 114
depozit 49, 140, 178
deprinde 44, 49, 71, 101
des 49, 71, 101
descălţa 130
descheia 136
descoase 130
descoperi 130
desculţul 70
desface 130
desfăta 109
despica 49, 75, 104
despiedica 136
despre 166, 181
despuia 49, 75, 104
destrăma 49, 75, 104
destul 49, 71, 101
deşert 49, 75, 101, 130
deşi 26, 49, 75, 101, 164, 165
deşidera 27, 144
deştept 131
deştepta 49, 71, 101
deştinde 109, 110, 144
deţine 116
dezbrăca 130
dezgheţ 152
dezgheţa 152
dezgusta 114
dezlega 146
dezmierda 49, 76, 104
dezmonta 116
dicta 49
digital 117
dijmă 109, 110
dimicaten 35
dimineaţă 137
din 49, 71, 101, 165, 166, 181
dinte 49, 68, 71, 101, 117, 142, 173
direct 49
dispărea 116
divan 122
diversant 35
divizibil 150
dizör 163
dînsul 49, 71, 101, 167
doagă 20, 49, 67, 75, 104, 105, 142
doamnă 41
doar 49, 74, 104, 105, 165
dobitoc 49, 66, 141
dobîndi 109
doctor 49, 140
dogoare 152
dogor 152
dogori 49, 152
doi 49, 71, 101, 167
domn 41, 49, 71, 101, 141
dor 49, 71, 101, 141, 153
dormeză 122
dormi 43, 49, 71, 101, 129
dos 49, 68, 71, 101, 141
dosar 116
dovedi 49
dovleac 87
drac 49, 74, 104, 105, 114, 141
draconic 114
drag 26, 49, 131, 133
dreg 152
drege 49, 75, 95, 101, 112, 125, 136
drepnea 138
drept 49, 71, 95, 101, 130, 136
drob 122, 151
drum 49, 129, 141
ducă 152
duce 49, 71, 101, 114

duh 49, 69, 140, 162
duios 50, 75, 101
dulce 50, 73, 101, 129
dumesnic 144
duminică 50, 75, 101, 141, 160
dumnezeu 50, 69. 71, 101, 165
dura 144
durea 50, 71, 101, 153
duşman 26, 50, 133, 140

e 27, 101, 109, 110, 145
econom 120
el 50, 56, 72, 167
electric 50, 85
eram 50, 56, 72, 101, 175
erou 50, 139
erupe 174
eşti 50, 56, 72, 101, 175
eu 26, 50, 56, 72, 101, 167, 173
examen 50, 139, 178
executa 50, 160
exemplu 50, 139, 178
exista 50
explica 50
exploata 50
expresie 149

fabrică 50, 140
fabrici 176
face 44, 50, 64, 72,101, 130, 172, 174
fachie 138
facial 117
fag 39, 40, 50, 66, 75, 104
fagure 138
fală 43, 50, 56, 140
falcă 50, 68, 75, 104, 142
falce 137
famen 138
familie 50, 68, 160
fapt 44, 50, 72, 101, 141, 145
farmec 50, 74, 104, 105, 141
fasole 50, 66, 141
faşă 50, 67, 73, 101, 142
fată 50, 68, 72, 101, 132, 133, 142
faţă 50, 68, 72, 101, 117, 129, 142
faur 27, 109, 138
făbrici 176
făgadă 152
făgădău 47
făgădui 47, 50, 127, 128, 160
făină 50, 66, 72, 101, 142
făli 43
fără 50, 72, 101, 145, 165, 166
fărîma 50
făta 50, 75, 101
fecior 50, 68, 72, 101, 142
fel 50, 111, 140
femeie 19, 50, 68, 76, 101, 117, 125, 132, 133
femenin 117
feminin 117
ferăstrău 194
ferat 117
fereastră 138, 191
fereca 144
feri 50
ferice 50, 72, 101
ferigă 138
fetiţă 50
fi 26, 50, 64, 72, 101, 129, 167, 171, 175
fiară 27, 138
ficat 68, 87, 138
fie 50, 72, 101, 165
fier 50, 74, 101, 117, 142, 162
fierbe 44, 50, 72, 101
fierbinte 44, 50, 75, 101
fiere 138
fiindcă 166
filogerman 155
filorus 155
filozof 156
fin 138
fior 50, 76, 104, 141
fir 50, 72, 104, 142
fire 41
fiu 50, 68, 75, 101, 142
fîn 50, 66, 72, 101, 142
fîntînă 50, 76, 104, 142
flacără 50, 76, 101, 142
flămînd 50, 75, 101
fleică 191
floare 50, 66, 72, 101, 142
fluier 50, 67
fluture 50, 66
foaie 50, 66, 72, 104, 142
foale 138
foame 50, 74, 104, 141
foarfece 50, 67, 76, 104, 121, 142
foc 50, 74, 104, 142
folos 50
formă 50, 137
forţă 50, 131, 139
fotograf 35
fragă 138
fraged 144
francezi 175
francofil 155
frasin 23, 138
frate 26, 50, 68, 72, 101, 116, 132, 142
fratern 116
fratricid 117
frămînta 50, 75, 101
freamăt 137
freca 50, 74, 104, 117
frecţie 117
frică 50, 133
fricţiune 117
frig 50, 72, 101, 116, 131, 141
frige 50, 73, 104

frigorifer 116
frînge 50, 72, 101
frînghie 50, 67, 76, 104, 142
frîu 50, 67, 72, 101, 142
frumos 50, 74, 101, 131, 133
frunte 50, 68, 74, 101, 142
frunză 50, 66, 74, 104, 142
frupt 137
fugă 153
fugi 50, 72, 101, 153
fuior 138
fulg 138
fulger 152
fulgera 50, 75, 101
fum 50, 72, 101, 121, 142
fuma 121
funcţie 50, 139
fund 50, 72, 101, 141
funie 50, 67, 76, 104, 142
funingine 138
fura 50, 74, 101
furcă 50, 67, 74, 104, 142
furnică 50, 66, 75, 104, 142
furtună 137
fus 50, 67, 76, 104, 142
fuscei 88
fuştei 138

gaie 138
galben 50, 74, 104
garant 50, 110, 139
gară 188
gard 50
gaură 50, 72, 87, 101, 176
gaz 46, 50, 140, 178
gazdă 50, 140
gazetă de perete 191
găină 50, 66, 73, 104, 132, 133, 134, 142, 170
găleată 138
găsi 50, 133
găti 50
găuri 176
geamăn 50, 76, 104
geană 138
geme 144
general 50
genunchi 38, 138
ger 50, 75, 101, 141
gheaţă 50, 72, 101, 142, 152
gheb 125
ghem 50, 67, 75, 104, 142
ghimpe 50, 66
ghindă 88, 138
ginere 50, 68, 75, 101, 142
gingie 138
gint 110, 137
gînd 50, 140
gîndi 124
gîrlă 50, 141
gîscan 132
gîscă 50, 66, 132, 141
gît 50, 68, 141
glas 50
glaspapir 156
glod 125
glumă 50, 133, 140
goană 42, 151, 152
gol 50, 123, 130, 133
goni 42, 50, 125, 151
gospodar 50, 140
gospodărie agricolă colectivă 192
grad 50, 139, 178
grafic 85
grai 152
grangur 138
grabă 152
grapă 125
gras 50, 74, 101, 133
gratie 138
graur 138
grăbi 50, 133
grădină 50, 66, 141
grai 50, 140
grămadă 50, 140
grea 178
greaţă 50, 75, 101, 141
greier 138
grele 178
greoi 133
greş 152
greşi 50
greu 50, 72, 101, 129, 131
grijă 50, 140
grindină 138
grîu 50, 66, 72, 104, 142
groapă 50
groază 50, 140
gros 50, 74, 104, 116, 129
grosolan 116
gruie 138
guraliv 116
gură 24, 50, 68, 72, 104, 116, 142
gust 50, 72, 101, 141
guvern 42, 50, 139, 178
guverna 42

hai 50, 167
haiduc 109, 110
haină 40, 162
haită 40
har 45
harnic 45
hărăzi 45
hîrtie 50
hoaţă 41
hotar 26, 50, 140
hotel 188
hoţ 41
hrană 153, 162
hrăni 26, 50, 153

ia(că) 50, 167
iapă 50, 66, 72, 101, 132, 142, 170
iar 50, 165
iarbă 50, 66, 74, 101, 116, 142
iarmaroc 86
iarnă 50, 72, 101, 141, 151
iască 138
iaz 50, 141
idee 50, 139
ie 109, 162
ied 138
iederă 138
ieftin 47, 50
iepure 50, 66, 74, 104, 142
ierbar 115
ierbivor 116
ieri 50, 72, 101, 131, 165
ierna 151
iernatic 151
ierta 50, 72, 101, 162
ieşi 50, 72, 94, 101, 175
iluminaţie 116
im 138
imparţialitate 36
impozit 110, 111
impresie 149
in 50, 66, 75, 101, 142
incult 130
induce 114
inel 50, 67, 75, 104, 142
infanterie 131
infirmerie 151
inimă 50, 68, 72, 101, 142
insensibil 131
inspecta 50
instrui 50
inteligent 117
intra 50, 72, 101
inundaţie 45
iscoadă 109
iscusi 109
iscusit 19
ispăşi 109
ispită 109
ispravă 109, 110
ispravnic 110
isprăvi 110
isprăvnicel 110
istov 109
iţă 138
iubi 50, 133
iuo 145
iute 50, 133
izbă 152
izbi 50
izbîndă 45
izbîndi 109
izbuti 45
izvod 109
izvor 50, 141

îl 50, 101, 167
îmbătrîni 131
îmbi 109, 145
îmbia 109
îmbina 144
îmbrăca 50, 69, 74, 104, 105, 130
îmbunătăţi 132
împăca 130
împărat 50, 75, 101, 142
împiedica 136
împinge 50, 72, 101, 114
împlînta 144
împresura 50, 76, 101, 160
împreuna 166
împreună 50, 72, 101, 160, 165
împrumut 50, 75, 101, 141
împunge 50, 73, 101
în 50, 72, 101, 164, 165, 166
înainta 166
înainte 50, 72, 101, 160, 165
înalt 50, 72, 101
înăuntru 50, 72, 101, 129, 160, 165
încă 50, 72, 101
încălţa 50, 69, 74, 101, 130
încăpea 50, 72, 101
încărca 50, 74, 104
începe 50, 72, 101, 131
încet 50, 72, 101, 131, 133
înceta 131
încheia 50, 72, 101, 134
închide 50, 72, 101
închina 50, 69, 72, 101
încinde 109
încinge [1] 50, 75, 101, 110, 126, 151
încinge [2] 144
încîlci 45
încît 50, 72, 101, 165
încoace 50, 72, 101
înconjur 152
înconjura 50, 74, 104, 160
încorona 117
încotro 50, 72, 101
încreţ 152
încreţi 152
încumeta 144
încununa 117
încurca 50, 60
îndată 50, 72, 101, 165
îndărăpta 166
îndărăt 50, 72, 101, 165
îndărătnic 166
înde 109
îndemn 152
îndemna 50, 73, 101
îndrăzni 27, 50, 125, 133
îndupleca 50, 72, 75, 101, 160
îndura 31, 75, 101, 127

înec 152
îneca 51, 72, 101
înfige 51, 72, 101
îngădui 51, 160
îngenunchea 38
înger 138
îngheţ 146
îngheţa 146
înghiţi 51, 72, 104, 105
îngîna 51, 75, 104, 105
îngrădi 51
îngust 51, 75, 101, 124, 131
înot 152
înota 51, 72, 101
înrăutăţi 132
însă 51, 72, 101, 165
înscăuna 120
însumi 51, 72, 101, 167
însura 51, 68, 75, 104, 134
înşela 51
întărîta 144
întinde 51, 72, 101, 151
întineri 131, 132
întîi 51, 72, 101, 167
întîlni 51
întîmpina 51, 160
întîmpla 51, 72, 101
întîrzia 37
întoarce 44, 51, 74, 101
între 51, 72, 101, 165
întreba 51, 72, 101
întreg 51, 74, 101, 133
întrista 130
întru 51, 72, 101, 165
întunec 152
întuneca 51, 133, 160, 161
întuneric 51, 72, 101, 129, 141, 160
înţelege 51, 72, 101, 117, 160
învăţ 152
învăţa 51, 74, 101
înveli 51
învenina 45
înveşti 144
învia 37, 174
învinge 51, 72, 101, 130
învita 144
învîrti 27, 44, 51
învoalbe 144

jaf 51, 140
jale [1] 43, 51, 128, 131, 140, 188
jale [2] 128
jar 51, 141
jelui 43
jertfă 109, 110
jig 45
jigală 45
jiganie 45
jigăraie 45
jigări 45
jigodie 45
jitar 109
jneapăn 138
joacă 152
joc 51, 73, 101, 124, 141
joi 51, 75, 101, 141
jos 51, 72, 101, 165
jude 109, 136, 138
judeca 51, 72, 101, 120, 136, 137
judeţ 109, 110, 120, 136, 137, 138
judiciar 116
jug 51, 72, 101, 142
jugastru 138
jumătate 51, 133, 160, 167
junc 51, 66, 75, 101, 142
june 109, 144
junghi 144
jupîn 109, 110
jur [1] 51, 74, 104, 105, 141, 145
jur [2] 152
jura 51, 69, 72, 101

la *(prep.)* 51, 72, 101, 165
la *(vb.)* 27, 109, 110, 144, 151, 175
lac 51, 75, 101, 142
lacăt 51, 67, 140
lacom 51
lacrimă 51, 72, 101, 142
ladă 87
lamură 42
lanţ 51, 141
lapte 51, 72, 101, 117, 142
lard 138
larg 51, 74, 104, 131
lat 51, 73, 101, 131
latitudine 116
latură 51, 73, 74, 101, 141
laţ 138
laudă 151, 152
laur 138
lavabil 150
laviţă 122
lăcaş 117
lăcrăma 134
lăcrămaţie 134
lăcustă 27, 88, 138
lămuri 42
lăptucă 138
lăsa 51, 72, 101
lătra 144
lături 138, 145
lăuda 51, 74, 101, 133, 151
lăudabil 150
lăuruşcă 138
leac 51, 140
leagăn 51, 73, 101, 142
lecui 125
lega 51, 73, 101, 146
legat 133
lege 51, 72, 101, 116, 141, 163

legifera 42
legisla 42
legislaţie 42
legitim 116
legumă 51, 76, 104, 113, 142
leje 163
lemn 51, 72, 104, 142
lemnuţ 87
lene 51, 140
lepăda 51
lepedeu 87
lesne 51, 131
leşie 27, 138
leşina 144
leu 51, 65, 66, 74, 104, 105, 119, 142
liber 51
limbă 51, 68, 72, 101, 142, 144
limbric 138
limpede 51, 73, 104
lin [1] 51, 75, 101, 127
lin [2] 127
lin [3] 127
lindină 138
linge 51, 72, 104
linge-blide 92
lingură 51, 72, 104, 142
lingvistică 155
linie 26, 51, 139
linte 138
lipi 51
lipsă 152
lipsi 47, 51
literă 110
livadă 194
lînă 51, 75, 101, 142
lînced 144
lîngă 51, 72, 101, 165, 166
lîngoare 137
loavă 152
loc 51, 74, 101, 117, 141, 145
local 117
localiza 117
localnic 117
locaş 117
locţiitor 154
logodi 51, 68
logofăt 109, 110
lopată 51, 141
lornon 163
lovi 51
lozincă 191
lua 51, 72, 101, 130, 170
lubeniţă 87
luceafăr 138
luci 51, 72, 101
lucra 28, 51, 73, 101, 119
lucru 28, 129, 152
lume 51, 72, 101, 113, 141
lumina 51, 72, 101, 133
lumină 129, 152
lumînare 21, 51, 75, 101, 142, 160
lună 51, 72, 101, 142
luneca 51, 73, 104
lung 51, 72, 101, 125, 173
luni 51, 75, 101, 141
luntre 51, 67, 76, 104, 105, 142
lup 51, 66, 70, 72, 101, 142
lupta 51, 74, 101, 153
luptă 153
lut 51, 75, 101, 142

macru 144
maestru 117
magazie 121
magazin 121
mai *(adv.)* 51, 72, 101, 165
mai *(sbst.)* 87, 138
maică 117
maimuţă 51, 66
major 51, 131
mal 39, 51
mamă 7, 24, 51, 68, 74, 104, 117, 132, 142, 147
manta 51, 69, 140
mare *(adj.)* 51, 74, 101, 130
mare *(sbst.)* 51, 72, 104, 142
marfă 51, 140, 162
margine 51, 72, 104, 141
marinar 115
marină 115
marmură 138
martor 51, 69, 70, 74, 104, 105, 115, 141
marţ 137
marţi 51, 75, 104, 141
masă [1] 39, 51, 67, 74, 104, 127, 142, 172
masă [2] 127
mascur 138
maşină 20, 30, 51, 67, 140
matur 117
maţ 51, 68, 76, 104, 105, 142
mazăre 51, 66
mazil 109, 110
mă 51, 72, 101, 167
măcar 51, 165
măcel 153
măcelar 51, 76, 104, 105, 142
măcelări 153
măcina 51, 66, 74, 104, 105
măciucă 138
mădular 122, 138
măduvă 122, 138
măgar 51, 66, 141
măiestru 51, 75, 101, 117
mălai 51
mămăligă 51, 160
mănuşă 51, 69, 75, 101, 142
măr 45, 51, 74, 104, 105, 142
mărăcine 138
mărgea 138
mărinimie 154
mărit 151

mărita 51, 68, 75, 101, 151
mărturisi 115
mărunt 51, 72, 101
măsea 39, 51, 68, 74, 104, 142
măslin 40
măsură 51, 72, 101, 141
mătreaţă 138
mătrice 138
mătură 51
mătuşă 138
mea 178
measer 144
mecanic 51, 85
meci 192
mei 138
mele 178
mental 117
menţine 116
mereu 51, 165
merge 51, 72, 102
merinde 109, 137, 138
mers 115
mesteacăn 138
mestec 152
mesteca 51, 74, 76, 102, 104, 105, 121, 127
meşter 51
metal 46
metalic 46, 47
metaloid 46
metalurgic 46
metalurgie 46
metalurgist 46
meu 51, 72, 102, 167
mic 51, 75, 104, 105, 130
mie 51, 74, 102, 141, 167
miel 51, 66, 72, 104, 142
miercuri 51, 76, 102, 141
miere 39, 51, 72, 102, 142
mierlă 40, 138
miez 51, 72, 102, 133, 142
mijă 51
miji 51
mijloc 51, 68, 72, 102, 133, 141, 168
milă 51, 140
miliard 167
milion 167
militar 51, 125
milos 131
mină 51, 140, 142
mine 173
minor 131
minte 51, 72, 102, 117, 141
minţi 51, 72, 102
minune 51, 69, 73, 102, 122, 141
mistreţ 138
mira 51, 73, 102, 122
miros 152
mirosi 51
MIS 155
mistui 39, 51
mişca 51, 88
mişel 51, 76, 102
mişină 138
miţ 138
mîhnire 131
mîine 51, 73, 102, 131, 165
mîlci 122
mîna 51, 73, 102
mînă 51, 68, 72, 102, 171
mînca 51, 73, 92, 104
mîncare 92
mîncător 92
mîndru 51
mînea 44, 144
mînecă 39, 51, 75, 102, 145
mîngîia 51, 74, 104, 105
mînie 51
mînji 176
mîntui 38, 51
mînu 171
mînz 51, 66, 176
mîrced 144
mîţă 87
moale 51, 72, 102
moară 51, 66, 72, 102, 145
moare 51, 75, 104, 105, 145
moarte 51, 72, 102, 141
moft 51, 178
molcom 122
monta 51
mormînt 51, 75, 102, 145
moş 51, 68
moşoroi 138
motor 51, 67, 85, 140, 178
mototoli 87
moţ 51, 68
muc 51, 75, 104, 145
mugi 144
mugur 51, 66
muiere 19, 23, 51, 68, 76, 104, 125, 142
mulge 51, 72, 102
mulţumi 44, 51, 72, 102
muncă 26, 28, 41, 43, 51, 63, 131, 140
munci 28, 41, 43, 61, 63
munte 51, 72, 102, 142
mură 138
murdar 51, 131, 133
murg 51
muri 51, 72, 102
murseca 144
muscă 51, 66, 72, 104, 142
must 51, 76, 104, 142
mustaţă 39, 51, 68, 76, 104, 105, 142
mustra 51, 75, 102
mustru 152
muşca 51
muşchi 51, 66, 68, 75, 104, 116, 121, 127, 142, 191
muşchiulos 116

mut 51, 74, 104, 105
muta 51, 72, 102
muzică 51, 139

na 52, 167
nadă 52, 140
nalbă 138
nară 27, 138
nas 40, 52, 68, 72, 104, 142, 172
nasture 87
naş 52, 68, 76, 104, 142
naşte 52, 72, 102
naţiune 52, 139, 160
naufragiu 154
nădejde 52, 124, 140, 179
năduf 52, 125, 140, 162
năduşi 125
nămaie 138
nămol 125
nărav 52, 140
năvală 152
năvăli 52
nea 87, 138, 151
neam *(sbst.)* 52, 68, 128, 140
neam *(adv.)* 128
nebun 44, 52, 72, 102, 130
necaz 40, 52, 131, 140
necinste 130
neg 138
neghină 138
negoţ 20, 52, 74, 102, 125, 141
negru 52, 74, 102
negură 52, 75, 104, 142
nemară 153
nene 52, 140
nepoată 176
nepot 40, 52, 68, 72, 104, 142
nerv 52, 68, 140
nesimţitor 131
nestatornic 29
neted 52, 73, 102
netot 130
nevastă 19, 125
nevoie 44
nevrednic 130
nicăieri 52, 72, 102, 165
nici 52, 72, 102, 165
nimeni 52, 72, 102, 145, 167
nimeri 52, 153
nimic 52, 73, 104, 145, 167
ninge 52, 75, 104, 151
nisip 52, 141
nişte 52, 74, 102, 167
noapte 52, 72, 102, 141
noaten 138
nod 52, 72, 102, 142
noi 26, 52, 72, 102, 167
nor 52, 72, 102, 142
noră 138, 171
normă 52, 139
noroc 52, 140
noroi 125
noru 171
nostru 52, 72, 102, 167
nou 52, 72, 102, 183
nouă 52, 72, 102, 167
nu 52, 72, 165
nuc 62, 66, 75, 104, 142
nuia 138
numai 52, 72, 102, 165
număr 52, 73, 102, 141
nume 52, 72, 102, 141
nun 138
nuntă 52, 72, 102, 141
nu numai 166
nutreţ 137, 138

o *(pr.)* 52, 72, 102, 167, 173
o *(num.)* 44, 52, 72, 102, 167
oaie 19, 26, 52, 66, 72, 102, 142
oală 52, 67, 72, 104, 142
oară 52, 74, 104, 105, 141, 145, 168
oare 52, 74, 104, 105, 165
oaspe 52, 72, 102, 142, 173
oaspete 173
oaste 52, 75, 102, 142
obicei 52, 140, 145
obosi 52, 124
obraz 52, 68, 141
obsearvă 176
observă 176
obşte 52, 140, 145
ocazie 124
ochean 116
ochelari 115
ochi 7, 23, 52, 68, 72, 102, 115, 117, 127, 142, 172
ocol 52, 135, 140
ocoli 135
ocular 117
ocupa 52
odaie 125
odihni 52, 162
odihnă 131, 152
odinioară 52, 75, 104, 105, 160, 161, 164, 165
oglindă 52, 67, 141
ogor 39, 52, 66, 141
oleacă 87
om 52, 72, 102, 117, 142, 168, 173
omnibus 155
omnipotent 155
omnivor 155
omor 152
omorî 52
op 137
opera 52
opincă 69, 109
opri 52, 129
opt 52, 72, 102

oraş 26, 52, 140
oră 124, 139
orb 52, 72, 104
ordin 52, 139, 178
organ 52, 68, 139
ori 52, 74, 104, 165
orîndui 44
orz 52, 66, 75, 104, 142
os 40, 52, 68, 72, 102, 116, 142
osatură 116
osebi 151
oseminte 116
osîndi 27
osînză 138
osteneală 131
osteni 52, 124
otravă 45, 153
otrăvi 52, 153
oţel 52, 141
oţet 39, 52, 141
ou 52, 72, 102, 142
oxigen 35, 156, 157

pace 52, 72, 102, 130, 142
pagubă 52, 140
pahar 120
paharnic 120
pai 52, 66, 72, 104, 172
palmă 52, 68, 72, 102, 142
paltin 138
pampon 35
pană 52, 68, 72, 102, 142
papă 153
papură 52, 76, 104, 105, 143
par 39, 52, 67, 75, 102, 143
para 52, 140
parcă 52, 74, 102, 165
parte 52, 72, 102, 142
partid 52, 116, 121, 139, 178
partinic 116
pas 52, 74, 102, 142
pasăre 52, 66, 74, 104, 134, 143
pască 52, 69, 75, 104, 143
paşte 52, 72, 102, 170
pat 24, 40, 52, 67, 122
pată 52, 74, 104, 105, 143
patimă 52, 69
patru 52, 72, 102, 167
pavoaza 192
pază 152
păcat 52, 69, 73, 74, 104, 142
păcurar 22, 87, 122, 127, 138
păcură 52, 75, 104, 127, 138
păducel 138
păduche 52, 66, 76, 104, 143
pădure 52, 72, 104, 143
păgîn 45, 52, 69, 75, 102
păgubi 131
păianjen 52, 66, 141
pămînt 52, 65, 74, 102, 143
pănăta 144
pănură 138
păpa 52, 76, 104, 105, 153
păpuşă 52, 67, 87
păpuşoi 87, 125
păr [1] 52, 68, 74, 104, 128, 143
păr [2] 52, 74, 104, 128, 143
părăsi 40, 52
părea 52, 74, 102, 116
păresimi 137
părinc 138
părinte 52, 68, 72, 102, 143, 146
părintesc 146
părîngă 138
păs 153
păsa 52, 74, 102, 153
păsat 138
păstaie 138
păstor 87, 109
păstra 40, 52
păstru 152
pătlagină 138
pătrunde 37, 52, 72, 102
pătură 52, 67, 75, 87, 104, 105, 120, 143
păţi 52, 72, 75, 102
păzi 52
pe 52, 61, 72, 102, 129, 164, 165
pecete 109, 112, 126
pecingine 138
pectoral 117
pedagogă 176
pedepsi 27, 153
pedeapsă 153
pedestru 109
pe la 166
pelagră 134
pensie 122
pension 122
pensiune 122
pentru 52, 72, 102, 165
pepene 138
pereche 52, 73, 74, 102, 142
perete 40, 52, 74, 104, 143
perie 52, 141
perje 87
peste 52, 72, 102, 165
pestriţ 52
peşte 52, 66, 72, 102, 143
petec 52, 69, 74, 104, 143
peţi 38, 52, 102
piatră 52, 74, 104, 105, 143
pic 52
picior 7, 52, 68, 72, 102, 134, 143, 163
piedică 52, 72, 102, 136, 143
piedin 138
piele 52, 68, 72, 102, 143, 163
piele-largă 134
piept 52, 68, 72, 104, 117, 143, 163
pieptene 52, 67, 75, 104, 143
pierde 52, 72, 95, 102, 131, 133

pieri 52, 72, 94, 102, 175
piersic 138
pietrar 36
pilă 52, 67, 141
pildă 52, 140
pin 138
pipăi 52, 163
piper 52
pisa 52, 72, 102
pisică 52, 66, 87
pistrui 163
pişca 52, 163
pită 109
piti 52
piuă 109, 138
pizmă 109
pîine 24, 40, 52, 65, 72, 102
pînă 52, 72, 102, 165
pîndă 152
pîndi 52
pîngări 45, 109
pîntece 52, 68, 76, 104, 143
pînză 52, 69
pîră 152
pîrî 52
pîrli 52
plac 152
placă 52, 67, 140
plan 52, 139, 178
plan cincinal 192
plată 52, 140
plăcea 52, 74, 102
plăcere 133
plăcintă 52, 76, 104, 105, 143
plămîni 68
plăpînd 144
plătibil 150
pleca 52, 72, 102
pleşuv 87, 125
plete 52, 68, 141
plimb 152
plimba 52, 72, 102
plin 52, 72, 102, 130, 133
plînge 52, 72, 104, 114
ploaie 52, 72, 102, 142
plod 109
plop 138
plug 52, 66, 67, 141
plumb 52, 75, 104, 143
plută 152
pluti 52
poală 40, 52, 69, 141
poamă 43
poarnă 152
poartă 44, 52, 72, 102, 143
pod 43, 52, 124, 141
podeţ 124
podi 43, 124
podişcă 124
podoabă 52, 140
poftă 52, 140, 162
poimîine 166
politic 52
poliţie 83
pom 19, 43, 52, 74, 104, 143
pomană 52, 69, 140
pometă 45
ponor 109
ponos 109
popă 52, 69, 141
popor 52, 139, 178
porc 52, 66, 72, 104, 143
porni 52
port 152
porumb 52, 66, 72, 87, 104, 125, 143
poruncă 152
porunci 52
post [1] 128
post [2] 128
poştă 52, 141
potcoavă 52, 67, 141
potîrniche 138
potoli 133
potrivă 52, 140
poveste 52, 140
pradă 52, 72, 102, 142, 177
praf 52, 87, 124, 141
prag 39, 52, 141
praştie 52, 141
prăji 53
prăpastie 53, 141, 160
prăpăd 152
prăval 53, 131
prăvăli 53
prăzi 177
prea 53, 165
pregeta 27, 144
preot 138
preţ 53, 74, 104, 142
prezent 53, 131
prezenta 131
prezentabil 131
pricepe 53, 72, 102
pricină 53, 140, 145
prier 137
prieten 45, 53, 133, 140
prii 45
prilej 124
prim 53, 75, 102, 167
primejdie 53, 140, 160
primeni 53, 69
primi 53
prin 53, 72, 102, 165
prinde 44, 53, 72, 102
printre 53, 72, 102, 165
pripă 152
pripi 53
prisos 53
priveghea 152
priveghi 152

privi 53
prînz 53, 73, 104, 142
proaspăt 53
proba 53
proceda 114
procopsi 53
produce 20, 114
propriu 53
proptă 152
propti 53
proroc 109
prost 53, 86, 131
prostire 87
proteză 156, 157
prun 138
prună 87
prunc 109, 123
prund 53, 141
public 53
puf 53, 141
pui 53, 66, 72, 104, 143
pulbere 53, 66, 72, 104, 143
pulpă 53, 68, 74, 104, 143
pumn 53, 68, 72, 102, 143
punct 53, 139, 149, 178
pune 44, 53, 72, 102, 173
pungă 53, 67
punte 39, 53, 75, 104, 124, 143
pup 152
pupa 53, 76, 104
purcede 109, 114, 144
purice 53, 75, 104, 143
puroi 138
purta 44, 53, 72, 102
pustiu 53
puşcă 53, 67, 141
puşchea 138
putea 53, 72, 102
putred 53, 72, 102
puţ 138
puţi 53, 72, 102
puţin 53, 72, 87, 104, 105

rac 53, 66, 141
raclă 87
rade 53, 72, 102, 114
radio 53, 72, 102, 114
rage 144
ramură 43, 53, 66, 72, 104, 143
rană 43, 53, 141
raporta 53
rar 53, 73, 102, 114
rariţă 114
raţă 53, 66, 141
raţie 53, 139
raz 114
rază 39, 53, 75, 104, 143
răbda 53
răchită 53, 66, 141
rădăcină 53, 66, 72, 104, 143, 160
rămîne 44, 53, 72, 102
răni 43
răpi 53, 75, 102
răposa 144
rărunchi 138
răsări 53, 65, 72, 102
răscoală 115
răscula 115
răsfrînge 114
răspunde 53, 72, 102
răşchia 144
răşină 138
rătăci 53, 72, 102
rău 53, 72, 104, 130, 132
răufăcător 132
răutate 132
răzbate 149
război 53, 140
răzeş 109, 110
răzui 114
rea 178
rea-credinţă 132
rea-voinţă 132
reazem 152
rece 53, 73, 104, 131
reclamaţie 134
reduce 114
rege 27, 53, 140
regiza 42
regizor 42
regulă 53, 139
rele 178
repara 112
repede 53, 72, 102, 131
resfrînge 114
respect 53, 178
respinge 114
responsabil 117
reţea 138
revoluţie 53, 139, 160
rezema 53
rezerva 53, 153
rezervă 153
ridica 53, 72, 104, 136
ridiche 138
risipă 23, 152
risipi 53
rîde 53, 74, 102
rîie 138
rîma 53, 76, 104
rîmă 152
rînă 138
rîndunică 138
rinichi 138
rîpă 39, 53, 76, 104, 143
rîu 53, 72, 102, 143, 172
rîvnă 53, 140
roade 53, 72, 102
roată [1] 53, 67, 72, 102, 128, 143, 151
roată [2] 128

rob 53, 141
rod 43, 53, 140
rodi 43
roib 144
rost 53, 72, 102, 142
roşu 22, 53, 74, 104
roti 151
rouă 53, 75, 104, 143
rudă [1] 53, 68, 128
rudă [2] 128
rug [1] 138
rug [2] 138
ruga 53, 69, 72, 102
rugă 152
rugi 144
rugină 152
rugini 53, 75, 102
rumega 53, 104
rumen 53
rupe 53, 72, 102, 149
ruşina 53, 74, 104
ruşine 133, 152

sabie 53, 67, 141
sac 53, 74, 104, 143
saca 178
sacale 178
sacrificiu 110
salcie 53, 66, 75, 104, 143
salt 116
saltea 178
saltele 178
sanatoriu 117
sanie 53, 67, 141
sanitar 117
sapă 53, 66, 67, 74, 104, 143
sară 177
sarcină 53, 74, 102, 142
sare 53, 72, 102, 143
sat 53, 72, 102, 143
satura 117
saţ 45, 53, 72, 102, 142
sau 53, 72, 102, 165
să 53, 61, 72, 102, 164, 165
sădi 53
săgeată 21, 53, 67, 74, 104, 143
sălaş 109
sălbatic 27, 53, 74, 102
sălta 53, 72, 102
sănătate 27, 53, 74, 102, 117, 133, 142, 160
săptămînă 137
săpun 53, 67, 140, 178
sărac 53
sărbătoare 28, 53, 69, 72, 102, 129, 142, 160
sări *(sbst.)* 177
sări *(vb.)* 53, 72, 102
sărman 183
sărut 152
săruta 53, 72, 102
sătul 45, 53, 72, 102
sătura 45, 117
său 53, 72, 102, 167
săvîrşi 44, 53
scadenţă 116
scai 53, 66, 141
scaldă 152
scamator 35
scapă 152
scară 53, 67, 72, 102, 143, 177
scari 177
scaun 53, 67, 72, 104, 143
scădea 53, 73, 102, 116
scălda 53, 72, 99, 102
scăpa 40, 53, 73, 104
scăpăra 53
scăpăta 53, 75, 102
scărmăna 53, 75, 104
scărpina 144
schimba 53, 74, 104, 105, 152
scîndură 138
scînteie 53, 75, 104, 143
scîrbă 53, 140
scîrţ 166
scîrţîi 166
scoarţă 53, 72, 104, 143
scoate 24, 40, 53, 74, 102, 133
scobi 53
scolaritate 117
screme 144
scrie 53, 72, 102, 133
scroafă 139
scufunda 148
scuipa 53, 75, 104, 105, 122
scula 53, 74, 102
sculpta 151
scump 53
scurt 53, 72, 104
scut 53, 67, 72, 104, 136, 143
scutura 53, 74, 102, 152
se 53, 72, 102, 167
seamă 40, 53, 140
seamăn 152
seară 40, 53, 72, 104, 116, 142
sec 43, 53, 72, 102
seca 43
secară 139
seceră 53, 66, 67, 74, 104, 143
secure 139
sedentar 117
seduce 114
semăna [1] 53, 66, 73, 102, 128
semăna [2] 53, 73, 102, 128
semn 53, 73, 102, 116, 142
semnal 116
senin 53, 74, 104
sentiment 171
seral 116
serată 116
serba 28

serios 133
seriozitate 36
servi 53, 112
sete 53, 74, 104, 142
seu 139
sfat 53, 140
sfert 53, 140, 167
sfii 53
sfînt 53, 69, 123
sfîrşi 44, 53, 131
sfoară 53, 67, 141
sfredel 53, 67, 126, 141
sicriu 87
sigur 53
silă 53, 140
simţ 152
simţi 53, 74, 102, 117, 172
simţitor 131
sindicat 53, 139, 178
sine 53, 73, 102, 167
singular 117
singur 53, 73, 104, 117, 167
sită 53, 67, 141
sîmbătă 53, 75, 104, 105, 142
sîmcea 137
sîn 40, 53, 68, 74, 102, 127, 142
sînge 53, 68, 74, 102, 143
sînt *(vb.)* 53, 73, 102, 175
sînt *(adj.)* 109, 123, 144
sîrg 53
slab 53, 133
slavă 53, 140
slavofil 155
slăbiciune 131
slobod 53, 133
sluji 109, 112
slut 53, 133
sminti 53
smîntînă 53, 141
smuci 53
smulge 53, 75, 104
snop 53, 66, 141
soare 53, 73, 102, 134, 143
soartă 53, 73, 102, 142
sobă 125
soc 139
social 53
socoată 152
socoti 53
socru 53, 68, 73, 104, 143
soi 53, 140, 178
soldat 125
somn [1] 53, 73, 102, 116, 128, 142
somn [2] 128
somnambul 116
soră 53, 68, 73, 102, 132, 143, 171
sorb 152
sorbi 54, 73, 104, 116
soroc 54, 140
soru 171
sosi 54
soţ 54, 68, 73, 102, 125, 142
soţie 19, 125
Sovromtransport 155
sovromuri 178
spaimă 54, 74, 102, 142
sparge 54, 73, 102
spate 54, 68, 74, 104, 105, 143
spăla 54, 73, 102, 151
special 54
speranţă 124, 179
speria 54, 74, 102
spic 54, 66, 75, 104, 143
spin 44, 54, 73, 104, 143
spinare 24, 40, 44, 54, 68, 73, 104, 143
spinteca 54, 76, 104
spînzura 54, 74, 102
spoi 54
spor 54, 140
sport 54
spre 54, 73, 102, 165, 167
sprijin 152
sprijini 54
sprinten 54, 133
sprînceană 54, 75, 104, 143
spumă 54, 73, 104, 143
spune 24, 40, 41, 54, 73, 102, 124
spurca 54, 74, 104
spus 41
spusa 41
spuză 54
sta 24, 54, 73, 102, 108, 116
stabil 116
stampilă 112, 126
stare 24
staroste 109, 110
stat 24
statornic 24
statornici 24
statornicie 24
staţie 176
staţii 176
staul 139
stavilă 54, 141
stăpîn 54, 140
stărui 24, 73, 102, 108
stăruinţă 24
stăruitor 24
stătător 24
stătut 24
stăţii 176
stea 54, 73, 104, 124, 143, 178
steag 54, 67, 141
stejar 54, 66, 141
stele 178
sterp 54, 74, 104
sticlă 54, 67, 141
stinge 54, 73, 102, 129
stingher 54, 75, 104
stîlp 54, 67, 141

stîmpăra 44
stînă 39, 54, 70, 141
stîncă 54, 141
stîng 54, 74, 104, 131
stoarce 54, 74, 102
strajă 54, 140
straşnic 54
strat 40, 54, 66, 102, 143
strădui 54
străbate 148
străin 54, 73, 102
strămurare 139
strănuta 144
strecura 54, 73, 102
strica 54, 74, 104
striga 54, 74, 104, 105
strimt 44
strîmb 54, 74, 104, 105, 130
strîmt 44, 54, 73, 102, 124, 131
strînge 44, 54, 73, 102
strînsoare 36
strop 54
strună 54, 141
strung 54, 67, 141
strungă 54
stuf 54, 74, 104, 143
stup 54, 67
stupi 122
sturz 139
sub 54, 73, 102, 116, 165
submarin 116
subsuoară 139
subţire 54, 73, 102, 129
succeda 114
suci 54
sudoare 54, 75, 102, 125, 143
suferi 54, 73, 102, 175
sufla 54, 73, 102, 153
sufleca 144
suflu 153
suge 54, 73, 102
sugel 139
sughiţa 144
suhat 162
sui 54, 73, 94, 102, 130, 133, 175
sul 54, 67, 75, 102, 143
sulă 139
suliţă 54, 67, 141
sumete 144
sumuţa 144
suna 54, 73, 102
supăr 152
supăra 54, 73, 102
supărare 131
supune 44
surcea 139
surd 54, 74, 102
surîde 116
surpa 54, 75, 102
surprinde 116
sus 54, 73, 102, 165
suspin 152, 163
suspina 54, 76, 102
susţine 116
sută 54, 140, 167

şa 54, 67, 73, 102, 143
şal 194
şapcă 194
şapte 54, 73, 102, 167
şarpe 54, 66, 73, 102, 143
şase 54, 73, 102, 167
şchiop 54, 73, 104, 105
şcoală 54, 117, 140
şedea 44, 54, 73, 102, 116, 117
şedinţă 116
şeib 139
şes 139
şi 54, 73, 102, 165
şir 54
şiret 45
şiretenie 45
şiretlic 45
şoaptă 152
şoarece 54, 66, 73, 104, 143
şoim 54, 66, 140
şold 54
şopîrlă 54, 66
şopti 54
şorţ 194
şovăi 54
şterc 139
ştergar 180
şterge 54, 74, 76, 104, 180
şti 54, 74, 76, 102
ştirb 54
ştreang 45
ştrengar 45
şuier 152
şuiera 54, 76, 104, 105
şurub 47, 54, 67

tabac 44
tabără 54, 141
taciturn 117
tactică 176
tactici 176
taică 117
taină 54, 69, 140
talpă 54, 68, 69, 140
tare 54, 73, 102, 131
tată 54, 74, 104, 105, 117, 132, 143, 147
taur 139
taxă 54, 139
tăbăci 44, 54
tăcea 54, 73, 102, 117, 133
tăciune 54,76, 104, 143
tăctici 176
tăgadă 152
tăgădui 54, 160

tăia 54, 74, 104, 105
tălmăci 54, 141
tămădui 125
tămîie 54, 69, 74, 104, 105, 143
tărie 131
tău 54, 73, 102, 167
tăun 139
tăval 152
tăvăli 54
teacă 139
teamă 152
teasc 54, 67, 111, 141
te 167
tei 54, 76, 104, 143
telefon 54, 140, 178
telegraf 54, 140, 178
teme 54, 73, 102, 133
temei 54, 140
termina 131
tezec 163
ticală 44
ticăi 44
ticălos 44, 54
tigru 65
tihnă 54, 162
timp 54, 74, 102, 113, 124, 142
tină 125
tindă 139
tinde 151
tindeche 139
tipar 47, 54, 141
tiparniță 111
tipografie 111
tizic 163
tîlc 89, 109
tîlhar 54, 140, 162
tîmplă 139
tînăr 54, 74, 104
tîngui 109
tîrg 54, 141
tîrî 54
tîrn 45, 63, 153
tîrziu 54, 74, 102
toacă 152
toamnă 54, 74, 104, 142
toarce 44, 54, 74, 76, 102
toartă 40, 54, 74, 102, 143
tobă 54, 140
toca 54, 74, 104, 105
toci 54
tocmi 54
topi 54
topor 54, 67, 141
tot 54, 74, 102, 130, 167, 183
totuși 54, 74, 102, 165
tovarăș 23, 54, 140
tractorist 187
trage 54, 73, 102, 115
trai 152
traistă 54, 67
transpira 125
trăi 54
trăsni 54
treabă 54, 140
treaptă 95, 139
treaz 54, 129
trecător 37
trece 37, 54, 73, 95, 102
trei 54, 73, 102
treier 152
treiera 54, 73, 102
tremur 152
tremura 54, 73, 102
trepăda 88, 139, 144
tricota 192
trimite 54, 74, 102
trist 54, 74, 102, 130
tristețe 131
trîmbiță 54, 67, 141
trîntă 152
trînti 54
trudă 43, 47, 152
trudnic 43, 47
trunchi 54, 73, 104, 143
trup 54, 125, 141
tu 54, 73, 102, 173
tufă 54, 66, 74, 104, 143
tun 152
tuna 54, 73, 102
tunde 19, 54, 73, 102
turba 54, 74, 104, 105
turbă 152
turmă 139
turna 54, 74, 104, 105
turnător 192
turtă 54, 67, 74, 104, 143
turturea 139
tuse 137
tușina 144

țap 54, 66, 120, 132, 133
țară 54, 73, 102, 116, 142, 177
țarc 54
țarină 116
țări 177
țărm 54, 75, 102, 143
țeapă 54, 67, 141
țeapăn 54
țeastă 86, 139
țese 54, 73, 102
țest 139
ține 54, 73, 102, 116
țintă 54, 67, 141, 145
țipa 54
țînțar 54, 66, 76, 104, 105, 143
țîră 87
țîță 54, 68
țoală 185
țol 54

ucenic 109
ucide 54, 74, 102
ud 54, 74, 104
uger 139
uimi 54
uita [1] 44, 54, 73, 102, 127
uita [2] 44, 54, 73, 102, 127
ulm 139
uman 116, 117
umăr 45, 54, 68, 73, 104, 143
umbla 54, 73, 102, 134
umbră 54, 73, 102, 116, 143
umbrelă 116
umed 144
umfla 54, 73, 102
umil 117
umili 117
umple 54, 73, 102
un 44, 54, 73, 102, 126, 167
unchi 54, 75, 104, 143
unda 45
undă 45, 54, 75, 102, 143
unde 55, 73, 102, 165
unealtă 55, 67, 75, 103, 143
unge 44, 55, 73, 103
unghie 55, 68, 73, 103, 143
unghi 55, 75, 104, 116, 142
unghiular 116
unilateral 154
unitate 126
unt 44, 55, 73, 103, 143
ura 144
ură 152
urca 55, 130
urcior [1] 128
urcior [2] 128
urdina 144
ureche 55, 68, 73, 103, 143, 151, 155
urechelniță 155
urgie 137
urî 55, 74, 103, 133
urît 131, 133
urla 55, 74, 104, 105
urmă 55
urs 55, 66, 70, 73, 104, 132, 143
ursi 55, 69
ursoaică 132
urzi 55, 73, 103
urzică 55, 76, 104, 143
usca 55, 73, 103
ustura 55, 73, 103
usuc 152
uşă 55, 73, 103, 143
uşor 55, 73, 103, 131

vacă 55, 66, 73, 104, 132, 143
vad 24, 39, 55, 75, 103, 143
val 55, 141
vale 40, 55, 73, 104, 133, 143
valma 55, 140, 145
vamă 55, 140
vapor 19
var 55, 141
vară 55, 73, 104, 142
vargă 55, 67, 74, 104, 143
varză 55, 66, 74, 103, 143, 145
vas 40, 55, 67, 73, 103, 143
vatăm 152
vatră 55
văduv 55, 68, 73, 104
văr 55, 68, 73, 103, 143
vărsa 55, 73, 103
vătaf 109, 110
vătăma 55
văz 152
veac 55, 140
vechi 55, 73, 103, 124, 151
vecin 55, 73, 103
vedea 41, 55, 73, 103, 174
vedere 41
veghe 152
veghea 55, 73, 103, 152
veghez 176
veni 55, 73, 103, 170
venin 45, 55, 73, 103, 143
veninos 45
verde 55, 74, 103
verdeață 176
vergea 139
vergură 110, 139
verigă 121
vermifug 117
vesel 55
veselie 131
veste 55, 61, 140
veşted 144
viclean 55
vie 139
vier 139
vierme 55, 66, 73, 104, 143, 188
viespe 55, 66, 75, 104, 143
vieţuitoare 134
vifor 55, 140
vin 55, 74, 103, 143
vină 55, 140
vinde 55, 73, 103, 132, 174
vindeca 125, 144
vineri 55, 75, 103, 142
vintre 139
viperă 139
vipt 137, 138
vis 55, 73, 103, 142
visa 41
visător 41
viscol 55
vistier 109, 110
vişin 55, 66, 141
vită 24, 40, 55, 66, 73, 103, 143
viteaz 55, 176
viteji 176

vitreg 144
viţă 55, 66, 73, 103, 143
viţel 55, 66, 73, 103, 143
viu 55, 73, 103
vîlvă 55, 140
vîna 55, 73, 103
vînă 55, 68, 74, 104, 143
vînăt 55, 74, 104
vînt 55, 73, 103, 142, 173
vînzare 174
vîrf 40, 55, 141
vîrstă 55, 140
vîrtej 44
vîrtos 55, 67, 75
vlagă 55, 140
voi *(pr.)* 55, 73, 103, 167, 173
voi *(vb.)* 26
voie 44, 55, 140
voinic 55
volei 192
vopsea 125
vopsi 55, 125
vorbă 55, 140
vorbi 133
vornic 109, 110
vostru 55, 73, 103, 167
vrabie 55, 66, 141
vrajă 55, 69, 140
vrăbioară 191
vrăjmaş 55
vre 55, 73, 103, 165
vrea 55, 73, 103
vrednic 55, 130
vreme 55, 124, 140
vulpe 55, 66, 73, 104, 143
vultur 55, 66, 73, 104, 143

zadar 55, 140, 165
zahăr 55, 162
zapt 182
zare 55
zavistie 109
zăbavă 55, 140
zăcare 174
zăcea 55, 73, 103, 174
zănatic 144
zăpadă 55, 87, 141
zău 55, 69, 73, 103, 167
zbîrci 55
zbor 152
zbucium 152
zbuciuma 55, 75, 104, 122
zbura 55, 73, 103, 144
zburda 55
zburdă 152
zdravăn 55
zdreanţă 55, 141
zdrobi 55, 122, 151
zdruncin 152
zdruncina 55
zeamă 55, 75, 104, 105, 143
zece 55, 73, 103, 142, 167
zestre 55, 75, 103, 143
zgîrci *(sbst)* 152
zgîrci *(vb.)* 55
zgîria 55
zi 55, 73, 103, 129, 142, 178
zice 7, 55, 73, 103, 124
zicală 124
zicătoare 124
zicere 124
zid 55, 141
zile 178
zimţ 109
zîmbi 55
zînă 139
zmeu 120
zodie 109
zor 55, 140
zori 55, 140
zvîrli 55
zvon 55, 140

TABLA DE MATERII

Pag.

Introducere 5
Fondul principal lexical al limbii romîne 31
Limba naţională şi ramificaţiile ei 81
Raporturile fondului principal lexical cu celelalte compartimente ale limbii 91
Masa vocabularului 91
Arhaisme şi neologisme 109
Semantica 118
Sinonimele 122
Omonimele 126
Antonimele 129
Etimologia populară 133
Concrete şi abstracte 134
Formarea cuvintelor 146
Fonetica 161
Morfologia 164
Interjecţiile 166
Pronumele şi numeralele 167
Cuvintele neregulate 168
Inovaţiile în morfologie 176
Sintaxa 178
Aplicări în practică 184
Incheiere 195
Lista cuvintelor romîneşti discutate 199

Dat la cules 02.11.1953. Bun de tipar 14.04.1954. Tiraj 2500. Hîrtie semivelină 65 g. mp. format 16/70×100. Coli editoriale 15,5 coli tipar 14. Prețul unui exemplar 6 lei. Comanda 1655 A 4568.
Pentru bibliotecile mici indicele de clasificare 4 R-3
Pentru bibliotecile mari indicele de clasificare 459-3

Tiparul executat la Intreprinderea Poligrafică Nr. 4,
Calea Șerban-Vodă Nr. 133—135, București R. P. R.

ERATĂ

Pag.	Rîndul	In loc de	Se va citi	Din vina
8	10 de sus	perioadă... In	perioadă?... In	Tipografiei
18	18 » »	principa	principal	»
29	1 de jos	p. 25	p. 125	»
30	13 » »	p. 125		»
35	16 » »	talieneşte	italieneşte	»
55	1 » »	iniţia	iniţial	»
83	1 » »	argour	argouri	»
113	3 » »	« lună »	« lună »)	»
117	12 » »	c. lat.	(lat.	»
150	18 » »	sufixu	sufixul	»
178	2 » »	Vinogra ov	Vinogradov	»
187	2 » »	a koznani ia	iazîkoznaniia	»

c. 1655